

ปาเจราศรีศรี
80 ปี
วาริแห่งปัญญา

พลับพลึง คงชนะ

ปาเจรารัศมี 80 ปี วาริแห่งปัญญา

พลัปปลิ่ง คงชนะ

พระระพิน ตั่วงลอย

มนัสสวาส กุลวงศ์

วรพจน์ วิเศษศิริ

บรรณาธิการ

ชื่อหนังสือ ปาเจรารัตน์ 80 ปี วาริแห่งปัญญา พลัปลึง คงชนะ

จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส อายุครบ 80 ปี ผศ.ดร.พลัปลึง คงชนะ

ผู้แต่ง

ขรพรรษ สุรณารถ	พระระพิน ตัวงลอย	วัฒนพงค์ วรคุณวิศิษฐ์
ชฎาพร จินชานา	ภูมิ มูลศิลป์	สาธิต ทิมวัฒนบรรเทง
ธวัชรธรรณ หนูแก้ว	มนัสสวาส กุลวงค์	สุรศักดิ์ จำนงค์สาร
แผน เอกจิตร	มะดินะ พุทธมาศ	พงษ์พันธ์ นารีน้อย
พรพรรณ โปร่งจิตร	วรพจน์ วิเศษศิริ	อิงตะวัน แพลุกอินทร์

คณะทำงาน

กฤษณะ ทองแก้ว	พงษ์พันธ์ นารีน้อย	วรพจน์ วิเศษศิริ
ขรพรรษ สุรณารถ	พรชัย นาคสีทอง	วัฒนพงค์ วรคุณวิศิษฐ์
จิตไส อยู่สุขี	พรพรรณ โปร่งจิตร	วิศวมาศ ปาลสาร
ชฎาพร จินชานา	พระระพิน ตัวงลอย	ศศิธร คงจันทร์
ชนัญชิดา สิริจันโท	ภูมิ มูลศิลป์	สุรศักดิ์ จำนงค์สาร
ธวัชรธรรณ หนูแก้ว	มนัสสวาส กุลวงค์	อิงตะวัน แพลุกอินทร์
บังอร พันปี	มะดินะ พุทธมาศ	

บรรณาธิการ พระระพิน ตัวงลอย, มนัสสวาส กุลวงค์, วรพจน์ วิเศษศิริ

ปีที่จัดพิมพ์ : 20 กันยายน 2569

จำนวนพิมพ์ : 200 เล่ม

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ ISBN 978-616-637-392-9

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา

คำนิยม

ในวาระที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง คงชนะ มีอายุครบ 80 ปี ศิษย์ เพื่อนร่วมงาน และผู้ที่เคารพนับถือได้ร่วมกันจัดทำหนังสือ “ปาเจรรำศรี 80 ปี วารีแห่งปัญญา พลับพลึง คงชนะ” ขึ้น เพื่อแสดงมุทิตาจิตและรำลึกถึงคุณูปการของนักวิชาการผู้ได้อุทิศตนแก่การศึกษา ค้นคว้า และถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์มาเป็นเวลายาวนาน

ประวัติศาสตร์มิใช่เพียงเรื่องราวของอดีต หากเป็นการศึกษาความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์และสังคม โดยอาศัยหลักฐาน การพินิจพิเคราะห์และการตีความอย่างมีเหตุผล เพื่อให้เข้าใจอดีตและมองเห็นความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน หนังสือเล่มนี้สะท้อนลักษณะดังกล่าวผ่านบทความที่ครอบคลุมทั้งแนวคิด วิธีวิทยา ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ไทยศึกษา และอาณาบริเวณศึกษา แสดงให้เห็นความหลากหลายของเรื่องราว ผู้คน และสังคม ตลอดจนมิติของการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับศาสตร์และบริบทที่กว้างออกไป

คุณค่าของหนังสือเล่มนี้มีได้อยู่เพียงที่เนื้อหาทางวิชาการ หากยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์และการสืบทอดทางปัญญาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ความรู้ที่ครูได้สร้างและถ่ายทอด เมื่อศิษย์นำไปศึกษา ค้นคว้า และต่อยอด ย่อมก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และทำให้วิชาการเจริญงอกงามต่อไป คุณค่าของความเป็นครูจึงมิได้ปรากฏอยู่เพียงในผลงานที่ได้สร้างไว้ หากยังดำรงอยู่ในความรู้ ความคิด และวิถีทางวิชาการของศิษย์และผู้ที่ได้รับอิทธิพลทางปัญญา

ชื่อ “ปาเจรรำศรี 80 ปี วารีแห่งปัญญา พลับพลึง คงชนะ” จึงมีความหมายเหมาะสมกับวาระและเจตนารมณ์ของการจัดทำหนังสือเล่มนี้ “รำศรี” แห่งความเป็นครู ปรากฏอยู่ในความรู้และปัญญาที่ได้ถ่ายทอด ส่วน “วารีแห่งปัญญา” ย่อมไหลสืบเนื่องหล่อเลี้ยง และแตกแขนงไปตามเส้นทางของผู้ที่ได้รับและนำความรู้นั้นไปสร้างประโยชน์

ต่อไป ดังถ้อยคำของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง คงชนะ ที่ว่า "ปัญญาคือพลังสำคัญ
ที่ผลักดันชีวิตให้ก้าวไปอย่างมีคุณค่าและสง่างาม" ถ้อยคำนี้มีได้เพียงสะท้อนความหมาย
ของปัญญา หากยังสะท้อนวิถีแห่งความเป็นครูและนักวิชาการที่ได้ยึดถือและถ่ายทอดมา
ตลอดเส้นทางชีวิต

ขอชื่นชมคณะผู้จัดทำและผู้เขียนทุกท่านที่ได้ร่วมกันจัดทำหนังสือเล่มนี้ขึ้น
นอกจากจะเป็นเครื่องแสดงมุทิตาจิตแด่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง คงชนะ แล้ว
ยังเป็นการรวบรวมและสืบทอดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษา
และผู้สนใจสืบไป ในวาระอันเป็นมงคลนี้ ขออำนวยการให้ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง
คงชนะ มีสุขภาพแข็งแรง มีความสุข และเป็นที่เคารพรักของศิษย์และผู้ร่วมวงวิชาการ
ตราบนานเท่านาน

รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์
ราชบัณฑิต

คำนำ

หนังสือรวมบทความ “ปาเจรรัสมี 80 ปี วาริแห่งปัญญา พลัปลึง คงชนะ” จัดทำขึ้นเนื่องในโอกาสที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลัปลึง คงชนะ มีอายุครบ 80 ปี ในวันที่ 18 กันยายน 2569 เพื่อแสดงมุทิตาจิตและรำลึกถึงคุณูปการของท่านในฐานะครู นักประวัติศาสตร์ และนักวิชาการด้านอาณานิคมศึกษา ผู้มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานความคิด วิถีวิทยา และจริยธรรมในการศึกษาประวัติศาสตร์ ตลอดระยะเวลาของการปฏิบัติหน้าที่ ท่านมิได้ถ่ายทอดเพียงเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับอดีต แต่ยังฝึกฝนให้ศิษย์รู้จักตั้งคำถาม ค้นคว้าหลักฐาน วิพากษ์ข้อมูล และสร้างคำอธิบายอย่างมีเหตุผล ความรู้ และความเมตตาที่ท่านมอบให้จึงเปรียบเสมือน “วาริแห่งปัญญา” ซึ่งหล่อเลี้ยงให้ศิษย์แต่ละรุ่นเติบโตเป็นนักวิชาการ ครู และผู้สร้างประโยชน์แก่สังคม

บทความเรื่อง “พยานหลักฐานในมิติเชิงเปรียบเทียบระหว่างประวัติศาสตร์กับนิติศาสตร์: จากการแสวงหาความจริงสู่การพิสูจน์ข้อเท็จจริง” ขยายความสำคัญของหลักฐานด้วยการเปรียบเทียบกระบวนการแสวงหาความจริงของศาสตร์ทั้งสองสาขานักประวัติศาสตร์ใช้ร่องรอยจากอดีตเพื่อสร้างคำอธิบายต่อเหตุการณ์ที่ไม่อาจสังเกตได้โดยตรง ส่วนนักกฎหมายและศาลใช้พยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงและวินิจฉัยสิทธิหน้าที่ หรือความรับผิดชอบ แม้จะมีจุดมุ่งหมายและมาตรฐานการพิสูจน์แตกต่างกัน แต่ทั้งสองศาสตร์ต่างต้องประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล พิจารณาน้ำหนักของหลักฐาน และใช้เหตุผลเชื่อมโยงไปสู่ข้อสรุป บทความจึงช่วยเปิดพื้นที่สนทนาระหว่างศาสตร์และทำให้ผู้อ่านตระหนักว่า “ความจริง” ย่อมสัมพันธ์กับกระบวนการคัดเลือก ดีความ และตรวจสอบหลักฐานอย่างรอบคอบ

บทความเรื่อง “สรณิพนธ์ (ศิษย์) พลัปลึง คงชนะ: วิถีวิทยา สาระสำคัญประวัติศาสตร์นิพนธ์ และกิตติกรรมรำลึก” อธิบายแนวคิดของอาจารย์พลัปลึงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในฐานะศาสตร์ที่ต้องอาศัยหลักฐาน วิธีการ และจริยธรรมทางวิชาการ

พร้อมทั้งชี้ให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์มิใช่เพียงการเรียบเรียงเรื่องราวในอดีต หากเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ผ่านการตั้งคำถาม การวิพากษ์หลักฐาน และการอธิบายเหตุการณ์อย่างมีเหตุผล แนวคิดดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดสู่ศิษย์และปรากฏอยู่ในสารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และผลงานทางวิชาการจำนวนมาก

ในส่วนของไทยศึกษา บทความเรื่อง “พลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยอในจังหวัดศรีสะเกษ: กรณีศึกษาอำเภอราษีไศลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน” นำเสนอประวัติความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชาวเยอ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสาธารณสุข แม้วิถีชีวิตดั้งเดิมจะต้องปรับตัวตามกระแสสมัยใหม่และโลกาภิวัตน์ แต่ชุมชนยังคงสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับปู่ตา เจ้าที่ การรำลึกถึงพระยาตากะศิลาและบรรพบุรุษ ตลอดจนการบรรเลงสะโนในพิธีกรรมสำคัญ เนื้อหาจึงสะท้อนทั้งพลังของการปรับตัวและความพยายามธำรงมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

บทความเรื่อง “จากวังสู่ความทรงจำ: ย้อนรอยประวัติศาสตร์วังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” ศึกษาพัฒนาการของวังในฐานะที่ประทับและพื้นที่ซึ่งสัมพันธ์กับพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ก่อนที่สถานที่ดังกล่าวจะได้รับการสร้างความหมายใหม่ในฐานะพื้นที่แห่งความทรงจำและการรำลึกถึง “องค์บิดาของทหารเรือไทย” บทความแสดงให้เห็นว่าอาคารและสถานที่ทางประวัติศาสตร์มิได้มีความหมายคงที่ หากเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท การใช้พื้นที่ และความทรงจำที่สังคมร่วมกันสร้างขึ้น จึงช่วยเชื่อมโยงประวัติศาสตร์บุคคล ประวัติศาสตร์สถานที่ และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน

บทความเรื่อง “บทสังเคราะห์: ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมบนจิตรกรรมฝาผนังวัดในลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง” วิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังของวัดมัชฌิมาวาส วัดโพธิ์ปฐมาวาส และวัดคูเต่า โดยชี้ให้เห็นว่าจิตรกรรมเหล่านี้มิได้เป็นเพียงภาพพุทธประวัติ ชาดก หรือวรรณกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นคลังความทรงจำของชุมชนที่บันทึกภูมิโนเวศ

การตั้งถิ่นฐาน อาชีพ การคมนาคม การแต่งกาย ความเชื่อ ประเพณี และความสัมพันธ์ของ
ผู้คนหลายกลุ่ม ทั้งชาวไทย จีน มลายู มุสลิม และชาวตะวันตก ภาพจิตรกรรมจึงสะท้อน
กลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่างในฐานะพื้นที่พหุวัฒนธรรม ซึ่งความแตกต่างทางชาติพันธุ์และ
ศาสนาดำรงอยู่ควบคู่กับการพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

บทความเรื่อง “เอกสารชั้นต้นกับการศึกษากรุงธนบุรี” ให้ความสำคัญแก่การ
จำแนกและประเมินเอกสารร่วมสมัยจากหลายกลุ่ม ทั้งพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ
เอกสารราชการ เอกสารต่างประเทศ และหลักฐานประเภทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรุงธนบุรี
เอกสารแต่ละประเภทเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข วัตถุประสงค์ และมุมมองที่แตกต่างกัน จึงไม่
ควรยึดหลักฐานฉบับใดฉบับหนึ่งเป็นข้อสรุปแต่เพียงลำพัง การศึกษากรุงธนบุรีที่รอบด้าน
จำเป็นต้องวิพากษ์ที่มา ตรวจสอบข้อจำกัด และเปรียบเทียบหลักฐานหลายชุด เพื่อทำ
ความเข้าใจการฟื้นฟูบ้านเมือง การเมือง การสงคราม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับ
ต่างประเทศในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านของประวัติศาสตร์ไทย

บทความเรื่อง “มองประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตชาวเมืองฉะเชิงเทราผ่านรูปปูน
ปั้นวัดสัมปทวน” นำศิลปกรรมท้องถิ่นมาใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยพิจารณา
รูปปูนปั้นที่สะท้อนสภาพภูมิประเทศ วิถีเกษตรกรรม การทำนา การทำไร่สับปะรด การ
เลี้ยงสัตว์ การค้าขาย การคมนาคม และบทบาทของชาวจีนในระบบเศรษฐกิจของเมือง
ฉะเชิงเทรา หลักฐานจากรูปปูนปั้นเมื่ออ่านประกอบกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทำให้
เห็นพัฒนาการของชุมชนจากระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองไปสู่เศรษฐกิจการค้าและ
อุตสาหกรรมซึ่งเชื่อมโยงกับตลาดภายนอก บทความจึงแสดงให้เห็นคุณค่าของศิลปกรรมใน
ฐานะบันทึกชีวิตของประชาชนและเป็นหลักฐานอีกประเภทหนึ่งที่ช่วยเติมเต็ม
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ในส่วนของอาณานิคมศึกษา บทความเรื่อง “Temple Stay: การส่งเสริมพุทธ
ศาสนาในเกาหลีร่วมสมัย” แสดงให้เห็นการปรับตัวของวัดและพระพุทธศาสนาเกาหลี
ผ่านการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตภายในวัด เรียนรู้การปฏิบัติ

สมาธิ พิธีสงฆ์ อาหารวัด และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โครงการดังกล่าวจึงทำหน้าที่ทั้งอนุรักษ์มรดกทางศาสนา ส่งเสริมการเรียนรู้ สร้างประสบการณ์ทางจิตใจ และเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสังคมสมัยใหม่ สะท้อนให้เห็นว่าศาสนาสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการปรับรูปแบบการสื่อสารให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้คนร่วมสมัย โดยยังคงรักษาแก่นของคำสอนและวัตรปฏิบัติไว้

บทความเรื่อง “ถอดบทเรียนคลื่นวัฒนธรรมเกาหลีใต้ ค.ศ. 2000–2025”

อธิบายความสำเร็จของอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเกาหลีใต้จากการบูรณาการนโยบายของรัฐบาล การสนับสนุนเงินทุน การพัฒนาบุคลากร การวิจัยและนวัตกรรม ตลอดจนการทำงานของหน่วยงานส่งเสริมคอนเทนต์อย่างเป็นระบบ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ดนตรี ภาพยนตร์ ละคร เกม และผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมของเกาหลีใต้กลายเป็นทั้งสินค้าส่งออก เครื่องมือซอฟต์แวร์ และกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจ บทความนี้ได้อธิบายเพียงผลสำเร็จของกระแสเกาหลี แต่ยังชี้ให้เห็นความสำคัญของนโยบายที่ต่อเนื่อง โครงสร้างพื้นฐานที่พร้อม และความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับอุตสาหกรรมสร้างสรรค์

บทความเรื่อง “โนรูช การทูตวัฒนธรรม และความทรงจำไทย-อิหร่านในสมัยอาหมาดิเนจาดี” วิเคราะห์เทศกาลโนรูชในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมและเครื่องมือทางการทูตที่รัฐบาลอิหร่านใช้สื่อสารอัตลักษณ์ของชาติสู่ประชาคมโลก โนรูชมิได้มีความหมายเพียงเทศกาลขึ้นปีใหม่ หากยังเป็นพื้นที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน เชื่อมโยงอิหร่านกับประเทศต่าง ๆ และรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-อิหร่าน การศึกษานี้จึงทำให้เห็นบทบาทของวัฒนธรรมในฐานะพลังทางการเมืองและเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

บทความเรื่อง “การศึกษานอกระบบของพม่าในยุครัฐบาลนายพลเนวิน”

วิเคราะห์บทบาทของการศึกษานอกระบบภายใต้บริบทการเมืองแบบสังคมนิยมและการรวมศูนย์อำนาจของรัฐ การจัดการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการสร้างพลเมือง การเผยแพร่อุดมการณ์ การแก้ปัญหาการไม่รู้หนังสือ และการขยายโอกาสทาง

การศึกษาแก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ขณะเดียวกันก็เผชิญข้อจำกัดจากนโยบายของรัฐ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และความขัดแย้งทางการเมือง บทความจึงทำให้เห็นว่าการศึกษามีได้เป็นเพียงกระบวนการพัฒนาความรู้ แต่ยังเป็นพื้นที่ที่อำนาจรัฐอุดมการณ์ และความต้องการของประชาชนเข้ามาสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน

บทความเรื่อง “กาเมลันเซอกาเตน: การแบ่งดินแดนและดนตรีมรดกราชสำนักมะตะรัมหลังสนธิสัญญาที่ยันตี ค.ศ. 1755” ศึกษาผลของการแบ่งอาณาจักรมะตะรัมที่มีได้ทำให้เกิดเพียงการเปลี่ยนแปลงเขตแดนและอำนาจการเมือง แต่ยังไม่ไปสู่การแบ่งสรรและสร้างความหมายใหม่ให้แก่มรดกของราชสำนัก โดยเฉพาะวงกาเมลันเซอกาเตน ดนตรีจึงทำหน้าที่มากกว่าความบันเทิง เพราะเป็นทั้งสัญลักษณ์แห่งความชอบธรรมของผู้ปกครอง เครื่องประกอบพิธีกรรมอิสลามแบบชวา และมรดกความทรงจำของราชสำนัก บทความช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างการเมือง ศาสนา ดนตรี และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมชวาภายหลังการแบ่งแยกดินแดน

ท้ายที่สุด บทความเรื่อง “กระจกเงาที่สะท้อนความตั้งใจด้วยหัวใจอันบริสุทธิ์ของคุณครูพลับปลิง” ถ่ายทอดความทรงจำของศิษย์ที่มีต่อครูผู้เป็นทั้งผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้ให้โอกาส และผู้วางรากฐานชีวิตทางวิชาการ จากประสบการณ์การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ตะวันออกกลาง การฝึกค้นคว้า การเสวนา การทำวิจัย และการเขียนผลงานทางวิชาการ ความรู้และแบบอย่างของอาจารย์พลับปลิงได้ถูกนำไปสานต่อในการสอน การดูแลศิษย์ การทำงานวิจัย และการบริหารการศึกษา เรื่องราวดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนให้เห็นว่า ผลงานสำคัญที่สุดของครูมิได้อยู่เพียงในตำราหรือบทความ แต่อยู่ในความคิด ชีวิต และความสำเร็จของศิษย์ที่ได้รับการหล่อหลอมและส่งต่อคุณค่าเหล่านั้นไปยังคนรุ่นต่อมา

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “ปาเจราศรี 80 ปี วารีแห่งปัญญาพลับปลิง คงชนะ” จะเป็นทั้งมูทิดานุสรณ์แห่งความกตัญญูกตเวที บันทึกคุณูปการของครูผู้สร้างคน และแหล่งความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อ นักวิชาการ และผู้สนใจทั่วไป หากองค์

ความรู้และเรื่องราวภายในหนังสือเล่มนี้สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าของ
หลักฐาน ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของความเป็นครู ย่อมนับเป็นการสืบ
ทอดสายธารแห่งปัญญาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง คงชนะ ให้ดำรงอยู่และงอก
งามสืบไป

คณะผู้จัดทำ

20 กันยายน 2569

สารบัญ

ปฐมบท

เรื่องเล่า...จากการเดินทางกับสถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา

สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง..... 1

แนวคิดและวิธีวิทยา

พยานหลักฐานในมิติเชิงเปรียบเทียบระหว่างประวัติศาสตร์กับนิติศาสตร์

: จากการแสวงหาความจริงสู่การพิสูจน์ข้อเท็จจริง

ภูมิ มูลศิลป์..... 30

สรณินพนธ์ (ศิษย์) พลัปลี้ง คงชนะ : วิธีวิทยา สำคัญ ประวัตินิพนธ์

และกิตติกรรมรำลึก

พระครูสังฆวิริยกิจ (พระระพิน ต่วงลอย/พุทธิสารโร)..... 46

ไทยศึกษา

พลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยอในจังหวัดศรีสะเกษ : กรณีศึกษาอำเภอราศีไศล

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ชรพรรษ สุรนารณ..... 109

จากวังสู่ความทรงจำ : ย้อนรอยประวัติศาสตร์วังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

ชฎาพร จินชานา..... 123

บทสังเคราะห์ : ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมบนจิตรกรรมฝาผนังวัด

ในกลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง

มนัสสวาส กุลวงศ์และแผน เอกจิตร..... 147

เอกสารชั้นต้นกับการศึกษากรุงธนบุรี

วรพจน์ วิเศษศิริ..... 169

มองประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตชาวเมืองฉะเชิงเทราผ่านรูปปั้นวัดสัมปทวน (นอก)

อิงตะวัน แพลุกอินทร์..... 185

อาณาบริเวณศึกษา

Temple stay: การส่งเสริมพุทธศาสนาในเกาหลีร่วมสมัย

ธัชวรรณ หนูแก้ว..... 211

ถอดบทเรียน คลื่นวัฒนธรรมเกาหลีใต้ (ค.ศ. 1998 -2025) ความสำเร็จระดับโลก

: กรณีศึกษา นโยบายและการทำงาน ของหน่วยงาน KOCCA (สำนักงานส่งเสริมคอนเทนต์
แห่งสาธารณรัฐเกาหลี)

มะดินะ พุทธิมาศ..... 231

ดอกไม้แห่งวันใหม่ ผศ.ดร.พลปลั่ง คงชนะ : โนรูช การทูตวัฒนธรรม

และความทรงจำไทย-อิหร่านในสมัยอาหมัดเนจาต

พรพรรณ โปร่งจิตร์..... 261

การศึกษานอกระบบของพม่าในยุครัฐบาลนายพลเนวิน ค.ศ. 1962 - 1988

วัฒนพงศ์ วรคุณวิศิษฐ์..... 271

กาเมลันเซอกาเตน : การแบ่งดินแดนและดนตรีมรดกราชสำนักมะตะรัม

หลังสนธิสัญญาเกียนตี ค.ศ. 1755

สุรศักดิ์ จำนงค์สาร..... 289

บทส่งท้าย

กระเจงกาทิสะท้อนความตั้งใจด้วยหัวใจอันบริสุทธิ์ของคุณครูพลปลั่ง

พงษ์พันธ์ นารีน้อย..... 309

เรื่องเล่า...จากการเดินทางกับสถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา

สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง¹

ในช่วงเวลาที่ผ่านมาเป็นอาจารย์ใหม่ๆ พ.ศ. 2535 นั้น บริเวณโดยรอบของมหาวิทยาลัย ยังมีร้านอาหาร อยู่หลายร้านเช่น ร้านแต้ว/ไหมแก้ว/แซบสะเด็ด โดยเฉพาะร้านแต้วนั่น ถือว่าเป็นตำนานแห่งร้านอาหารเลย ก็ว่าได้ เพราะนอกจากจะเป็นร้านอาหารรสเด็ดแล้ว ยังมีหอพักชายที่บริหารโดย พี่แต้วกับสามีควบคู่กันไป ผู้บริหาร ผู้เรียน ที่มาเรียนในระดับปริญญาตรี/โท/เอก ต่างเคยผ่านร้านนี้มาแล้วเป็นส่วนใหญ่ภายหลังจบการศึกษา ได้เป็นใหญ่เป็นโตก็มาจากร้านนี้อยู่หลายคน ผมเองก็คงเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องมารับประทานอาหาร ร้านนี้อยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะแกงป่าปลาตุ๋น ที่มีรสชาติถึงลูกถึงคน และต้องเป็นฝีมือของพี่แต้วเท่านั้นและก็ ตามด้วยมะระผัดไข่ ที่เป็นอาหารเอาไว้แก้เผ็ด และที่ขาดไม่ได้ปลาหมึกทอดกระเทียมที่ใช้น้ำมันจากกระเทียม คลุกข้าวจะอร่อยมาก ซึ่งบรรยากาศในร้านจะเต็มไปด้วยครูและอาจารย์ที่มาจากต่างจังหวัดพร้อมไปกับนิสิต

ป.โท และ ป.เอก เป็นส่วนใหญ่ จึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคณาจารย์ และเครือข่ายโดยรอบที่นำไปสู่ ความเป็นมิตรภาพที่ดีต่อกันตลอดมา

ได้เป็นกรรมการสถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษาเพราะไปกินข้าวร้านแต้ว

การได้ไปกินข้าวร้านป่าแต้วอยู่เป็นประจำก็ได้พบกับผู้คนต่างๆ หลากหลายคน และคนที่ผมได้พบอยู่ เป็นประจำเพราะบ้านของท่านอยู่ในซอยนี้ เช่นกัน โดยห่างจากร้านป่าแต้วไปไม่มากนักก็คือ อาจารย์พลับพลึง คงชนะ จึงทำให้ได้มีโอกาสสนทนากันในเรื่องต่างๆ ซึ่งในขณะนั้น อาจารย์พลับพลึงเป็นผู้อำนวยการสถาบัน เอเชียแปซิฟิกอยู่แล้ว จึงได้ชวนผมให้มาเป็นกรรมการเพราะหลักการของสถาบัน คือ การทำงานที่ประกอบไปด้วยอาจารย์หลากหลายคณะที่เป็นการระดมความคิดในการหามุมมองที่แปลกใหม่ ซึ่งผมพอจำ

¹ ศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ได้ว่าประมาณ ปี พ.ศ. 2544 โดยประมาณ โดยได้เดินทางครั้งแรกกับสถาบันได้ไปที่ สปบ.ลาว โดยนั่งรถตู้ไปลงที่เชียงราย แล้วข้ามไปลาว นั่งเรือหางยาวขนาดนั่งกันได้ 4 คนต่อ 1 ลำ ไปหลวงพระบาง แล้วนั่งรถตู้ไปที่นครหลวง เวียงจันทน์ และสุดท้ายนั่งรถไฟกลับกรุงเทพฯ ได้ในที่สุด

สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา ชีวิตคือการเดินทาง

ด้วยผู้อำนวยการเป็นผู้มีไฟแห่งการเดินทางเพื่อศึกษาหาข้อมูลในการนำมาพัฒนาต่อการเรียนการสอน และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในหลากหลายมิติที่ส่งผลกระทบต่อสังคม จึงเป็นช่วงเวลาทางสถาบันได้จัดกิจกรรมที่จะต้องเดินทางไปในประเทศต่างๆ อยู่เสมอเช่น กัมพูชา, อิหร่าน, ศรีลังกา, นครดูไบ UAE, เดนมาร์ก, เยอรมัน และไอร์แลนด์ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศมุสลิม ที่อยู่ใน ต่างประเทศและในประเทศ ได้สร้างความเข้าใจอันดีต่อกันเพื่อเรียนรู้ในศิลปวัฒนธรรม ด้วยการแลกเปลี่ยน จนทำให้มีความสนิทสนมกลมเกลียวต่อกันมาจนถึงยุคปัจจุบัน

พลับพลึง คงชนะ (2543) ได้แสดงทัศนะถึงหนังสือไว้ว่า

ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม (Laos : Land People and Culture) ได้รวมบทความ ที่เกี่ยวกับลาว จากนักวิชาการของสถาบันฯ และนักวิชาการลาว ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงมีข้อมูลที่หลากหลายสาขาวิชา เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ขาดิพันธุ์วิทยา ภาษาศาสตร์ วรรณกรรม การสาธารณสุข ทั้งเบื้องหลังการสร้างงานของศิลปินที่มีชื่อเสียงของไทยที่ได้เกิดความประทับใจและซาบซึ้งในภูมิลักษณะ ประชาชนและวัฒนธรรมของลาว แล้วถ่ายทอดออกมาในรูปแบบงานจิตรกรรม

สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้จัดโครงการ “การวิจัยชุมชนลุ่มน้ำโขง เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และใช้ประโยชน์ร่วมกัน” โดยมี “โครงการวิจัยชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” เป็นหนึ่งในโครงการนำร่องของสถาบันฯ ทั้งนี้โครงการนำร่องดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวม

ข้อมูลเกี่ยวกับประเทศลาวแล้วจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม พร้อมทั้งจัดทำโครงการวิจัยเกี่ยวกับชุมชนลุ่มน้ำโขงในประเทศลาวในวาระต่อไป เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว สถาบันฯ จึงได้จัดพิมพ์หนังสือ ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม (Laos : Land People and Culture)

โดยสาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง (2543) ได้แสดงทัศนะถึงประสบการณ์ในการเดินทางไปลาวครั้งแรก กล่าวโดยสรุปไว้ว่า

ภายหลังจากที่รับประทานอาหารเช้าแล้ว คุณโสภณภรณ์ก็ได้ขับรถออกไปส่งเราที่ท่าเรือเชียงของ บรรยากาศเต็มไปด้วยความซาบซึ้งในไมตรีจิตที่เราคนไทยมีต่อกัน หลังจากนั้นพวกเราก็นั่งเรือหางยาว 2 ลำ พาพวกเรามุ่งสู่ชายฝั่งประเทศลาว เมื่อเราไปถึงด่านห้วยทรายบรรยากาศที่พบเห็นก็จะเปลี่ยนไปทันที เพียงแค่มีแม่น้ำโขงกั้น ซึ่งใช้เวลาข้ามฝั่งมาไม่ถึง 10 นาที ทุกอย่างก็เปลี่ยนไป รถสองแถวพาเราไปที่ท่าเรือที่พวกเราจะต้องนั่งเรือจากด่านห้วยทรายไปหลวงพระบาง การจราจรก็เริ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะถ้าหากช้าไปกว่านั้นจะทำให้ไปถึงเวลาค่ำมืด การต่อรองในเรื่องของราคาค่าพาหนะและการเลือกประเภทของเรือที่จะใช้ในการเดินทางว่าจะใช้ในลักษณะไหน

ผลปรากฏว่า เสียงส่วนใหญ่ต้องการให้ถึงที่หมายให้เร็วที่สุด เพราะเรามีเวลาไม่มากนัก ทุกคนพร้อมที่จะเดินทางโดยเรือหางยาวลำเล็กซึ่งสามารถบรรทุกผู้โดยสารได้เพียง 5 คน พร้อมสัมภาระ พวกเรามีความรู้สึกไม่ต่างกัน เพราะรู้แล้วว่ามันอันตราย พวกเราทุกคนก็ไม่ได้แสดงออกมา เมื่อทุกคนพร้อม เรือก็เริ่มติดเครื่องเสียงของเรือดั้งสนั่นหวั่นไหวมาก ดังฟุ้งไปทั่วแม่น้ำโขง ถึงแม้ทุกคนจะใส่หมวกนิรภัย และคนขับเรือจะแจกสายให้แล้วก็ตาม เราเล่นเรือตาม ๆ กันไป สองฟากฝั่งแม่น้ำโขงจะเต็มไปด้วยภูเขาโอบล้อมแม่น้ำโขงโดยตลอด ในบางช่วงจะเป็นเกาะแก่ง คนขับเรือซึ่งเป็นผู้ชำนาญทางก็จะเลาะเลี้ยวหาทางไปให้ได้เสมอและเมื่อเรือได้เดินทางมาถึงประมาณครึ่งทางก็จอดเพื่อนำหนังสือเดินทางไปตรวจที่ด่าน ซึ่งก็เป็นสถานที่ แบบง่าย ๆ ต่อจากนั้นจะมาถึงจุดที่จะต้องเปลี่ยนเรือ เพื่อให้เรือลำเก่าเดินทางกลับไปทีเดิม และพวกเราก็มากับเรือลำใหม่ คนขับคนใหม่ จนมาถึงถ้ำตึงซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของเส้นทางแม่น้ำโขงอีกแห่งหนึ่ง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะมีผู้คน

นำพระพุทธรูปมาบูชา โดยวางไว้อยู่ทุกๆ ไป ซึ่งขณะนี้มียูเป็นจำนวนมากมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงอีกแห่งหนึ่งของประเทศลาว เส้นแห่งถ้ำดั่งก็คือ อยู่ติดกับลำแม่น้ำโขงและจะต้องเดินทางมาโดยทางน้ำเท่านั้น ทางอื่นไม่สามารถมาได้ สภาพแวดล้อมยังดำรงความเป็นธรรมชาติไว้อย่างสมบูรณ์ ระหว่างทางจะมีชาวบ้านนำสิ่งของเครื่องใช้ซึ่งเป็นของเก่ามาวางขายก็ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ได้เวลาพอสมควรพวกเราได้เดินทางมุ่งสู่หลวงพระบางซึ่งใช้เวลาประมาณไม่เกิน 1 ชั่วโมงเราก็มายังหลวงพระบาง ดินแดนซึ่งได้รับการยอมรับให้เป็นมรดกโลก พวกเรานั่งรถ 2 แถวต่อเข้าไปในตัวเมือง ระหว่างทางก็ผ่านสนามบินเมืองหลวงพระบาง ซึ่งทราบว่ารัฐบาลไทยเป็นผู้สร้างให้ พวกเราได้มาพักในโรงแรมขนาดกลาง บรรยากาศเรียบง่าย สะอาด สวย พนักงานเรียบร้อย และมีความสุภาพเป็นอย่างยิ่ง ในช่วงเวลาก่อนอาหารเย็น ผมได้ออกไปเดินดูตลาดของชาวบ้าน ซึ่งมีลักษณะคล้ายตลาดนัดบ้านเรา สินค้าส่วนใหญ่จะเป็นพืชพันธุ์ธัญญาหารของคนพื้นเมือง บรรยากาศหน้าโรงแรมที่พัก จะมีชาวเขานำสินค้าซึ่งออกแบบตามแบบอย่างศิลปะชาวเขา ซึ่งมีรูปแบบเฉพาะอย่างมีเอกลักษณ์

จากนั้น ได้เดินทางไปเที่ยววัดที่มีชื่อเสียงอีกแห่งหนึ่งของหลวงพระบาง คือวัดเชียงทอง ซึ่งมีโบสถ์อาคารรูปทรงที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง ถึงแม้จะไม่ยิ่งใหญ่ด้วยการก่อสร้าง แต่ให้ความรู้สึกถึงความวิจิตรและล

ละเอียดย่อนด้วยการตกแต่ง ตามแบบของศิลปะล้านช้าง โดยรอบของวัดจะมีอาคารอื่นๆ ที่มีความงดงามแตกต่างกันไป

เมืองหลวงพระบางเป็นเมืองที่มีพื้นที่ไม่กว้างใหญ่มากนัก ใช้เวลาเพียง 2 วัน ก็สามารถชื่นชมความงามได้อย่างทั่วถึง แต่สิ่งที่เป็นจุดสำคัญของเมืองหลวงพระบาง ก็คงอยู่ที่การรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน กับสภาพสิ่งแวดล้อมมีความผสมกลมกลืนกันได้เป็นอย่างดี

ถึงแม้ว่าเมืองหลวงพระบางจะได้รับการยอมรับจากองค์การยูเนสโก ให้เป็นมรดกโลกแล้วก็ตาม สิ่งที่จะตามมาก็คือผู้คนที่จะมาท่องเที่ยวเพื่อที่จะได้มาชื่นชมในความงามร่วมกัน สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือการแปรเปลี่ยนของชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนชาวหลวงพระ

บาง ซึ่งรัฐบาลคงต้องมีวิธีการที่จะให้ความเจริญที่เกิดขึ้นในกระแสโลกปัจจุบันมาพัฒนาเมืองหลวงพระบางในลักษณะของการพัฒนาแบบร่วมสมัย ก็คงจะเป็นการรักษามรดกที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของ

พลับพลึง คงชนะ (2544) ได้แสดงทัศนะถึงการเดินทางไปอิหร่านไว้ว่า

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน ทรงเป็นประธานเปิดงานนิทรรศการ ภูมิทัศน์ ประชาชนและวัฒนธรรมอิหร่าน จัดโดยสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านและมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในวันอังคารที่ 16 มกราคม 2544 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา จึงได้จัดพิมพ์หนังสือรวมบทความของคณาจารย์จากคณะต่าง ๆ ซึ่งได้รับเชิญจากศูนย์วัฒนธรรมแห่งอิหร่าน ไปทัศนศึกษาและแลกเปลี่ยนความรู้กับอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเตหะราน ระหว่างวันที่ 28 สิงหาคม 2543 ถึงวันที่ 4 กันยายน ศกเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากสถาบันฯ เห็นความสำคัญในการสร้างความร่วมมือทางวิชาการและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับอิหร่านซึ่งเป็นประเทศที่มีประวัติความสัมพันธ์อันยาวนานมาตั้งแต่สมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวงของไทย ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษาเปอร์เซียที่ใช้อยู่ในภาษาไทย เช่น ภาษาสนมและกุหลาบ เป็นต้น นอกจากนี้วรรณกรรม อิหร่าน เช่น นิทานสิบสองเหลี่ยม ยังเป็นเรื่องเล่าในหมู่คนไทย จนกระทั่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงโปรดให้บันทึกไว้เมื่อ พ.ศ. 2295 และต่อมา ในปี พ.ศ. 2525 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดให้แต่งขึ้นใหม่โดยใช้สำนวนสมัยรัตนโกสินทร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองดำเนินต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยอิหร่านได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ซื้อข้าวจากประเทศไทยมากที่สุด

สาริต ทิมวัฒนบรรเทิง (2544) ได้แสดงทัศนะถึงประสบการณ์ในการเดินทาง
ไปประเทศอิหร่าน กล่าวโดยสรุปไว้ว่า

เดินทางสู่อิหร่าน

พวกเราสามาร่วมกันแล้ว ซึ่งเป็นที่สร้างความแปลกตาไปก็คือผู้หญิงทุกคนก็แต่งตัว
ตามขนบธรรมเนียมของชาวมุสลิมคือจะต้องคลุมผ้าบนศีรษะ ทุกคนก็ดูสวยแปลกตากันไป
อีกแบบ ได้เวลาประมาณ 09.00 น. ของเช้าวันนั้นเราก็บินสู่อิหร่านโดยสายการบิน
MAHAN AIR เป็น สายการบินของเอกชนและเป็นสายการบินใหม่ เริ่มบินมาเมื่อเดือน
มิถุนายน และจะบินเฉพาะวันจันทร์ โดยจะนำผู้โดยสารมาส่งที่กรุงเทพฯ และรับจาก
กรุงเทพฯ ไปเมืองเตหะราน เทียวที่พวกเราเดินทางไปนั้นผู้โดยสารไม่มากนัก ด้านหลัง
เครื่องบินที่นั่งว่างอยู่มากจะเป็นพวกสุบบุห์หรือเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเครื่องบินผ่านมาถึง ช่วง
ทะเลทรายพวกเราตื่นตื้นตันกันพอสมควร โดยเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์กวี วรกวิน จะนำ
กล้องมาถ่ายภาพพร้อมตอบข้อซักถามถึงความเป็นมาของหินต่าง ๆ เส้นทางของน้ำ ได้
ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์ไปอีกแบบและเมื่อใกล้ถึงสนามบินเมเฮราบาส สิ่งที่พบเห็นสิ่ง
แรกก็คือบ้านที่อยู่อาศัยจะมีลักษณะเป็นกล่อ่ง ๆ สูง ต่ำเรียงกันไปจากที่ราบไปถึงเชิงเขา
พร้อมด้วยแสงแดดที่สาดส่องทำให้เห็นน้ำหนักของแสงและเงาได้อย่างชัดเจน บรรยากาศ
ของสนามบินเมเฮราบาส ภายในบริเวณโดยทั่วไปไม่มีการตกแต่งอะไรมากนัก ทุกอย่างมี
ลักษณะเรียบง่ายไม่หรูหรา

จากที่เราได้ขณสัมภาระออกมานอกห้องแล้ว ได้พบกับผู้รับผิดชอบในการดูแลพวก
เรา ตลอดเวลาที่พำนักรอยู่ในประเทศอิหร่าน ซึ่งมีด้วยกัน 3 คน คือ คุณโมเชม คุณเรซา
และคุณซาเร ได้นำพวกเราขึ้นรถบัส โดยมีคุณมาบุญครองเป็นโชเฟอร์ไปพักที่โรงแรม

เยี่ยมชมพิพิธภัณฑและหอศิลป์

ถึงแม้ว่าสภาพบ้านเมืองของเมืองเตหะรานจะดูไม่หรูหราจะเป็นตึกเก่า ๆ ยวดยาน
พาหนะก็จะเป็นรถรุ่นโบราณ แต่ก็ยังใช้กันอยู่ทั่วไป แต่สิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจให้แก่
ประชาชนให้ตระหนักถึง คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงรูปธรรม

ได้ คือการที่ภาครัฐได้สร้างพิพิธภัณฑ์และหอศิลป์เพื่อจะได้เก็บสะสมผลงานศิลปะอันเป็นคุณค่าของชนชาตินั้น ๆ

สถานที่แห่งแรกที่ได้ชมคือ พิพิธภัณฑ์พรม (CARPET) ซึ่งเป็นศิลปะประจำชาติของอิหร่าน ที่มีรูปแบบถาวรในอาคารชั้นเดียว การเข้าออกจะสะดวก ณ ภายในจะมีพรมขนาดต่าง ๆ นามาจัด แสดง ซึ่งจะมีลวดลายที่แตกต่างกันไปในระหว่างชมจะมีเจ้าหน้าที่บรรยายเนื้อหาสาระของพรม แต่ละชิ้นว่ามีเรื่องราวความเป็นมาอย่างไร พวกเราให้ความสนใจกันเป็นอย่างมากและมีคำถามตามมากับที่ว่า ทำไมเราไม่ทำอย่างนี้บ้าง บ้านเรามีผ้าที่สวยงามจากทั่วทุกภูมิภาคของไทย และมีผ้าที่ ควรจะให้คนรุ่นหลังได้ชื่นชม เพื่อจะได้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นไทยให้มากยิ่งขึ้น แต่ที่ทำการเก็บสะสมกันอยู่ทุกวันนี้ ก็จะเป็นในลักษณะของส่วนตัว เป็นภาคเอกชนเป็นส่วนใหญ่ ถ้าเราสามารถนำผ้านานาชาติของทุกภาคของประเทศไทยมาจัดแสดงอยู่ในที่เดียวกัน คงจะสร้างความตื่นตาตื่นใจให้แก่คนไทยกันเองและคนต่างชาติด้วยเช่นกัน

จากนั้นเดินออกมาอีกสักพักก็จะถึง Contemporary Art เป็นอาคารชั้นเดียวมีห้องแสดงผลงาน 6 ห้อง วันที่เราไปนั้นเป็นช่วงที่ปิดทำการแต่จากการประสานงานของฝ่ายเจ้าหน้าที่ ทำให้พวกเราได้เข้าไปเยี่ยมชม Contemporary Art ของอิหร่าน ซึ่งผมว่าคนทางสายศิลปะอาจจะไม่เชื่อก็ได้ว่า อิหร่านมีสถานที่แสดงผลงานอย่างเป็นทางการลักษณะรอบอาคารก็จะมีผลงานประติมากรรมติดตั้งโดยรอบ ถึงแม้ว่าพวกเราจะได้ชมเพียงห้องเดียวก็ตามแต่สามารถจินตนาการได้ว่า อิหร่านให้ความสำคัญต่อศิลปะสมัยใหม่เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะมุมขายหนังสือและของที่ระลึกก็ไม่ธรรมดามีหนังสือศิลปะเล่มใหญ่ๆ ปกแข็งใส่กล่องอย่างสวยงามหลายเล่ม ผลงานต่างๆ ที่พิมพ์ก็จะเป็นผลงานของศิลปินอิหร่านพร้อมด้วยโปสการ์ดภาพเขียนในลักษณะต่างๆ มากมายผมเองซื้อหลายเล่ม มาถึงตรงนี้ทำให้คิดถึงบ้านเรา จนถึงทุกวันนี้เรายังไม่มีพิพิธภัณฑ์หรือหอศิลป์ที่สมบูรณ์กับเขาเสียที ที่มีอยู่ทุกวันนี้มันก็ได้มาจากตึกเก่าๆ ตึกหนึ่งที่ว่าอยู่และเราก็มารื้อมาจัดตั้งให้เป็นพิพิธภัณฑ์และหอศิลป์

สุดท้ายก็ไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของความเป็นมาของชาวอิหร่าน ซึ่งในช่วงนี้ ผศ.พลับพลึง คงชนะ ทำหน้าที่อธิบายได้อย่างมีรสชาติ ทำให้เข้าใจ

และตระหนักถึงชนชาติที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่มากตั้งแต่สมัยเมโสโปเตเมีย ทำให้เกิดการอยากรู้ อยากเข้าใจที่จะต้องกลับมาทำการศึกษาหาความรู้ให้มากขึ้นในลำดับต่อไป

การระดมอาจารย์ ณ เตหะราน UNIVERSITY

คณะของเรามาเยี่ยมเยือนมหาวิทยาลัยเตหะรานนั้นเป็นช่วงวันหยุด แต่ทางผู้บริหารจัดการต้อนรับเราเป็นอย่างดี พวกเราได้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มแรกจะได้ไปพบอาจารย์และผู้บริหาร กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มคณะแพทย์และวิทยาศาสตร์ได้แยกไปตามความสนใจของแต่ละกลุ่ม การต้อนรับเป็นไปด้วยบรรยากาศของนักวิชาการ 2 ประเทศ ที่มีโอกาสได้มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เจ้าหน้าที่ได้ต้อนรับพวกเราด้วยน้ำชาในแก้วกรวยสีทองเช่นเคย และตามด้วยผลไม้ 2-3 ชนิด แต่ที่พิเศษสุดก็คือ แดงกวาสีเขียวเข้มขนาดพอเหมาะ ซึ่งเป็นสิ่งที่แปลกสำหรับสายตาของพวกเราแต่ก็มีรสชาติที่กรอบกลมกล่อมดี ผมเองได้ขออนุญาตที่จะไปชม FINE ART DEPARTMENTS ซึ่งตามโบรชัวร์ที่แจกมานั้นมีสาขาวิชาที่น่าสนใจอยู่มาก และมีหลายสาขาวิชาที่เหมือนกับคณะ ศิลปกรรมของเรา

ผมได้ขออนุญาตที่จะไปเยี่ยมชมอาคารสถานที่แต่ทางผู้ประสานงานแจ้งว่าเป็นช่วงวันหยุดแต่ผมขอชมเพียงภายในก็พอจะจินตนาการได้ทางผู้ประสานงานซึ่งเป็นฝ่ายกองวิเทศจึงได้ลงไปชม เมื่อไปถึงบริเวณพื้นที่ของการเรียนการสอนทางศิลปะ บรรยากาศของคนที่เรียนศิลปะจะมีลักษณะคล้าย ๆ กันหรือเหมือน ๆ กันที่ไหน ๆ ก็จะเป็นลักษณะนี้ ตั้งแต่สภาพของห้องเรียน ห้องปฏิบัติงานถึงแม้จะเป็นวันหยุดก็มีนักศึกษามาทำงาน ที่ผมได้สัมผัสนั้น นิสิตกำลังสร้างงานประติมากรรมอยู่ระหว่างขั้นตอนหล่อจากง่ายที่สร้างขึ้นเดินขึ้นไปบนตึกได้พบนักศึกษา กำลังซักซ้อมการแสดงกันอยู่ ในโอกาสเดียวกันนี้ได้พบกับผู้ช่วยศาสตราจารย์ DR.NASSER AGHAI ซึ่งทราบว่าเป็นผู้มีชื่อเสียงมาก การพบกันครั้งนี้ไม่ได้มีการนัดกันไว้ก่อน แต่ทางฝ่ายต้อนรับถือเป็นโอกาสที่ดีที่จะได้พบสนทนากัน ถึงแม้ว่าเราจะต่างสาขากันก็ตาม ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ไปเยี่ยมชมผลงานทางด้าน PAINTING แต่ก็ได้เห็นถึงบรรยากาศโดยรอบที่แสดงความโอ่อ่ารับทรงตัวของตัวตึกมีลักษณะเป็นอาคารรุ่นเก่าที่เห็นความโปร่งและเปิดกว้าง ซึ่งเหมาะมากสำหรับการเรียนศิลปะ นิสิตที่ได้พบมีลักษณะ สุขุม เรียบร้อย แต่สะอาดและสดใส

เยี่ยมบ้านอิหม่ามโคโมนี

คณะผู้ดูแลเราได้นำพวกเราเดินขึ้นจากพื้นล่างทางเดินเป็นลักษณะเป็นเขาคดเคี้ยวเป็นลักษณะ เหมือนตรอกซอกซอย เมื่อมาถึงบริเวณทางเข้าบ้านโคโมนีมีทหารตรวจตราเล็กน้อยก็สามารถเข้ามาได้ก่อนจะถึงบ้านโคโมนีจะต้องผ่านสถานที่สำหรับสวด มีคนหนุ่มจำนวนมากพอสมควร นั่งกันเป็นกลุ่มมีผู้นำในการสวดเป็นผู้ดำเนิน การโดยชายหนุ่มจะใช้มือขวาตบไปที่หน้าอกด้านซ้ายพร้อมเปล่งเสียงตามกันเป็นจังหวะ ส่วนผู้หญิงที่แต่งกายชุดดำและมีผ้าคลุมศีรษะ จะนั่งกันเป็นกลุ่มอยู่ในอีกส่วนหนึ่งจะไม่มานั่งปะปนกันเป็นอันขาด ต่อจากนั้นเดินไปด้าน หลังของสถานที่ดังกล่าวก็จะเป็นบ้านที่ท่านโคโมนีเคยพำนักอยู่ ซึ่งจะมีสะพานเชื่อมต่อจากอาคารที่สวดมนต์ ถ้าเปิดประตูออกสามารถมองเห็นบ้านของท่านโคโมนีและเดินมาได้ด้วย บรรยากาศของบ้านพักเป็นเรือนยกพื้นชั้นเดียวมีกระเจกบานใหญ่ 2 บานกันไว้แต่สามารถมองเห็นภายในห้องได้ทั้งหมด ซึ่งจะประกอบด้วยโซฟาเครื่องใช้เล็กน้อยและภาพเขียนสีน้ำมัน 2 รูป เข้าใจว่าเป็นภาพที่จะได้ระลึกถึงท่านโคโมนีภาพแรก เป็นภาพเหมือน Portrait ใช้โทนสีน้ำเงินในลักษณะของสีเอกราช ภาพที่ 2 เป็นภาพสุดยอดเยี่ยมเหมือนจริงเป็นลักษณะ Photo Realism และในสถานที่ดังกล่าวก็ยังมี Gallery แสดงภาพเขียนของศิลปินอิหร่านอยู่ในสถานที่เดียวกันอีกด้วย ทางเจ้าหน้าที่ได้ให้เกียรติพวกเราเป็นอย่างยิ่งโดยเชิญให้ไปขึ้นบนของอาคารที่ประกอบกิจทางศาสนา โดยได้นำหนังสือมาแจกแก่พวกเราเป็นจำนวนมาก

เยี่ยมชมพระราชวังชาห์

รถบัสของพวกเรามาถึงพระราชวังของชาห์ก็ได้เห็นถึงความสดใสของต้นไม้สีเขียวที่คงจะต้องผ่านกาล เวลามาพอสมควรถึงจะมีลำต้นที่ใหญ่โตเช่นนี้ได้ โดยสภาพรวมของต้นไม้ ณ บริเวณ พระราชวังจึงเป็นมุมมองที่พิเศษจากสถานที่ต่างๆ ทางเข้าวังเป็นตึกสถาปัตยกรรมที่แปลกตาแต่สะท้อนให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ในอดีตที่ผ่านมา รถบัสพาพวกเรามาจอดที่หน้าอาคารแห่งหนึ่งที่ยังไม่ได้บูรณะ แต่ถ้าได้รับการบูรณะคงจะสวยงามเป็นอย่างยิ่ง ต้นไม้ที่สูงใหญ่โอบล้อมตัวอาคารไว้อย่างพอเหมาะ ใบไม้ที่ร่วงโรยหล่นอยู่ตามพื้นโดยทั่วไปให้ความรู้สึกที่โดดเด่น หงอยเหงาและว่าเหว ประชาชนที่มาชมนั้นจะต้องเดินมา

จากเนินเขาเพื่อมาชมพระราชวังฤดูร้อนเป็นตึกสูง 2 ชั้น มีห้องใต้ดินภายในตกแต่งด้วยกระจกสีระยิบระยับแต่ในบางห้อง จะเน้นเป็นความเรียบง่ายห้องที่สวยงามมาก คือ ห้องสีเทอคอยส์เป็นสีฟ้าผสมสีเขียวที่มีพื้นสีครีมผสมผสานด้านหน้าของอาคารจะมองเห็นภูเขาหินที่แห้งแล้งตัดกับต้นไม้ที่เขียวชอุ่ม พร้อมด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่มีอายุมาหลาย 10 ปี อยู่โดยทั่วไป

ด้านหน้าทางเข้าวังมีร้านขายของที่ระลึกและหนังสือศิลปก่อนจะออกสู่บริเวณภายนอกมีพระราชวังอีกหนึ่งแห่งเป็นที่ประทับของเจ้าชายและเจ้าหญิงฟารห์ มีห้องพระบรรทม ห้องจัดเลี้ยง และมีเครื่องบรรณาการจากประเทศต่าง ๆ จัดแสดงอยู่ตามห้องต่าง ๆ โดยรอบ

จากเตหะรานสู่เมืองกุม

รถบัสนำพวกเราออกจากเตหะรานมุ่งสู่เมืองกุม ๒ ฟากทางมีบรรยากาศคล้าย ๆ อยู่ที่บ้านเรา แต่รถวิ่งไปอีกสักพักก็จะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง คือ จะเป็นพื้นที่ทะเลทรายเป็นที่โล่งราบเรียบมีภูเขาเป็นระยะ ๆ ในบางช่วงมีการจอดรถเพื่อเติมน้ำมันและซื้อน้ำแข็ง เป็นจุดที่มีน้ำแข็งมาเปิดจำหน่ายอย่างเป็นจริงเป็นจังเพราะถ้าพ้นจากจุดนี้ไปแล้วสังเกตว่าจะไม่มีร้านค้าขายอะไรอีกเลย

เมื่อรถมาถึงเมืองกุม ซึ่งเป็นเมืองศาสนา พวกเราทุกคนได้รับทราบกันมาว่าจะต้องแต่งตัวให้เรียบร้อยเป็นพิเศษ ซึ่งทุกคนก็ทำได้ สถานที่แห่งแรกที่ได้เข้าไปเยี่ยมชมคือ หอสมุดชื่อ The Public Library of Ayatallah Al-Uzma Al-Marashi Al-Nagafi เมือง Qom ที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง ย่านชุมชน มีตลาดมีคนมาขายของอยู่มากมาย แต่เมื่อได้เข้าไปในหอสมุดได้มาเห็นการเก็บรักษาหนังสือที่สะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจและความจริงใจในการศึกษาหาความรู้ ในห้องแรกจะเป็นที่เก็บหนังสือเก่า มีหนังสืออยู่เล่มหนึ่งมีอายุถึง 700 ปี ซึ่งทำด้วยหนังวัว มีขนาดประมาณ 24 นิ้ว x 15 นิ้ว ซึ่งยังมีสภาพที่ดีอยู่ภายในเป็นตัวหนังสือยาวี ที่ยังมองเห็นได้อย่างชัดเจนแต่ในห้องนี้ห้ามถ่ายรูป ผู้อำนวยการสถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา จึงให้ผมสเก็ทภาพหนังสือนี้ไว้ ซึ่งจะนำมาจัดแสดง นิทรรศการใน

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 นี้ ทีมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งจะเป็นหนึ่งในหลาย ๆ ภาพของการแสดงนิทรรศการในครั้งนี้

จากนั้นได้นำชมห้องต่าง ๆ ได้แก่ ห้องอ่านหนังสือ ในแต่ละห้องได้ผ่านการออกแบบตกแต่งมาอย่างดี มีความทันสมัยสีสันสะอาดตาเหมือนกับที่จะผ่านการซ่อมแซมมาใหม่ ๆ จากชั้นบนลงสู่ห้องใต้ดินทางเจ้าหน้าที่ให้ผู้หญิงลงไปห้องใต้ดินด้วยลิฟต์แต่ผู้ชายให้เดินลงบันไดลงไป เพราะลิฟต์มีขนาดไม่ใหญ่มากแต่ใช้ระบบคอมพิวเตอร์ ตัวลิฟต์มีกระจกมองเห็นกันได้ ภายในห้องใต้ดินมีเครื่องมือในการซ่อมแซมหนังสือถ่ายเอกสารและเครื่องมือที่ทันสมัยอีกหลายชนิด โดยเฉพาะห้องที่ซ่อมแซมหนังสือนั้น สร้างความสนใจเป็นอย่างยิ่ง มีเจ้าหน้าที่ในห้องนี้อยู่ 3 คน จะทำหน้าที่ในการซ่อมแซมหนังสือด้วยความละเอียดละไมและเนบเนียน ทราบตอนหลังว่าหนึ่งใน กลุ่มนี้เคยมาสาธิตการซ่อมหนังสือในประเทศไทยมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ภายนอกของห้องสมุดจะเป็นบรรยากาศของการค้าขาย การเดินทางของคนทั่วทุกสารทิศแต่เมื่อเลี้ยวเข้าห้องสมุดแล้ว ก็จะเป็นบรรยากาศของเรียนรู้และแสวงหาได้ทันทีเช่นกัน

มัสยิดแห่งเมืองกุม

พวกเราเดินทางจากหอสมุดมาถึงสุเหร่าของเมืองกุมไม่นานนัก แต่พวกเราไม่สามารถเข้าไปภายในได้เพราะอยู่ระหว่างการซ่อมแซมก็ได้ชมอยู่ที่หน้าประตูทางเข้า ซึ่งผมเองก็ได้สเก็ตซ์ภาพมา 1 ภาพ ตัวอาคารสุเหร่าแห่งนี้ตั้งตรงเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมประดับด้วยโมเสกลวดลายระยิบระยับถือเป็น ลักษณะศิลปะประจำชาติของชาวมุสลิมก็ว่าได้ ด้านหน้าตัวอาคารจะเป็นลักษณะพื้นที่กว้าง เข้าใจว่า จะใช้เป็นที่พักประกอบกิจกรรมทางศาสนา หน้าบริเวณทางเข้ามีร้านขายของที่ระลึกโดยเฉพาะแหวนมีสีสันต่าง ๆ ได้รับความสนใจจากพวกเราเป็นอย่างยิ่ง หลังจากนั้นมาพวกเรา ก็สวมแหวนจากเมืองกุมกันทุกคน

จากเมืองกุมมุ่งสู่เมือง ISFAHAN

เมืองกุมซึ่งเป็นเมืองศาสนา มุ่งสู่เมือง ISFAHAN เมืองแห่งศิลปวัฒนธรรมและความชุ่มชื้นร่มเย็น คณะของเราใช้บริการเครื่องบินภายในประเทศ ใช้เวลาเพียง 45 นาทีก็ถึงแล้วพวก เรามาพักกันที่โรงแรม(ชื่อ AZADY) เป็นโรงแรมที่อยู่ในชุมชน ผมได้พักห้องคน

เดียวเพราะไม่มีห้อง 3 เติง เข้าวันรุ่งขึ้นได้ไปเยี่ยมชมโบราณสถานหลายแห่งแต่ที่สวยงามมากคือพระราชวังมีเนื้อที่พอๆ กับสนามหลวงบ้านเรา โดยมีตัวอาคารโอบล้อมโดยรอบ ตรงกลางจะเป็นสุเหร่า โดยมีขนาดใหญ่ตั้งเด่นเป็นสง่าอยู่ตรงกลาง โทนสีของโมเสกจะเป็นสีฟ้าอมเขียว ซึ่งส่วนใหญ่ของสีที่นำมาใช้ในการตกแต่งจะเป็นสีฟ้าอมเขียวคล้ายสีเทอคอยส์ ซึ่งเป็นสีของสวรรค์ ซึ่งมาจากที่สูง ทางด้านขวาจะเป็นวังของพระมหากษัตริย์ในอดีตที่พวกเราจะต้องขึ้นบันไดไปซึ่งเป็นเส้นทางที่คนมาเที่ยวกันมาก เมื่อไปถึงบนที่สูงสุดก็จะเป็นเฉลียงมีหลังคาและต้นเสาเปิดกว้างมองเห็นทัศนียภาพได้อย่างทั่วถึง

เมือง ISFAHAN เป็นเมืองที่มีสถานที่เก่าแก่หลายแห่ง เป็นเมืองแห่งการอนุรักษ์ ซึ่งในขณะนี้จะอยู่ในระหว่างซ่อมแซมและโดยทั่วไปสถานที่ทุกๆ แห่งกำลังอยู่ระหว่างการทำนุบำรุงเพื่อให้สถานที่แห่งนั้นกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง และให้ต่างชาติได้ร่วมชื่นชมโบราณสถานที่ทรงคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ในอดีตที่ชนรุ่นหลังจะได้ตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของตนเองที่จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจในบรรพชนที่ได้สั่งสมตกทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งชนทุกชาติต่างมีรากเหง้ามาเป็นอย่างไร คนรุ่นต่อไปควรที่จะต้องรู้และเข้าใจในความเป็นชนชาติของคนแต่ละชาตินั้น ๆ

ISFAHAN สู่มืองชีราส (SHIRAZ)

เครื่องบินภายในประเทศพาพวกเราจากเมือง ISFAHAN สู่มืองชีราส ใช้เวลาประมาณ 45 นาที มาพักที่โรงแรม AZADI INTERNATIONAL HOTELS เป็นโรงแรมที่ค่อนข้างจะหรูหราเป็นพิเศษ มาถึงโรงแรมประมาณ 2-3 ทุ่มแล้ว หลายคนอยากพักผ่อนแต่ผู้ช่วยศาสตราจารย์วี วรกวิน อยากออกไปถ่ายภาพแต่ทางคณะผู้ดูแลก็อยากจะให้พัก เพราะพรุ่งนี้จะต้องเดินทางไปชมปราสาท จะต้องเดินทางกันแต่เช้า แต่ตกลงกันในที่สุดที่จะออกไปข้างนอกโรงแรมประกอบผู้ดูแล 4 คน ทางเราอีก 4 คน รวมผมด้วยในการออกไปชมเมืองชีราสยามราตรีนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วี วรกวิน มีจุดประสงค์ที่จะถ่ายภาพบรรยากาศของตลาด ชีวิตความเป็นอยู่ของคนพื้นเมืองโดยทั่วไป แต่ทางคณะผู้ดูแลได้พาเราให้เดินมาจนได้เห็นสภาพบ้านเมืองยามค่ำคืนในอีกมุมมองหนึ่ง แต่ที่พวกเรา เซอร์ไพรส์เป็นอย่างมากก็คือ สถานที่ที่ได้มาเห็นนี้เป็นสุเหร่าที่ประดับไฟมีผู้คนเข้าออกอยู่

ตลอดเวลา ผู้หญิงที่ไปด้วยจะต้องสวมเสื้อผ้าให้เรียบร้อยโดยต้องไปยืมเสื้อคลุมจากหน่วยบริการมาสวมใส่ถึงจะให้เข้าไปได้และเมื่อเขาไปในบริเวณภายในแล้ว ทางคณะผู้ดูแลก็เปิดโอกาสให้อิสระแก่พวกเราแต่จะต้องมาพบกันที่หน้าประตูทางเข้าเวลา 11.30 น. พวกเราก็แยกกันเดินชมตามสบาย ซึ่งผมก็เดินเข้ามาในตัวของอาคารของสุเหร่า ด้วยอาการตื่นเต้นว่าจะทำอะไรผิดพลาดไปหรือไม่ การเดินเข้าไปด้วยอาการสับสนและสังเกตว่าเขาทำกันอย่างไรกันบ้างเมื่อเดินไปถึงประตูเขาจะจูบที่ประตูและใช้หน้าผากแตะที่ขอบประตูในการเข้ามาทำพิธีการทางศาสนานี้พื้นจะแบ่ง เป็นฝั่งของผู้ชายและฝั่งของผู้หญิงจะไม่มาปะปนกันแต่อยู่ในอาคารเดียวกัน เมื่อเดินเข้าไปภายในตัวอาคารจะมีลักษณะการตกแต่งด้วยกระจกสีขาวเต็มไปหมดแพรวพราวตระการตาเป็นอย่างมากสามารถสะท้อนอารมณ์ให้ได้พิจารณาอยู่นานพอสมควร และเมื่อเดินไปอีกนิดก็จะพบสถานที่ผู้นำศาสนาที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยมีเส้นลวด สแตนเลสที่เป็นช่อง ๆ คมเอาไว้ ผมได้เห็นคุณชาเรย์นมือจับเส้นลวดด้วยอาการสงบ และศรัทธาต่อผู้ที่เคารพ ไม่ห่างจากบริเวณนั้นมากนักก็พบกับคุณเรชา ซึ่งในขณะนั้นใบหน้ามีอาการโศกเศร้าแวววาวตาแสดงถึงความรักความศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง และเดินมาทางซ้ายพบคุณโมเชม กำลังแสดงการปฏิบัติเคารพต่อพระเจ้าซึ่งเป็นที่เคารพนับถือด้วยท่าที่ที่เคร่งขรึมเป็นสง่าอย่างยิ่ง

จากความรู้สึกที่ได้สัมผัสดังกล่าว ทำให้นึกถึงเยาวชนไทยของเราที่นับวันจะเหินห่างกับศาสนาโดยที่เขาสั่งสอนและการประกอบกิจกรรมทางศาสนา ถึงเวลาแล้วหรือยังที่การแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเยาวชนไทยหรือคนไทยควรที่จะต้องนำหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้ามาไตร่ตรอง เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวันให้พบความสุขสงบที่แท้จริง

ในคำคินคินนั้นจึงเป็นคินแห่งการจุตประกายความสำนึกในคุณค่าข้อควรปฏิบัติในพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติของเรา ที่จะนำสิ่งที่ติงามมาสู่ตัวตน เพื่อการดำเนินชีวิตในสิ่งที่ติงามตลอดไป

ตื่นแต่เช้า มุ่งสู่ปราสาทหินแห่งเมืองชีราส

เช้าวันนี้พวกเราตื่นเข้ากันเป็นพิเศษและพิเศษไปกว่านั้นก็คือรถบัสคันใหญ่ยาวมากจะเป็นรถที่นำพวกเราไปชมปราสาทหินภายในตกแต่งอย่างหรูหราที่นั่งจะเป็นเก้าอี้

เดียวนั่งกันเป็นรายไป มีจำนวนที่พอดีกับพวกเราด้านหลังรถเป็นที่นั่งทรงโค้งไปกับตัวรถ พื้นล่างปูพรมลวดลายสวยงาม สีแดง ผสมผสานพวกเราไปถึงเป็นช่วงสายของวันนั้น ตรงไปสู่ประสาทหิน ที่ตั้งเด่นเป็นสง่าอยู่บนเนินเขา แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของความยิ่งใหญ่ในอดีตของศิลปะเมโสโปเตเมีย ซึ่งทุกอย่างกำลังอยู่ระหว่างการบูรณะ ถ้าทำเสร็จสมบูรณ์เมื่อไรและทำประชาสัมพันธ์ให้ทราบอย่างทั่วถึง คงจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีทีเดียว ต่อจากนั้นได้มาชมสถานที่ของกวีคนสำคัญหลายคนของอิหร่านที่ทางรัฐบาลได้อนุรักษ์เป็นอนุสรณ์สถานไว้ ซึ่งให้ความรู้สึกซาบซึ้งและรุ่มเย็นเป็นอย่างยิ่ง

พลับพลึง คงชนะ (2545) ได้แสดงทัศนะถึงการเดินทางไปเวียดนามไว้ว่า

การเดินทางไปเวียดนามครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เดินทางข้ามแม่น้ำโขงจากจังหวัดมุกดาหารไปยังแขวงสะหวันเขต เพื่อประชุมปฏิบัติการร่วมกับนักวิจัยวิทยาลัยสร้างครูสะหวันเขต โดยมีท่านอธิการณายคำพูน ตูโพทूरย์ เป็นหัวหน้าคณะนักวิจัยร่วมฝ่ายลาว ภายหลังจากนั้นจึงเดินทางไปเวียดนาม โดยเส้นทางหมายเลข 9 ผ่านบ้านแดนสวรรค์ ลาว บาว ดองฮา ดานัง และเว้ ซึ่ง ทำให้คณะนักวิจัยได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเวียดนามเพิ่มขึ้น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการทำวิจัยร่วมกับนักวิจัยเวียดนามต่อไป

โดย สาริต ทิมวัฒนบรรเทิง (2545) ได้แสดงทัศนะถึงการเดินทางไปเวียดนามกล่าวโดยสรุปไว้ว่า

ผู้ร่วมเดินทางทุกคนมาพร้อมกันที่สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา ในช่วงเย็นของวันที่ 31 สิงหาคม 2544 เพื่อขึ้นรถตู้ไปที่สถานีขนส่งสายเหนือ หลายคนยังไม่เคยมาสถานที่แห่งนี้มาก่อน ทำให้การนัดหมายค่อนข้างจะคลุกคลีพอสมควร ประกาศของสถานีขนส่งสับสนอลหม่าน วุ่นวายและร้อนมาก แต่เมื่อได้ขึ้นไปนั่งบนรถบัสคันใหญ่ตามที่นั่งจองตัวไว้ทุกคนก็รู้สึกดีขึ้น เมื่อทุกคนเข้าที่เข้าทางเรียบร้อยแล้ว รถก็ออกจากสถานีเมื่อเวลา 2 ทุ่มกว่า ขนาดของเก้าอี้มีขนาดใหญ่ นั่งสบายแอร์เย็นฉ่ำ มีทางเดินกว้าง พนักงานขับรถขับรถได้ฉับไว นวลมาก และในเวลารุ่งอรุณของวันใหม่พวกเราก็เดินทางมาถึงมุกดาหาร

สะพาน-ด่านลาวบาวเวียดนาม

รถตู้ของเรามาถึงชายแดน สปป.ลาว ซึ่งเป็นด่านที่อยู่ติดกับชายแดนเวียดนาม หลังจากทำหน้าที่ตามระเบียบการข้ามแดนเรียบร้อยแล้ว พวกเราได้เดินทางด้วยรถตู้อีกครั้ง เมื่อไปถึงชายแดนมีมีัคคุเทศก์ชาวเวียดนาม ชื่อ คุณ Nguyen Dinh Son ซึ่งเป็นข้าราชการคนหนึ่งของทางรัฐบาลเคยไปศึกษาในประเทศยุโรปในช่วงสงคราม ปัจจุบันทำหน้าที่ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวนานาชาติพูดได้หลายภาษาโดยเฉพาะภาษาไทย และเคยมาเที่ยวเมืองไทยหลายครั้ง จึงมีความคุ้นเคยกับคนไทยเป็นอย่างดี

คุณ Nguyen Dinh Son ได้นำรถมารับพวกเรา และได้แจกอาหารกลางวันในแบบ picnic lunch ซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้าน โดยเฉพาะอาหารชนิดหนึ่งที่คล้ายกับข้าวต้มมัดบ้านเรา แต่รูปทรงเป็นแท่งสี่เหลี่ยมใครได้กินก็จะอึ้งในทันที บรรยากาศสองข้างทางเป็นภูเขา ลำธาร และต้นไม้ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง ในระหว่างการเดินทางจะมีฝนตกพริ้วๆ ตลอดการเดินทาง ทำให้บรรยากาศในการเดินทางมีความเพลิดเพลินไปอีกรูปแบบหนึ่ง

เยี่ยมชมฐานทัพเขซาง : Khe Zanh combat base

อดีตฐานทัพของทหารสหรัฐอเมริกา

บรรยากาศของฝนตกที่ตกลงมาตลอดการเดินทาง แต่ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางไปชมฐานทัพเขซาง (Khe Zanh) แต่อย่างใด ผู้ร่วมเดินทางทุกคนยังคงสนใจ และอยากที่จะสัมผัสด้วยสายตา เมื่อเดินทางมาถึงถนนที่จะเข้าสู่ฐานทัพก็จะเห็นเป็นถนนที่แยกจากถนนใหญ่ที่ภายหลังจากที่เราเดินทางมาจากชายแดนได้ประมาณชั่วโมงกว่า ๆ และ จะต้องเดินด้วยเท้าอีกประมาณ 1 กิโลเมตร ในสภาพที่ฝนตกพริ้วๆ อยู่ตลอดเวลา ทำให้ถนนแฉะแฉะมาก เท้าที่สังเกตเส้นทางสายนี้ไม่ค่อยมีการใช้งานหรือมีการสัญจรไปมามากนัก

สภาพโดยทั่วไปของฐานทัพเขซาง ตั้งอยู่ท่ามกลางป่าไม้ และหุบเขา ไม่ค่อยจะเห็น ชาวบ้านมากนัก โดยสภาพของพื้นที่จะเป็นพื้นที่ราบโล่ง มีซากของเครื่องบิน อุปกรณ์ และ อาวุธยุทโธปกรณ์ที่ตกค้างให้เห็นอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ลักษณะตัวอาคารเป็นตึกขนาดเล็ก

ประมาณ 10 x 5 เมตร มีสภาพเก่าและมีรูปแบบเรียบง่ายอยู่หนึ่งแห่ง ซึ่งที่ผ่านมาเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์ของฐานทัพแห่งนี้ ภายในตัวอาคารเป็นบรรยากาศการลำดับเรื่องราวของสงครามที่เกิดขึ้น และข้อมูลการปฏิบัติการของฐานทัพเขางที่ผ่านมานในอดีต

อย่างไรก็ตามมีอยู่สิ่งหนึ่งที่ภาครัฐบาลได้เล็งเห็นถึงคุณค่าของความสำคัญที่จะสะท้อนให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงพิษร้ายของสงคราม ที่ไม่ได้ช่วยให้อะไรดีขึ้น มีแต่จะทำให้ทุกคนเกิดความหดหู่ อาฆาตแค้นและที่สุดก็คือการพลัดพรากจนถึงการจากกันอย่างฉับนิรันดร์ คือความตาย ถึงแม้ว่าทุกสังคมจะรู้และเข้าใจในปัญหาดังกล่าว แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าบนโลกใบนี้จะไม่มีความสงบเกิดขึ้นอีกตราบที่มวลมนุษยชนบนโลกใบนี้ยังไม่รู้จักกับคำว่าพอดี ซึ่งตามหลักทางพุทธศาสนาก็คือ การเดินทางสายกลาง หรือแม้แต่การที่มนุษย์อยู่ร่วมโลกเดียวกันนี้ จึ่งนึกถึงหลักของพุทธศาสนาที่สอนให้มนุษย์ไม่อาฆาตต่อกัน ควรโอบอ้อมอารีและให้อภัยต่อกัน หลักธรรมของพุทธศาสนาดังกล่าว เชื่อว่าจะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขสงบที่แท้จริงได้

เยี่ยมชมอุโมงค์วิ่งม็อค (Vinh Moc tunnels)

การเดินทางไปทัศนศึกษาในประเทศเวียดนามนั้น ในความรู้สึกนึกถึงผู้คนที่ได้มีโอกาสไปสัมผัสและพบเห็นธรรมชาติ ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน หรือการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ โบราณสถานโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นรูปแบบของการนำเที่ยวโดยทั่วไปที่ผู้ไปเยี่ยมชมเยือนทุกชาติจะต้องได้สัมผัสแต่การไปเยี่ยมชมอุโมงค์วิ่งม็อค (Vinh Moc tunnels) ได้สร้างความรู้สึกละเอียดต่างไปจากการเยี่ยมชมสถานที่อื่น ๆ ที่ผ่านมาอย่างสิ้นเชิง อุโมงค์วิ่งม็อคเป็นสัญลักษณ์ของความอดทน มุมนานะแฝงไว้ด้วยความเฉลียวฉลาดของมนุษย์ที่คิดค้นวิธีการต่อสู้กับการถูกล่าชีวิตที่ใช้วิธีการนั่งสงบ ราบเรียบแต่ซ่อนความตื่นตัว ซ่อนความเร้นลับได้เป็นอย่างดี ผู้ที่ได้ไปเยี่ยมชมจะมีความรู้สึกคล้ายกันคือชื่นชมในความเพียรพยายาม ศรัทธาในพลังความรักและสามัคคีที่มีต่อแผ่นดิน ยอมรับในความเฉลียวฉลาด ภายหลังจากได้เยี่ยมชมโดยทั่วแล้วทำให้เราคนไทยด้วยกันเกิดความสำนึกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยด้วยกันเอง ที่จะต้องทบทวนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างจะฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ ไร้ทิศทางก็คงจะเป็นไปได้ที่เราจะเอากรณีของอุโมงค์วิ่งม็อคเป็น

ตัวอย่าง โดยตั้งคำถามว่า เขาอยู่กันได้อย่างไร ภายในอุโมงค์เป็นเวลาแรมปี และมีการบริหารภายในอุโมงค์ด้วยวิธีการที่เป็นรูปแบบและหลักการที่ถูกวิธีภายในอุโมงค์จะมีห้องต่าง ๆ เช่น ห้องประชุม ห้องพยาบาล ห้องนอน ห้องครัวเขาสามารถปรับตัวให้เป็นมนุษย์อุโมงค์เป็นอุโมงค์ดิน มีความลึกเป็นลำดับขั้น มีทางออกหลายทาง แต่สามารถเชื่อมต่อกันได้ พวกเขาหลบหนีจากพิษภัยของสงครามมาอยู่ภายในอุโมงค์แห่งนี้ ขนาดของอุโมงค์จะมีขนาดที่คนเดินสวนกันเกือบได้ ถ้าเป็นคนตัวเล็ก ๆ ภายในมีอากาศเย็นพอเหมาะ ความสามารถที่พิเศษอย่าง ยิ่งของผู้ที่สร้างอุโมงค์แห่งนี้คือ การคำนวณลักษณะของดินที่จะทำอย่างไรไม่ให้มีการถล่มลงมา โดยภายในอุโมงค์จะไม่มีโครงสร้างใด ๆ ทั้งสิ้น

การได้ไปเยี่ยมชมอุโมงค์ จึงเหมือนกับการได้ไปในสถานที่ที่ทำให้พวกเราเกิดความรู้สึกรู้สึกที่ส่งผลถึงอารมณ์และความคิดที่มีต่อพิษภัยของสงครามและการต่อสู้ว่าควรจะทำอย่างไร ให้อยู่รอดจากสภาวะสงคราม แล้วหันมาหาทางต่อสู้ด้วยวิธีการที่ละเอียดลึกซึ้ง และส่งผลให้คู่ต่อสู้พ่ายแพ้ไปในที่สุด ซึ่งเป็นชัยชนะของปวงชนที่เกิดจากความสมัครสมานสามัคคีอย่างแท้จริง จึงทำให้พลังแห่งการสร้างชาติเป็นเป้าหมายเดียวกันและทำให้ประเทศของตนมีความเจริญขึ้นได้ในเวลารวดเร็วที่สุด พลังของมวลชนจึงเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่อยู่เสมอ

เมืองเว้ (Hue)

ถ้าใครเคยไปเยี่ยมชมจัตุรัสเทียนอันเหมิน พระราชวังโบราณที่เมืองปักกิ่ง ซึ่งมีพื้นที่กว้างใหญ่มาก ต้องใช้เวลาเป็นวันจึงจะชมได้อย่างทั่วถึง ซึ่งพระราชวังเก่าเว้ (Hue) มีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างดี แต่เป็นขนาดย่อส่วนมา เมืองเก่าแก่ของเวียดนามอีกเมืองหนึ่งคือ เมืองเว้ มีพระราชวังเก่าเว้ (Imperial Citadel) ซึ่งเป็น 1 ใน 4 มรดกโลกของประเทศเวียดนาม เมืองเว้เป็นอดีตเมืองหลวงของเวียดนาม ตั้งแต่ช่วงปีค.ศ.1802 -1945 ปกครองโดยกษัตริย์ถึง 13 พระองค์ เมืองเว้แห่งนี้ได้รับการยกย่องให้เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ศาสนา และการศึกษาที่สำคัญของประเทศเวียดนาม

ความยิ่งใหญ่ของพระราชวังเก่าเว้ จะสังเกตได้จากร่องรอยของซากปรักหักพัง บางส่วนที่ยังพอหลงเหลือให้เห็นได้ ถึงแม้ส่วนใหญ่ของพระราชวังจะได้รับการบูรณะ

ตกแต่งให้มีความสวยงามเหมือนเช่นเดิมแล้วก็ตาม แต่ก็ทำให้นึกถึงภาพในอดีต สถานที่แห่งนี้คงมีความยิ่งใหญ่ตระการตาเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความงดงาม มีรูปแบบเฉพาะตน ถึงแม้จะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะของจีนบ้างก็ตาม ซึ่งเกิดจากการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะประเทศเวียดนาม ได้รับอิทธิพลจีนต่อเนื่องนานกว่าพันปีนั่นเอง

ภาพอดีต...เมืองฮอยอัน

ความน่ารักของสภาพบ้านเมืองของฮอยอัน ก็คงอยู่ที่รูปแบบของการวางผังเมือง ในลักษณะเรียบง่าย มีลักษณะเป็นห้องแถวอยู่ติดๆ กัน แต่ละห้องก็จะมีตกแต่งอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตน แต่ก็สามารถอยู่รวมกันได้อย่างมีเอกภาพ ส่วนลักษณะที่โดดเด่นก็คือ การค้าขายสินค้าพื้นเมืองโดยเฉพาะไหมไฟจะเป็นสินค้าที่แสดงถึงความเป็นเวียดนามได้อย่างแท้จริง

ผมได้มีโอกาสไปเดินชมในเวลาเพียงวันเดียว เห็นสภาพบ้านเมืองที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี ชุมชนก็ยังประกอบอาชีพได้ตามปกติ ในขณะเดียวกันก็สามารถดำรงรักษารูปแบบอาคารที่อยู่อาศัยไว้เช่นเดิม จึงเป็นวิถีชีวิตที่ร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีเสน่ห์อีกแห่งหนึ่งของเมืองดานัง ขณะเดียวกันก็ทำให้คิดถึงประเทศไทยของเราโดยเฉพาะกรุงเทพฯ ที่มีอายุประมาณ 200 กว่าปีแล้ว เรามีชุมชนจากอดีตที่ย้ายถิ่นฐานมาตั้งที่อยู่อาศัยในกรุงเทพฯ ไล่หลายแห่ง อาทิเช่น ชุมชนชาวจีน

กลางหุบเขา กับมรดกโลก มีเซิน

อาณาจักรของอุทยานมีเซินนั้น ตั้งอยู่ท่ามกลางหุบเขา โดยมีภูเขาโอบล้อมรอบตัว โบราณสถานทำให้นึกถึงความรุ่งโรจน์ในอดีตของความยิ่งใหญ่อีกแห่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีซากปรักหักพังของโบราณสถานอยู่โดยทั่ว ซึ่งยังพอมองเห็นอยู่บางส่วนที่ได้รับการบูรณะให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์เป็นโบราณสถานที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดีย ถือว่าเป็นสถานที่ที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่สมบูรณ์ดีมาก แต่น่าเสียดายที่โบราณสถานบางส่วนได้ถูกพิษภัยของสงครามซึ่งบางแห่งถูกลูกกระสุนเปิดทำให้ความยิ่งใหญ่และงดงามต้องสูญหายไป

เหลือไว้แต่ความทรงจำของคนรุ่นหลังที่ได้ทำหน้าที่เล่าสู่กันฟังต่อไป เพื่อให้คนรุ่นต่อ ๆ มา ได้รู้และเข้าใจถึงความสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้านของโบราณสถานมีเชิน แห่งนี้

พลับพลึง คงชนะ (2545) ได้แสดงทัศนะถึงการเดินทางไปประเทศดูไบไว้ว่า

ในปี 2544 สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับเชิญจาก ฯพณฯ สนั่นชาติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงอาบูดาบี ประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ให้นำนิสิตร่วมงานแสดงที่หมู่บ้านไทย ในงาน DUBAI SHOPPING FESTIVAL สถาบันฯ ได้ขอความร่วมมือไปยังภาควิชาดุริยางคศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ นำนิสิตไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นพันธกิจหลักประการหนึ่งของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้นิสิตมีประสบการณ์การแสดงในต่างประเทศ ดังนั้นในปีจึงเป็นปีแรกที่นิสิตจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้ไปร่วมงานที่ดูไบและได้ไป ร่วมงานอีกในปีต่อมา

สาริต ทิมวัฒนบรรเทิง (2545) ได้แสดงทัศนะถึงประสบการณ์ในการเดินทางไปประเทศดูไบกล่าวโดยสรุปไว้ว่า

25 ประเทศร่วมงาน ONE WORLD ONE FAMILY ONE FESTIVAL

ประเทศที่เข้าร่วมประกอบด้วยสาธารณรัฐกรีซ, อิรัก, จอร์แดน, ซีเรีย, คูเวต, ตูนิเซีย, FAREAST, อินเดีย, โมร็อกโก, อิหร่าน, เลบานอน, ไทย, ปากีสถาน, เซเนกัล, AFRO ARAB, บังคลาเทศ, เยเมน, ศรีลังกา, อเมริกา (อินเดียนแดง), ซูดาน, จีน, เวียดนาม, ปาเลสไตน์, มาเลเซีย

ในการจัดงานครั้งนี้ ผู้จัดได้จัดเตรียมเวทีใหญ่ไว้เพื่อเป็นเวทีศูนย์กลางสำหรับการแสดง ของแต่ละชาติ ซึ่งประเทศไทยได้วางรายการแสดงไว้ในวันที่ 8 มีนาคม 2544 เรียกว่า "THAILAND DAY" ซึ่งทุกชาติก็จะได้รับเชิญให้ไปแสดงศิลปะประจำชาติของตน และได้รับ เชิญไปออกรายการที่วียู่หลายครั้ง ซึ่งลักษณะการจัดงานครั้งนี้จะเป็นการจัดแบบมีเครือข่าย ทั่วเมืองดูไบ และส่งสัญญาณถึงประเทศใกล้เคียง จึงเป็นโอกาสดีที่จะประชาสัมพันธ์ประเทศไทย และเพื่อการนำไปสู่ความเข้าใจอันดีที่จะส่งผลถึงการทำการค้า การลงทุนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ของเราให้ดีขึ้นอีกทางหนึ่งด้วยเช่นกัน

การแสดงนาฏศิลป์ ดนตรี

คณะนาฏศิลป์ และดนตรีไทย จากภาควิชาดุริยางคศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมีหน้าที่ในการแสดงในหมู่บ้านไทยทุกวัน ไม่มีการหยุดถึงแม้บางวันจะสามารถหยุดได้ แต่ด้วยพลังของคนหนุ่มสาว และการเฝ้ารอจากพี่น้องชาวอาหรับที่แวะเวียนมาถามอยู่เสมอถึงช่วงเวลาการแสดงของพวกเขาแต่ละช่วง ซึ่งโดยภาพรวมแล้วเกือบทุกหมู่บ้านก็จะนำศิลปะการแสดงประจำชาติของตนมาแสดง แต่ความแตกต่างที่พอสังเกตได้คือ ความอ่อนช้อย ความละเมียดละไม โดยเฉพาะเสียงดนตรีไทย และรูปแบบเครื่องดนตรีไทยได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้จะฟังกันไม่รู้เรื่องก็ตาม แต่จังหวะของเพลงแต่ละช่วงแต่ละตอน ก็สามารถสื่อความหมายให้อารมณ์สุนทรีย์ต่อกันได้ ผสมผสานกับความเป็นวัยหนุ่มสาวที่มีความสดใสและคล่องตัวในการทำงาน ก็คงเป็นอีกส่วนหนึ่งที่คณะนาฏศิลป์และดนตรีไทยได้รับการชื่นชมอยู่เสมอ สังเกตได้จากการเข้าชมของประชาชนในแต่ละหมู่บ้านของแต่ละประเทศในหมู่บ้านไทยนั้นจะแน่นอยู่เสมอ

PUBLIC DAY FAMILY DAY LADIES DAY

ธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่เริ่มมีปฏิสัมพันธ์ ติดต่อกันได้ด้วยไมตรีจิต ถึงแม้จะรู้จักกันเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ก็ตาม ฉะนั้น การสร้างความสัมพันธ์อันดีมิตรต่อกันนั้น จึงควรเริ่มต้นด้วยการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ให้ความเคารพนับถือต่อกันตามความเหมาะสมของสาธาดูรูป ถึงแม้เราจะมี ความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ก็ตาม ซึ่งที่ดูโดดเด่นและแตกต่างจากสิ่งที่เราพบเห็นอยู่อย่างหนึ่งก็คือ การแต่งกายของประชาชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะการแต่งกายของผู้หญิงจะมีลักษณะพิเศษเป็นอย่างยิ่งคือผู้หญิงอาหรับทุกคนจะสวมชุดทั่วไปไว้ภายใน แต่ทุกคนจะมีผ้าคลุมสีดำคลุมตั้งแต่ศีรษะถึงปลายเท้า แต่บางคนก็อาจจะคลุมใบหน้าให้มองเห็น แต่ดวงตา แต่บางคนก็อาจจะเปิดหน้า

ในงาน (DSF) นี้ก็เช่นกัน ในเวลา 1 เดือน เขาจะจัดให้ผู้เข้าชมมาเที่ยวชมได้ตามวันต่าง ๆ ซึ่งจะมียุ่ 3 วัน คือ

- วัน PUBLIC DAY เป็นวันที่ใคร ๆ ก็สามารถเข้ามาเที่ยวได้

- วัน FAMILY DAY เป็นวันครอบครัวที่ใครจะเข้ามาเที่ยวจะต้องมากันเป็นครอบครัว คือ มี พ่อ แม่ ลูก ซึ่งเป็นวันที่สร้างปัญหาอยู่ที่บริเวณทางเข้างาน เพราะผู้ที่เข้ามาชมบางกลุ่มมากันเฉพาะกลุ่มผู้ชายล้วน ก็ไม่สามารถเข้าได้ จึงทำให้มีคนเฝ้ารออยู่หน้าทางเข้าเพื่อหาโอกาสที่จะทำความรู้จักกับผู้หญิงสักหนึ่งคนแล้วเดินควงกันเข้าไป ถ้าเจ้าหน้าที่ถามก็บอกไปว่าเป็นลูก เป็นแฟน หรือเป็นแม่ ดูตามความเหมาะสมก็จะสามารถเข้ามาเที่ยวในบริเวณงานได้ แต่เมื่อเข้ามาแล้วก็แยกย้ายกันได้ตามความพอใจ

- วัน LADIES DAY เป็นวันของผู้หญิงเท่านั้น มีผู้ชายเฉพาะเด็กเล็ก อายุไม่เกิน 12 ปี ที่มากับญาติผู้หญิงเท่านั้น จึงจะสามารถเข้ามาได้ วันนี้จึงเป็นวันพิเศษจริง ๆ เพราะบริเวณทั่วไปของงานจะมีแต่สีดำเต็มไปหมด เพราะผู้หญิงจะแต่งชุดประจำชาติของตน ซึ่งก็คือการคลุมตัวด้วยผ้าสีดำ

เหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่ผมประสบมาด้วยตัวเองก็คือ ในคำคืนวันนั้น ด้วยความที่อยากจะดื่มกาแฟกับขนมปังจึงเข้าไปใช้บริการอย่างที่เคยปฏิบัติมา ขณะที่กำลังนั่งดื่มอยู่นั้น มองไปรอบๆ โต๊ะข้างเคียง มีแต่ผู้หญิงหลายวัยนั่งดื่มกันอยู่เต็มไปหมด ก็ได้คิดอะไรสักพักหนึ่ง มีพนักงานชายคนหนึ่งมาพูดถึงเรื่องต่าง ๆ ให้ฟัง สรุปใจความว่า วันนี้เป็นวันผู้หญิง คุณไม่ควรเข้ามา ดื่มในร้านนี้ ควรสละเก้าอี้ให้กับพวกผู้หญิง ผมก็รับทราบด้วยความเข้าใจในเจตนาของพนักงานชายคนนั้น แต่สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการมีระเบียบวินัยในการจัดการกับกิจกรรมที่มี คนมาเที่ยวเป็นหมื่นเป็นแสนคนต่อวัน และเขาก็ทำได้ดีหน่วยรักษาความปลอดภัยเข้มแข็ง ดูแลพวกที่มาเที่ยวเป็นอย่างดี

การแสดงของหมู่บ้านอิหร่าน (IRAN) เน้นที่การบรรเลงดนตรี และมายากลหมู่บ้านอิหร่านให้ความสำคัญกับการตกแต่งด้านหน้าของหมู่บ้านเป็นอย่างดี โดยจำลองพระราชวังเปอร์ซิโปลิสแห่งเมืองชีราส มาไว้ในงาน แต่จุดเด่นของหมู่บ้านนอกจากจะเป็นผลงานศิลปะ เช่น ภาพเขียน พรม เครื่องแก้ว พลอย ก็คงจะอยู่ที่บริเวณที่ขายถั่วนานาชาติ องุ่นแห้ง อินทผลัม ซึ่งนิสัยใจคอของคนอิหร่านจะเป็นคนใจดี มีความเกรงใจ และมีนิสัยที่ต้อนรับผู้มาเยือน ซึ่งเป็นนิสัยเหมือนคนไทยตั้งแต่เก่ก่อน ฉะนั้นที่ร้านขายถั่วจึงเป็น

สถานที่ที่ทุกคนสามารถหิบบิซึมได้ฟรี เพราะอาจจะเป็นไปได้ว่าเขามีมากจริง ๆ เรียกว่า ชื่อ บ้างกินฟรีบ้างก็ไ่ม่เป็นไร ร้านขายถั่วใช้เนื้อที่ยาวมาก ประมาณ 10 เมตร ก็เป็นไปได้

หมู่บ้านอิหร่าน เป็นหมู่บ้านที่ให้ความสำคัญต่อศิลปินเป็นอย่างมาก เพราะใน หมู่บ้าน จะมีการสาธิตการเขียนภาพของศิลปินอยู่ 4-5 ท่าน ถือว่ามากที่สุดของการนำ ศิลปินมาสาธิต การสร้างสรรค์ผลงานของแต่ละคน อาทิเช่น

MAZAHERI เป็นศิลปินที่เขียนภาพสีน้ำมัน ในเนื้อหาของภาพหุ่นนิ่ง ภาพทิวทัศน์ ฝีมือไม่ธรรมดาได้นำผลงานมาโชว์ไม่มากนัก มีความสนใจที่จะมาเที่ยวเมืองไทย

NOORI เป็นศิลปินที่เขียนภาพที่เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีต สะท้อนสภาพชีวิต ของผู้คน การแต่งกาย อาคารสิ่งก่อสร้าง ในบรรยากาศของภาพชีวิตการเป็นอยู่ของคน อิหร่าน ในอดีตที่ผ่านมา

SHAKGRIAN เป็นศิลปินที่สร้างสรรค์งานในรูปแบบของงานหัตถศิลป์ ที่เป็นการ ระบายสีลงบนภาชนะที่ทำด้วยสังกะสี จะต้องใช้ความละเอียดเป็นอย่างมาก ใช้พู่กันขนาดเล็ก โดยเฉพาะการระบายใบหน้าคนด้วยพู่กันหนวดหนู ซึ่งจะต้องใช้สายตาในการทำงาน ด้วยความพิถีพิถันเป็นอย่างยิ่ง

ทั้ง 3 คน ที่กล่าวมานั้น เป็นศิลปินหนุ่ม อายุสามสิบต้น ๆ มีอีกท่านหนึ่งคือ คุณ MAJDI เป็นศิลปินอาวุโสท่าทีสุขุมเยือกเย็น รูปร่างสูงใหญ่ ผมสีดอกเลา ทำหน้าที่ในการ สาธิตการเขียนภาพทุกวัน ลักษณะผลงานเป็นรูปแบบประจำชาติของอิหร่าน คือ จะใช้สีสด และกลุ่มสีเทา เป็นตัวหลักพร้อมด้วยการใช้ลายเส้นที่อ่อนไหว บิดพลิ้ว โดยมีเนื้อหาเป็น เรื่องในวรรณคดี แต่ที่พิเศษที่สุดก็คือ ผู้ชมอยากจะชมให้ถึงที่สุด เพื่อให้เห็นถึงความลึกซึ้ง ละเอียดอ่อนที่แท้จริงแล้ว จะต้องใช้เลนส์ขยายในการชมภาพ ในขณะที่เดินชมอยู่นั้น ผู้ช่วยศิลปินจึงเดินมาแจกเลนส์ขยายภาพเพื่อให้ชมภาพได้คมชัดยิ่งขึ้น

ศิลปินท่านนี้พำนักอยู่ที่เมืองเตหะราน (TEHRAN) ส่วนศิลปิน 3 คน ที่กล่าว มาแล้วนั้น พักอยู่ที่เมืองอิสฟาฮาน (ISFAHAN)

หมู่บ้านที่สร้างความแปลกใจต่อภาพลักษณ์ที่ปรากฏ เมื่อเปรียบเทียบกับจากการรับ ทราบข่าวสารต่าง ๆ จากสำนักข่าวต่างประเทศตลอดมา ถึงความสับสนในสังคมอิรัก ที่มี

แต่สงครามและการต่อสู้ แต่ภาพที่ปรากฏในหมู่บ้านอิรัก ที่ผมได้เห็นก็คือ การนำผลงานศิลปะหลายรูปแบบมาจัดแสดงพร้อมขายด้วย ผลงานศิลปะมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น มีร้านขายพรม ที่ได้จัดเตรียมพรมมาเป็นจำนวนมากมีสีสันทากหลาย โดยเฉพาะผลงานภาพเขียน มีอยู่เป็นจำนวนมาก และยังมีศิลปินรุ่นใหม่มาตั้งวาดภาพเหมือน อีกด้วย

หมู่บ้านอิหร่าน และหมู่บ้านอิรัก จะมีผลงานภาพเขียนสีน้ำมัน มาจำหน่ายเป็นจำนวนมากโดยอิหร่าน ผลงานส่วนใหญ่จะใส่กรอบมาเรียบร้อย รูปแบบของกรอบจะมีลักษณะวิจิตรตระการตาจะใช้สีทองเป็นส่วนใหญ่ แต่ของหมู่บ้านอิรัก จะไม่ใส่กรอบ จะนำมาเฉพาะผืนผ้าใบซ้อนๆกันมา มีอีกประเทศหนึ่งที่น่าผลงานศิลปะที่เป็นผลงานภาพเขียนมาจัดแสดงในลักษณะการแสดงกลางแจ้งก็คือ หมู่บ้านประเทศไทย เนื่องจากทางสถานเอกอัครราชทูต ได้ขอผลงานของผมไปจัดแสดง ผมได้นำผลงานภาพเขียนสีอะคริลิก จำนวน 15 ภาพ เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับภาพวัดในกรุงเทพฯ และภาพชีวิตของชาวอ่างศิลา รวมทั้งผลงานชุดพิเศษ ชื่อภาพ "AMAZING" มีเนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่สำคัญๆ ในประเทศไทย ซึ่งมีความยาว 10 เมตร พร้อมกับภาพที่เขียนขึ้นในวัน "THAILAND DAY" คือ ภาพเขมรไพรโยค ซึ่งเป็นการเขียนประกอบการแสดง ดนตรีไทยได้นำมาร่วมแสดงกลางแจ้งด้วยเช่นกัน

นอกจากนั้นยังมีหมู่บ้านคูเวต ที่นำผลงานศิลปะ และผลงานทางด้านศิลปศึกษา มาจัดแสดงอยู่ด้วย และก็ยังมียี่สิบหลายประเทศที่นำผลงานศิลปะมาจัดแสดงเพื่อสื่อให้เห็นถึงความงดงามอีกมุมมองหนึ่งของศิลปินที่มีอยู่ในทุก ๆ ประเทศในโลกนี้ ไม่ว่าสถานการณ์บ้านเมือง ของตนจะเป็นอย่างไร แต่ศิลปะก็ดำเนินไปตามพลังการสร้างสรรค์ที่ไร้ขอบเขตของศิลปินในการแสดงออกทางศิลปะ การจัดงานครั้งนี้จึงเป็นภาพสะท้อนให้มองเห็นได้อีกหนึ่งทางหนึ่ง

น้ำใจจากชาวอิหร่าน

ระหว่างที่พวกเราอยู่ในช่วงการแสดงศิลปวัฒนธรรมนั้น ในคำคืนวันหนึ่งพวกเราได้รู้จักกับคุณ Enayatollah Abunajemi (PETER) ซึ่งได้มาติดต่อเกี่ยวกับการทำวีซ่าเข้าประเทศไทย โดยได้ประสานงานกับคุณเฉลิมพล ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ที่สถาน

เอกอัครราชทูต ณ กรุงอาบูดาบี ซึ่งพวกเราแปลกใจกันอย่างมาก ที่คุณ PETER พูดภาษาไทยได้ชัดเจนดีเหลือเกิน และเมื่อพบเราการทักทายของคุณ PETER เริ่มด้วยการไหว้พร้อมกับก้มศีรษะอย่างอ่อนน้อม ทราบต่อมาว่าคุณ PETER เป็นชาวอิหร่าน มีบ้านอยู่ที่เมืองชีราส ได้ทำธุรกิจที่เมืองดูไบ มาเกือบ 10 ปีแล้ว ธุรกิจที่ทำนั้นเกี่ยวกับการค้าขายเสื้อผ้า และสิ่งของกีฬา มีร้านอยู่ในเมืองดูไบ จำนวน 3 ร้าน ชื่อว่า "SILVER SHOES SPORTS GOODS (L.L.C.)" ในวันนั้นคุณ PETER ก็ได้เชิญพวกเราไปเที่ยวที่ร้าน ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับพิพิธภัณฑสถานดูไบ และในเที่ยงวันนั้น คุณ PETER ได้พาพวกเราไปเลี้ยงอาหารไทยที่ร้านอาหารไทย ซึ่งเจ้าของร้านเป็นคนอาหรับ ที่แต่งงานกับผู้หญิงไทย และต่อจากนั้นมาคุณ PETER ก็ให้ความอุปการะและเกื้อกูลมาโดยตลอด จนกระทั่งในวันเดินทางกลับก็ได้มีโอกาสกลับมาพร้อมกับพวกเราคนไทยด้วยกัน ซึ่งได้มีส่วนในการอำนวยความสะดวกให้กับคนไทยบางส่วน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเมื่อมาถึงเมืองไทย ท่านผู้อำนวยการสถาบันฯ ก็ได้จัดเลี้ยงต้อนรับพร้อมกับพาเที่ยวชมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีสืบไป

อีกท่านหนึ่งคือ คุณ M.SAEED ซึ่งเป็นชาวอิหร่าน และเป็นเพื่อนกับคุณ PETER ได้เชิญพวกเราไปเยี่ยมชมร้านของเขา ชื่อว่า "BABY CENTRE (FASHION)" อยู่ที่เมืองอาบูดาบี ซึ่งพวกเราได้รับเชิญจากคณะภริยาทูต ของนานาประเทศ ให้ไปแสดงนาฏศิลป์ จึงได้มีโอกาสได้ไปเยี่ยมเยียนที่ร้านของคุณ SAEED โดย ฯพณฯ สันนชาติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา เอกอัครราชทูต ณ กรุงอาบูดาบี ได้ร่วมเดินทางไปด้วย โดยคุณ SAEED ไม่ได้ทราบล่วงหน้ามาก่อน เมื่อไปถึงจึงทำให้คุณ SAEED มีความประทับใจกับเหตุการณ์นี้เป็นอย่างมาก ก่อนที่จะกลับคุณ SAEED ได้มอบน้ำหอมและสิ่งละอันพันละน้อยแก่คณะของเราทุกคน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจของคนอิหร่าน ที่มีต่อพวกเราที่เป็นคนไทยทุกคน

พลับพลึง คงชนะ (2545) ได้แสดงทัศนะถึงประเทศเดนมาร์ก ไว้ว่า

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีความสนพระทัยในราชภัฏไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัส

ในวันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ครั้งที่ 15 ในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2544 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พระราชดำรัสในครั้งนั้น ได้รวมถึงคนไทยที่อยู่ในต่างแดนด้วย พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้คนไทยมีโอกาสทางการศึกษา สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม ที่ทรงพระกรุณาคำนึงถึงคนไทยในต่างแดน และได้สนองพระราชดำรัส โดยทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในต่างแดนด้วยความจงรักภักดียิ่ง

บทบาท และหน้าที่ในการเรียนการสอน

คณาจารย์ที่รับหน้าที่มาทำการสอนหนังสือที่วัดไทยเดนมาร์กพรหมวิหาร ได้เปิดสอนวิชาต่าง ๆ หลายวิชาด้วยกัน ประกอบด้วย การสอนภาษาไทย การแกะสลัก การรำไทย ดนตรีไทย ดนตรีสากล การทำอาหารไทย ขนมไทย และการสอนศิลปะในทุกแขนง เช่น ลายไทย วาดเส้น สีน้ำ สีน้ำมัน สีอะคริลิก สีเทียน และศิลปศึกษา ซึ่งโดยหลักการแล้ว โครงการจัดตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน คงจะต้องใช้เวลาและการจัดการให้ลุล่วงโดยเป็นไปตามลำดับ ซึ่งขณะนี้เป็นการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาจัดระบบการเรียนการสอนในโอกาสต่อไป

คณะแพทย์ มศว เยี่ยมชมวัดไทยเดนมาร์กพรหมวิหาร

ในช่วงเวลาเย็นของวันวิสาขบูชา ภายหลังจากที่ทางวัดได้จัดพิธีการเวียนเทียนผ่านไปเรียบร้อยแล้ว มีคณะคนไทยซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ประกอบด้วย คณบดีคณะแพทยศาสตร์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลศูนย์การแพทย์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ รongคณบดีหลายท่านได้เดินทางมาจากเมืองโคเปนเฮเกนด้วยรถรางไฟฟ้าเพื่อมาเยี่ยมชมวัดไทยเดนมาร์กพรหมวิหารพร้อมกับได้เข้าพบเพื่อสนทนาธรรมกับพระสุทธิพงษ์ สุทธิวิโส หัวหน้าพระธรรมทูต เป็นเจ้าอาวาสของวัด โดยเนื้อหาของสนทนาจะเป็นเรื่องสุขภาพอนามัยของคนไทยที่พำนักอยู่ในเดนมาร์ก ซึ่งเป็นการแสดงถึงความห่วงใยในฐานะคนไทยด้วยกันที่พอจะช่วยเหลือกันได้ตามความเหมาะสม ซึ่งหลวงพ่อก็ได้เล่าถึงประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งวัดว่าได้ปฏิบัติกันมาอย่างไรบ้าง ซึ่งก็ได้คนไทยในเดนมาร์กที่ได้ให้ความร่วมมือ ความช่วยเหลือ และช่วยทำนุบำรุงกันมาเป็นอย่างดีโดยตลอด ต่อจากนั้นทาง

วัดได้เชิญคณะแพทย์จาก มศว รับประทานอาหารเย็น ซึ่งในวันนั้น เป็นวันพิเศษ มีญาติโยมที่นับถือและศรัทธาในศาสนาพุทธมารวมกันทำบุญอย่างมากมาย จึงทำให้มีอาหารเป็นจำนวนมากและหลากหลาย สร้างความประทับใจต่อคณะแพทย์จาก มศว เป็นอย่างยิ่ง และก่อนที่คณะแพทย์จาก มศว จะเดินทางกลับประเทศไทย ร้านอาหารไทยซึ่งมีคุณไบท์เป็นเจ้าของได้จัดเลี้ยงส่งคณะแพทย์ มศว ด้วยอาหารไทยครบชุด ซึ่งร้านอาหารของคุณไบท์ยังคงดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของรสชาติอาหารไทยไว้ได้เป็นอย่างดี สร้างความประทับใจให้กับคณะฯ เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ก็ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันสืบไป

เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ HAMBURG KUNSTHALLE และ STATENS MUSEUM FOR KUNST

ถึงแม้ว่าเวลาส่วนใหญ่จะหมดไปกับการสอนหนังสือและภารกิจต่าง ๆ ภายในวัด แต่ผมก็ได้มีโอกาสได้ไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ที่สำคัญแห่งหนึ่งคือ ที่ HAMBURG KUNSTHALLE ซึ่งเป็นเมืองชายแดนของประเทศเยอรมันนี โดยพวกเราเดินทางด้วยรถยนต์ และเดินทางต่อด้วยเรือเฟอร์รี่ขนาดใหญ่ สภาพบ้านเมืองที่พบเห็นมีด้านสถาปัตยกรรม ยังดำรงรูปแบบเดิมไว้ ได้เป็นอย่างดี

การได้มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ถือเป็นการบังเอิญจริง ๆ พวกเราได้เริ่มต้นที่สถานีรถไฟแห่งเมือง HAMBURG โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เที่ยวชมสภาพบ้านเมืองตามอัธยาศัย พิพิธภัณฑ์แห่งนี้อยู่ใกล้กับสถานีรถไฟ และเป็นช่วงเวลาที่พักพิภภัณฑ์กำลังมีการแสดงนิทรรศการในลักษณะหมุนเวียนของศิลปินที่ยิ่งใหญ่ของโลกกำลังเปิดแสดงอยู่พอดี คือ VINCENT VAN GOGH ซึ่งถือว่าเป็นการนำผลงานชุดพิเศษมาเปิดแสดงให้สาธารณชนได้ชื่นชมกัน เป็นผลงานในลักษณะภาพสเก็ตช์ หรือบางภาพอาจจะยังเขียนไม่เสร็จ โดยได้รวบรวมมาจัดแสดงไว้เป็นจำนวนพอสมควรทีเดียว ซึ่งถือเป็นภาพผลงานที่น่าสนใจและไม่เคยนำออกมาเปิดเผยให้ได้เห็นหรือได้ชื่นชมกันโดยทั่วไป นอกจากนี้ก็ยังเป็นการแสดงที่นำเสนอมุมมองในอีกด้านหนึ่งของ VINCENT VAN GOGH อีกด้วย

อีกแห่งหนึ่งเป็นพิพิธภัณฑที่ที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองโคเปนเฮเกน เป็นอาคารรูปแบบคลาสสิกด้านหน้าติดถนนใหญ่ มีสวนดอกไม้โดยรอบของอาคาร ภายในอาคารมีการแสดงงานที่เป็นแบบหมุนเวียนและแสดงแบบถาวร ซึ่งในช่วงที่พวกเราได้เข้าไปชมนั้น เป็นการแสดง นิทรรศการของ Granach แสดงตั้งแต่วันที่ 26 เมษายน - 8 กันยายน 2545 เนื้อหาของผลงานเป็นเรื่องราวในเทพนิยายปรัมปรา แสดงออกในลักษณะศิลปะ RENAISSANCE ถึงแม้จะมีจำนวนผลงานที่นำมาแสดงไม่มากนัก แต่ก็สร้างความประทับใจต่อคณะของเราเป็นอย่างยิ่ง

น้ำพุเกฟิออน (GEFION FOUNTAIN)

สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้อยู่ในพื้นที่เดียวกับเจ็ทน้อย อยู่ห่างกันประมาณ 50 เมตร เป็นสถานที่ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของคนเดนมาร์ก เพราะถือว่าเป็นสถานที่แสดงต้นกำเนิดของประเทศ เป็นเรื่องของผู้หญิงคนหนึ่งคือ เกฟิออน (GEFION) ซึ่งเป็นผู้หญิงที่มีตำนานที่ก่อเกิดประเทศเดนมาร์กขึ้นมา ซึ่งกล่าวกันว่า ราชีนิเกฟิออน ได้ไปขอแผ่นดินจากกษัตริย์แห่งสวีเดน ซึ่งพระองค์ก็ตกลงให้ โดยมีข้อแม้ว่าใช้เวลา 24 ชั่วโมง ที่จะพลิกแผ่นดินจากทะเลขึ้นมาได้เท่าไรก็เอาไปเลย ราชีนิเกฟิออน จึงแปลงลูกชายทั้ง 4 คน เป็นวัวรูปร่างกำยำ ทำการไถดินขึ้นมาได้สำเร็จเป็นประเทศเดนมาร์ก มาจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบัน สถานที่แห่งนี้จึงมีรูปปั้นของราชีนิเกฟิออน พร้อมด้วยลูกชายในรูปลักษณะของวัว 4 ตัว อยู่ในท่าที่กำลังไถดินด้วยความขะมักเขม้น ด้วยสีหน้าที่จริงจังเมื่อได้ชมรูปปั้นพร้อมกับการได้รับตำนานความเป็นมาของรูปปั้นดังกล่าวทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของแผ่นดินเกิดของแต่ละชนชาติ ต่างก็ย่อมมีความเป็นมาในรูปแบบต่าง ๆ กันไป

พิพิธภัณฑฮันส์ คริสเตียน แอนเดอร์สัน

เช้าวันแรกของการเดินทางมาเมืองโอเดนส์ ที่ตั้งอยู่บนเกาะฟุน ด้วยบรรยากาศที่หนาวเหน็บอย่างที่สุด ซึ่งพวกเราทุกคนต่างก็แต่งกายกันเต็มที่มิอะไรมาก็นำมาใส่กันหมดทุกคน ถึงแม้ว่าวันนี้จะมีแสงแดดอ่อน ๆ ก็ตาม บริเวณด้านหน้าของทางเข้าไปในหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑนั้น มีตลาดขายผักสดและผลไม้ ตั้งเรียงรายอยู่โดยรอบ ที่นำ

สังเกตคือ คนที่เข้ามาซื้อของในตลาดแห่งนี้จะเป็นคนอาวุโสเป็นส่วนใหญ่ต่างมาจับจ่ายผักผลไม้กันอย่างมีความสุข

จากที่ได้ชมตลาดสดกันพอสมควรแล้ว พวกเราก็เดินทางด้วยเท้าเข้าสู่บริเวณหมู่บ้าน ของฮันส์ คริสเตียน แอนเดอร์สัน ซึ่งมีลักษณะเป็นบ้านชั้นเดียวเป็นส่วนใหญ่ พร้อมกับการทาสีบ้านด้วยสีสันทันทีให้ความรู้สึกอ่อนโยน เช่น สีชมพู สีเหลือง สีฟ้า สีขาว เป็นต้น ในระหว่างที่ เดินชมบริเวณสองข้างทางของบ้านแล้วเหมือนกำลังเดินอยู่ในภาพของหนังสือการ์ตูน เพราะมองไปทางไหนก็มีแต่ความน่ารักเต็มไปหมด แต่สภาพโดยรวมก็สะท้อนให้เห็นถึงความเก่าแก่ แต่ได้รับการดูแลเอาใจใส่มาอย่างดี

พิพิธภัณฑสถานส์ คริสเตียน แอนเดอร์สัน ตั้งอยู่ในบริเวณใจกลางของหมู่บ้าน ทางราชการได้ปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑสถาน โดยภายในจะนำข้อมูลต่าง ๆ มาจัดแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของอดีตที่ผ่านมา อาทิเช่น สมุดบันทึก หนังสือ ผลงาน ศิลปะรูปปั้น โดยทางเข้าไปนั้นพิพิธภัณฑสถานจะมีผลงานจิตรกรรมที่มีแรงบันดาลใจจากผลงานของ ฮันส์ คริสเตียน แอนเดอร์สัน ซึ่งเป็นผลงานของจิตรกรรมเอกของโลกทางด้านป๊อปอาร์ต (Pop Art) คือ แอนดี้ วาฮอล (ANDY WARHOL) ติดตั้งอยู่ด้านขวามือทางเข้าอีกด้วย

ในส่วนของห้องที่ขายของที่ระลึก จะมีหนังสือที่แต่งโดยฮันส์ คริสเตียน แอนเดอร์สัน จัดพิมพ์ไว้อย่างสวยงาม ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก และโดยเฉพาะผลงานที่เกิดขึ้นในช่วงวัยชรา ของฮันส์ คริสเตียน แอนเดอร์สัน ก็คือ การตัดกระดาษซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์อีกรูปแบบหนึ่งของเขา และเป็นจุดสำคัญต่อศิลปะในด้านการตัดกระดาษที่มีอิทธิพลต่อเยาวชนของคนเดนมาร์กในเวลาต่อมา

จากการนำเรื่องเล่าจากประสบการณ์ในการเดินทางมาเล่าสู่กันฟัง เพื่อเป็นการสะท้อนบทบาทและหน้าที่ในการเป็นกรรมการของสถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา จากที่ผ่านมาโดยการนำของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง คงชนะ ที่มีความมุ่งมั่นในการนำศักยภาพบุคลากรในแต่ละคนมาประสานสัมพันธ์ต่อกันเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่จากการเดินทาง เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ที่จะเป็นคุณประโยชน์ต่อแวดวงการศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อไป

บรรณานุกรม

สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา. “LAOS LAND PEOPLE AND CULTURE” กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา. “อิหร่าน ภูมิทัศน์ ประชาชน และวัฒนธรรม” กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์พลอยพิมพ์, 2544.

สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา. “เวียดนาม ภูมิทัศน์ ประชาชน และวัฒนธรรม” กรุงเทพฯ

: สันติศิริการพิมพ์, 2545.

สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา. “ดูไบ หมู่บ้านยุคโลกาภิวัตน์ 2001 – 2002” กรุงเทพฯ :

สันติศิริการพิมพ์, 2545.

สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา. “ภูมิปัญญาไทยไปเดนมาร์ก” กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์,

2545

พยานหลักฐานในมิติเชิงเปรียบเทียบระหว่างประวัติศาสตร์กับ นิติศาสตร์ : จากการแสวงหาความจริงสู่การพิสูจน์ข้อเท็จจริง¹

ภูมิ มูลศิลป์²

บทคัดย่อ

พยานหลักฐานเป็นองค์ประกอบสำคัญของทั้งศาสตร์ประวัติศาสตร์และนิติศาสตร์ แม้ว่าวัตถุประสงค์ วิธีการ และมาตรฐานในการใช้หลักฐานของทั้งสองศาสตร์จะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นักประวัติศาสตร์ใช้หลักฐานเพื่อสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับอดีตซึ่งไม่อาจสังเกตได้โดยตรง ขณะที่นักกฎหมายและศาลใช้พยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทและนำไปสู่การวินิจฉัยสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ หรือสถานะทางกฎหมาย

บทความนี้เสนอว่า แม้ประวัติศาสตร์กับนิติศาสตร์จะมีเป้าหมายเฉพาะแตกต่างกัน แต่ทั้งสองศาสตร์มีพื้นฐานร่วมกันอย่างน้อยสามประการ ได้แก่ (1) การอาศัยร่องรอยของเหตุการณ์ในอดีต (2) การประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และ (3) การใช้เหตุผลเพื่อเชื่อมโยงหลักฐานกับข้อเท็จจริงที่ต้องการอธิบายหรือพิสูจน์ อย่างไรก็ตาม นิติศาสตร์มีกรอบกติกาที่เข้มงวดกว่าในเรื่องความเกี่ยวข้องของพยานหลักฐาน การรับฟังพยาน ภาระการพิสูจน์ และมาตรฐานการพิสูจน์ ขณะที่ประวัติศาสตร์เปิดพื้นที่ให้กับการตีความ ความไม่แน่นอน และการตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจที่อยู่เบื้องหลังการผลิตและการเก็บรักษาหลักฐาน

¹ บทความนี้ได้มุ่งนำเสนอในฐานะบทความวิชาการเติมรูปแบบ หากแต่เป็นงานเขียนที่เกิดจากความสนใจและข้อคิดของผู้เขียนต่อประเด็นพยานหลักฐานในมิติเชิงเปรียบเทียบระหว่างประวัติศาสตร์กับนิติศาสตร์ โดยผู้เขียนได้ใช้ AI เป็นเครื่องมือช่วยในการค้นคว้า เรียบเรียง และพัฒนาประเด็นบางส่วนของเนื้อหา ทั้งนี้ ผู้เขียนเป็นผู้กำหนดประเด็นและแนวทางของบทความ และขอรับผิดชอบต่อเนื้อหาและข้อเสนอที่ปรากฏในบทความ โดยตระหนักว่าการใช้ AI อาจมีข้อจำกัดและจำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูลกับแหล่งข้อมูลต้นฉบับก่อนนำไปใช้อ้างอิงในทางวิชาการ

² รองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิ มูลศิลป์ อาจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาพยานหลักฐานในเชิงเปรียบเทียบไม่เพียงช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของการพิสูจน์ในทางกฎหมายเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ นักกฎหมายตระหนักถึงข้อจำกัดของหลักฐานและความไม่เป็นกลางของกระบวนการสร้างข้อเท็จจริง ขณะเดียวกัน นักประวัติศาสตร์ก็อาจได้รับประโยชน์จากแนวคิดทางนิติศาสตร์เกี่ยวกับความเกี่ยวข้อง ความน่าเชื่อถือ และน้ำหนักของพยานหลักฐาน

คำสำคัญ: พยานหลักฐาน, ประวัติศาสตร์, นิติศาสตร์, การพิสูจน์ข้อเท็จจริง, ความจริง, การตีความ

บทนำ

เมื่อกล่าวถึง “พยานหลักฐาน” ในทางกฎหมาย คนทั่วไปมักนึกถึงพยานบุคคล เอกสาร วัตถุ พยานผู้เชี่ยวชาญ หรือหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่นำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี ในทางกลับกัน เมื่อกล่าวถึง “หลักฐานทางประวัติศาสตร์” มักหมายถึง เอกสารโบราณ จดหมายเหตุ บันทึกของทางราชการ แผนที่ ภาพถ่าย โบราณวัตถุ จารึก หรือคำบอกเล่าของบุคคลในอดีต

แม้หลักฐานของสองศาสตร์ดังกล่าวจะมีลักษณะแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาในระดับวิธีวิทยา จะพบว่ามีความเกี่ยวพันกันอย่างสำคัญ กล่าวคือ ทั้งนักประวัติศาสตร์และนักกฎหมายต่างไม่ได้มีโอกาส “เห็นอดีต” หรือ “เหตุการณ์ที่พิพาท” โดยตรงเสมอไป แต่ต้องอาศัยร่องรอยที่หลงเหลืออยู่เพื่อไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้น

นักประวัติศาสตร์จึงต้องตั้งคำถามว่า เอกสารฉบับหนึ่งถูกสร้างขึ้นโดยใคร เมื่อใด เพื่อวัตถุประสงค์อะไร ผู้สร้างมีอคติหรือผลประโยชน์ใดหรือไม่ และข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับหลักฐานอื่นเพียงใด วิธีการเช่นนี้เป็นหัวใจของการวิพากษ์แหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Bloch, 1953; Howell & Prevenier, 2001)

ในทางกฎหมายก็มีปัญหาในลักษณะใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ศาลต้องพิจารณาว่า พยานมีความรู้เห็นในข้อเท็จจริงเพียงใด คำให้การมีความน่าเชื่อถือหรือไม่ เอกสารมีที่มาอย่างไร และหลักฐานดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องพิสูจน์หรือไม่

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทั้งประวัติศาสตร์และนิติศาสตร์ต่างเป็นศาสตร์ที่ต้องทำงานกับ “ความจริงที่ไม่ปรากฏให้เห็นโดยตรง” แต่ใช้วิธีการที่แตกต่างกันในการสร้างความมั่นใจต่อข้อสรุปของตน

บทความนี้จึงมุ่งตอบคำถามสำคัญว่า พยานหลักฐานในประวัติศาสตร์และนิติศาสตร์เหมือนและแตกต่างกันอย่างไร และการเปรียบเทียบดังกล่าวช่วยให้เราเข้าใจ “ความจริง” ในกระบวนการยุติธรรมและการศึกษาประวัติศาสตร์ได้อย่างไร

ความหมายของ “หลักฐาน” ในสองศาสตร์

1 หลักฐานในทางประวัติศาสตร์

ในทางประวัติศาสตร์ หลักฐานมิได้หมายถึงเพียงเอกสารที่เขียนขึ้นในอดีต แต่หมายถึงร่องรอยต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้เพื่อศึกษาหรืออธิบายอดีตได้ นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่จึงใช้หลักฐานที่มีความหลากหลาย เช่น เอกสารราชการ บันทึกส่วนบุคคล หนังสือพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย เหริยภาษาปณ์ อาคาร เครื่องมือ ข้อมูลประชากร ตลอดจนหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานที่ไม่ใช่ลายลักษณ์อักษร (Howell & Prevenier, 2001)

การขยายความหมายของหลักฐานทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการอ่านเอกสาร แต่รวมถึงการวิเคราะห์วัตถุและข้อมูลประเภทต่าง ๆ ที่สามารถช่วยสร้างความรู้เกี่ยวกับอดีตได้ นักประวัติศาสตร์จึงจำเป็นต้องเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับประเภทของหลักฐานและคำถามวิจัย (Howell & Prevenier, 2001)

สิ่งสำคัญคือ “หลักฐานทางประวัติศาสตร์” ไม่ได้พูดด้วยตัวมันเอง นักประวัติศาสตร์ต้องเป็นผู้ตั้งคำถามต่อหลักฐาน ตัวอย่างเช่น หากพบรายงานของข้าราชการเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมือง นักประวัติศาสตร์ไม่ควรเพียงนำข้อความในรายงานมาเขียนเป็นข้อเท็จจริง แต่ควรถามว่าใครเป็นผู้เขียน รายงานต่อใคร เขียนในช่วงเวลาใด และผู้เขียนมีเหตุผลหรือแรงจูงใจใดในการนำเสนอเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าว (Bloch, 1953)

ดังนั้น หลักฐานจึงมิใช่ “ความจริง” โดยตัวมันเอง แต่เป็นวัตถุดิบสำหรับการสร้างข้อสรุปเกี่ยวกับอดีต และข้อสรุปดังกล่าวย่อมต้องผ่านกระบวนการวิพากษ์และตีความ (Megill, 2007)

2 พยานหลักฐานในทางนิติศาสตร์

ในทางนิติศาสตร์ โดยเฉพาะในกระบวนการพิจารณาคดี พยานหลักฐานมีหน้าที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ ต้องนำมาใช้เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทและนำไปสู่การปรับใช้กฎหมาย ตัวอย่างเช่น ในคดีอาญา ศาลอาจต้องพิจารณาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ ในคดีแพ่งอาจต้องพิจารณาว่าคู่สัญญาได้ผิดสัญญาหรือไม่ หรือบุคคลหนึ่งได้กระทำความผิดต่ออีกบุคคลหนึ่งหรือไม่ ดังนั้น ข้อเท็จจริงในทางกฎหมายจึงมิใช่ข้อเท็จจริงทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ แต่เป็นข้อเท็จจริงที่มีความสัมพันธ์กับประเด็นที่กฎหมายกำหนดให้ต้องพิสูจน์

แนวคิดเรื่อง “ความเกี่ยวข้อง” ของพยานหลักฐานปรากฏอย่างชัดเจนในระบบกฎหมายพยานหลักฐานของสหรัฐอเมริกา โดย Federal Rule of Evidence 401 กำหนดเกณฑ์ว่าหลักฐานจะมีความเกี่ยวข้องเมื่อมีแนวโน้มที่จะทำให้ข้อเท็จจริงที่มีความสำคัญต่อคดีมีความเป็นไปได้เพิ่มขึ้นหรือลดลง (Federal Rules of Evidence, 2024) จึงกล่าวได้ว่าในทางกฎหมาย “หลักฐานที่ดี” ไม่จำเป็นต้องเป็นหลักฐานที่บอกเรื่องราวได้มากที่สุด แต่ต้องสามารถตอบคำถามทางกฎหมายที่กำลังพิจารณาได้อย่างมีน้ำหนัก

จุดร่วมประการแรก: ทั้งสองศาสตร์ศึกษาสิ่งที่ไม่อาจสังเกตได้โดยตรง

ความเหมือนที่สำคัญที่สุดระหว่างประวัติศาสตร์กับนิติศาสตร์คือ ทั้งสองศาสตร์ต้องสร้างความรู้จาก “ร่องรอย”

ในคดีความ ผู้พิพากษามิได้อยู่ในสถานที่เกิดเหตุเสมอไป ศาลจึงต้องย้อนกลับไปสร้างเหตุการณ์จากคำให้การ เอกสาร ภาพถ่าย ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ หรือหลักฐานทางวิทยาศาสตร์

ในทำนองเดียวกัน นักประวัติศาสตร์ไม่สามารถย้อนเวลากลับไปสังเกตเหตุการณ์ในอดีตได้ แต่ต้องสร้างภาพของอดีตจากหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ กระบวนการดังกล่าวทำให้การวิพากษ์แหล่งข้อมูลเป็นส่วนสำคัญของวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ (Howell & Prevenier, 2001)

จุดนี้ทำให้ทั้งสองศาสตร์มีลักษณะคล้ายกับ “การสืบสวน” กล่าวคือ จากสิ่งที่ปรากฏในปัจจุบัน พยายามย้อนกลับไปอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบนี้ไม่ควรนำไปสู่ข้อสรุปว่าประวัติศาสตร์เป็นเพียง “คดีความขนาดใหญ่”

เพราะนักประวัติศาสตร์มีเป้าหมายกว้างกว่า และไม่ได้จำเป็นต้องมีคู่ความสองฝ่ายที่เสนอเรื่องราวแข่งขันกันเหมือนในกระบวนการพิจารณาคดี

จุดร่วมประการที่สอง: การวิพากษ์ความน่าเชื่อถือของหลักฐาน

หัวใจสำคัญของทั้งสองศาสตร์มีได้อยู่เพียงการ “รวบรวมหลักฐาน” แต่คือการประเมินหลักฐาน

ในทางประวัติศาสตร์ การวิพากษ์หลักฐานอาจพิจารณาทั้งความแท้จริงของเอกสารและความน่าเชื่อถือของเนื้อหา นักประวัติศาสตร์ต้องถามว่าเอกสารนั้นเป็นของแท้หรือไม่ ผู้สร้างมีโอกาสรับรู้เหตุการณ์จริงหรือไม่ มีแรงจูงใจที่จะบิดเบือนหรือไม่ และข้อมูลนั้นสอดคล้องกับหลักฐานอื่นหรือไม่ (Howell & Prevenier, 2001)

การแยกระหว่าง “ความแท้จริงของเอกสาร” กับ “ความถูกต้องของเนื้อหา” เป็นประเด็นสำคัญ เพราะเอกสารที่เป็นของแท้อาจไม่ได้ให้ข้อมูลที่ถูกต้องทั้งหมด ขณะเดียวกันเอกสารที่มีปัญหาเกี่ยวกับผู้สร้างหรือรูปแบบก็อาจยังมีคุณค่าในการศึกษาบริบททางสังคมหรือการเมืองที่ทำให้เอกสารนั้นเกิดขึ้น (Howell & Prevenier, 2001)

ในทางกฎหมาย การประเมินความน่าเชื่อถือก็มีลักษณะคล้ายกัน เช่น พยานอาจเห็นเหตุการณ์จริง แต่ความจำของมนุษย์อาจผิดพลาด การรับรู้ในขณะเกิดเหตุอาจมีข้อจำกัด หรือพยานอาจมีความสัมพันธ์กับคู่ความ

ความแตกต่างคือ ในกระบวนการพิจารณาคดี การประเมินดังกล่าวอยู่ภายใต้กติกาทางกฎหมาย ขณะที่นักประวัติศาสตร์มีพื้นที่ทางวิธีวิทยาที่เปิดกว้างกว่า

พยานบุคคล: ความทรงจำระหว่างประวัติศาสตร์กับกฎหมาย

พยานบุคคลเป็นตัวอย่างที่สะท้อนความเหมือนและความแตกต่างของสองศาสตร์ได้อย่างชัดเจน

ในทางกฎหมาย คำให้การของพยานอาจมีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะในคดีที่ไม่มีหลักฐานทางวัตถุหรือเอกสารโดยตรง แต่ศาลต้องประเมินความน่าเชื่อถือของพยาน เช่น ความสามารถในการรับรู้เหตุการณ์ ความสอดคล้องของคำให้การ ความสัมพันธ์กับคู่ความ และพฤติการณ์แวดล้อม

ในทางประวัติศาสตร์ คำบอกเล่าก็สามารถเป็นหลักฐานสำคัญ โดยเฉพาะในการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า อย่างไรก็ตาม นักประวัติศาสตร์ไม่ได้จำเป็นต้องถามเพียงว่า “เรื่องที่พยานเล่าเป็นความจริงหรือไม่” แต่ยังสามารถถามว่า “เหตุใดบุคคลนั้นจึงจดจำเหตุการณ์เช่นนั้น” และ “ความทรงจำดังกล่าวสะท้อนประสบการณ์และความหมายของอดีตอย่างไร”

ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับข้อถกเถียงในปรัชญาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐาน ความทรงจำ การเล่าเรื่อง และการสร้างความรู้เกี่ยวกับอดีต (Megill, 2007) และนี่คือจุดที่ประวัติศาสตร์แตกต่างจากนิติศาสตร์อย่างสำคัญ

ในทางคดี ความผิดพลาดของความทรงจำอาจทำให้ศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงผิดพลาดและกระทบต่อสิทธิของคู่ความโดยตรง ดังนั้น ความน่าเชื่อถือของคำให้การจึงเป็นประเด็นสำคัญ แต่ในทางประวัติศาสตร์ แม้คำให้การจะไม่ถูกต้องในรายละเอียด ก็ยังอาจเป็นหลักฐานที่มีคุณค่าในการศึกษาความทรงจำร่วม การสร้างอัตลักษณ์ หรือการรับรู้ทางสังคม ดังนั้น คำถามเดียวกันคือ “พยานพูดความจริงหรือไม่” อาจนำไปสู่คำตอบที่ต่างกันในสองศาสตร์

เอกสารราชการ: หลักฐานที่มีอำนาจ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นกลาง

เอกสารราชการเป็นหลักฐานที่สำคัญทั้งในประวัติศาสตร์และนิติศาสตร์ เนื่องจากมักมีการจัดทำอย่างเป็นระบบ มีวันเดือนปี มีผู้รับผิดชอบ และมีสถานะเป็นเอกสารทางการ อย่างไรก็ตาม “ความเป็นทางการ” ไม่ได้หมายความว่า “ปราศจากอคติ” ตัวอย่างเช่น รายงานของเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวกับการชุมนุมทางการเมืองอาจมีคุณค่าอย่างสูงในฐานะหลักฐาน แต่รายงานดังกล่าวย่อมถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบความคิดของหน่วยงานและผู้จัดทำ การใช้เอกสารดังกล่าวโดยไม่ตรวจสอบบริบทอาจทำให้ผู้ศึกษารับเอามุมมองของรัฐมาเป็น “ข้อเท็จจริง” โดยไม่รู้ตัว

นักประวัติศาสตร์จึงควรอ่านเอกสารราชการทั้งในฐานะ “หลักฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์” และ “หลักฐานเกี่ยวกับผู้สร้างเอกสาร” แนวคิดเรื่องการตรวจสอบผู้สร้างอำนาจของผู้สร้าง และวัตถุประสงค์ของเอกสารเป็นส่วนหนึ่งของการวิพากษ์แหล่งข้อมูล (Howell & Prevenier, 2001)

ในทางนิติศาสตร์ เอกสารราชการอาจมีน้ำหนักในทางพิสูจน์ตามกฎหมายและหลักเกณฑ์ของกระบวนการพิจารณา แต่ศาลก็ย้งต้องพิจารณาว่าเอกสารนั้นพิสูจน์ข้อเท็จจริงใด และข้อเท็จจริงดังกล่าวสัมพันธ์กับประเด็นแห่งคดีหรือไม่

ดังนั้น ทั้งสองศาสตร์ควรระวัง “อำนาจของเอกสาร” เพราะเอกสารที่ดูเป็นทางการอาจมีอิทธิพลต่อการสร้างความจริงมากกว่าหลักฐานประเภทอื่น

หลักฐานแวดล้อมและการอนุมาน

ทั้งประวัติศาสตร์และนิติศาสตร์ไม่ได้อาศัยเพียงหลักฐานโดยตรง แต่ใช้ “การอนุมานจากหลักฐานแวดล้อม” ตัวอย่างเช่น หากในคดีอาญาไม่มีบุคคลเห็นจำเลยกระทำความผิดโดยตรง ศาลอาจต้องพิจารณาพยานแวดล้อมหลายประการประกอบกัน เช่น ตำแหน่งที่อยู่ของจำเลย เวลา การติดต่อสื่อสาร ร่องรอยทางนิติวิทยาศาสตร์ และพฤติกรรมก่อนหรือหลังเหตุการณ์

ในทางประวัติศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน นักประวัติศาสตร์อาจไม่พบเอกสารที่ตอบคำถามโดยตรง แต่สามารถประกอบสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจำนวนมาก เช่น จำนวนประชากร ราคาสินค้า แผนที่ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน รูปแบบสถาปัตยกรรม หรือข้อมูลทางเศรษฐกิจ จึงอาจกล่าวได้ว่า “หลักฐานชิ้นเดียว” มักไม่เพียงพอที่จะสร้างคำอธิบายที่มั่นคง สิ่งที่มีความสำคัญคือความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานหลายชิ้น (Howell & Prevenier, 2001)

ในทางกฎหมายก็มีแนวคิดคล้ายกัน แม้หลักฐานแต่ละชิ้นอาจมีน้ำหนักไม่มาก แต่เมื่อประกอบกันแล้วอาจก่อให้เกิดข้อสรุปที่มีน้ำหนักเพียงพอ ทั้งนี้ การประเมินดังกล่าวยังคงต้องอยู่ภายใต้กฎหมายว่าด้วยการรับฟังและการพิสูจน์พยานหลักฐาน

ความแตกต่างสำคัญ: “ความจริงทางประวัติศาสตร์” กับ “ข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้ในคดี”

แม้ทั้งสองศาสตร์จะใช้หลักฐานเพื่อแสวงหาความจริง แต่คำว่า “ความจริง” ในสองศาสตร์ไม่ได้มีความหมายเหมือนกัน ศาลต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงภายในกรอบของกระบวนการพิจารณาและมาตรฐานการพิสูจน์ที่กฎหมายกำหนด กล่าวคือ ศาลมิได้มีการกั้นหาทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในโลก แต่ต้องตอบคำถามว่า ข้อเท็จจริงตามที่คู่ความกล่าวอ้าง

ได้รับการพิสูจน์เพียงพอหรือไม่ ดังนั้น “ข้อเท็จจริงทางกฎหมาย” อาจหมายถึงข้อเท็จจริงที่ศาลยอมรับตามพยานหลักฐานและมาตรฐานการพิสูจน์ที่ใช้บังคับในคดีนั้น

ในทางประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์มีเสรีภาพมากกว่าในการยอมรับความไม่แน่นอน งานประวัติศาสตร์ที่ดีอาจกล่าวได้ว่า “หลักฐานในปัจจุบันยังไม่เพียงพอที่จะสรุปได้อย่างแน่นอน” ซึ่งไม่ใช่ความล้มเหลวของงานวิจัย แต่เป็นการยอมรับข้อจำกัดของหลักฐาน (Megill, 2007) ตรงกันข้าม ศาลไม่สามารถหยุดการวินิจฉัยเพียงเพราะไม่สามารถรู้ความจริงทั้งหมดได้ ศาลต้องตัดสินคดีภายใต้กฎหมายและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการพิสูจน์

ความแตกต่างนี้จึงสะท้อนความแตกต่างระหว่าง “ความจริงที่สามารถให้เหตุผลสนับสนุนทางประวัติศาสตร์” กับ “ข้อเท็จจริงที่กระบวนการยุติธรรมยอมรับเพื่อใช้ในการตัดสินคดี”

ภาระการพิสูจน์: สิ่ง queประวัติศาสตร์ไม่มีในรูปแบบเดียวกับนิติศาสตร์

แนวคิดเรื่อง “ภาระการพิสูจน์” เป็นลักษณะสำคัญของนิติศาสตร์ ในกระบวนการยุติธรรม คำถามมิใช่เพียงว่า “อะไรเกิดขึ้น” แต่รวมถึงคำถามว่า “ใครมีหน้าที่พิสูจน์ว่าอะไรเกิดขึ้น” และ “ต้องพิสูจน์ถึงระดับใด” หลักดังกล่าวทำให้การพิจารณาพยานหลักฐานมีโครงสร้างแตกต่างจากการศึกษาประวัติศาสตร์ เพราะนักประวัติศาสตร์ไม่ได้ทำงานภายใต้ระบบคู่ความที่มีฝ่ายหนึ่งต้องแบกรับภาระการพิสูจน์ในความหมายเดียวกับกระบวนการพิจารณาคดี

อย่างไรก็ดี นักประวัติศาสตร์ก็มีภาระทางวิชาการที่จะต้องแสดงเหตุผลและหลักฐานสนับสนุนข้อเสนอของตน โดยเฉพาะเมื่อเสนอข้อสรุปที่แตกต่างจากคำอธิบายเดิม (Megill, 2007)

ในทางกฎหมาย ภาระการพิสูจน์ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการจัดสรรความเสี่ยงของความไม่แน่นอนระหว่างคู่ความหรือระหว่างรัฐกับจำเลย ในทางประวัติศาสตร์ ความไม่แน่นอนดังกล่าวอาจถูกเปิดเผยและยอมรับในตัวงานวิจัยโดยไม่จำเป็นต้องนำไปสู่คำตัดสินแบบหนึ่งหรืออีกแบบหนึ่ง

นี่คือเหตุผลที่การใช้แนวคิดทางกฎหมายไปกับประวัติศาสตร์โดยตรงอาจก่อให้เกิดปัญหาได้

หลักฐานที่ “รับฟังได้” กับหลักฐานที่ “มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์”

ความแตกต่างอีกประการหนึ่งคือ กฎหมายมีกฎเกี่ยวกับ “การรับฟังพยานหลักฐาน” หรือ admissibility ตัวอย่างเช่น Federal Rules of Evidence กำหนดหลักทั่วไปว่าหลักฐานที่เกี่ยวข้องยอมรับฟังได้ เว้นแต่กฎหมายหรือกฎเกณฑ์กำหนดข้อยกเว้น ขณะที่หลักฐานที่ไม่เกี่ยวข้องยอมรับฟัง (Federal Rules of Evidence, 2024)

ในทางประวัติศาสตร์ไม่มีระบบ admissibility ที่เทียบเท่ากับศาล หลักฐานที่มีความไม่น่าเชื่อถือมากอาจยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ได้ ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์โฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลอาจไม่น่าเชื่อถือในฐานะหลักฐานที่ยืนยันว่า “เหตุการณ์เกิดขึ้นตามที่หนังสือพิมพ์รายงาน” แต่กลับมีคุณค่ามากในฐานะหลักฐานที่สะท้อนว่า “รัฐบาลต้องการให้ประชาชนเชื่อว่าเหตุการณ์เป็นอย่างไร” นี่จึงเป็นความแตกต่างที่สำคัญอย่างยิ่งในทางกฎหมาย คำถามสำคัญคือ “หลักฐานนี้พิสูจน์ข้อเท็จจริงอะไรได้หรือไม่” ในทางประวัติศาสตร์ คำถามอาจขยายเป็น “หลักฐานนี้บอกอะไรเกี่ยวกับผู้สร้าง ผู้รับสาร สังคม และโครงสร้างอำนาจในเวลานั้น” (Howell & Prevenier, 2001)

หลักฐานกับอำนาจ: ใครเป็นผู้สร้างและเก็บรักษาความจริง

การเปรียบเทียบประวัติศาสตร์กับนิติศาสตร์ยังนำไปสู่คำถามที่ลึกกว่านั้นว่า **ใครเป็นผู้มีอำนาจในการสร้างหลักฐาน**

ในสังคมสมัยใหม่ รัฐมีศักยภาพสูงในการผลิตเอกสาร ไม่ว่าจะเป็นทะเบียนราษฎร รายงานราชการ คำสั่งทางปกครอง บันทึกการประชุม รายงานข่าวกรอง หรือเอกสารทางทหาร ดังนั้น หากนักประวัติศาสตร์ใช้เอกสารของรัฐเป็นหลัก เขาอาจกำลังศึกษาอดีตผ่านสายตาของรัฐ

ปัญหาเดียวกันเกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรม เพราะพยานหลักฐานจำนวนมากถูกสร้างหรือรวบรวมโดยเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ตำรวจ พนักงานสอบสวน หรือหน่วยงานราชการ จึงมีความจำเป็นต้องแยกคำถามสองระดับออกจากกัน คือ ประการแรก หลักฐานนั้นบอกอะไรเกี่ยวกับเหตุการณ์ และประการที่สอง เหตุใดหลักฐานดังกล่าวจึงถูกสร้างขึ้นในรูปแบบนั้น และใครเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดว่าข้อมูลใดจะถูกบันทึกและข้อมูลใดจะไม่ถูกบันทึก

คำถามประการหลังมีความสำคัญต่อทั้งประวัติศาสตร์และนิติศาสตร์ เพราะ “สิ่งที่ไม่ถูกบันทึก” อาจมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าสิ่งที่ถูกบันทึก

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตและการเก็บรักษาแหล่งข้อมูล มิใช่พิจารณาเฉพาะเนื้อหาของเอกสารที่ปรากฏอยู่แล้ว (Howell & Prevenier, 2001)

การตรวจสอบไขว้และการใช้หลักฐานหลายประเภท

หลักวิธีวิทยาที่สำคัญประการหนึ่งของทั้งสองศาสตร์คือการตรวจสอบไขว้ (cross-checking) หากมีเอกสารหนึ่งฉบับระบุว่าเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น นักประวัติศาสตร์อาจตรวจสอบกับเอกสารอีกชุดหนึ่ง หนังสือพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย หรือหลักฐานทางวัตถุ วิธีการเปรียบเทียบระหว่างแหล่งข้อมูลเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐาน (Howell & Prevenier, 2001)

ในทางกฎหมาย การตรวจสอบไขว้ก็เกิดขึ้นในรูปแบบของการเปรียบเทียบ คำให้การกับเอกสาร หลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ หรือพยานบุคคลอื่น การมีหลักฐานหลายประเภทที่มาจากแหล่งที่เป็นอิสระจากกันย่อมช่วยเพิ่มความมั่นใจในการสรุปข้อเท็จจริง อย่างไรก็ตาม การมีหลักฐานจำนวนมากไม่ได้หมายความว่าข้อสรุปจะต้องเสมอไป เพราะหลักฐานหลายชิ้นอาจมีต้นกำเนิดจากแหล่งเดียวกัน เช่น เอกสารราชการหลายฉบับอาจคัดลอกข้อมูลมาจากรายงานฉบับเดียว

ดังนั้น การนับจำนวนหลักฐานเพียงอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ ต้องพิจารณา “ความเป็นอิสระของหลักฐาน” ด้วย หลักการนี้สะท้อนความจำเป็นในการวิพากษ์โครงสร้างและสายการส่งต่อของแหล่งข้อมูล (Howell & Prevenier, 2001)

ศาลในฐานะ “นักประวัติศาสตร์เฉพาะกิจ”

เมื่อพิจารณาในเชิงทฤษฎี ศาลสามารถมองได้บางส่วนว่าเป็น “นักประวัติศาสตร์เฉพาะกิจ” กล่าวคือ ศาลต้องย้อนกลับไปสร้างเหตุการณ์ในอดีตจากร่องรอยที่มีอยู่ แต่ความแตกต่างคือศาลทำงานภายใต้กรอบของข้อพิพาทและกฎหมาย ศาลไม่จำเป็นต้องตอบคำถามทั้งหมดเกี่ยวกับเหตุการณ์ แต่ต้องตอบเฉพาะคำถามที่จำเป็นต่อการตัดสินคดี ตัวอย่างเช่น หากเกิดเหตุการณ์หนึ่งในวันที่ 1 มกราคม ศาลอาจต้องตอบเพียงว่า จำเลยอยู่

ในสถานที่เกิดเหตุหรือไม่ ไม่จำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์ชีวิตของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น

ในทางประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์อาจตั้งคำถามกว้างกว่านั้น เช่น เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง หรือวัฒนธรรมอย่างไร

ดังนั้น ศาลมีลักษณะเป็น “ผู้สร้างข้อเท็จจริงเพื่อการตัดสินใจ” ขณะที่นักประวัติศาสตร์เป็น “ผู้สร้างคำอธิบายเกี่ยวกับอดีต” ทั้งนี้ คำว่า “นักประวัติศาสตร์เฉพาะกิจ” เป็นการเปรียบเทียบเชิงวิวิธวิทยา มิได้หมายความว่าศาลมีภารกิจเช่นเดียวกับนักประวัติศาสตร์

ในทางกลับกัน นักประวัติศาสตร์ก็มีบทเรียนจากนิติศาสตร์

การเปรียบเทียบไม่ได้หมายความว่านิติศาสตร์จะเป็นฝ่ายที่ให้บทเรียนแก่ประวัติศาสตร์ฝ่ายเดียว นักประวัติศาสตร์สามารถช่วยเตือนนักกฎหมายว่า หลักฐานทุกชิ้นมีบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์

กฎหมายเองก็เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่ง เช่น รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ คำพิพากษา คำสั่งทางปกครอง หรือเอกสารนโยบายของรัฐสามารถใช้ศึกษาความคิดทางการเมืองและโครงสร้างอำนาจในแต่ละยุคได้

การอ่านคำพิพากษาในฐานะเอกสารประวัติศาสตร์จึงไม่ควรอ่านเฉพาะว่า “ศาลตัดสินว่าอะไร” แต่ควรถามด้วยว่า ศาลกำลังตอบปัญหาของสังคมในช่วงเวลาใด แนวคิดทางการเมืองและสังคมใดมีอิทธิพลต่อการตีความ คู่ความกลุ่มใดมีโอกาสเข้าสู่ศาล และเสียงของใครไม่ปรากฏอยู่ มุมมองดังกล่าวช่วยให้เราเห็นว่าคำพิพากษาไม่ใช่เพียงผลลัพธ์ของการใช้กฎหมาย แต่ยังเป็นผลิตผลทางสังคมและประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์กฎหมาย: พื้นที่เชื่อมต่อของสองศาสตร์

พื้นที่ที่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์กับนิติศาสตร์อย่างชัดเจนที่สุดคือ “ประวัติศาสตร์กฎหมาย”

การศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายไม่ควรเป็นเพียงการเรียงลำดับว่ากฎหมายฉบับใดประกาศใช้เมื่อใด แต่ควรศึกษาว่าเหตุใดกฎหมายจึงเกิดขึ้น ใครเป็นผู้ผลักดัน กฎหมายตอบสนองต่อปัญหาอะไร และกฎหมายส่งผลต่อกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างไร ในบริบทนี้ ตัว

บทกฎหมายเป็นเพียงหลักฐานหนึ่งประเภท โดยนักวิจัยอาจต้องใช้เอกสารรัฐสภา รายงานคณะกรรมการ หนังสือพิมพ์ คำพิพากษา บันทึกของนักการเมือง เอกสารของประชาชน หรือหลักฐานทางสังคมอื่น ๆ ประกอบกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์กฎหมายต้องอาศัยทั้ง “การอ่านกฎหมายแบบนักกฎหมาย” และ “การอ่านหลักฐานแบบนักประวัติศาสตร์” ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่ว่า การสร้างความรู้เกี่ยวกับอดีตต้องอาศัยทั้งแหล่งข้อมูลและการตีความอย่างมีเหตุผล (Howell & Prevenier, 2001; Megill, 2007)

บทเรียนจากคดีระหว่างประเทศ

การเปรียบเทียบประวัติศาสตร์กับนิติศาสตร์เห็นได้อย่างชัดเจนในคดีระหว่างประเทศ เพราะข้อพิพาทระหว่างรัฐจำนวนมากเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในอดีต เช่น เขตแดนสนธิสัญญา การครอบครองดินแดน หรือการปฏิบัติของรัฐในอดีต

ธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศกำหนดในมาตรา 38 ถึงแหล่งกฎหมายที่ศาลใช้ในการวินิจฉัย รวมถึงจารีตประเพณีระหว่างประเทศซึ่งพิจารณาจากหลักฐานเกี่ยวกับแนวปฏิบัติของรัฐและการยอมรับแนวปฏิบัติดังกล่าวในฐานะกฎหมาย (International Court of Justice, 1945)

กรณีเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าเส้นแบ่งระหว่าง “ประวัติศาสตร์” กับ “ข้อเท็จจริงทางกฎหมาย” อาจบางมาก

เมื่อศาลระหว่างประเทศต้องตัดสินว่ารัฐเคยใช้อำนาจเหนือดินแดนอย่างไร หรือรัฐเคยมีแนวปฏิบัติอย่างไร ศาลจำเป็นต้องศึกษาหลักฐานในอดีต แต่ศาลไม่ได้ทำประวัติศาสตร์ในความหมายเดียวกับนักประวัติศาสตร์ เพราะศาลต้องนำข้อเท็จจริงเหล่านั้นไปเชื่อมกับกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย

กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ นักประวัติศาสตร์ถามว่า “อดีตเกิดขึ้นอย่างไร” ขณะที่ศาลระหว่างประเทศถามว่า “จากหลักฐานเกี่ยวกับอดีต เราสามารถวินิจฉัยสิทธิหรือหน้าที่ทางกฎหมายของรัฐได้อย่างไร”

ความไม่แน่นอน: สิ่งที่ยังสองศาสตร์ต้องยอมรับ

ประเด็นสำคัญที่สุดประการหนึ่งของการศึกษาพยานหลักฐานคือ การยอมรับว่า “หลักฐานไม่เคยสมบูรณ์” เอกสารอาจสูญหาย พยานอาจเสียชีวิต ความทรงจำอาจ

เปลี่ยนแปลง เอกสารอาจถูกทำลาย หรือหลักฐานที่เหลืออยู่อาจถูกสร้างโดยผู้มีอำนาจ ดังนั้น ความจริงที่ได้จากหลักฐานจึงอาจเป็นความจริงที่มีระดับความมั่นใจแตกต่างกัน

ในทางประวัติศาสตร์ นักวิชาการสามารถเสนอคำอธิบายหลายแบบและยอมรับความไม่แน่นอนได้ การยอมรับข้อจำกัดของหลักฐานเป็นส่วนหนึ่งของความรับผิดชอบทางวิชาการ มิใช่ข้อบกพร่องของงานวิจัย (Megill, 2007)

ในทางกฎหมาย ระบบกฎหมายต้องกำหนดเกณฑ์เพื่อยุติข้อพิพาท แม้ว่าความจริงเชิงอภิปรายจะยังไม่สามารถรู้ได้ทั้งหมด

จึงอาจกล่าวได้ว่า กฎหมายต้องตัดสินแม้ความจริงจะยังไม่สมบูรณ์ ขณะที่ประวัติศาสตร์สามารถเปิดคำถามไว้แม้ยังไม่มีข้อยุติ

ข้อเสนอเพื่อการศึกษาพยานหลักฐานแบบบูรณาการ

จากการเปรียบเทียบข้างต้น อาจเสนอกรอบการศึกษาพยานหลักฐานที่ผสมผสานจุดแข็งของทั้งสองศาสตร์ได้อย่างน้อยห้าประการ

ประการที่หนึ่ง ต้องแยก “หลักฐาน” ออกจาก “ข้อเท็จจริง”

หลักฐานมิใช่ข้อเท็จจริงโดยตัวมันเอง แต่เป็นสิ่งที่ใช้สนับสนุนข้อสรุปเกี่ยวกับข้อเท็จจริง การแยกสองสิ่งนี้ออกจากกันช่วยป้องกันการนำข้อมูลจากแหล่งหนึ่งมาเท่ากับความจริงทั้งหมด (Bloch, 1953)

ประการที่สอง ต้องตรวจสอบที่มาของหลักฐาน

ควรถามว่าใครเป็นผู้สร้าง สร้างเมื่อใด สร้างเพื่อใคร และมีแรงจูงใจใด การตรวจสอบดังกล่าวเป็นแกนกลางของการวิพากษ์แหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Howell & Prevenier, 2001)

ประการที่สาม ต้องพิจารณาความเกี่ยวข้อง

หลักฐานที่น่าสนใจอาจไม่ใช่หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคำถามที่กำลังศึกษา หลักความเกี่ยวข้องของกฎหมายจึงสามารถเป็นบทเรียนสำคัญสำหรับการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Federal Rules of Evidence, 2024)

ประการที่สี่ ต้องใช้หลักฐานหลายประเภท

ไม่ควรพึ่งพาหลักฐานประเภทเดียว โดยเฉพาะเมื่อหลักฐานนั้นถูกสร้างโดยผู้มีอำนาจหรือผู้มีส่วนได้เสีย การเปรียบเทียบและตรวจสอบแหล่งข้อมูลหลายประเภทช่วยให้การสร้างข้อสรุปมีความรอบคอบมากขึ้น (Howell & Prevenier, 2001)

ประการที่ห้า ต้องยอมรับความไม่แน่นอน

ทั้งนักกฎหมายและนักประวัติศาสตร์ควรแยกให้ชัดเจนระหว่าง “สิ่งที่หลักฐานยืนยันได้” กับ “สิ่งที่เราสันนิษฐานหรืออนุมาน” เพราะการตระหนักถึงข้อจำกัดของหลักฐานเป็นเงื่อนไขสำคัญของความรับผิดชอบทางวิชาการ (Megill, 2007)

บทสรุป

การเปรียบเทียบพยานหลักฐานระหว่างประวัติศาสตร์กับนิติศาสตร์ทำให้เห็นว่าแม้ทั้งสองศาสตร์จะมีวัตถุประสงค์และกติกาที่แตกต่างกัน แต่มีรากฐานร่วมกันอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ ต่างต้องอาศัยร่องรอยของอดีตเพื่อสร้างความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง

นักประวัติศาสตร์ต้องประเมินความแท้จริง ความน่าเชื่อถือ บริบท และอคติของหลักฐาน ขณะที่นักกฎหมายต้องพิจารณาความเกี่ยวข้อง การรับฟัง น้ำหนัก และมาตรฐานการพิสูจน์ของพยานหลักฐาน (Bloch, 1953; Howell & Prevenier, 2001)

ความแตกต่างที่สำคัญคือ ประวัติศาสตร์มุ่งสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับอดีตและสามารถยอมรับความไม่แน่นอนได้มากกว่า ขณะที่นิติศาสตร์ต้องนำข้อเท็จจริงที่ผ่านกระบวนการพิสูจน์ไปสู่การตัดสินข้อพิพาทภายใต้กฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

ดังนั้น ความจริงในประวัติศาสตร์จึงเป็นความจริงที่เปิดให้มีการตรวจสอบและตีความใหม่ตามหลักฐานที่ค้นพบเพิ่มเติม ส่วนความจริงในกระบวนการยุติธรรมเป็นความจริงที่ถูกสร้างขึ้นและรับรองภายใต้กระบวนการทางกฎหมาย

อย่างไรก็ดี สิ่งสำคัญที่สุดที่ทั้งสองศาสตร์สามารถเรียนรู้ร่วมกันได้คือ **ไม่มีหลักฐานใดพูดแทนตัวมันเองอย่างสมบูรณ์** การทำความเข้าใจหลักฐานจึงต้องประกอบด้วย การตั้งคำถามต่อที่มา บริบท ผู้สร้าง วัตถุประสงค์ ความสัมพันธ์กับหลักฐานอื่น และข้อจำกัดของการตีความ (Megill, 2007)

ในมิติที่ลึกกว่านั้น การศึกษาพยานหลักฐานยังทำให้เห็นว่า “ความจริง” มิได้เป็นเพียงสิ่งที่ค้นพบจากหลักฐานเท่านั้น แต่เป็นผลจากกระบวนการคัดเลือก ตีความ และให้ความหมายแก่หลักฐานด้วย ด้วยเหตุนี้ การศึกษาพยานหลักฐานจึงมิใช่เพียงเทคนิคทางกฎหมายหรือวิธีการทางประวัติศาสตร์ หากแต่เป็นปัญหาพื้นฐานทางญาณวิทยาว่า **มนุษย์สามารถรู้ได้อย่างไรว่าสิ่งหนึ่งเคยเกิดขึ้นจริง**

สำหรับนักกฎหมาย คำถามดังกล่าวช่วยเตือนให้ตระหนักว่าข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาอาจเป็น “ข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้ตามกระบวนการ” มิใช่ความจริงทั้งหมดของเหตุการณ์ สำหรับนักประวัติศาสตร์ คำถามดังกล่าวก็เตือนเช่นเดียวกันว่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์มิได้เกิดจากอดีตโดยตรง แต่เกิดจากการสนทนาระหว่างอดีต หลักฐาน และผู้ศึกษาปัจจุบัน (Megill, 2007)

ท้ายที่สุดแล้ว ความแตกต่างระหว่างประวัติศาสตร์กับนิติศาสตร์มิได้อยู่ที่ศาสตร์หนึ่งแสวงหาความจริง ส่วนอีกศาสตร์หนึ่งไม่แสวงหาความจริง หากแต่อยู่ที่ **ทั้งสองศาสตร์กำหนดคำถามต่อความจริงและกำหนดวิธีรับรองความจริงแตกต่างกัน**

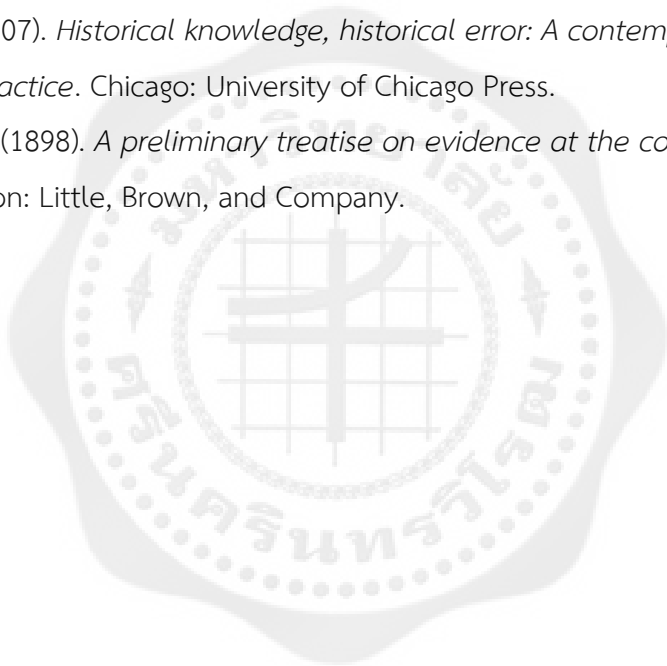
ประวัติศาสตร์ถามว่า “อดีตน่าจะเกิดขึ้นอย่างไร”

นิติศาสตร์ถามว่า “ข้อเท็จจริงใดได้รับการพิสูจน์เพียงพอที่จะนำไปสู่ผลทางกฎหมาย”

ระหว่างคำถามสองประการนี้ “พยานหลักฐาน” คือสะพานที่เชื่อมมนุษย์ในปัจจุบันเข้ากับเหตุการณ์ที่ไม่อาจย้อนกลับไปเห็นได้อีก

บรรณานุกรม

- Bloch, M. (1953). *The historian's craft*. New York: Vintage Books.
- Federal Rules of Evidence. (2024). *Federal rules of evidence*. United States Courts.
- Howell, M. C., & Prevenier, W. (2001). *From reliable sources: An introduction to historical methods*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- International Court of Justice. (1945). *Statute of the International Court of Justice*. The Hague: International Court of Justice.
- Megill, A. (2007). *Historical knowledge, historical error: A contemporary guide to practice*. Chicago: University of Chicago Press.
- Thayer, J. B. (1898). *A preliminary treatise on evidence at the common law*. Boston: Little, Brown, and Company.

สรณินพนธ์ (ศิษย์) พลับพลึง คงชนะ :

วิธีวิทยา สารสำคัญ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ และกิตติกรรมรำลึก

พระครูสังฆวิริยกิจ (พระระพิน ด้วงลอย/พุทธิสาโร)¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปและวิเคราะห์แนวคิดที่ว่าด้วย “ประวัติศาสตร์นิพนธ์” ตามกรอบความคิดของ พลับพลึง คงชนะ ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานการเรียนการสอนระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ในวงการวิชาการไทยท่านหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมความหมาย ประวัติศาสตร์ในฐานะศาสตร์ หลักฐานและการวิพากษ์หลักฐาน บทบาทของนักประวัติศาสตร์ ตลอดจนการเชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าวกับการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิต โดยมุ่งแสดงว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์มิใช่เพียงวิธีการเขียนเรื่องราวในอดีต แต่เป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ที่ต้องอาศัยความเป็นระบบ เหตุผล และจริยธรรมทางวิชาการ โดยสะท้อนจากศิษย์ผ่านสรณินพนธ์ วิทยานิพนธ์ และกิตติกรรมของแต่ละท่าน

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์นิพนธ์, ระเบียบวิธีประวัติศาสตร์, พลับพลึง คงชนะ, กิตติกรรมประกาศ

¹พระครูสังฆวิริยกิจ (พระระพิน ด้วงลอย/พุทธิสาโร) รองศาสตราจารย์.ดร., คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

ในโอกาสที่อาจารย์ พลับพลึง คงชนะ อายุ ครบรอบ 80 ปี (20 กันยายน พ.ศ.2489-20 กันยายน 2569) ในนามมวลศิษย์ได้คุยกันว่า จะทำอะไร เพื่อเป็นมุกิตานุสรณ์ ยินดีกับการเดินทางไกลของท่านอาจารย์จนกระทั่งอายุปีที่ 80 ในฐานะอาจารย์เป็นผู้สอน หนังสือ และมีลูกศิษย์ พวกเรา จึงคิดว่าอาจารย์ท่านสอน ประวัติศาสตร์ รวมทั้งได้สร้าง กรอบคิด และแนวทางสำหรับ การศึกษาประวัติศาสตร์ให้กับ ลูกศิษย์หลายสิบคนหลายสิบ

รุ่น ดังนั้นจึงนำผลการศึกษาของท่านอาจารย์ และวิทยานิพนธ์ศิษย์ของอาจารย์ในรูปแบบ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ซึ่งส่วนหนึ่งได้ผ่านแนวคิดของท่าน แล้วส่งต่อ ผ่านนิสิตให้ทำงาน วิจัยหรือวิทยานิพนธ์ โดยชี้ให้เห็นว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ มิได้มุ่งเพียงให้ผู้เรียนรับรู้ เหตุการณ์ในอดีต หากแต่ต้องการสร้างความเข้าใจใน “วิธีการรู้” (way of knowing) ทาง ประวัติศาสตร์ ดังนั้น ประวัติศาสตร์(ศิษย์)นิพนธ์ ของ พลับพลึง คงชนะ จึงมีความสำคัญ ในฐานะเป็นกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ที่บันทึกความคิด และวิธีการแสวงหา ความรู้ที่ใช้ฝึกลูกศิษย์ให้เข้าใจหลักการ วิธีการ และจิตสำนึกของการเป็นนักประวัติศาสตร์ การเขียนบทความนี้จึงเป็นการสรุปสาระสำคัญในลักษณะการศึกษา แนวคิด และ พัฒนาการของการศึกษา ประวัติศาสตร์(ศิษย์)นิพนธ์ ของ พลับพลึง คงชนะ ซึ่งจะได้ นำเสนอตามลำดับดังนี้

1.ความหมายของประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์

พลัปลิง คงชนะ ได้ให้ความหมายประวัติศาสตร์ว่า

ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อกับมนุษย์มี 2 ประการกว้าง ๆ คือ
ประการแรก เป็นเหตุการณ์ หรือเรื่องราวสำคัญที่เกิดขึ้นในอดีตเกี่ยวข้อ
กับพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ประการที่สอง ประวัติศาสตร์แขนงหนึ่งที่ศึกษา เรื่องราว
เกี่ยวกับมนุษย์ ในอดีตโดยผ่านการศึกษา ค้นคว้าด้วย กระบวนการเรียนรู้
ทางประวัติศาสตร์ เพื่ออธิบายเหตุการณ์เรื่องราวหรือสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้น
ในอดีต อย่างไรก็ตามในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคที่สังคมมีความซับซ้อน
เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่นั่นอน และเป็นสังคมที่มีทางเลือก คน
ทั่วไปที่ไม่ใช่ นักประวัติศาสตร์ เช่น นักศึกษาอาจให้คำจำกัดความของคำ
ว่าประวัติศาสตร์ ตามความเข้าใจของตนเองได้

(พลัปลิง คงชนะ,2554)

ประวัติศาสตร์นิพนธ์

หมายถึง กระบวนการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ และเรียบเรียงเหตุการณ์ในอดีต
อย่างมีหลักเกณฑ์ทางวิชาการ โดยเน้นความแตกต่างระหว่าง “เรื่องเล่าในอดีต” กับ
“ความรู้ทางประวัติศาสตร์” กล่าวคือ ความรู้ทางประวัติศาสตร์ต้องตั้งอยู่บนหลักฐานที่
ตรวจสอบได้ ผ่านการใช้เหตุผลและวิธีการเชิงวิพากษ์ นักประวัติศาสตร์จึงมิใช่เพียงผู้
ถ่ายทอดเรื่องราว แต่เป็นผู้สร้างคำอธิบายเชิงเหตุและผลภายใต้บริบทของสังคมและ
กาลเวลา พลัปลิง คงชนะ อธิบายว่า (ก) ประวัติศาสตร์นิพนธ์ คือ กระบวนการเขียน
ประวัติศาสตร์อย่างมีหลักวิชา (ข) เน้น “การแสวงหาความจริงในอดีต” จาก หลักฐาน
มากกว่าความเชื่อหรือคำบอกเล่าเพียงอย่างเดียว (ค) ผู้เขียนประวัติศาสตร์ต้องมี วินัยทาง
ความคิด ความซื่อสัตย์ และความเป็นกลาง โดยทั้งหมดอาจสะท้อนถึง ประวัติศาสตร์ใน
ฐานะศาสตร์ สืบเนื่องจากการที่ อาจารย์พลัปลิง คงชนะ เสนอให้มองประวัติศาสตร์เป็น
ศาสตร์แขนงหนึ่งในมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ
ได้แก่ (1) เนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ เรื่องราวหรือสิ่งสำคัญเกี่ยวกับมนุษย์ในอดีต (2)

หลักฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์ เรื่องราว หรือสิ่งสำคัญในอดีต (3) วิธีการทางประวัติศาสตร์ (4) ผู้เขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ (5) ผู้เรียนประวัติศาสตร์ (พลับพลึง คงชนะ, 2554)

สรุปได้ว่า ประวัติศาสตร์ในฐานะ “ศาสตร์” เนื่องจากมีกระบวนการ คือ เรื่องราวที่เป็นประเด็นหรือคำถามในการศึกษาและยังมียวิธีการศึกษา รวมทั้งกฎเกณฑ์ทางวิชาการ ดังนั้นการสอนของท่านอาจารย์จึงไม่ใช่เพียงวรรณกรรมหรือพงศาวดาร แต่ใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์ เพื่อค้นคว้าและอธิบายเหตุการณ์หรือเรื่องราวได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล

2.กระบวนการทางประวัติศาสตร์

ภาพที่ 1 กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ โดย พลับพลึง คงชนะ (2569)

2.1 วิธีการทางประวัติศาสตร์

พลับพลึง คงชนะ (2556, น. 45-46) ให้ความหมายกระบวนการทางประวัติศาสตร์ว่าเป็น กระบวนการสืบค้นเหตุการณ์ เรื่องราว และสิ่งสำคัญในอดีตที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ หรือสังคมที่มักเริ่มต้นจาก ความสงสัยใคร่รู้ของผู้ที่ต้องการศึกษา หรือต้องการค้นคว้าหา

คำตอบด้วยตนเอง จากนั้นจึงดำเนินการตามขั้นตอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นวิธีการผลิตสารสนเทศ เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงอย่างเป็นระบบ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นข้อมูลสำคัญ รวมทั้งวิเคราะห์ว่าหลักฐานนั้นมีความสมบูรณ์ถูกต้องมากน้อยเพียงใด

วิธีการทางประวัติศาสตร์ เป็นหนึ่งในขั้นตอนสำคัญของกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ จากการประมวลวิธีวิทยาในภาพรวม อาจสะท้อนให้เห็นว่าวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในงานนิพนธ์ของ พลับพลึง คงชนะ มี 6 ขั้นตอน (1) การตั้งคำถามทางประวัติศาสตร์ (2) การรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (3) การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าลักษณะหลักฐาน (4) การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (5) การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูล (6) การเรียบเรียงและจัดลำดับบรรณานุกรม

ตาราง 1 พลับพลึง คงชนะ (2556, น. 45-46) จำแนกวิธีการทางประวัติศาสตร์เป็นลำดับขั้น ดังนี้

จำแนกวิธีการทางประวัติศาสตร์	แนวปฏิบัติ
ขั้นที่ 1 การตั้งคำถามทางประวัติศาสตร์	การตั้งคำถามเกิดจากความสนใจใคร่รู้หรือสงสัยเกี่ยวกับเหตุการณ์ เรื่องราว หรือสิ่งสำคัญในอดีตจึงทำให้มีการตั้งคำถามขึ้นคำถามพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ คือ ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และทำไม การตั้งคำถามทางประวัติศาสตร์เช่นนี้เป็นการระบุปัญหาทางประวัติศาสตร์ที่อาจนำไปสู่การตั้งหัวข้อในการศึกษาค้นคว้าต่อไป
ขั้นที่ 2 การรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์	หลักฐานนี้ มีหลายประเภท เช่น หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร การรวบรวมหลักฐาน ควรคัดเลือกข้อเท็จจริง แต่ละชิ้น

จำแนกวิธีการทางประวัติศาสตร์	แนวปฏิบัติ
	ออกเป็นจำพวกคือหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ เรื่องราวและสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์โดยตรง และหลักฐานจำพวกที่เป็นเพียงส่วนประกอบ การรวบรวมหลักฐานจึงต้องจัดบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ทั้งหลักฐานและแหล่งข้อมูลให้ถูกต้องสมบูรณ์ เพื่อนำไปสู่การอ้างอิง ซึ่งจะกล่าวในตอนต่อไป
ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าลักษณะหลักฐาน	การประเมินความสำคัญ ของลักษณะหลักฐาน แต่ละชั้นด้วยวิธีดังนี้ - การวิเคราะห์และประเมินค่าลักษณะภายนอกของหลักฐาน (External Critics) คือ การพิจารณาตรวจสอบหลักฐานที่ได้คัดเลือกไว้แต่ละชั้นว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใด แต่ยังไม่ต้องศึกษาเนื้อหาในหลักฐานนั้น ขั้นตอนนี้มีประโยชน์คือเป็นการคัดหลักฐานจำพวกที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ค้นคว้าโดยตรงหรือเป็นเพียงหลักฐานประกอบ รวมทั้งเป็นการขจัดหลักฐานที่ไม่เกี่ยวข้องออกไป - การวิเคราะห์และประเมินค่าลักษณะภายในของหลักฐาน (Internal Critics) คือ การศึกษาเนื้อหาหรือความหมายที่แสดงอยู่ในหลักฐาน เพื่อประเมินความน่าเชื่อถือโดยเน้นความ ถูกต้อง คุณค่าตลอดจนความหมายที่แท้จริง ซึ่งนับว่ามี

จำแนกวิธีการทางประวัติศาสตร์	แนวปฏิบัติ
	ความสำคัญต่อการประเมินหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพราะข้อมูลในหลักฐานมีทั้งที่คลาดเคลื่อน ซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความไม่รู้ หรืออคติของผู้บันทึกแฝงอยู่
ขั้นที่ 4 การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์	หมายถึง การพิจารณาเนื้อหาหรือข้อมูลในหลักฐานว่าผู้สร้างหลักฐานมีเจตนาอย่างไร โดยดูจากสำนวนการเขียนของผู้บันทึก ขั้นตอนการตีความหลักฐานผู้เขียนต้องพยายามทำความเข้าใจความหมายหรือสัญญาะจากสำนวนโวหาร ทศนคติ ความเชื่อ การให้คุณค่า ของผู้เขียนและสังคมร่วมยุคสมัย นำมาประกอบด้วย เพื่อจะได้ทราบว่าย่อความนั้นนอกจากมีความหมายตามตัวอักษรแล้ว ยังมี ความหมายอะไรแฝงอยู่อีกบ้าง
ขั้นที่ 5 การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูล	ขั้นตอนนี้ผู้ศึกษาจะต้องนำข้อมูลที่ผ่านการประเมินคุณค่าและการตีความมาวิเคราะห์ หรือแยกแยะ จัดประเภทของเรื่องออกเป็นเรื่องต่าง ๆ โดยเนื้อหาในเรื่องเดียวกันควรจัดไว้ด้วยกันรวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กัน เรื่องที่เป็นเหตุผล จากนั้นจึงนำเรื่องทั้งหมดมาสังเคราะห์หรือรวมเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการจำลองภาพบุคคลหรือเหตุการณ์ในอดีตขึ้นใหม่

จำแนกวิธีการทางประวัติศาสตร์	แนวปฏิบัติ
ชั้นที่ 6 การเรียบเรียงและจัดลำดับบรรณานุกรม	การเรียบเรียงเนื้อหาทาง ประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาต้องวางโครงเรื่องให้ชัดเจนโดยแบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ และหัวข้อย่อย จากนั้นจึงนำผลจาก การวิเคราะห์และสังเคราะห์มาเขียนเรียบเรียงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และความต่อเนื่องของเหตุการณ์ที่ศึกษา โดยอธิบายถึงปัจจัยและสาเหตุต่าง ๆ รวมทั้งผลกระทบที่ตามมา จากนั้นจึงจัดทำบรรณานุกรม ซึ่งประกอบด้วยรายชื่อหลักฐาน หนังสือ บทความหรือเว็บไซต์ที่ผู้ศึกษาใช้อ้างอิงหรือใช้เพื่อการศึกษา รวมทั้งสื่อทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ เช่น รูปภาพ แผนที่ จากนั้นจึงนำเสนอในรูปแบบรายงานการวิจัยหรือจัดพิมพ์เป็นหนังสือ จัดเป็นนิทรรศการ หรืออื่น ๆ

2.2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์

ขั้นตอนการเรียนรู้ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์

โดย พลับพลึง คงชนะ

1

การตั้งคำถามทางประวัติศาสตร์

- กำหนดประเด็นหรือปัญหาที่น่าสนใจ
- ตั้งคำถามที่ต้องการค้นหาคำตอบ
- กำหนดขอบเขตของการศึกษา

คำถามทางประวัติศาสตร์คืออะไร?

2

การรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์

- ค้นหาหลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ
- ทั้งหลักฐานขั้นต้นและขั้นรอง
- จัดบันทึก แยกประเภท และจัดเก็บอย่างเป็นระบบ

3

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าลักษณะหลักฐาน

- ตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ
- พิจารณาที่มา บริบท เวลา ผู้สร้าง
- แยกแยะข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น

หลักฐาน

- ☒ ความน่าเชื่อถือ
- ☒ ความถูกต้อง
- ☒ ความแท้จริง

4

การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์

- ทำความเข้าใจความหมายของหลักฐาน
- เชื่อมโยงกับบริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ในอดีต
- ตีความอย่างมีเหตุผลและมีหลักฐานรองรับ

5

การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูล

- นำข้อมูลที่ตีความแล้วมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ
- หาความสัมพันธ์และรูปแบบของเหตุการณ์
- สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้หรือข้อสรุป

ข้อสรุป

6

การเรียบเรียงและจัดลำดับบรรณานุกรม

- เรียบเรียงผลการศึกษาอย่างเป็นระบบ
- อ้างอิงแหล่งที่มาของหลักฐานอย่างถูกต้อง
- จัดทำบรรณานุกรมตามรูปแบบที่กำหนด

บรรณานุกรม
เอกสารอ้างอิง
หนังสือ

“ประวัติศาสตร์ไม่ใช่เพียงเรื่องราวในอดีต แต่คือบทเรียนเพื่อเข้าใจปัจจุบัน และสร้างอนาคตอย่างมีปัญญา”

โดย พลับพลึง คงชนะ

ภาพที่ 2 วิธีการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ 6 ขั้นตอน เรียบเรียงโดย พลับพลึง คงชนะ
(ข้อมูล สนธิณี ผิวแก้ว, 2564/พัฒนารูปภาพโดย Chatgpt 5 สิงหาคม 2569)

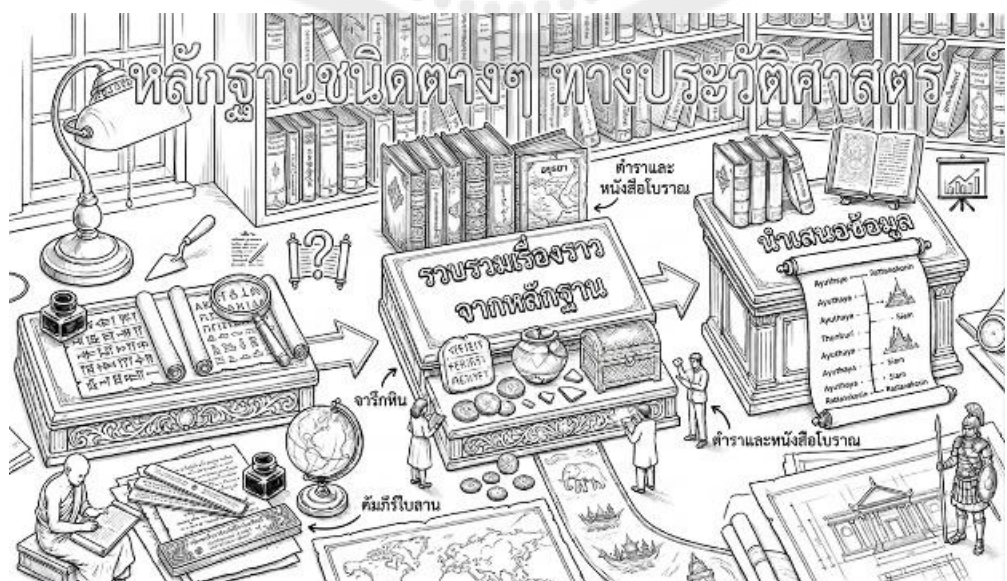
54

“...หลักฐานทางประวัติศาสตร์.... (เป็น) ร่องรอยที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งสามารถนำมาใช้เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีต มีทั้งหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรหลักฐานทางประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญ คือ ให้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงหรือรายละเอียดที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในอดีต เช่น เรื่องราวในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือท้องถิ่น....”

พลับพลึง คงชนะ (2569)

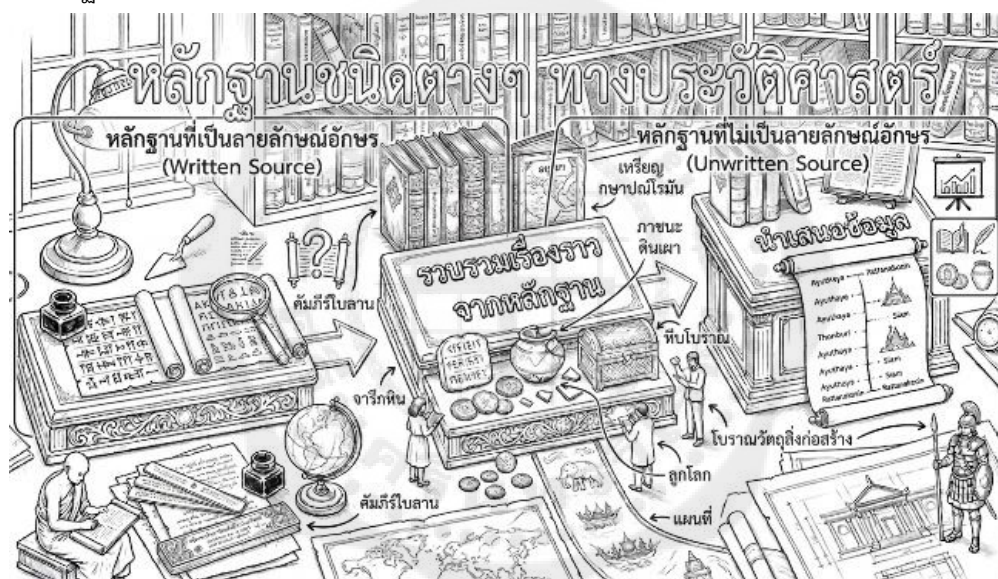
หลักฐานทางประวัติศาสตร์ เป็นการเริ่มต้นของปฏิบัติการของกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ กล่าวคือเมื่อตั้งคำถามหรือประเด็นเพื่อค้นคว้าเรื่องราวเหตุการณ์ในอดีตเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว คำถามที่ตามมาคือมีหลักฐานเพียงพอหรือไม่ พลับพลึง คงชนะ (2554) สรุปได้ว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ค้นหาได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ขณะเดียวกันได้เตือนว่าหลักฐานเหล่านั้นเป็นเพียงข้อเท็จจริง (Fact) แต่ไม่ใช่ความจริง (Truth) เพราะหลักฐานเป็นข้อมูลเพียงส่วนเดียวของเหตุการณ์นั้น พลับพลึง คงชนะ ได้จำแนกหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้วเรียบเรียงไว้ดังนี้²

1.หลักฐานที่จำแนกตามความสำคัญของหลักฐาน

- 1.หลักฐานชั้นต้น (Primary Source) หมายถึง บันทึทก หรือคำบอกเล่าของผู้พบเห็นเหตุการณ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้นโดยตรง
- 2.หลักฐานชั้นรอง (Secondary Source) หมายถึง ผลงานทางประวัติศาสตร์ที่เขียนหรือเรียบเรียงขึ้น ที่มักจะเขียนขึ้นภายหลังจากเหตุการณ์นั้นผ่านไปแล้ว หรือจากคำบอกเล่าหรือค้นคว้าจากหลักฐานชั้นต้น

2.หลักฐานที่จำแนกตามลักษณะอักษร

- 1.หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Written Source) หมายถึงหลักฐานที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร บอกเล่าเรื่องราวต่างๆ
- 2.หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (Unwritten Source) หมายถึงหลักฐานต่าง ๆ ที่ไม่มีบันทึกอยู่บนวัตถุหรือสิ่งต่าง ๆ ที่นำมาใช้เป็นหลักฐาน

3. หลักฐานที่จำแนกตามจุดมุ่งหมายของการผลิต

1.หลักฐานที่มนุษย์ตั้งใจสร้างขึ้น (Artifact) หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต หรือสนองความต้องการเพื่อความเชื่อหรือความบันเทิง

2.หลักฐานที่มีได้เป็นผลผลิตที่มนุษย์สร้าง หรือตั้งใจสร้าง (Non-Artifact) หมายถึง สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่ป็นร่องรอยการมีอยู่ของมนุษย์

4.หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จำแนกตามยุคสมัย

1.หลักฐานก่อนยุคประวัติศาสตร์ (Pre-Historical Age Source) หมายถึงหลักฐานในยุคที่มนุษย์ยังไม่ได้ประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้

2.หลักฐานยุคประวัติศาสตร์ (Historical Age Source) หมายถึง หลักฐานในยุคที่มนุษย์ประดิษฐ์ตัวอักษรเพื่อใช้สื่อสารหรือเพื่อการบันทึก

5. หลักฐานประวัติศาสตร์ที่จับต้องได้และไม่ได้

1.หลักฐานที่จับต้องได้ (Tangible Source) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีกายภาพ รูปลักษณ์ ซึ่งรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส

2.หลักฐานที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Source) หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีรูปภาพ และรูปลักษณ์ แต่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เช่น เสียงเพลง ท่าทาง ความหมายในการขับระบำ รำฟ้อน ความรู้และเทคโนโลยีที่เรียกว่าภูมิปัญญา

พลับพลึง คงชนะ (2554) เขียนไว้ว่า การจำแนกประเภทหลักฐานต่างๆ อย่างหลากหลายนั้น เพื่อเป็นทางเลือกแก่นิสิตหรือผู้สนใจ ใคร่เรียนรู้เรื่องราวในอดีต อย่างไรก็ตามในจำนวนหลักฐานประเภทต่าง ๆ การใช้หลักฐานชั้นต้นถือว่าเป็นงานน่าเชื่อถือมากที่สุด ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ของอาจารย์พลับพลึง คงชนะ ฉบับการศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคโลกาภิวัตน์ ยังเขียนเกี่ยวกับกระบวนการประวัติศาสตร์เรื่องอื่น ๆ เช่น แหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ การวิพากษ์หลักฐาน การเขียนประวัติศาสตร์ ตลอดจนจริยธรรมของนักประวัติศาสตร์ ที่ผู้อ่านสามารถอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในการศึกษาประวัติศาสตร์ยุคโลกาภิวัตน์

ตัวอย่างหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่พลับพลึง คงชนะ เขียนไว้

- จารึก เอกสารร่วมสมัย พงศาวดาร จดหมาย เหริยญ โบราณวัตถุ
 “...หลักฐานชั้นต้น.... (เป็น) หลักฐานที่เกิดขึ้นในช่วงที่เกิดเหตุการณ์นั้น หรือหลักฐานที่ได้จากการบันทึกหรือจากคำบอกเล่า ของผู้ที่มีส่วนร่วม เหตุการณ์ด้วยตนเอง หลักฐานชั้นต้นมีทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น พระราชพงศาวดาร เอกสารสนธิสัญญา หนังสือพิมพ์ บันทึก จดหมาย ส่วนหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุต่าง ๆ....”

พลับพลึง คงชนะ (2569)

ดังกรณีที่ท่านอาจารย์ได้ศึกษาโดยนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงในงานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยา โดยใช้เอกสารเรกิดา โฮอัน (Rekidai Hōan) ซึ่งเป็นบันทึกเอกสารทางการทูตและการค้าระหว่างประเทศที่รวบรวมโดยราชสำนักอาณาจักรริวกิว (โอกินาว่าในปัจจุบัน) ของญี่ปุ่นเพื่อทวนสอบระหว่างความสัมพันธ์ไทยญี่ปุ่นในงานเรื่อง **ชาวคริสต์ญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยา ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-17**

ชาวคริสต์ญี่ปุ่นเดินทางมายังดินแดนทางตอนใต้เป็นเส้นทางที่ชาวญี่ปุ่นผู้เกี่ยวข้องรู้จักอยู่แล้ว ทั้งนี้เพราะมีพ่อค้าจากกรีกิวได้เดินทางติดต่อกับสยามมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เรื่องราวเกี่ยวกับความสัมพันธ์นี้ปรากฏอยู่ในเอกสารเรโคโฮอัน ทำให้ทราบว่า ใน ค.ศ. 1425 ซึ่งเป็นต้นรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา ค.ศ.1424-1448) มีสำเภาจากกรีกิวเดินทางมาติดต่อกับสยามแล้ว

พลัปลิง คงชนะ (2556)

พร้อมชี้ให้เห็นว่า

“...หลักฐานชั้นต้นมีประโยชน์ทำให้ทราบข้อเท็จจริงที่น่าเชื่อถือ ส่วนหลักฐานชั้นรองเป็นหลักฐานที่เกิดขึ้นภายหลัง โดยผ่านการวิเคราะห์และตีความจากนักประวัติศาสตร์ ทำให้เข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดีขึ้น การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย จะช่วยให้ข้อมูลที่ได้รับมีความถูกต้องชัดเจนมากยิ่งขึ้น...”

พลัปลิง คงชนะ (2569)

การวิพากษ์หลักฐาน (Historical Criticism)

หัวใจของการฝึกนักศึกษาให้ คิดอย่างนักประวัติศาสตร์

- การวิพากษ์ภายนอก (ที่มา อายุ ความแท้)
- การวิพากษ์ภายใน (เนื้อหา เจตนาผู้เขียน อคติ)

“...การเรียงลำดับเหตุการณ์จะทำให้ทราบว่าเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นก่อนหลัง ซึ่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตจะส่งผลต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันและอนาคต และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิต...”

พลัปลิง คงชนะ (2569)

ประเด็นนี้เป็นแก่นสำคัญที่ใช้สอบทานวิธีการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ได้ ตามแนวปฏิบัติที่ท่านอาจารย์ได้ใช้

3.ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ฉบับพลับพลึง คงชนะ

เมื่อย้อนกลับไปในความเป็นประวัติศาสตร์ที่อาจารย์ท่านนิพนธ์ขึ้น จะพบงานเขียน หนังสือและเอกสารตีพิมพ์ ที่เป็นทั้งการเรียบเรียง การสร้างองค์ความรู้เฉพาะในเชิงของพื้นที่ ซึ่งเขียนโดยพลับพลึง คงชนะ ในรูปแบบงานเขียนเอง เป็นบรรณาธิการรวบรวมคัดสรร ไปจนถึงทำให้เกิดผลเป็นความรู้เฉพาะ ที่สำรวจได้บางส่วน ในระบบออนไลน์ ดังปรากฏงานตามช่วงเวลา ดังนี้

จัดพิมพ์	หนังสือที่เรียบเรียง/เขียน/ร่วมกับ คณาจารย์	หน่วยจัดพิมพ์
2533	อยุธยาในฐานะเมืองท่า	ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
2535	ตรรกะคันค้ำในพระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ	วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2536	“หมู่บ้านญี่ปุ่นที่อยุธยา”	วารสารญี่ปุ่นศึกษา ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2536)
2542	องค์ประกอบสำคัญ สำหรับการ วิจัย อาณาบริเวณศึกษา ข้อเสนอแนะในยุคแห่งการ พึ่งตนเอง	วารสารคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2542	ตุรกี ที่อยุธยา พิมพ์ในแว่นต่างสี	วารสารคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2542	พุทธศาสนา : มรดกร่วมทาง วัฒนธรรมกับพม่า ลาว และไทย = Buddhism : Cambodian, Lao and Thai the common cultural heritage : รายงานการสัมมนา นานาชาติ	สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2543	พระนางแก้วยอดฟ้า : เจ้าหญิงแห่ง อยุธยาผู้เป็นบรรพสตรีกษัตริย์แห่ง	สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จัดพิมพ์	หนังสือที่เรียบเรียง/เขียน/ร่วมกับ คณาจารย์	หน่วยจัดพิมพ์
	ล้านช้าง พิมพ์ในลาว : ภูมิลักษณะ ลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม	
2544	อิหร่านจากมุมมองของข้าพเจ้า พิมพ์ใน อิหร่าน : ภูมิลักษณะ ประชาชน และวัฒนธรรม = Iran : land, people and culture	สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2545	อยุธยา กับ เเดนมาร์ก เรื่องราวที่เมือง ตะนาวศรี พิมพ์ใน ภูมิปัญญาไทย ไป เเดนมาร์ก	สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2545	หมู่บ้านโปรตุเกสที่เมืองสิริเยม พม่า	วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2545	แนวพระราชดำริในสมเด็จพระ นารายณ์เกี่ยวกับศาสนา	สาส์นอิสลาม ศูนย์วัฒนธรรม เอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลาม แห่งอิหร่าน ประจำกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
2546	ชมพิพิธภัณฑประวัติศาสตร์ดูไบ พิมพ์ใน ดูไบ : หมู่บ้านยุคโลกาภิวัตน์ 2001- 2002	สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2547	“มารี กีมาร์ เด ปินา: ศาสนาและ การเมืองสยามในรัชกาลสมเด็จพระ นารายณ์”	วารสารยุโรปศึกษา ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2547) หน้า 139-171
2548	อยุธยาในฐานะเมืองศาสนา หลักฐานคือ	วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จัดพิมพ์	หนังสือที่เรียบเรียง/เขียน/ร่วมกับ คณาจารย์	หน่วยจัดพิมพ์
	พระอุบาลีมหาเถระไปสืบศาสนาที่ ศรีลังกา	
2548	ประวัติศาสตร์ตำแหน่ง จุฬาราชมนตรีแห่งประเทศไทย	พิมพ์ในหนังสือที่ระลึกทางการทูต ไทย-อิหร่าน ครบรอบ 50 ปี สถาน เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงเตหะราน
2551	ยามาตะ นากามาสะ กับ นครศรีธรรมราช	โครงการตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2551	ท่านเซน : จุฬาราชมนตรีคนสุดท้าย ในสมัยอยุธยา	วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2553	จุฬาราชมนตรีท่ามกลางการ เปลี่ยนแปลงของสังคมไทย งาน สัมมนาวิชาการมุสลิมศึกษา ประจำปี 2553 มุสลิมในแผ่นดิน ไทย	ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชีย ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2555	ความลับเรื่องพริกในประวัติศาสตร์ อาหารไทย (สมัยอยุธยา)	วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2556	ชาวคริสต์ผู้ป่วนที่กรุงศรีอยุธยา ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-17	ในประวัติศาสตร์ศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษา หนังสือรวมบทความ เพื่อระลึกถึง ศาสตราจารย์อิมิอิ โยเนะโอะ,ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ ฉลอง สุนทรวานิชย์ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ สร้างสรรค์ จำกัด

จัดพิมพ์	หนังสือที่เรียบเรียง/เขียน/ร่วมกับ คณาจารย์	หน่วยจัดพิมพ์
2556	ประวัติศาสตร์กับเวลา : ความจริงทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่เป็นไปได้” ปรัชญาและสาระของประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์	รวมบทความในโอกาส ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อายุ 72 ปี

จากงานบางส่วนที่ผู้เขียนได้สำรวจ แต่ยังมีอีกหลายเรื่อง หลายเล่ม ในประเด็นที่เนื่องด้วยการศึกษาของอาจารย์พลับพลึง คงชนะ อาจจะด้วยข้อจำกัดของการสืบค้น เวลาแต่ในภาพรวมอาจประมวลได้ว่า งานเขียนที่ถูกเขียนตามช่วงเวลาและองค์ความรู้ของท่านอย่างน้อยก็เป็นมรดกทางความคิด ดังแนวคิดของ ศิลป์ พีระศรี (15 กันยายน พ.ศ. 2435 — 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2505) ที่ว่า “ชีวิตสั้นนัก แต่ศิลปะยืนยาว” หรือแนวคิดของท่าน พุทธทาส (27 พฤษภาคม 2449- 8 กรกฎาคม 2536) กับวลีที่ว่า “พุทธทาส จักไม่ตาย” ที่หมายถึง งานวรรณกรรมภายใต้แนวคิดการเขียนของท่านจะอยู่ตลอดไปก็เป็นไป

ดังนั้นในความเป็นนักวิชาการ นักวิจัย นักพัฒนางาน การบริหารงานสถาบันเอเชียแพซิฟิคศึกษา และผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรเหล่านี้อาจารย์พลับพลึง คงชนะ ใช้เป็นฐานในการสร้างงาน พัฒนาคน สนับสนุนลูกศิษย์เพื่อให้เป็นนักวิชาการ หรือทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถเฉพาะด้านเพื่อการรับใช้สังคมและประเทศชาติ ความเป็นครูที่สนับสนุนลูกศิษย์ ที่ส่งต่อเป็นชุดความรู้ให้กับศิษย์ ผ่านการส่งเสริม กระตุ้น และเปิดโอกาส ในการสร้างความรู้ที่เนื่องด้วยศาสตร์เฉพาะเชิงพื้นที่ ทำให้จะยังเป็นความรู้ต่อไป ส่งต่อ ผลิตซ้ำ เป็นวรรณกรรมทางความคิด ภายใต้ความเป็นพลับพลึง คงชนะ ดังผลงานที่ปรากฏ

แนวทางการศึกษาของ พลับพลึง คงชนะสามารถจัดกลุ่มได้ดังนี้

จากหนังสือ บทความ และเอกสารตีพิมพ์ของ พลับพลึง คงชนะ สามารถจำแนกแนวทางการศึกษาออกเป็น 5 กลุ่มสำคัญ ดังนี้

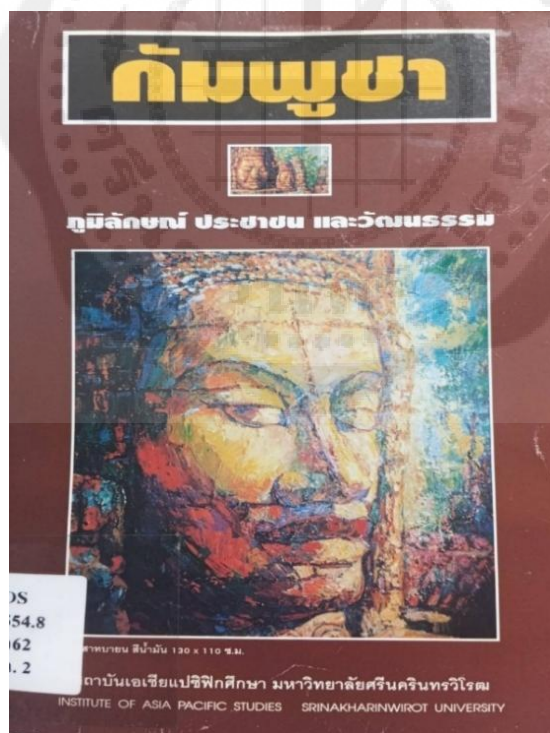
1. กลุ่มการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

กลุ่มงานนี้ มุ่งศึกษาภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในมิติประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม โดยใช้แนวคิด “ภูมิลักษณะ ประชาชน วัฒนธรรม” เป็นกรอบสำคัญในการวิเคราะห์ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ ผู้คน และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ลักษณะเด่น

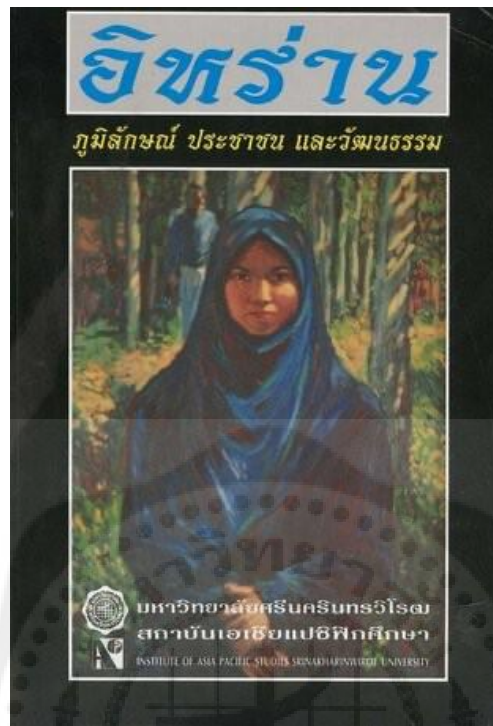
- เน้นการศึกษาเชิงภูมิภาค (Regional Studies)
- วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม
- ใช้มิติทางประวัติศาสตร์และสังคมควบคู่กัน

งานในกลุ่มนี้

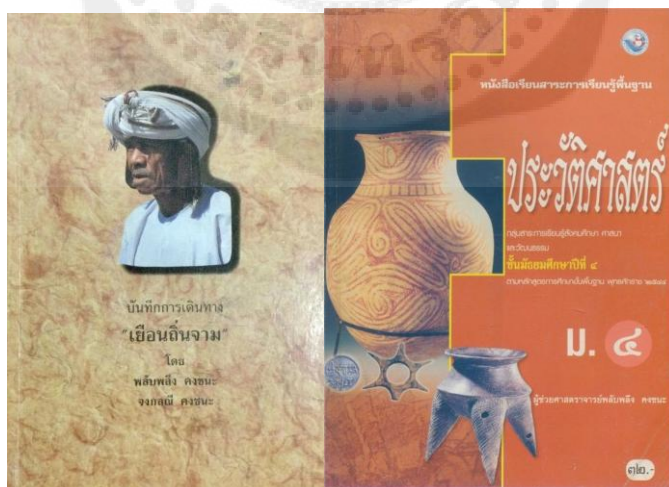
- ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม
- กัมพูชา : ภูมิลักษณะ ประชาชน และวัฒนธรรม
- เวียดนาม : ภูมิลักษณะ ประชาชน และวัฒนธรรม

ภาพที่ 3.1 งานบรรณาธิการ กัมพูชา โดย พลับพลึง คงชนะ
จัดพิมพ์โดย สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาพที่ 3.2 งานบรรณาธิการ อิหฺร่าณ โดย พลัปลิง คงชนะ
จัดพิมพ์โดย สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาพที่ 4 หนังสือเรื่อง บันทึกการเดินทาง “เยือนถิ่นจาม” เขียนเรียบเรียงร่วมกับ จงกลณี คงชนะ และ
แบบเรียนประวัติศาสตร์ ที่เป็นผลงานที่เนื่องด้วยประวัติศาสตร์ โดย พลัปลิง คงชนะ

ภาพที่ 5 หนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ ที่เขียน โดย พลับพลึง คงชนะ

2. กลุ่มการศึกษาศาสนาและมรดกวัฒนธรรมร่วม

โดยงานในกลุ่มนี้รายละเอียดเกี่ยวกับศาสนา ที่เป็นลักษณะร่วมในสังคมไทย ที่สามารถจำแนกได้ดังนี้

กลุ่มศาสนา	ลักษณะเด่น	งานนิพนธ์
พุทธศาสนา	ศึกษา (1) พระพุทธศาสนาเชิงอารยธรรม (2) เน้นมิติความสัมพันธ์ข้ามพรมแดน (3) เชื่อมโยงศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม	1.พุทธศาสนา : มรดกร่วมทางวัฒนธรรมกัมพูชา ลาว และไทย 2.อยุธยาในฐานะเมืองศาสนา : หลักฐานคือพระอุบาลีมหาเถระไปสืบศาสนาที่ศรีลังกา
คริสต์ศาสนา	ศึกษาประวัติและพัฒนาการของกลุ่มคริสต์ศาสนาในสมัยอยุธยา	1.“มารี กีมาร์ เด ปินา: ศาสนาและการเมืองสยามในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์” 2.ชาวคริสต์ญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยา ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-17

กลุ่มศาสนา	ลักษณะเด่น	งานนิพนธ์
อิสลาม มุสลิม	ศึกษาเกี่ยวกับ (1) ประวัติความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมไทยกับต่างชาติ (2) ประวัติความเป็นมาของชุมชนมุสลิมในสังคมไทย	1.พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนจามที่กรุงศรีอยุธยา 2.อิหร่าน พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนที่อยุธยา 3.แนวพระราชดำริในสมเด็จพระนารายณ์เกี่ยวกับศาสนา 4.ประวัติศาสตร์ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีแห่งประเทศไทย 5.จุฬาราชมนตรีท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

3. กลุ่มการศึกษาด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยในบริบทโลก

งานกลุ่มนี้แสดงให้เห็นความสนใจต่อการเคลื่อนย้ายวัฒนธรรมไทยสู่ต่างประเทศ และผลกระทบของ โลกาภิวัตน์ต่อสังคมร่วมสมัย

ลักษณะเด่น	งานในกลุ่มนี้
- ศึกษาวัฒนธรรมไทยในต่างแดน - วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากโลกาภิวัตน์ - สนใจการปรับตัวของชุมชนและภูมิปัญญา	- ดูไบ : หมู่บ้านยุคโลกาภิวัตน์ 2001-2002 - กรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองท่า - หมู่บ้านญี่ปุ่นที่อยุธยา - ตุรกีที่อยุธยา - อิหร่านจากมุมมองของข้าพเจ้า - อยุธยากับเดนมาร์ก : เรื่องราวที่เมืองตะนาวศรี

ลักษณะเด่น	งานในกลุ่มนี้
	• หมู่บ้านโปรตุเกสที่เมืองสิริเยมพม่า • ชมพิพิธภัณฑิ์ประวัติศาสตร์ที่ดูไบ • ยามาตะ นากามาสะ กับนครศรีธรรมราช • ท่านเซน : จุฬาราชมนตรีคนสุดท้ายในสมัยอยุธยา • ความลับเรื่องพริกในประวัติศาสตร์อาหารไทยสมัยอยุธยา

4. กลุ่มเอกสารวิชาการและองค์ความรู้เฉพาะทาง

งานที่มุ่งรวบรวมองค์ความรู้ งานวิชาการ และข้อมูลเชิงเอกสาร เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ลักษณะเด่น	งานในกลุ่มนี้
• เน้นการรวบรวมองค์ความรู้ • มีลักษณะเป็นเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ • สนับสนุนการวิจัยด้านประวัติศาสตร์เชิงมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	• ดรรชนีค้นคำในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ • กระบวนการเรียนรู้และการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ • องค์ประกอบสำคัญสำหรับการวิจัยอาณาบริเวณศึกษา • กระแสศรัทธาพระสุพรรณกัลยา ปรากฏการณ์ที่สะท้อนปัญหาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ • ประวัติศาสตร์กับเวลา : ความจริงทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

จากงานเขียนของ พลัปลิง คงชนะ โดยเฉพาะบทความที่เกี่ยวมาเป็นตัวอย่าง อาจสรุปวิเคราะห์ได้ดังนี้

วิเคราะห์ภาพรวมแนวทางการศึกษา

ภาพรวมของผลงาน พลัปลิง คงชนะ สะท้อนลักษณะการศึกษาที่เน้น “ประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่และวัฒนธรรม” (Spatial and Cultural History) โดยให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลุ่มน้ำโขง และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชนชาติ

แนวทางสำคัญของงานพลัปลิง คงชนะ ได้สะท้อนการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงสหวิทยาการ คือ

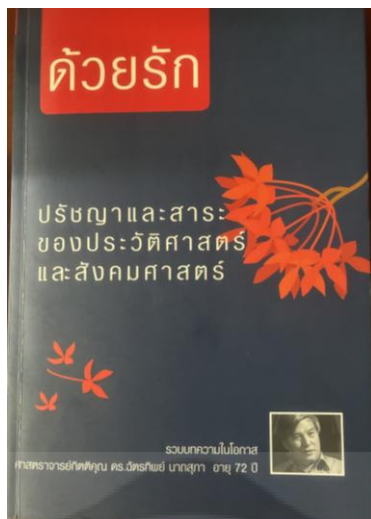
การบูรณาการศาสตร์หลายด้าน ได้แก่

- ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์วัฒนธรรม
- มานุษยวิทยา และสังคมศาสตร์
- ศาสนาและปรัชญาศึกษา
- เอเชียศึกษา

อีกทั้งยังสะท้อนมุมมองแบบ “ข้ามพรมแดน” (Transnational Perspective) ที่ศึกษาความเชื่อมโยงของผู้คน ศาสนา และวัฒนธรรม มากกว่าการมองเฉพาะภายในรัฐชาติ

ภาพที่ 6.1 ร่วมเขียนเกี่ยวกับอยุธยาตามความเชี่ยวชาญ ในหนังสือรวมบทความเพื่อระลึก ศาสตราจารย์ อิมิอิ โยเนะโอะ, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และฉลอง สุนทรวานิชย์ บรรณาธิการ

ภาพที่ 6.2 และร่วมเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กับเวลา : ความจริงทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่เป็นไปได้” ในปรัชญาและสาระของประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมบทความในโอกาส

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อายุ 72 ปี

(ภาพผู้เขียน และพลัปลิง คงชนะ : 4 สิงหาคม 2569)

แนวทางการศึกษาของพลัปลิง คงชนะ ยังให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม จึงเน้นการลงพื้นที่ที่ใช้เป็นพื้นที่การศึกษา เช่น สถานที่ทางประวัติศาสตร์และชุมชน ที่เป็นแหล่งข้อมูลแหล่งหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ พลัปลิง คงชนะ มักเริ่มต้นสอนด้วยการอธิบายสิ่งแวดล้อม ดังคำกล่าวที่ว่า

ครูพลัปลิงนี้ สมัยก่อน สอนประวัติศาสตร์ ... คือเป็นครูประวัติศาสตร์ ที่ใช้ภูมิศาสตร์อธิบาย พุดง่าย ๆ ว่า เป็นครูสอนแบบ “ภูมิประวัติศาสตร์” ไม่ใช่ครูประวัติศาสตร์สอนตามตำรา หรือตามหนังสือเป็นครูประวัติศาสตร์ ที่ใช้สิ่งแวดล้อมของพื้นที่อธิบาย

ดังนั้นเวลาออกสนาม ต้องมีครูภูมิศาสตร์ไปด้วย ครูก็จึงมีโอกาสไปสนาม ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ กับอาจารย์พลัปลิง การสอนแบบอาจารย์พลัปลิงเป็นการสอนแบบบูรณาการ ใช้สิ่งแวดล้อมอธิบาย จึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีเหตุ มีผล ซึ่งน้อยคนที่จะอธิบายประวัติศาสตร์ ด้วยวิธีแบบนี้

กวี วรกนิ (2568)

แนวทางการศึกษาของพลับพลึง คงชนะ ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ การบุกเบิกศึกษาเรื่องที่ยังไม่มีผู้สนใจอย่างจริงจัง เช่น ตัวอย่างวิทยานิพนธ์ของอาจารย์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสสมัยอยุธยา พ.ศ.2325 ในสมัยนั้นนิสิตที่ทำวิทยานิพนธ์ประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่เลือกค้นคว้าในสมัยปรับปรุงประเทศรัชกาลที่ 5 หรือไกลสุดถึงสมัยรัชกาลที่ 3

ดังนั้นจึงนับได้ว่า พลับพลึง คงชนะ เป็นบุคคลต้น ๆ ที่บุกเบิกการศึกษาเกี่ยวกับอยุธยาในเชิงวิชาการอย่างจริงจัง อีกตัวอย่างหนึ่งที่นับเป็นการบุกเบิกของพลับพลึง คงชนะ การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์มุสลิม เช่น มุสลิมไทยเชื้อสายอิหร่าน และมุสลิมไทยเชื้อสายจาม โดยได้เข้าร่วมโครงการวิจัยกับ ศาสตราจารย์ ดร.อิมานากะ เซะอิจิ (Professor Dr. Imanaga Seiji) ความรู้และประสบการณ์จากการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนมุสลิมทั้งในประเทศและต่างประเทศ จึงเป็นที่มาของวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่อง CHULARAJMONTRI : A RELIGIOUS INSTITUTION AMIDST THAI SOCIAL CHANGES (Plubplung Kongchana, 2010) การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์มุสลิมไทย ซึ่งอาจารย์ ภูมิ ภูติมหาตมะ แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้กล่าวถึงอาจารย์สรุปว่า *“...เมื่อเปรียบเทียบกับอายุของอาจารย์ (พลับพลึง- ผู้เขียน) แล้วนั้น นับเป็นเรื่องก้าวหน้าที่มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับมุสลิม...”*

ความรู้และแนวทางการศึกษาของพลับพลึง คงชนะ จึงได้ถ่ายทอดและสนับสนุนให้ลูกศิษย์ บุกเบิกทำการวิจัย หรือมุมมองใหม่ในการสร้างพื้นที่ศึกษาของตนเอง

วิเคราะห์ภาพรวมขององค์ความรู้

งานของ พลับพลึง คงชนะ มีพื้นที่อยู่ที่ประวัติศาสตร์อยุธยาในช่วงเวลาคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 โดยมีเนื้อหาประเด็นส่วนใหญ่ เกี่ยวกับชาติพันธุ์และชุมชน พลับพลึง คงชนะให้เหตุผลเกี่ยวกับการศึกษาชุมชนไว้ว่า

“...การสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนและก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง และทำให้ทราบวิถีชีวิตของคนในชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ซึ่งก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลกระทบต่อชุมชน ...”

พลับพลึง คงชนะ (2569)

“...ชุมชนเป็นที่ที่คนมาอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มผู้คนมีการดำเนินชีวิตความเชื่อ ภาษา และวัฒนธรรมที่คล้ายกัน การสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนสามารถทำได้ โดยการสำรวจชุมชน สอบถามพ่อแม่ หรือ ผู้รู้และศึกษาจากภาพถ่ายและสถานที่สำคัญที่อยู่ภายในชุมชน...(วิถีชีวิตคนในชุมชน) ในชุมชนปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี..”

พลับพลึง คงชนะ (2569)

นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องที่น่าสนใจ ได้แก่การศึกษาเรื่องราวเหตุการณ์เกี่ยวกับกลุ่มและบุคคลในประวัติศาสตร์ ลักษณะเด่นของงานวิจัยเหล่านี้ คือ การใช้เอกสาร จดหมายเหตุ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เป็นฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงมิติทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนา เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเข้าด้วยกัน

งานหลายชิ้นยังมีคุณค่าต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น การศึกษาสถานภาพพระสงฆ์กัมพูชา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย ซึ่งช่วยให้เข้าใจพัฒนาการทางศาสนาในมิติทางสังคมและการเมืองร่วมสมัย นอกจากนี้ ยังพบว่าประเด็นเกี่ยวกับมอญ พม่า กัมพูชา ลาว และเวียดนาม ถูกศึกษาอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงประวัติศาสตร์ภูมิภาคและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นฐานสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

4.ประวัติศาสตร์นิพนธ์ (ศิษย์) พลัปลิง คงชนะ ในฐานะผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ทางประวัติศาสตร์

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ในสถาบันอุดมศึกษา จะพบว่าพลัปลิง คงชนะ มีบทบาทเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ด้านประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์จำนวนมาก โดยในงานมักสะท้อนลักษณะร่วมกัน ได้แก่ การใช้หลักฐานชั้นต้นอย่างเข้มข้น การเขียนเชิงวิเคราะห์มากกว่าพรรณนา และการรักษามาตรฐานระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ ตัวอย่างหัวข้อที่อยู่ภายใต้การควบคุม เช่น การศึกษาประวัติท้องถิ่น ประวัติศาสตร์สถาบันศาสนา และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในบริบทไทย

เมื่อจำเพาะไปที่วิธีการถ่ายทอดการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ร่วมทั้งการส่งต่อแนวความคิดของท่านมาเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผลิตได้แสวงหาความรู้ด้านประวัติศาสตร์นิพนธ์เฉพาะพื้นที่ อาทิ ลาว เขมร เวียดนาม และประเทศอื่น ๆ ในนามประวัติศาสตร์เอเชีย หรืออาเซียนในกลุ่มประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยที่เนื่องด้วยอาจารย์ท่านเป็นที่ปรึกษา ดังปรากฏตามตารางดังนี้

1. กลุ่มประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ การอพยพ และความสัมพันธ์ชายแดน

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
2536	บังอร พันปี ³	ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างต่ออาณาจักรอยุธยา สาระสำคัญ : การที่พม่าควบคุมแม่น้ำลำคลองสายสำคัญในลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยาตอนล่างได้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อยุธยาแพ้สงครามพม่าในปี พ.ศ.2310

³ ข้าราชการครูบำนาญ กระทรวงศึกษาธิการ

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
2539	อภิเชษฐ จันเที่ยง	บทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127-2310 (ประวัติศาสตร์ไทย)
		ความสำคัญ : ขุนนางมอญเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในราชสำนักอยุธยา มาก แต่มีผู้ศึกษาอย่างเป็นระบบน้อย
2539	ประเสริฐ ทองประสม	นโยบายและการดำเนินการของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับผู้อพยพชาวมอญระหว่างปี ค.ศ. 1952-1995
		สาระสำคัญ : เรื่องการอพยพชาวมอญเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในระหว่าง ค.ศ.1952-1995 ที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ จึงมีคำถามว่ารัฐบาลในยุคนั้นมีนโยบายและดำเนินการอย่างไร ?
2545	ธวัชชัย พรหมณะ ⁴	ความสำคัญของการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขงต่อความเป็นเมืองสุวรรณเขตระหว่าง ค.ศ. 1893-1954
		สาระสำคัญ : เมืองสุวรรณเขต มีความสำคัญต่อการค้าข้ามแดนของไทย ซึ่งยังไม่มีผู้ทำวิจัยอย่างจริงจัง
2546	ขรพรรษ ธรรมรส ⁵	ผลกระทบต่อจังหวัดศรีสะเกษในกรณีพิพาทระหว่างไทยกับกัมพูชา เรื่องปราสาทเขาพระวิหาร พ.ศ. 2502-2505 (ประวัติศาสตร์ไทย)

⁴ นักวิชาการอิสระ

⁵ ดร.ขรพรรษ ธรรมรส วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ (ค.ศ.3) โรงเรียนศรีสะเกษวิทยาลัย จังหวัดศรีสะเกษ

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
		สาระสำคัญ : ค้นคว้ามุมมองจากชาวบ้านในพื้นที่ต่อกรณีข้อพิพาทเรื่องปราสาทเขาพระวิหาร นอกเหนือจากที่มีผู้ศึกษาในมุมมองระดับนานาชาติ
2546	พรพรรณ โปร่งจิตร์ ⁶	การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์
		สาระสำคัญ : ศึกษาประวัติศาสตร์เรื่องการอพยพเคลื่อนย้ายที่ยังไม่มีผู้ศึกษาอย่างเป็นระบบ แต่มีผลสำคัญต่อกำลังพลอยุธยา
2552	วิศวมาศ ปาลสาร ⁷	ความขัดแย้งระหว่างลาว-ไทย ที่บ้านร่มเกล้า ในวรรณคดีหนังสือพิมพ์ลาว ช่วง ค.ศ. 1987-1988
		สาระสำคัญ : ศึกษาเรื่องความขัดแย้งเรื่องบ้านร่มเกล้าในสายตาของลาว ผ่านทางหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

2. กลุ่มประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและคณะสงฆ์

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
2545	พระระพิน ด้วงลอย ⁸	การศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์กำพูชา ระหว่าง ค.ศ. 1975-1989

⁶ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ โปร่งจิตร์ / ผู้อำนวยการศูนย์เอเชียแปซิฟิกศึกษา / คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ

⁷ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ / มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

⁸ รองศาสตราจารย์ ดร.พระครูสังฆวิริยกิจ (ระพิน ด้วงลอย) / รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ / รก.ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ.พระนครศรีอยุธยา

		สาระสำคัญ : ในระหว่าง ปี 1975-1979 เมื่อ เขมรแดงได้ยึดครองกัมพูชา มีผลกระทบต่อ พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์อย่างร้ายแรง ทำให้พระสงฆ์หมดไปจากประเทศ การศึกษา ผลกระทบจากลัทธิทางการเมืองที่มีผลต่อ สังคม พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ใน ช่วงเวลาดังกล่าว
2548	ดวงใจ สุขอึ้ง	การปกครองคณะสงฆ์กับพัฒนาการสมณ ศักดิ์และพัทธศ ระหว่าง พ.ศ. 2445-2455
		สาระสำคัญ : จุดมุ่งหมายที่สำคัญคือศึกษา หาความหมายทางธรรมผ่านสมณศักดิ์และ พัทธศของพระสงฆ์ไทยที่ยังไม่มีผู้วิจัยมาก่อน

3. กลุ่มประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
2540	พูนทรัพย์ รงคุปตวนิช	ประวัติศาสตร์กรุงพนมเปญในฐานะเมือง หลวงของกัมพูชาระหว่างปี ค.ศ. 1865- 1953
		สาระสำคัญ : ในช่วงเวลานั้นมีนักวิชาการ ไทย ที่ศึกษาเกี่ยวกับกัมพูชาในอดีตที่ไม่ใช่ เรื่องทางศิลปะหรือโบราณคดีมีน้อย จึง เลือกศึกษาประวัติศาสตร์พนมเปญที่ ต่อเนื่องถึงปัจจุบัน
2550	ชนัญชิดา สิริจันโท	บทบาทของชนเผ่าไทในเวียดนามใน ศึกเดียนเบียนฟู (ค.ศ.1946-1954)
		สาระสำคัญ : ในสงครามเดียนเบียนฟู คน ทั่วไปมักสนใจเรื่องเวียดนามกับฝรั่งเศส แต่

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
		ในสงครามครั้งนั้น ชนเผ่าไท มีบทบาทสำคัญร่วมในสงครามนี้ด้วย
2550	กฤษณะ ทองแก้ว ⁹	ขบวนการชาตินิยมเวียดนาม : กรณีศึกษา ขบวนการชาตินิยมชุยเติน ค.ศ. 1904-1925 สาระสำคัญ : เปิดมุมมองว่าด้วยขบวนการชาตินิยมชุยเติน ว่าเป็นแนวหน้าและมีอิทธิพลต่อขบวนการชาตินิยมของเวียดนามในช่วงท่านโฮจิมินห์
2551	พงษ์พันธ์ นารีน้อย ¹⁰	ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับฟิลิปปินส์ ค.ศ. 1967-2003 สาระสำคัญ : นักวิชาการไทยศึกษาเกี่ยวกับฟิลิปปินส์มีน้อยมาก การศึกษาความสัมพันธ์นี้มีประโยชน์ในฐานะที่ไทยและฟิลิปปินส์ต่างเป็นสมาชิกอาเซียน
2552	วัฒนพงศ์ วรคุณ วิศิษฐ์ ¹¹	นโยบายด้านการศึกษาของพม่าในยุคนายพลเนวิน ค.ศ. 1962-1988 สาระสำคัญ : ยุคนายพลเนวิน เป็นช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านสังคมพม่า สู่รัฐกึ่งสังคมนิยม ที่ส่งผลต่อการศึกษาของพม่าอย่างมาก แต่อาจกล่าวได้ว่ายังไม่มีนักวิชาการทำการวิจัยเรื่องดังกล่าว

⁹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษณะ ทองแก้ว / รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

¹⁰ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ / มหาวิทยาลัยราชภัฏสมเด็จพระเจ้าพระยา กรุงเทพฯ ฯ

¹¹ วิทยาลัยฯ ครูชำนาญการพิเศษ (คศ.3) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ จังหวัดสระบุรีธานี

4. กลุ่มประวัติศาสตรสังคและวัฒนธรรมไทย

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
2538	มนัสสวาส กลวงศ์ ¹²	ภาพสะท้อนสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา
		สาระสำคัญ : ค้นคว้าสังคมท้องถิ่น ในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยนำภาพจิตรกรรมฝาผนังร่วมสมัย เป็นหลักฐานสำคัญคู่กับเอกสารมาใช้ในการศึกษา
2538	จิตโส อยู่สุชี ¹³	การศึกษาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยจากเอกสารสมัยอยุธยา
		สาระสำคัญ : ค้นคว้าความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของชาวสยาม โดยใช้เอกสารสมัยอยุธยาเป็นหลักฐานหลัก
2548	สุริรัตน์ เชิญชัยวชิรากุล	ปัญหาในสังคมไทย : กรณีศึกษาจากหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดส์
		สาระสำคัญ : นำเรื่องราวในจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดส์ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้นมาทำการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาสังคมไทย ซึ่งเป็นเวลาเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ระหว่างรัชกาลที่ 4-5

¹² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสวาส กลวงศ์/ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
จังหวัดสงขลา

¹³ ข้าราชการครูบำนาญ กระทรวงศึกษาธิการ

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
2549	ชฎาพร จินชาวนา ¹⁴	การวิเคราะห์สังคมเมืองน่านจากกฎหมาย อาณาจักรหลักคำ (พ.ศ. 2395-2451)
		สาระสำคัญ : นำเรื่องราวในกฎหมาย อาณาจักรหลักคำ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น มา วิเคราะห์สังคมน่านในช่วง พ.ศ.2395-2451

5. กลุ่มเอกสารประวัติศาสตร์และวิธีวิทยา

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
2538	ปกรณ ทรงม่วง	การวิเคราะห์พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ
		สาระสำคัญ : นำพงศาวดารกรุงศรีอยุธยานับ หอสมุดวชิรญาณ มาวิเคราะห์ด้วย กระบวนการทางประวัติศาสตร์
2539	สาวณีย์ พรรณภาพ	ศึกษาวิเคราะห์กฎหมายโพธาราชในฐานะที่ เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์
		สาระสำคัญ: กฎหมายเก่าของอาณาจักรล้าน ช้าง มีผู้อ้างอิงในฐานะเอกสารเก่า แต่ยังไม่ มีผู้ศึกษาค้นคว้าในฐานะที่เป็นเอกสารทาง ประวัติศาสตร์
2540	ชาญณรงค์ คงโกคา	วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ศิลป์ของ พิริยะ ไกรฤกษ์ ในการวิจัยศิลปะและสถาปัตยกรรม ไทย : กรณีศึกษาการปรับเปลี่ยนอายุเวลาของ สถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา

¹⁴ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคลพระนคร

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
		สาระสำคัญ : ำงานด้านศิลปะ และสถาปัตยกรรมไทยของ ฬิริยะ ไกรฤกษ์ มาวิเคราะห์ด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์
2548	พรชัย นาคสีทอง ¹⁵	การศึกษาจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติในฐานะที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ สาระสำคัญ : ำจดหมายเหตุของหลวงอุดมสมบัติ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้นในสมัยรัชกาลที่ 3 มาวิเคราะห์ ด้วย กระบวนการทางประวัติศาสตร์

6. กลุ่มประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและเมือง

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
2537	วรรณิ แผลูกอินทร์ ¹⁶	ความำคัญของการผลิตเพื่อการค้าของเมืองฉะเชิงเทราในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาบาวริง สาระสำคัญ : นักวิชาการโดยทั่วไปเข้าใจว่าสยามเปิดการค้าโดยเสรี หลังจากที่ทำไทยทำสนธิสัญญาบาวริง แต่ที่ฉะเชิงเทรามีการค้าน้ำตาลโดยเสรีก่อนสนธิสัญญาบาวริง จึงเป็นประเด็นนำไปสู่การศึกษาในงานวิจัยนี้

¹⁵ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรชัย นาคสีทอง / มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

¹⁶ อิงตะวัน แผลูกอินทร์ ำราชการครูบำนาญ กระทรวงศึกษาธิการ

ปี	ชื่อ นามสกุล	เรื่องที่ศึกษาวิจัย
2546	เรืองศิลป์ หนูแก้ว ¹⁷	ความเป็นสังคมนานาชาติของกรุงธนบุรี ระหว่าง พ.ศ. 2310-2325
		สาระสำคัญ : นำแนวคิดเรื่องสังคมนานาชาติ มาศึกษากรุงธนบุรี ซึ่งยังไม่มีนักวิชาการศึกษา อย่างจริงจัง
2541	วิไล พงศ์ภัทรกิจ	บทบาทของเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์ จันทร์โรจวงศ์) : ข้าหลวงสำเร็จราชการหัวเมือง ฝั่งตะวันตกระหว่าง พ.ศ. 2329-2350
		สาระสำคัญ : ศึกษาเรื่องหัวเมือง ฝั่งตะวันตก ของอ่าวไทยซึ่งยังไม่เป็นที่สนใจของ นักวิชาการ มาค้นคว้าโดยเลือกศึกษาบทบาท ของเจ้าพระยาสุรินทราชา ทั้งนี้เพราะฝั่ง ตะวันตกของอ่าวไทย เริ่มมีความสำคัญใน ระดับนานาชาติ อีกครั้งหนึ่ง

ภาพรวมขององค์ความรู้

จากประวัติศาสตร์นิพนธ์ของศิษย์ในตารางที่นำเสนอเมื่อมองในภาพรวม พลัปลิง คงชนะ มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ร่วมให้คำปรึกษาหรือผู้ทรงคุณวุฒิในงานศึกษา ทางด้านประวัติศาสตร์ไทย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับชาติพันธุ์ การอพยพ ความสัมพันธ์ชายแดน และพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ลักษณะเด่นของงานวิจัยเหล่านี้ คือ การใช้เอกสารจดหมายเหตุและหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม อีกทั้งยังสะท้อน แนวโน้มการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงสหวิทยาการ ที่เชื่อมโยงมิติด้านชาติพันธุ์ ศาสนา เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเข้าด้วยกัน งานหลายชิ้นยังมีคุณูปการต่อ

¹⁷ อีศวรธน์ หนูแก้ว อาจารย์ประจำสำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

การศึกษาพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น การศึกษาสถานภาพพระสงฆ์กัมพูชา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย ซึ่งช่วยให้เข้าใจพัฒนาการทางศาสนาในมิติทางสังคมและการเมืองร่วมสมัย นอกจากนี้ ยังพบว่าประเด็นเกี่ยวกับมอญพม่า กัมพูชา ลาว และเวียดนาม ถูกศึกษาอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงความสนใจด้านประวัติศาสตร์ภูมิภาคและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นฐานสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ร่วมสมัยไทยและประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น

ภาพที่ 7 หนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์
ที่เขียน โดย ผศ.ดร.พลับพลึง คงชนะ (2569)

5.ความเด่นของ พลับพลึง คงชนะ กับการมีส่วนร่วมในการสร้างประวัติศาสตร์นิพนธ์

เมื่อศึกษางานทางวิชาการ ของพลับพลึง คงชนะ อาจประมวลได้ว่าเป็นทั้งผู้สร้างงานเอง และมีส่วนสนับสนุนให้ศิษย์ได้สร้างงานวิชาการ ให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา ผ่านความเป็นครูประวัติศาสตร์ดังปรากฏเป็นแนวทางที่นิยามได้ คือ

5.1 งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่อยู่ภายใต้การควบคุม พลับพลึง คงชนะ ทำหน้าที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหรือผู้ควบคุม พบว่างานนี้ได้เป็นเพียงกรณีศึกษาทางเนื้อหา หากแต่ทำหน้าที่เป็น สนามฝึกกระบวนวิธีประวัติศาสตร์ อย่างเป็นรูปธรรม งานจำนวนมาก

มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ และชุมชนในบริบทสังคมไทย โดยใช้หลักฐานขั้นต้นเป็นฐานสำคัญ เช่น พงศาวดารท้องถิ่น เอกสารจดหมายเหตุ และหลักฐานทางศาสนา ลักษณะร่วมที่ปรากฏอย่างชัดเจน ได้แก่ (1) การตั้งคำถามวิจัยที่เน้นการอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลง มากกว่าการเล่าเหตุการณ์ตามลำดับเวลา (2) การใช้หลักฐานหลายประเภทเพื่อตรวจสอบไขว้ ลอดคอดีของแหล่งข้อมูล และ (3) การรักษาความเป็นกลางทางวิชาการ โดยแยกบทบาทของศรัทธา ความเชื่อ และการวิเคราะห์เชิงเหตุผลออกจากกันอย่างชัดเจน ลักษณะดังกล่าวสะท้อนอิทธิพลโดยตรงจากแนวคิดใน *ประวัติศาสตร์(ศิษย์)นิพนธ์* ซึ่งเน้นการวิพากษ์หลักฐานและจริยธรรมของนักประวัติศาสตร์

เมื่อวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ งานวิทยานิพนธ์ภายใต้การควบคุมของพลับพลึง คงชนะ สามารถจัดอยู่ในกลุ่มประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ (Analytical History) มากกว่าประวัติศาสตร์เชิงพรรณนา (Narrative History) กล่าวคือ ผู้วิจัยมิได้มุ่งเพียงบอกว่า อะไรเกิดขึ้น แต่พยายามอธิบายว่า เหตุใดจึงเกิดขึ้น และ ส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างไร แนวโน้มดังกล่าวทำให้งานวิจัยเหล่านี้มีคุณค่าทั้งในเชิงองค์ความรู้และเชิงระเบียบวิธีการศึกษาในประเด็นทางประวัติศาสตร์ที่ร่วมสมัย และการศึกษาเชิงพื้นที่ เป็นต้น

5.2 แนวคิดประวัติศาสตร์นิพนธ์กับการศึกษาศาสนา จำเป็นต้องอาศัยการแยกแยะระหว่างศรัทธาทางศาสนากับการวิเคราะห์เชิงวิชาการ กรอบประวัติศาสตร์นิพนธ์ของพลับพลึง คงชนะ ช่วยให้นักวิจัยสามารถใช้ เหตุการณ์ทางศาสนา ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ตำนาน พงศาวดาร เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีวิจารณญาณ โดยต้องผ่านการวิพากษ์ทั้งภายนอกและภายใน เช่น การพิจารณาช่วงเวลาการเรียบเรียง เจตนาของผู้แต่ง และบริบทของสังคมในยุคนั้น ๆ ดังปรากฏในงานเรื่อง การศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์กัมพูชา ระหว่าง ค.ศ. 1975-1989 (พระระพิน ด้วงลอย, 2545) และงานเรื่อง การปกครองคณะสงฆ์กับพัฒนาการสมณศักดิ์และพัทธ ระหว่าง พ.ศ. 2445-2455 (ดวงใจสุขอึ้ง, 2548)

5.3 พงศาวดารและตำนานในกรอบประวัติศาสตร์นิพนธ์ พงศาวดารและตำนานวัดเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษาประวัติพระพุทธศาสนาและชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม เอกสารเหล่านี้มักมีลักษณะเชิงศรัทธาและการยกย่องบุคคลหรือสถาบัน กรอบคิดของพลับพลึง คงชนะ ชี้ให้เห็นว่านักวิจัยที่ใช้เอกสารดังกล่าวในฐานะ “หลักฐาน

สะท้อนความคิดและโลกทัศน์ของผู้คนในอดีต” มากกว่าการยึดถือเป็นข้อเท็จจริงทั้งหมด วิธีคิดเช่นนี้ช่วยให้การศึกษาประวัติศาสตร์มีความลุ่มลึกและเป็นวิชาการ ดังปรากฏในงานการศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์กฎหมายโพธาราชในฐานะที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ (สาวณีย์ พรธนาภพ, 2539) การวิเคราะห์สังคมเมืองน่านจากกฎหมายอาณาจักรหลักคำ (พ.ศ. 2395-2451) (ชฎาพร จินชาวนา, 2549) การวิเคราะห์พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ (ปกรณัม ทรงม่วง, 2538) การศึกษาจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติในฐานะที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ (พรชัย นาคสีทอง, 2548) เป็นต้น

การนำผลงานเชิงประจักษ์ มาเพื่อบันทึกศึกษาถึงแนวคิดประวัติศาสตร์นิพนธ์ของพลับพลึง คงชนะ ในสองรูปแบบคือที่ท่านนำพาศิษย์ทำให้เกิดผลเชิงประจักษ์ (1) เขียนคัดสรร พัฒนา จนออกมาเป็นงานที่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา (2) ส่งเสริมกระตุ้นให้ลูกศิษย์ศึกษาหาความรู้เพื่อผลิตผลงานเชิงประจักษ์ มาใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ทางประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ ช่วยให้การวิจัยมีกรอบที่ชัดเจน ตั้งแต่การกำหนดปัญหาวิจัย การคัดเลือกหลักฐาน การวิเคราะห์ข้อมูล ไปจนถึงการเรียบเรียงผลการศึกษา ดังปรากฏออกมาในรูปของงานวิจัยที่นิตินันท์คำโดยมีท่านอาจารย์เป็นที่ปรึกษา

5.4 การแสวงหาแหล่งข้อมูล การรู้แหล่งข้อมูลมีความจำเป็นและสำคัญ พลับพลึง คงชนะ ได้จำแนก แหล่งข้อมูลดังนี้ หอจดหมายเหตุ หอสมุด พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนผู้รู้และสื่อทัศนิตต่างๆ (พลับพลึง คงชนะ, 2554) ด้วยเหตุนี้อาจารย์จึงแนะนำปณเคียวเชิญให้นิสิตใช้วิธีการดังนี้

(1) ลงพื้นที่ซึ่งทำการศึกษา เพื่อความเข้าใจสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและผู้คนที่เกี่ยวข้อง เช่น พระระพิน ลงพื้นที่วิจัยสัมภาษณ์บุคคลที่ร่วมสมัยกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างอดีตทหารเขมรแดงในกัมพูชา ธวัชชัย พรหมณะ ลงพื้นที่เมืองสุวรรณเขต สปป.ลาว ชนัญชิตา ศิริจันโท ลงพื้นที่เมืองแฉง (เดียนเบียนฟู) เวียดนาม

(2) เรียนภาษาซึ่งคนในพื้นที่ใช้ การเรียนภาษามีใช้เพียงแค่ใช้สื่อสารได้ แต่ยังทำให้รอบรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม โดยเฉพาะความรู้ ความคิด การตีความของ "คนใน" ที่อาจไม่ปรากฏในเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในตอนแรกพวกศิษย์ไม่เข้าใจว่าทำไมจึงต้องลำบากขนาดนี้ แต่ภายหลังเข้าใจ เมื่อได้ผลิตผลงานด้านวิชาการที่มีหลักฐานชั้นต้นซึ่งหลากหลาย และภูมิใจที่งานวิชาการเป็นส่วนหนึ่งในการเพิ่มพื้นที่หรืออาณาบริเวณศึกษา

6.ประกาศคุณูปการ : ปฏิสัมพันธ์คำขอบคุณจากศิษย์แก่อาจารย์พลับพลึง คงชนะ (2536-2559)

ผู้เขียนบทความขอถือโอกาสนี้กราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.อิชิอิ โยเนะโอะ ในความเมตตาของท่านที่ได้มอบให้โดยเฉพาะระหว่างครั้งที่ผู้เขียนบทความได้รับทุน (Japan International Cooperation Agency : JICA) ไปดูงานที่ประเทศญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1984-1985 ซึ่งขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา (Center for Southeast Asian Studies) มหาวิทยาลัยเกียวโต ด้วยความกรุณาของท่านที่ให้ผู้เขียนบทความมีโอกาสเดินทางศึกษาดูงาน ทั้งทางด้านพิพิธภัณฑ์ และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั่วประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ฮอกไกโดจนถึงริวกิว ถ้าท่านมีญาณหยั่งรู้ท่านคงจะดีใจ ที่ผู้เขียนบทความได้ใช้ความรู้ที่ได้รับ ทำการสอน วิจัยและงานวิชาการต่อมานับเวลากว่า 20 ปี จนเกษียณอายุราชการ สำหรับการเขียนบทความเรื่องนี้เป็นสิ่งเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับความกรุณาของท่าน แต่ผู้เขียนตั้งใจเขียนบทความนี้ เพื่อระลึกถึงบุญคุณและด้วยความเคารพรัก

พลับพลึง คงชนะ (2556)

จากข้อความยกมาจากหนังสือ เรื่อง **ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษา** เป็นหนังสือรวมบทความไทยศึกษาเพื่อระลึกถึงศาสตราจารย์ อิชิอิ โยเนะโอะ ซึ่งมีฉัตรทิพย์ นาถสุภา และฉลอง สุนทรวานิษฐ์ เป็นบรรณาธิการ ทั้งมีงานของท่านอาจารย์ พลับพลึง คงชนะ (2556) เรื่อง **ชาวคริสต์ญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยา ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-17** และข้อความที่ยกมาเป็นบันทึกท้ายบทความที่เขียนถึงศาสตราจารย์ อิชิอิ โยเนะโอะ (Yoneo Ishii, 10 ตุลาคม พ.ศ. 2470/1929 – 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553/2010) จึงนำข้อความนี้มาเพื่อเชื่อมโยง ประกาศคุณูปการ ที่ปรากฏในสารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ของศิษย์ที่เขียนถึงอาจารย์ เพื่อสะท้อนอารมณ์ความรู้สึก และคำขอบคุณตามช่วงเวลาปรากฏในเอกสาร ทั้งนี้แม้ว่าเนื้อหาตามเรื่องที่ทำการศึกษา

ข้อมูล วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องของวิชาการ แต่กิตติกรรมประกาศเป็นอารมณ์ความรู้สึก จึงอาจกล่าวได้ว่าการประกาศคุณูปการต่าง ๆ ที่จะนำเสนอเป็นประวัติศาสตร์ของอารมณ์และความรู้สึกของบรรดาศิษย์ที่มีต่ออาจารย์ หรือคำขอบคุณตามช่วงเวลาปรากฏ บางเล่ม บางเรื่องเกิน 30 ปี (พ.ศ.2536-2569) จึงยกมาเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความทรงจำเนื่องในโอกาสอายุครบ 80 ปีของท่านอาจารย์ในครั้งนี้ด้วย

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผศ.พลับพลึง คงชนะ และ ผศ.ทวี วรกวิน ที่ได้กรุณาช่วยเหลือแนะนำแก้ไขข้อบกพร่อง ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี จึงปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดี

บังอร พันปี (2536)

ตลอดเวลาแห่งการค้นคว้า ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลับพลึง คงชนะ และดร.จุงโกะ โคอิซุมิ (Junko Koizumi) ได้ให้ความกรุณาช่วยเหลือตรวจแก้ไข และแนะนำสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างดียิ่ง ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ทั้งสองเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

วรรณิ แผลูกอินทร์ (2537)

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้เพราะผู้เขียนได้รับความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ผศ.พลับพลึง คงชนะ แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และอาจารย์เทิม มีเต็ม หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ที่ได้ให้ความกรุณาช่วยเหลือและแนะแนวทางในการศึกษาจนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดี

ปกรณั ทรงม่วง (2538)

ตลอดเวลาแห่งการค้นคว้า ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ และท่านอาจารย์บรรณา วิลาธรัตน์ ได้ให้ความกรุณาช่วยเหลือตรวจแก้ไขและแนะนำสิ่งที่มีค่าเป็นอย่างดียิ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ทั้งสองเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

จิตใส อยู่สุชี (2538)

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ผศ.พลัปลิง คงชนะ ครูผู้ซึ่งประสิทธิ์ประสาทวิชา
ความรู้ ำให้แนวคิดแนวทางการศึกษาวิจัย และควบคุมการทำวิทยานิพนธ์ คอยตรวจแก้ไข
ดูแลอย่างใกล้ชิด

มนัสสาส กุลวงศ์ (2538)

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลัปลิง คงชนะ ที่ช่วยจุดประกายความคิดใน
เรื่องที่ศึกษาและให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่ และเป็นกำลังใจแก่ผู้ศึกษามา
โดยตลอด ขอขอบพระคุณอาจารย์จันทนแดง คำลือหาญ ที่กรุณาปรัวรรตกฎหมายนิหาราชใน
ส่วนที่เป็นอักษรตัวธรรมและควบคุมตรวจสอบกฎหมายที่ผู้ศึกษาปรัวรรต ขอขอบพระคุณอาจารย์
ธวัชไชย สนิธิวนิช ที่ได้กรุณาให้ความรู้เรื่องกฎหมาย และให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องด้วยดี
ตลอดเวลาของการค้นคว้าอาจารย์ทั้งสามท่านได้ให้ความกรุณาตรวจแก้ไขและให้คำแนะนำเป็น
อย่างดียิ่ง ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

เสาวนีย์ พรรณนาภพ (2539)

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยคามอนุเคราะห์จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อำนาง
เย็นสบาย ประธานกรรมการ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลัปลิง คงชนะ กรรมการที่ปรึกษา ที่ได้
ให้คำแนะนำตลอดระยะเวลาในการดำเนินการศึกษา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ชาญรงค์ คงโกคา (2540)

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยกราบ
ขอบพระคุณ ผศ.พลัปลิง คงชนะ ผู้อำนวยการสถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา อาจารย์ประจำภาค
วิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นผู้ให้คำแนะนำ แก้ไขข้อบกพร่อง ด้วยความ
เอาใจใส่อย่างยิ่ง และขอบคุณอย่างยิ่งต่อ คุณภาณุทัต ยอดแก้ว เจ้าหน้าที่การทูต กระทรวง
การต่างประเทศ ที่ช่วยกรุณาให้คำแนะนำ แก้ไขปรับปรุงการเขียนสารนิพนธ์ฉบับนี้

ประเสริฐ ทองประสม (2540)

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลัปลิง คงชนะ ที่กรุณาให้แนวคิด ใน
เรื่องที่ศึกษาและให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่ และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัย
มาโดยตลอด ขอขอบพระคุณอาจารย์เย็นจิต สุขวาสนะ ที่ให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องด้วย
ความปรารถนาดี

อภิเชษฐ จันเทียง (2540)

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์และผู้อำนวยการสถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่กรุณา
รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์และให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่และเป็น
กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด จนสำเร็จไปด้วยดี

สำหรับข้อมูลด้านกัมพูชาในปัจจุบันและการลงภาคสนาม ขอกราบขอบพระคุณ
Professor Dr. Imanaga Seiji Hiroshima City University, Japan. และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง
คงชนะ ที่กรุณาให้ทุนสนับสนุนในการลงภาคสนามที่กรุงพนมเปญประเทศกัมพูชาถึง 2 ครั้งเป็น
เวลา 30 วัน

พูนทรัพย์ รงคุปตวนิช (2540)

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงไปด้วยดี ด้วยความกรุณาของผู้ช่วยศาสตราจารย์
พลับพลึง คงชนะ ที่รับเป็นประธานกรรมการควบคุม อาจารย์เสียสละทั้งร่างกายและแรงใจใน
การตรวจ ปรับปรุง ตลอดจนให้คำแนะนำเพื่อให้ปริญญานิพนธ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยมีความ
ซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง แม้บางครั้งผู้วิจัยเกิดความท้อแท้ อาจารย์ยังกรุณาให้ข้อคิดเพื่อเตือนใจให้
ผู้วิจัยเกิดความมุ่งมั่นเพื่อเอาชนะกับอุปสรรค ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ

วิไล พงศ์ภัทรกิจ (2541)

ขอเจริญพรขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรา
คม ทีสุกะ ที่ได้รับเป็นประธานและกรรมการ ควบคุมและตรวจงาน ด้วยความเมตตาและ
อนุเคราะห์แนะนำด้วยดีตลอดมา อย่างอดทน และเอาใจใส่อย่างสูงยิ่ง ตลอดเวลาที่เรียน
และทำงานวิจัย พร้อมกันนั้นผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ยังเป็นผู้ประสานหาทุน
สนับสนุนการวิจัย และเรียนภาษาในประเทศกัมพูชา เป็นเวลา 1 ปี จาก Southeast
Asian Studies Regional Program (SEASSREP/Manila) ของ Toyota Foundation จึง
ขอเจริญพรขอบคุณต่อการอนุเคราะห์ของอาจารย์ทั้งสองด้วยความสำนึกยิ่ง

พระระพิน ดั่งลอย (2545)

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยคามกรุณาจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยกราบ
ขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์
และผู้อำนวยการสถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่กรุณา
เป็นที่ปรึกษาสารนิพนธ์แนะนำแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่และเป็นที่กำลังใจแก่
ผู้วิจัยตลอดมา

ธวัชชัย พรหมณะ (2545)

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลับพลึง คงชนะ อาจารย์ที่ปรึกษา เป็น
ผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ที่ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ ตลอดเวลาท่านได้ให้
ความอนุเคราะห์แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ทั้งได้ให้คำแนะนำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ พร้อมทั้งให้
ความช่วยเหลือ ตรวจ แก้ไข และให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณของ
อาจารย์พลับพลึงเป็นอย่างยิ่ง

ขรพรรษ ธรรมรส (2546)

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยได้ เพราะผู้เขียนได้รับความกรุณาจากผู้ช่วย
ศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ และผู้ช่วยศาสตราจารย์กวี วรกวิน ที่กรุณาได้รับเป็นที่
ปรึกษาในการเขียนปริญญานิพนธ์ และได้กรุณาให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ แก้ไขข้อบกพร่อง
ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อย จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

พรพรรณ โปรงจิตร์ (2546)

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่ได้รับเป็นประธาน
ควบคุมและตรวจงานของผู้เขียนด้วยความเมตตาและอนุเคราะห์แนะนำด้วยดีเสมอมา
อย่างอดทนและเอาใจใส่อย่างสูงยิ่ง นอกจากนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ยังได้
อนุเคราะห์ด้านอื่น ๆ ให้ทั้งกำลังใจ กำลังทรัพย์ กำลังความคิด ซึ่งท่านอาจารย์สอนให้รู้จัก
คิดได้ คิดเป็นซึ่งผู้เขียนได้นำไปปรับใช้ในงานเขียนและการใช้ชีวิตประจำวันต่อไป จึง
ขอกราบขอบคุณด้วยความซาบซึ้งเป็นอย่างสูง ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยเอเชีย
ศึกษาทุกท่าน อ.ชัยณรงค์ คุณธวัชชัย คุณวรรณดี คุณนิตยา ที่ช่วยอนุเคราะห์และเป็นธุระ

ประสานงานผ่านให้กับผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา
ในทุกโอกาส

เรืองศิลป์ หนูแก้ว (2546)

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้เขียนขอกราบ
ขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่ให้ความกรุณารับเป็นประธานควบคุม
ปริญญานิพนธ์ ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่า ให้คำแนะนำ ชี้แนะ และแก้ไขข้อบกพร่องจน
ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณ **ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์** ที่ให้ความ
กรุณารับเป็นกรรมการ และให้คำแนะนำ รวมทั้งรองศาสตราจารย์สนั่น เมืองวงษ์ และ **รอง**
ศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิศ ที่ได้กรุณารับเป็นกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

สุรรัตน์ เชิญชัยวิชารกุล (2548)

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ กรุณารับเป็นที่
ปรึกษาสารนิพนธ์ ควบคุมสารนิพนธ์ ตรวจสอบต้นฉบับแก้ไขปรับปรุง แนะนำสำนวนการใช้
ภาษาในการเขียน ตลอดจนให้กำลังใจ และมอบทุนในการสแกนภาพสีของพดัยศฤงคาร

ดวงใจ สุขอึ้ง (2548)

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัย
กราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่ให้ความกรุณารับเป็นประธาน
กรรมการควบคุม ผู้ซึ่งเสียสละแรงกาย แรงใจในการตรวจปรับปรุงแก้ไขตลอดจนให้
คำแนะนำเพื่อความสำเร็จของปริญญานิพนธ์ ตลอดจนความเป็น “ครู” ที่คอยอบรมดูแล
เอาใจใส่ “ลูกศิษย์” ในทุก ๆ เรื่อง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

พรชัย นาคสีทอง (2548)

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายท่าน
ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่ให้ความกรุณารับเป็น
ประธาน กรรมการควบคุมผู้ซึ่งเสียสละแรงกายแรงใจในการตรวจปรับปรุงแก้ไขและให้

คำแนะนำเพื่อ ความสมบูรณ์ของปริณิพนธ์ ตลอดจนความเป็น “ครู” ที่คอยอบรมสั่งสอนทุกๆ เรื่องและ เป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยเสมอมา

ชฎาพร จินชานา (2549)

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำชี้แจง แก้ไขข้อบกพร่อง และสนับสนุนการลงภาคสนาม ณ ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่งรวมทั้งคอยให้กำลังใจผู้วิจัยจนสารนิพนธ์นี้สำเร็จด้วยดี

กฤษณะ ทองแก้ว (2550)

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลับพลึง คงชนะ ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำชี้แจง แก้ไขข้อบกพร่อง ทั้งเรื่องงาน และเรื่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งคอยให้กำลังใจ และเดินทางไปเก็บ ข้อมูลร่วมกับผู้วิจัยที่สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามจนสารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดี

ขอขอบพระคุณสำนักงานการอุดมศึกษาที่สนับสนุนทุนวิจัยในการเดินทางไปเก็บข้อมูลวิจัยที่ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และขอขอบพระคุณโครงการ SEASREP ที่ให้ทุนผู้วิจัยเดินทางไป ศึกษาภาษาเวียดนาม ที่กรุงฮานอย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2549 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 การเดินทางในครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยได้ประสบการณ์ชีวิตที่ล้ำค่าเป็นอย่างยิ่ง

ชนัญชิตา ศิริจันโท (2550)

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่า รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อวางรากฐานทางความคิดเกี่ยวกับการทำวิจัย การจัดวาง โครงเรื่อง การตรวจงาน ความช่วยเหลืออนุเคราะห์ข้อมูล ความช่วยเหลือด้านการเงิน กำลังกาย กำลังใจ จนสามารถแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ในสารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์

พงษ์พันธ์ นารีน้อย (2551)

ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่ปรึกษาร่วมในการสื่อสารนิพนธ์ ซึ่งท่านคอยให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดเห็นและช่วยตรวจแก้ไขงานสารนิพนธ์จนสำเร็จ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะกรรมการผู้พิจารณากองทุนผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่อนุมัติให้ผู้วิจัยวิจัยได้รับทุนการศึกษาจากกองทุนนี้ ผู้วิจัยได้นำไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการ เดินทางไปเก็บข้อมูลในประเทศลาว

วิศวมาศ ปาลสาร (2552)

สารนิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จไปได้ด้วยดี เนื่องจากความเมตตา และความกรุณาของบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์อัมพร เอ็งสุโสภณ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ผู้คอยเป็นกำลังใจ ให้คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขงานสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่ปรึกษาร่วมควบคุมสารนิพนธ์ ซึ่งท่านคอยให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดเห็นช่วยให้ผู้วิจัยเปิดประเด็นความคิดต่างๆ ในงานสารนิพนธ์ และตรวจแก้ไขงานสารนิพนธ์จนสำเร็จ ด้วยความอุตสาหะ ตลอดจนสอนการทำงานด้านต่างๆ นอกเหนือจากงานวิจัยด้วยจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู เพื่อให้ลูกศิษย์เป็นคนเก่งและดีมาโดยตลอด ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี และรองศาสตราจารย์ชาคริต ชุ่มวัฒนะ ที่กรุณาสละเวลาเป็นคณะกรรมการสอบสารนิพนธ์ และได้มาให้ความรู้ แนวคิดใหม่ให้ผู้วิจัยไม่ได้คาดคิดมาก่อน ทำให้สารนิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณกองทุน ผศ.พลับพลึง คงชนะ ที่ให้ทุนการศึกษา เพื่อช่วยเหลือในการวิจัยแก่ผู้วิจัย

วัฒนพงศ์ วรคุณวิศิษฐ์ (2552)

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์อยุธยาและการศึกษาเกี่ยวกับอาณานิคมศึกษา ที่ให้คำแนะนำ สั่งสอนและข้อมูลรวมทั้งประสบการณ์ในการทำงานวิชาการ

วรพจน์ วิเศษศิริ (2559)

ในจำนวนศิษย์ทั้งหมด ทุกคนอาจเขียนคล้าย ๆ กัน แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นชัดและมีความชัดเจนคือ อารมณ์และความรู้สึก และสิ่งที่ได้รับจากท่านอาจารย์ เป็นคำขอบคุณ ความประทับใจจึงนำมาบันทึกไว้ประหนึ่งเป็นอนุสรณ์แห่งความทรงจำ แต่ความเป็นพลับพลึง คงชนะ โดยผู้เขียนเห็นว่า “ประกาศคุณูปการ” อาจจะเป็นรูปแบบที่ต้องเขียน แต่อีกนัยหนึ่ง น่าจะเป็นพื้นที่ของความเป็นตัวของตัวเองที่สุดในการเขียนของลูกศิษย์ เพราะผู้เรียนทุกคนต้อง เขียน อ่าน หรือทำวิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ กว่าจะเดินถึงปลายฝัน นั่นคือการเดินทางไกล แต่ระหว่างทาง ยังเจือด้วยความรัก นึกถึง ตรึกตรอง และค้นหา ดังนั้นการเขียนถึงบุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับความสำเร็จ หรือการเดินทางไปถึงปลายทางของความสำเร็จ จึงน่าจะเป็นอารมณ์ที่แท้จริง อาจเหนื่อยเมื่อถูกแกล้งงาน อาจมีบางอารมณ์ ที่เบื่อหน่าย ทดท้อ ผิดหวัง ไม่พอใจ เศร้า ปะปนอีกหลายอารมณ์ ตามแต่สภาพปัจจัยที่เข้ามาแทรกในแต่ละช่วงเวลา แต่ทั้งหมดเป่าหมายเพื่อเป็นบำลอม พัฒนา ศิษย์ หรือเกื้อหนุนศิษย์ไปให้ถึงฝั่ง และที่สำคัญคือการสะท้อนความเป็นอาจารย์ที่ถูกบันทึกไว้โดยภาพจำของศิษย์ ความประทับใจ ผ่านการรับรู้และแสดงออกมาเป็นตัวหนังสือ ในคุณูปการประกาศ อาทิ

(1) การเป็นครูผู้สอนที่แน่นในชุดความรู้ แม่นในวิธีวิทยาของความเป็นประวัติศาสตร์

(2) การเป็นอาจารย์ที่ยิ่งกว่าอาจารย์ คือนอกเหนือจากสอนหนังสือ แนะนำการเขียน การทำงาน ยังแนะนำทักษะการใช้ชีวิต การดำเนินชีวิต การวางแผนชีวิต และมารยาท เพื่อไปสู่ความเป็นนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์

(3) การเป็นอาจารย์ที่นอกเหนือจากการให้ความรู้แล้วยังให้โอกาส อาทิ การช่วยลูกศิษย์ด้วยการหางานให้ทำ ให้เป็นผู้ช่วยนักวิจัย เพื่อให้บัณฑิตเหล่านั้นได้เงินมาเป็นค่าอาหาร ค่ารถ ค่าเดินทาง ค่าเทอม ค่าใช้จ่ายสำหรับชีวิตของการเป็นนิสิต นอกเหนือจากนี้คือประสบการณ์ในการทำงาน และลูกศิษย์ทุกคนได้รับมิตรจากอาจารย์ ท่าน โดยเจตนาหลักเพื่อส่งเสริมและช่วยเหลือบัณฑิตผ่านการฝึกทำงานและมีรายได้ เรียกว่าสอนปัญญาคิด สอนชีวิตให้ทำงานเป็น เป็นต้น

(4) การหาแหล่งทุนให้แก่ลูกศิษย์ในการศึกษาวิจัยในต่างประเทศ อาทิ (ก) ทุนการศึกษาของรัฐบาลเกาหลีใต้ แก่เรืองศิลป์ หนูแก้ว (ข) ทุนรัฐบาลอิหร่านและบริษัท ป

ต.ท.สำรวจ และ ผลิต ปีโตรเลียม จำกัด (มหาชน) ให้กับพรพรรณ โปร่งจิตร์ ที่ประเทศอิหร่าน (ค) ทุน Southeast Asian Studies Regional Program (SEASSREP/Manila) ของ Toyota Foundation ให้กับ พระระพิน ด้วงลอย (2543) 1 ปี ไปกัมพูชา รัชชัย พรหมณะ (2544) ชนัญชิดา ศิริจันโท (2549) ทุน 1 ปี ไปประเทศเวียดนาม (ง) ทุนในโครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษาไทยกับประเทศแถบลุ่มแม่น้ำโขง ของสำนักงานการอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย ให้กับ ขรพรช ธรรมรส พระระพิน ด้วงลอย ระยะเวลาทุน 6 เดือน (ระหว่าง 30 พฤษภาคม-30 กันยายน 2546/ปีเพาะปลูกไทยในพนมเปญ) ที่ประเทศกัมพูชา ชนัญชิดา ศิริจันโท ฤกษ์ ทองแก้ว ระยะเวลาทุน 6 เดือน ไปประเทศเวียดนาม เป็นต้น

(5) การจัดตั้งทุน พลับพลึง คงชนะ ที่จัดมอบให้กับนักศึกษาปริญญาในสาขาประวัติศาสตร์ อาทิ จัดมอบแก่ วิศวมาศ ปาลสาร (2552) วัฒนพงศ์ วรคุณวิศิษฐ์ (2552) ภาพลักษณ์หรือกิจกรรมเหล่านี้จึงเป็นปฏิสัมพันธ์ของอาจารย์กับศิษย์ผ่านการให้ทั้งความรู้ ความเป็นครู และจิตวิญญาณของคนเป็นผู้ให้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ในการเขียนคำกิตติกรรมประกาศอาจจะซ่อนให้เห็นถึงพัฒนาการของการช่วงเวลานิสิตรุ่นแรก ๆ ใช้พิมพ์ดีด พิมพ์ดีดไฟฟ้า ใช้คอมพิวเตอร์รุ่นแรก ๆ ของประเทศไทย กับการออกแบบอักษร ที่เรียก "Word จุฬา" หรือที่รู้จักกันในชื่อ CU Writer คือโปรแกรมประมวลคำภาษาไทยรุ่นบุกเบิก พัฒนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2532 โดยความร่วมมือของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับใช้งานบนระบบปฏิบัติการ DOS ก่อนที่โปรแกรมสากลอย่าง Microsoft Word จะแพร่หลายในประเทศไทย ที่ผู้เขียนนำมาจากต้นฉบับโดยไม่ดัดแปลงเพื่อยืนยันการเป็นหลักฐานขั้นต้น จนกระทั่งถึงฉบับล่าสุด แต่ถ้าดูเฉย ๆ หรือไม่อธิบายอาจไม่เห็น แต่ถ้าเห็นช่วงเวลาและพินิจอีกเล็กน้อย จะเห็นพัฒนาการของช่วงเวลารวมไปถึงการเดินของชีวิตแต่ละคนด้วย เช่นพัฒนาการของคน ที่ผู้เขียนจงใจนำชื่อมาใส่ไว้บางคนเจริญก้าวหน้าในตำแหน่ง เช่น ปีปัจจุบัน (2569) ดร.ชลวิทย์ เจริญจิต ที่ถูกกล่าวถึงในกิตติกรรมประกาศ เป็น "ศาสตราจารย์" เป็น อธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ" บางท่านเกษียณ บางท่านปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว (ณรงค์ พ่วงพิศ, 6 มิถุนายน 2567) ซึ่งสะท้อน "พลวัต" (Dynamic) ของการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาในแบบประวัติศาสตร์ หรืออาจใช้คำว่า "เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-เปลี่ยนไป" (ไตรลักษณ์/อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา) ตถตา

เป็นเช่นนั้นเอง รวมไปถึงเป็น “กงล้อแห่งประวัติศาสตร์ชีวิต” ส่วนท่านอาจารย์พลับพลึง ปีนี้ อายุ 80 ปี ศิษย์ทั้งหลายที่ได้ชื่อว่าเป็นนิสิตปริญญาโทในครั้งกระนั้น ก้าวหน้าในชีวิต และอาชีพ เป็นครูอาจารย์ เชี่ยวชาญ ชำนาญการ มีตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ เป็นผู้บริหารตามอาชีพและวิชาชีพที่ตนเองได้ดำเนินการ บางคนเป็นผู้อำนวยการสถาบัน เป็นผู้บริหารสถานศึกษา หรือรองอธิการบดี นักวิชาการ อิสระ หรือประกอบอาชีพส่วนตัว เป็นต้น แต่ทั้งหมดนับเป็น “กิตติกรรมประกาศ” ที่บันทึกชีวิตของคนประวัติศาสตร์ ที่ทำงานเพื่องาน ทำงานเพื่อพัฒนาคนอย่างแท้จริง โดยนิสิตผู้เขียนน่าจะถูก “ตีกรอบ” ให้เขียนน้อยสุด เพราะเป็นพื้นที่ของนิสิต ไม่ใช่พื้นที่ข้อมูลในเรื่องที่ศึกษา แต่ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์แห่งชีวิต ตามที่ยกมาเพื่อเป็นอนุสรณ์และกิตติกรรมประกาศของท่านอาจารย์พลับพลึง คงชนะ เนื่องในโอกาส 80 ปีในโอกาสนี้

ภาพที่ 8.1 ปฏิสัมพันธ์ของมวลลูกศิษย์ร่วมอวยพรอายุวัฒณ์ครบรอบวันเกิด 72 ปีของท่านอาจารย์ เมื่อ 22 กันยายน 2561(Online : วรพจน์ วิเศษศิริ, 2561).

ภาพที่ 8.2 ปฏิสัมพันธ์ของมวลลูกศิษย์ร่วมอวยพรอายุวัฒณ์ครบรอบวันเกิด ของท่านอาจารย์ เมื่อ 20 กันยายน 2566 ผ่านระบบออนไลน์ (Online : ฤกษ์ทองแก้ว, 2566).

7.บันทึกท้ายบท

ผู้เขียนได้มีส่วนร่วมในงานของอาจารย์พลัปลิง ตามโอกาส และรับรู้ในช่วงที่ท่านอาจารย์เป็นผู้อำนวยการสถาบันเอเชียแปซิฟิก อาทิ “คู่มือฝึกความคิดนักประวัติศาสตร์” ที่สอนให้ศิษย์ รู้จักตั้งคำถาม ใช้หลักฐาน วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และเขียนอย่างมีวินัยทางวิชาการ รวมไปถึงการส่งเสริมให้เกิดองค์ความรู้ด้านประเด็นร่วมสมัย เช่น ส่งเสริมให้พระระพิน ตัวลอย ในฐานะศิษย์ในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ รหัสนิติศของ พ.ศ.2540 ให้เกาะติดกับกัมพูชา ด้วยการทําวิจัยเรื่องที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา กัมพูชา การหาแหล่งทุนเพื่อไปศึกษาภาษา และใช้ชีวิตในกัมพูชาด้วยทุนใน 2 ช่วงเวลา (1) ทุน SEARSREP ช่วง ค.ศ.2543-2544 ระยะเวลา 1 ปีเต็ม และ (2) ทุนทบวงมหาวิทยาลัย โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษาไทยกับประเทศแถบลุ่มแม่น้ำโขง เป็นเวลา 6 เดือน ระหว่าง 30 พฤษภาคม-30 กันยายน 2546 โดยมี ขรพรรษ ธรรมรส ร่วมรับทุนและเดินทางในคราวนั้น ซึ่งแม้ศิษย์จะไม่ได้พัฒนาตัวเองจนเป็นผู้ที่สร้างงาน พัฒนาตัวเองในด้านเขมรศึกษามากนัก อาจเรียกว่าอ่านน้อยเขียนน้อย เกี่ยวกับเขมรหลังสำเร็จการศึกษา เมื่อประมวลงานเขียนได้เพียงไม่กี่บท เช่น

ปี	บทความ	แหล่งพิมพ์
2542	พุทธศาสนาในกัมพูชา	ใน รายงานการสัมมนานานาชาติ พุทธศาสนา : มรดกร่วมทาง วัฒนธรรม กัมพูชา ลาว และไทย. สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
2546	ประสบการณ์ชีวิตภายใต้ระบบเขมรแดง	ใน กัมพูชา : ภูมิทัศน์ ประชาชน และวัฒนธรรม. สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2546	พุทธศาสนาบัณฑิต อดีตปัจจุบัน และ อนาคต	ใน กัมพูชา : ภูมิทัศน์ ประชาชน และวัฒนธรรม.

ปี	บทความ	แหล่งพิมพ์
		สถาบันเอเชียแปซิฟิการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2559	ธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา : ความสัมพันธ์ ทางการเมืองและศาสนาของไทยและ กัมพูชา	วารสารพุทธอาเซียน ปีที่ 1 ฉบับ ที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2559
2560	พุทธศาสนาเถรวาท อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และการคงอยู่ของ “ขะแมร์กรอม” ใน เวียดนาม	วารสารโพธิวิชัย [โพธิวิชาลัย] มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2564	ความสัมพันธ์ไทย กัมพูชา: ในมิติของ พระพุทธศาสนาและการศึกษาสงฆ์	วารสารพุทธอาเซียนศึกษา 6(2), 1-20.
2567	อารักษ์ นัต เนียะตา ผู้ปกป้องรักษาในบริบท สังคมไทย พม่า และกัมพูชา	วารสารมนุษยวิชาการ, 1 (1): 21-36.
2022 2565	Theravada Buddhism in Cambodia: Post-Phra Nakhon Period- พระพุทธศาสนาเถรวาทสมัยเมืองพระ นคร	ASEAN Journal of Religious and Cultural Research (AJRCR), 5 (2),41-47.
2023 - 2566	Khmer in Ratchaburi: History, Development, Existence, Identity and become Swallowed to Thai- lization. เขมรราชบุรี : ประวัติศาสตร์ พัฒนาการ การคงอยู่ อัตลักษณ์ และ ภาวะกลืนกลายให้เป็นไทย	ASEAN Journal of Religious and Cultural Research (2023) 6(3):8-13.
2023 - 2566	Monks and Cambodian Politics: Expressing Condolences for the Death of Somdej Phra Sangharaja	ASEAN Journal of Religious and Cultural Research (2023) 6(3):14-20

ปี	บทความ	แหล่งพิมพ์
	Thep Vong- พระสงฆ์และการเมือง ออลักษณ์ต่อสมเด็จพระสังฆราชเทพวงศ์	
2567	กัมพูชา : พุทธราชา พุทธศาสนบัณฑิต พุทธสังคมนิยม Cambodia: Buddharaja, Buddhist Institute, Socialism Buddhism	ใน <i>พหุวัฒนธรรม : วิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรมและศาสนาในอาเซียน</i> (Vol. 1). คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย
2567	พนมเปญปริทรรศน์ : ประวัติ พัฒนาการ และอาณาบริเวณ บันทึกไว้เมื่อไปมาอีก ครั้ง Phnom Penh Review: History, Development, and Area Studies when going back again after (2023)	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย

ความปรารถนาของท่านอาจารย์ ที่ต้องการสร้างคนด้านเขมรศึกษาก็ยังคงอยู่ แม้กระทั่งปัจจุบัน พร้อมประโยคว่า “พระระพินต้องเขียนเกี่ยวกับเขมร” ซึ่งก็ได้เห็นว่า จากวันนั้นจนถึงวันนี้จะเห็นความล้ากับการมองอนาคต ในการผลิตคนเพื่อเป็นผู้เชี่ยวชาญ ด้านเขมรและต้องใช้ได้จริงตามช่วงเวลาและตอบคำถามในแบบผู้เชี่ยวชาญได้ แม้ผู้เขียน จะไปไม่ถึงตรงนั้นก็ตาม แต่อย่างน้อยก็เห็นความล้า ในเรื่องการคิดเชิงวิสัยทัศน์ พร้อม บริหารพัฒนาคนเพื่อรองรับอนาคตของสังคม ดังกรณีสนับสนุนผู้เขียน ศึกษากัมพูชาเพื่อ เป็นชุดข้อมูลและความรู้ ซึ่งทำให้ผู้เขียนเห็นความเชื่อมโยงเกี่ยวกับกัมพูชา จนกระทั่งเกิด ประเด็นสาธารณะเกิดขึ้นในหลายครั้ง เช่น ประเด็นทางการเมืองชาตินิยมกรณีคุณกบ สุวนันท์ คงยิ่ง (พ.ศ.2521-) ดาราไทย จนบานปลายสู่การเผาสถานทูตไทยในพนมเปญ เมื่อ พ.ศ.2546 ขณะนั้นผู้เขียนก็ได้ใช้ชีวิตในช่วงปีนั้นพอดี นอกจากนี้ยังมีเรื่องการปักปันเขต แแดน เรื่องใครเป็นเจ้าของปราสาท เขตแดน ที่เป็นปัญหาจนกระทั่งปัจจุบัน (แม้ครั้งหนึ่ง เมื่อผู้เขียนสำเร็จการศึกษาใหม่ ๆ เมื่อ พ.ศ.2545 เคยมีผู้โทรศัพท์มาชวนไปทำงานที่กอง ปักปันเขตแดน แต่ก็ได้ปฏิเสธไป) และแม้กระทั่งการเปิดศีกษาแดนในยุค พ.ศ.2568 ถึง

2569 และการเปิดด้าน ปิดด้านจนกลายเป็นประเด็นทางการเมืองระหว่างประเทศและประเทศเพื่อนบ้านดังปรากฏ เรียกว่าสนับสนุนให้ศิษย์ทำและศึกษาเกี่ยวกับ “กัมพูชา” เพื่อสร้างคนเชี่ยวชาญด้านเขมรศึกษา และให้บริการสังคมผ่านความรู้เฉพาะด้าน

ดังนั้นการเขียนบทความวิชาการนี้จึงเป็นการสะท้อนความคิดถึงอาจารย์ท่านในบทบาทของนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ที่ยังคงทำงานจนกระทั่งปัจจุบัน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในฐานะเป็นอาจารย์ผู้สร้างงานของตนเองในฐานะนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ดังมีผลงานปรากฏตามที่ยกมาเป็นกรณีศึกษา เพื่อนำเสนอบางส่วน เป็นครูที่มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูผ่านการสร้างการเรียนรู้ ผ่านศิษย์ให้มีความรู้เพื่อเป็นนักวิชาการตามศาสตร์และสาขาที่เรียน รวมทั้งมีทักษะในการดำเนินชีวิตในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ๆ ที่อยู่ในสังคมอันกว้างขวาง โดยมีการศึกษาและวิชาการเป็นฐาน ดังนั้นการเขียนเนื่องในโอกาสนี้ จึงเป็นประหนึ่งการพรรณนาเพื่อแสดงความคารวะ ต่ออาจารย์ผู้สร้างแบบอย่างให้แก่ศิษย์ ทั้งเป็นที่เคารพนับถือในภาพใหญ่และภาพกว้าง ต่อการเป็นนักวิชาการที่ยังคงมุ่งมั่นทุ่มเทต่องานวิชาการ

ในฐานะต้นธาร ต้นแบบ ที่เป็นแบบอย่างแก่มวลศิษย์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พลัปลิง คงชนะ จะยังอยู่ในความประทับใจและทรงจำของศิษย์สืบไป

บรรณานุกรม

- กฤษณะ ทองแก้ว. (2550). *ขบวนการชาตินิยมเวียดนาม กรณีศึกษาขบวนการชาตินิยมยุค
เดิน ค.ศ. 1904–1925*. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย),
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชรพรรษ ธรรมรส. (2546). *ผลกระทบต่องานวิจัยในกรณีพิพาทระหว่างไทยกับ
กัมพูชา เรื่องปราสาทเขาพระวิหาร พ.ศ. 2502–2505*. ปริญญาโท ศศ.ม.
(ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จิตติ อยู่สุชี. (2538). *การศึกษาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยจากเอกสารสมัย
อยุธยา*. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และฉลอง สุนทรวานิชย์ บรรณาธิการ. (2556). *ประวัติศาสตร์ศาสนา
วัฒนธรรม และการศึกษา, หนังสือรวมบทความเพื่อระลึกถึง ศาสตราจารย์อิมอิ
โยเนะโอะ, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ สร้างสรรค์ จำกัด*.
- ชฎาพร จินชานา. (2549). *การวิเคราะห์สังคมเมืองน่านจากกฎหมายอาณาจักรหลักคำ
(พ.ศ. 2395–2451)*. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ.
- ชนัญชิตา สิริจันโท. (2550). *บทบาทของชนเผ่าไทในเวียดนามในศตวรรษที่ 19 (ค.ศ.
1946–1954)*. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย), มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ.
- ชาญณรงค์ คงโกคา. (2540). *วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ศิลป์ของ พิริยะ ไกรฤกษ์ ในการ
วิจัยศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย : กรณีศึกษาการปรับเปลี่ยนอายุเวลาของ
สถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา*. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดวงใจ สุขอึ้ง. (2548). *การปกครองคณะสงฆ์กับพัฒนาการสมณศักดิ์และพัทธศ ระหว่าง
พ.ศ. 2445–2455*. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ.
- ธวัชชัย พรหมณะ. (2545). *ความสำคัญของการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำ*

- โงห่อความเป็นเมืองสุวรรณเขตระหว่ง ค.ศ. 1893–1954. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเซีย), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บังอร พันปี. (2536). ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ต่ออาณาจักรอยุธยา. ปริญญานิพนธ์ (กศ.ม.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประเสริฐ ทองประสม. (2539). นโยบายและการดำเนินการของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับผู้อพยพขามอยุธยาหว่งปี ค.ศ. 1952–1995. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปรกรณ์ ทรงม่ง. (2538). การวิเคราะห์พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลัปลิง คงชนะ และธวัชชัย พรหมณะ. (2543). ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชน และวัฒนธรรม = Laos: Land, People and Culture. สถาบันเอเชียแพซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลัปลิง คงชนะ และธวัชชัย พรหมณะ. (2546). กัมพูชา : ภูมิลักษณะ ประชาชน และวัฒนธรรม = Cambodia: Land, People and Culture. สถาบันเอเชียแพซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลัปลิง คงชนะ และจงกลณี คงชนะ. (2538). บันทึกการเดินทางเยือนอินจา. ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พลัปลิง คงชนะ และ ชลวิทย์ เจริญจิตต์, (บ.ก.). (2542). พุทธศาสนา : มรดกร่วมทางวัฒนธรรมกัมพูชา ลาว และไทย = Buddhism: Cambodian, Laos and Thai the Common Cultural Heritage : รายงานการลัมนานานาชาติ. สถาบันเอเชียแพซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลัปลิง คงชนะ และชัยณรงค์ ศรีพงษ์. (2545). ภูมิปัญญาไทยไปเคนมาร์ก. สถาบันเอเชียแพซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลัปลิง คงชนะ และพจน์ เทียมศักดิ์. (2544). รวมพระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่เกี่ยวกับโครงการพัฒนาตามพระราชดำริ พ.ศ. 2524–2544. สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.

- พลัปลึง คงชนะ,บรรณธิการ. (2549). การสำรวจและประเมินองค์ความรู้ของนิทานพื้นบ้านลาวในแขวงสะหวันนะเขต : ภาคผนวก โครงการวิจัยย่อยที่ 4. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลัปลึง คงชนะ. (2549). พระอาทิตย์ชิงดวง : รวมบทความทางวิชาการและบทความย่อปริญญาพนธ์ที่ระลึกในวาระ 60 ปีและเกษียณอายุราชการ พลัปลึง คงชนะ. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลัปลึง คงชนะ. (2556). ประมวลสาระชุดวิชาสารสนเทศร่วมสมัยทางสังคมศาสตร์. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พลัปลึง คงชนะ จินดา จำเริญ และสาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง. (2544). อิหร่าน : ภูมิลักษณะประชาชนและวัฒนธรรม = Iran: Land, People and Culture. สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลัปลึง คงชนะ. (2556). ประวัติศาสตร์กับเวลา: ความจริงทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่เป็นไปได้. ใน ด้วยรัก : ปรัชญาและสาระของประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมบทความในโอกาสศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อายุ 72 ปี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- พลัปลึง คงชนะ. (2554). เอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทย หน่วยที่ 1. นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พลัปลึง คงชนะ สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง และสุรศักดิ์ จำนงค์สาร. (2546). คู่มือบ้านยุคโลกาภิวัตน์ 2001-2002. สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระปลัดระพิน พุทธิสารโร. (2564). ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา : ในมิติของพระพุทธศาสนาและการศึกษาสงฆ์. วารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal), 6(2), 1-20.
- พระปลัดระพิน พุทธิสารโร. (2567). กัมพูชา : พุทธราชา พุทธศาสนบัณฑิต พุทธสังคมนิยม (Cambodia: Buddharaja, Buddhist Institute, Socialism Buddhism). ใน พหุวัฒนธรรม : วิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรมและศาสนาในอาเซียน (Vol. 1). คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระระพิน ด้วงลอย. (2545). การศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์กัมพูชา ระหว่าง ค.ศ. 1975–1989. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระระพิน ด้วงลอย. (2546). “ประสบการณ์ชีวิตภายใต้ระบบเขมรแดง.” ใน กัมพูชา : ภูมิทัศน์ ประชาชนและวัฒนธรรม. สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระระพิน ด้วงลอย. (2546). “พุทธศาสนบัณฑิต : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต.” ใน กัมพูชา : ภูมิทัศน์ ประชาชน และวัฒนธรรม. สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระระพิน พุทธิสาร. (2542). “พุทธศาสนาในกัมพูชา.” ใน รายงานการสัมมนานานาชาติ พุทธศาสนา : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม กัมพูชา ลาว และไทย. สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระระพิน พุทธิสาร/ด้วงลอย . (2559). ธรรมเนียมปฏิบัติในกัมพูชา : ความสัมพันธ์ทางการเมืองและศาสนาของไทยและกัมพูชา. วารสารพุทธอาเซียน ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม.
- พรชัย นาคสีทอง. (2548). การศึกษาจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติในฐานะที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พรพรรณ โปรงจิตร. (2546). การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พงษ์พันธ์ นารีน้อย. (2551). ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับฟิลิปปินส์ ค.ศ. 1967–2003. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- พูนทรัพย์ รงคุปตวนิช. (2540). *ประวัติศาสตร์กรุงเทพมหานครในฐานะเมืองหลวงของกัมพูชา ระหว่างปี ค.ศ. 1865–1953*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มนัสสวาส กุลวงศ์. (2538). *ภาพสะท้อนสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เรืองศิลป์ หนูแก้ว. (2546). *ความเป็นสังคมนานาชาติของกรุงธนบุรี ระหว่าง พ.ศ. 2310–2325*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรรณิ แพลกอินทร์. (2537). *ความสำคัญของการผลิตเพื่อการค้าของเมืองฉะเชิงเทราในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาบาวริง*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรพจน์ วิเศษศิริ. (2559). *ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยา กับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. 2133–2310*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วัฒนพงศ์ วรคุณวิศิษฐ์. (2552). *นโยบายด้านการศึกษาของพม่าในยุคนายพลเนวิน ค.ศ. 1962–1988*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิไล พงศ์ภักทิจ. (2541). *บทบาทของเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์ จันทโรจวงศ์) : ข้าหลวงสำเร็จราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตกระหว่าง พ.ศ. 2329–2350*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิศวมาศ ปาลสาร. (2552). *ความขัดแย้งระหว่างลาว–ไทย ที่บ้านร่มเกล้า ในทรรคนะหนังสือพิมพ์ลาว ช่วง ค.ศ. 1987–1988*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สนธิณี ผิวแก้ว. (2564). *ผลการจัดการเรียนรู้โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ เรื่อง การปฏิรูปบ้านเมืองในประวัติศาสตร์ไทย ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคม จังหวัดสระแก้ว*. หลักสูตรปริญญา

- ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการหลักสูตรและการสอน
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุริรัตน์ เขียวชัยวิรากุล. (2548). *ปัญหาในสังคมไทย : กรณีศึกษาจากหนังสือจดหมายเหตุ
ฯ บางกอกกรีตอร์เตอร์*. ปริญญาพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนคริน
ทรวิโรฒ.
- เสาวณีย์ พรรณภาพ. (2539). *ศึกษาวิเคราะห์กฎหมายโพธาราชในฐานะที่เป็นเอกสารทาง
ประวัติศาสตร์*. ปริญญาพนธ์ (ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์)), มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ ประสานมิตร.
- อภิเชษฐ จันทิเยง. (2539). *บทบาทขุนนางมอญในสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2127-2310*.
ปริญญาพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Phrapalad Raphin Buddhisaro (Duangloi) and others. (2022). *Theravada
Buddhism in Cambodia:
Post-Phra Nakhon Period*. ASEAN Journal of Religious and Cultural
Research (AJRCR), 5 (2),41-47.
- Phrapalad Raphin Buddhisaro (Duangloi) and others. (2023). *Monks and
Cambodian Politics: Expressing Condolences for the Death of Somdej
Phra Sangharaja Thep Vong*. ASEAN Journal of Religious and Cultural
Research (2023) 6(3):14-20
- Phrapalad Raphin Buddhisaro (Duangloi) and others. (2023). *Khmer in
Ratchaburi: History, Development, Existence, Identity and become
Swallowed to Thai-ization*. ASEAN
Journal of Religious and Cultural Research (2023) 6(3):8-13.
- Plubplung Kongchana. (2010). *Chularajamontri : A Religious Institution Amidst
Thai Social Changes*. Dissertation (Ph.D. RS) -- Assumption University.

พลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยอในจังหวัดศรีสะเกษ: กรณีศึกษาอำเภอราศีไศลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ชรพรรษ สุรนารณ¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยอในอำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (2) ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยอในอำเภอราศีไศล และ (3) แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยอในจังหวัด ศรีสะเกษ การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการสืบค้นข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง แหล่งข้อมูลออนไลน์ และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผลการศึกษาพบว่า ชาวเยอในปัจจุบันมีถิ่นฐานสำคัญอยู่ในอำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ โดยเฉพาะในตำบลเมืองคง ได้แก่ บ้านใหญ่ บ้านบากเรือ บ้านโนน บ้านกลาง บ้านร่องโคก และบ้านหลุมโมก รวมทั้งในตำบลจิกสังข์ทอง ได้แก่ บ้านกลางและบ้านจิก นอกจากนี้ยังพบชุมชนชาวเยอในอำเภอสีลาลาด ตำบลลุง ได้แก่ บ้านกุง บ้านขาม และบ้านโพไฮ

ผลการศึกษาพบว่า สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวเยอในอำเภอราศีไศลมีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ทั้งด้านอาชีพ การศึกษา และการสาธารณสุข อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเกี่ยวกับปู่ตา เจ้าที่ และประเพณีสำคัญของชุมชนยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะประเพณีรำลึกถึงพระยาตากะศิลาและบรรพบุรุษ ซึ่งจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนสาม ณ ศาลพระยาตากะศิลา ภายในงานมีการบรรเลงสะโนเพื่อประกอบพิธีบวงสรวง อันสะท้อนถึงการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวเยอ แม้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์จะส่งผลให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเยอต้องปรับเปลี่ยนไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ตาม

¹ ชรพรรษ สุรนารณ ครูชำนาญการพิเศษ (ค.ศ.3) โรงเรียนศรีสะเกษวิทยาลัย จังหวัดศรีสะเกษ

คำสำคัญ: ชาวเยอ, กลุ่มชาติพันธุ์, จังหวัดศรีสะเกษ, อำเภอราชไสล, วัฒนธรรมท้องถิ่น

บทนำ

จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์สำคัญ ได้แก่ ลาว เขมร ส่วย และเยอ จนได้รับการขนานนามว่า “ดินแดนสี่เผ่าไทย” (สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2549)

ในปัจจุบัน สังคมศรีสะเกษได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วส่งผลให้วิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นเกิดการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมสมัยใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยอซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของจังหวัดศรีสะเกษก็ได้รับผลกระทบจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเช่นเดียวกัน

ชาวเยอมีจำนวนประชากรน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์หลักอื่นในจังหวัดศรีสะเกษ โดยมี ถิ่นฐานกระจายอยู่ในหลายอำเภอ ได้แก่ อำเภอราชไสล อำเภอศิลาลาด อำเภอไพรบึง อำเภอเมืองศรีสะเกษ และอำเภอพยุห์ (ประดิษฐ์, 2550) แม้ว่าชาวเยอจะมีจำนวนประชากรไม่มาก แต่ยังคงมีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษา และความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม

จากการศึกษาของ ศรีสันติสุข (2530) พบว่า ชาวเยอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบกระจายอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขง และมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์กูยหรือกวย ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษามอญ-เขมร นอกจากนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ยังระบุว่า “กวย” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาในตระกูลภาษามอญ-เขมร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

แม้ว่าชาวเยอจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน แต่ข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์นี้ยังมีอยู่อย่างจำกัด และบางส่วนมีความคลาดเคลื่อนหรือไม่สอดคล้องกัน การศึกษารัศมีจึงมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และแนวทางการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชาวเยอ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการสืบทอดองค์ความรู้และเผยแพร่สู่สาธารณชนต่อไป

กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์

คำว่า “ชาติพันธุ์” หรือ “กลุ่มชาติพันธุ์” หมายถึง กลุ่มคนที่มีลักษณะร่วมกันทั้งด้านรูปลักษณ์ทางกายภาพ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และความรู้สึกผูกพันในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มเดียวกัน ตัวอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ คนไทย คนจีน คนพม่า คนลาว คนเขมร และคนอินเดีย เป็นต้น

การจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์สามารถพิจารณาได้จากหลายปัจจัย ทั้งลักษณะทางชีวภาพ เช่น สีผิว สีผม และลักษณะทางกายภาพอื่น ๆ รวมถึงสัญชาติซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางกฎหมายกับรัฐ อย่างไรก็ตาม ภาษาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดชาติพันธุ์ได้ เนื่องจากคนในชาติพันธุ์เดียวกันอาจใช้ภาษาหลายภาษา แต่ยังคงมีสำเนียงร่วมในความเป็นกลุ่มเดียวกันผ่านวัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ร่วม ดังที่พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาได้ให้ความหมายของคำว่า “ชาติพันธุ์” ว่าเป็นกลุ่มคนที่มีความผูกพันร่วมกัน และแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มผ่านความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติ สัญชาติ และวัฒนธรรม โดยมีความเชื่อว่าบุคคลในกลุ่มเดียวกันสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษร่วมกันทั้งในเชิงสายเลือดและเชิงวัฒนธรรม ความผูกพันดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มาอย่างยาวนาน ประชากรในจังหวัดประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติและวัฒนธรรม ได้แก่ ลาว เขมร ส่วย เยอ ไทย จีน และแขก อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัด ได้แก่ ลาว เขมร ส่วย และเยอ

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนาน โดยพบชุมชนโบราณในลักษณะเนินดินทั้งที่มีและไม่มีคูน้ำล้อมรอบกระจายอยู่ทั่วไป สะท้อนถึงการอยู่อาศัยของคนในพื้นที่หลายยุคหลายสมัย ทั้งนี้ ชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ของจังหวัดศรีสะเกษจัดอยู่ในยุคเหล็กซึ่งมีอายุประมาณ 2,500–1,500 ปีมาแล้ว

ประวัติศาสตร์ชาวเยอ

ชาวเยอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในตระกูลภาษามอญ-เขมร โดยเรียกตนเองว่า “กาย” ซึ่งมีความหมายว่า “คน” ชาวเยอจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับชาวกูย และมีภาษาพูดที่ใกล้เคียงกัน โดยแตกต่างกันเพียงบางคำเท่านั้น

ลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของชาวเยอคือ มีรูปร่างค่อนข้างสูง ผิวสีน้ำตาลเข้ม หรือดำแดง การตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่นิยมอยู่บริเวณใกล้แม่น้ำ ลำห้วย หรือแหล่งน้ำ ธรรมชาติ ความสัมพันธ์ภายในชุมชนมีลักษณะเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น และประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ขณะเดียวกันบางส่วนมีความชำนาญด้านงานช่างและหัตถกรรมพื้นบ้าน

ปัจจุบันชาวเยออาศัยอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ อำเภอเมืองศรีสะเกษ อำเภอไพรบึง อำเภอราชไศล อำเภอพยุห์ และบางส่วนของอำเภอศีลาลาด

ชาวเยอในอดีต

ประวัติความเป็นมาของชาวเยอในอดีต

จากข้อมูลคำบอกเล่าของคนในชุมชน ระบุว่าในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 (พ.ศ. 1300) มีผู้นำสำคัญสองท่าน ได้แก่ พระยาไกร และพระยากระทะศิลา ได้นำบริวารและผู้คนประมาณ 250 คน อพยพออกจากเมืองหลวงพระบาง โดยใช้เรือสำเภาจำนวน 5 ลำ เป็นพาหนะเดินทางล่องมาตามลำน้ำโขง เนื่องจากประสบความเดือดร้อนและต้องการแสวงหาพื้นที่ตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่

เมื่อคณะอพยพเดินทางมาถึงบริเวณอำเภอโขงเจียมในปัจจุบัน ได้เลี้ยวเข้าสู่ลำน้ำมูลและเดินทางทวนน้ำต่อไปจนถึงบริเวณห้วยสำราญ ซึ่งเป็นจุดที่มีการหยุดพักและประชุมหารือเกี่ยวกับแนวทางการตั้งถิ่นฐานในอนาคต ผลจากการประชุมดังกล่าวทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มออกเป็นสองสาย คือ สายพระยาไกร และสายพระยากระทะศิลา

กลุ่มของพระยาไกรได้เดินทางไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่บ้านปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง รวมถึงบางพื้นที่ในอำเภอเมืองศรีสะเกษ เช่น บ้านโพนค้อ และบ้านขมิ้น ส่วนกลุ่มของพระยากระทะศิลาได้เดินทางทวนน้ำมูลต่อไป และพักอยู่บริเวณบ้านกุดเมืองฮามเป็นระยะเวลาหนึ่ง ก่อนจะเดินทางต่อไปจนถึงบริเวณโบราณสถานเมืองคงโคกในปัจจุบัน ซึ่งในอดีตเรียกว่า “เมืองกตะศิลา”

เมืองกะตึลาในอดีตตั้งอยู่บริเวณเดียวกับโบราณสถานเมืองคงโคกและวัดเมืองคงในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ห่างจากตัวอำเภอราษีไศลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร เมืองแห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่เป็นเวลาประมาณ 100 ปี ก่อนที่จะเกิดโรคระบาดร้ายแรง ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นโรคหิวตักโรค ส่งผลให้ประชากรล้มตายเป็นจำนวนมาก ผู้ที่รอดชีวิตจึงอพยพกระจายไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่าง ๆ ตามความสมัครใจ

ร่องรอยของการอพยพดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นผ่านชุมชนชาวเยอในปัจจุบัน เช่น บ้านโนน บ้านใหญ่ บ้านปาม่วง บ้านกลาง บ้านหนองหว้า บ้านหลุมโมก บ้านบากเรือ และบ้านร่องโศก ในตำบลเมืองคง ตลอดจนบ้านเชือกกลางในตำบลจิกสังข์ทอง และบ้านทุ่งบ้านขาม ในอำเภอศิลาลาด

ตำนานปู่เยอ-ย่าเยอ

ตำนานปู่เยอ-ย่าเยอเป็นเรื่องเล่าที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาในชุมชนชาวเยอ และถือเป็นส่วนสำคัญของความทรงจำร่วมทางวัฒนธรรม โดยกล่าวถึงยุคสมัยที่โลกแบ่งเขตการปกครองออกเป็นสองส่วน ได้แก่ เขตบกซึ่งมีสิงห์เป็นผู้ปกครอง และเขตน้ำซึ่งมีช้างเป็นผู้ปกครอง

ตามตำนานระบุว่า ในอดีตมีช้างจำนวนมากและมีความดุร้าย จนสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้คนในบ้านเมืองอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านไม่สามารถจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้ จึงเกิดความทุกข์ยากและหวาดกลัวไปทั่วทั้งแผ่นดิน ด้วยเหตุนี้ พระอินทร์ซึ่งเป็นจอมเทพแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์จึงมีความเมตตาและส่งเทพสององค์ลงมาเกิดเป็นมนุษย์เพื่อช่วยเหลือผู้คนเทพทั้งสองได้บำเพ็ญตนเป็นฤๅษีและอาศัยอยู่บริเวณภูสี ซึ่งปัจจุบันคือพระธาตุภูสี เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ฤๅษีทั้งสองเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนในสมัยนั้น และได้รับการเรียกขานว่า “ปู่เฒ่าเจ้าหลวง” โดยมีสิงห์เป็นสัตว์คู่บารมีคอยปกป้องคุ้มครอง เมื่อชาวบ้านเข้าขอความช่วยเหลือในการปราบช้างดุร้าย ฤๅษีทั้งสองจึงรับภารกิจดังกล่าวด้วยความกรุณา แม้ว่าจะทราบว่าหลังจากภารกิจสำเร็จแล้วตนเองจะต้องเสียชีวิตภายในเจ็ดวันก็ตาม ภายหลังจากสามารถปราบช้างได้สำเร็จ ทั้งสองได้อธิษฐานไว้ก่อนสิ้นชีวิตว่า ขอให้ประชาชนยังคงระลึกถึงและกล่าวถึงพวกตนอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ เมื่อถึงวาระครบรอบการจากไปของฤๅษีทั้งสอง ชาวเมืองหลวงพระบางจึงจัดพิธีบวงสรวงและอัญเชิญหุ่นจำลองของท่านแห่ไปรอบเมือง โดยคำบวงสรวง

หรือคำเชิญมักมีคำว่า “เยอ” ปรากฏอยู่เสมอ เช่น “มาเยอ” หรือ “เจ้าเยอ” ซึ่งเป็นที่มาของการเรียกกันว่า “ปู่เยอ” และ “ย่าเยอ” ในเวลา ชาวบ้านนิยมเรียกท่านทั้งสองด้วยชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น ปู่เยอ ย่าเยอ ปู่เฒ่าเจ้าหลวง เทวดาหลวง ปู่สังกะสา และย่าสังกะสี ทั้งหมดล้วนสะท้อนถึงความเคารพนับถือที่ชุมชนมีต่อบุคคลศักดิ์สิทธิ์ทั้งสอง

ความเชื่อเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของชาวเยอ

ตำนานปู่เยอ-ย่าเยอถือเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่ชุมชนชาวเยอใช้ในการอธิบายความเป็นมาของตนเอง และเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้หลายฝ่ายเชื่อว่าชาวเยอมีความเชื่อมโยงกับพื้นที่เมืองหลวงพระบางในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่อง *เบิ่งบ่ทัน เบิ่งบ่หมด* ซึ่งเรียบเรียงจากพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ภายหลังการเสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระหว่างวันที่ 15-22 มีนาคม พ.ศ. 2533 โดยในระหว่างการเสด็จเยือนเมืองหลวงพระบาง พระองค์ได้เสด็จขึ้นพระธาตุภูสี และได้รับฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานปู่เยอ-ย่าเยอจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น

ข้อมูลดังกล่าวจึงถูกนำมาใช้เป็นหลักฐานประกอบความเชื่อของชุมชนว่า บรรพบุรุษของชาวเยออาจมีความสัมพันธ์กับพื้นที่เมืองหลวงพระบางในอดีต และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการอพยพของผู้นับในลุ่มน้ำโขงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์

วิถีชีวิตของชาวเยอในอดีต

วิถีชีวิตของชาวเยอในอดีตมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มน้ำมูลซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญในการดำรงชีวิต ชาวเยอส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือญาติ และดำรงชีวิตตามแบบสังคมชนบทอีสานดั้งเดิม ลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของชาวเยอมีรูปร่างไม่แตกต่างจากคนไทยทั่วไปมากนัก ส่วนใหญ่มีผิวพรรณสีน้ำตาลเข้มหรือดำแดง

บ้านเรือนและที่อยู่อาศัย

บ้านเรือนของชาวเยอในอดีตมีลักษณะเป็นบ้านขนาดเล็ก สร้างจากวัสดุธรรมชาติ ที่หาได้ในท้องถิ่น และมีได้เน้นความแข็งแรงถาวรมากนัก หลังคาส่วนใหญ่มุงด้วยหญ้าคา หรือวัสดุจากธรรมชาติ บ้านของครอบครัวที่มีฐานะดีกว่าอาจใช้ไม้ไผ่หรือใบตาลในการกั้น ฝาเรือน

ภายในบ้านมีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามความเชื่อและวิถีชีวิตของครอบครัว โดยส่วนสำคัญที่สุดคือ “ห้องเปิง” ซึ่งเป็นห้องที่เชื่อว่าเป็นที่สถิตของผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่าตายาย ชาวเยอเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะอาศัยอยู่บริเวณเสาเอกหรือเสาเอกของบ้าน ซึ่งมักตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเรือน ห้องเปิงจึงถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของครอบครัว ใช้เป็นห้องนอนของบุตรสาวและเป็นสถานที่เก็บสิ่งของสำคัญ

บริเวณด้านหน้าห้องเปิงเป็นห้องนอนของบิดามารดา ส่วนชานบ้านด้านหลังใช้เป็นที่พักของบุตรชาย เป็นสถานที่รับรองแขก หรือใช้เป็นที่พักชั่วคราวของญาติพี่น้องจากต่างถิ่น ขณะที่พื้นที่ยื่นออกไปด้านหลังบ้านใช้เป็นครัวสำหรับประกอบอาหารในชีวิตประจำวัน

การแต่งกาย

การแต่งกายของชาวเยอสะท้อนถึงภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

ผู้หญิงนิยมสวมผ้าถุงไหมที่มีเชิง สวมเสื้อไหมสีดำที่ย้อมด้วยมะเกลือ และสวมเครื่องประดับเงิน โดยเฉพาะตุ้มหูหลายดอกจันทน์ซึ่งถือเป็นเครื่องประดับที่ได้รับความนิยมอย่างมาก

ส่วนผู้ชายนิยมนุ่งโสร่งหรือผ้าพื้นเมือง เมื่ออยู่ภายในบ้านมักไม่นิยมสวมเสื้อ แต่เมื่อออกไปทำธุระหรือเข้าสังคมภายนอกจะสวมเสื้อเพื่อความสะดวกตามประเพณีนิยมของชุมชน

ภาษา

ชาวเยอมีภาษาพูดเป็นของตนเอง แต่ไม่มีระบบตัวอักษรสำหรับใช้บันทึกภาษา ภาษาเยอจึงได้รับการสืบทอดผ่านการพูดและการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ภายในครอบครัวและชุมชน

ภาษาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ภายหลังการขยายตัวของระบบการศึกษาและการสื่อสารสมัยใหม่ ทำให้การใช้ภาษาเยอในชีวิตประจำวันลดลง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่

อาหารและการดำรงชีพ

อาหารของชาวเยอในอดีตมีพื้นฐานมาจากทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำมูลซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลา ปู หอย และพืชผักพื้นบ้าน ชาวบ้านนิยมเก็บผักตามธรรมชาติมาประกอบอาหารร่วมกับสัตว์น้ำที่จับได้จากแหล่งน้ำใกล้เคียงชุมชน

การหุงต้มอาหารนิยมใช้หม้อดิน ทั้งสำหรับหุงข้าวและประกอบอาหารประเภทแกง เครื่องใช้ในครัวเรือนมีลักษณะเรียบง่ายและสอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ

ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด

เมื่อมีการคลอดบุตร ชุมชนจะอาศัย “หมอต้าแย” เป็นผู้ทำคลอด ซึ่งถือเป็นบุคคลสำคัญที่มีความรู้และประสบการณ์ในการดูแลมารดาและทารกแรกเกิด

หลังการคลอด หมอต้าแยจะใช้ไม้ไผ่เหลาแหลมในการตัดสายสะดือ และจะมีการประกอบพิธีเรียกขวัญเด็ก โดยหมอต้าแยหรือผู้สูงอายุในชุมชนจะอุ้มเด็กเดินเวียนรอบบ้าน พร้อมกล่าวถ้อยคำเชิงสัญลักษณ์ว่า “ลูกผู้นี้เป็นลูกผู้ใด ถ้าผ่านมือนี้นี้ไปเป็นลูกของกู” พิธีดังกล่าวสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการรับขวัญและการคุ้มครองเด็กแรกเกิดให้เติบโตอย่างปลอดภัย

ความเชื่อเกี่ยวกับการแต่งงาน

ในอดีตชาวเยอนิยมแต่งงานภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เนื่องจากให้ความสำคัญกับความเป็นเครือญาติและความสามัคคีของชุมชน กระบวนการแต่งงานจะเริ่มต้นจากการสู่ขอตามประเพณี เมื่อทั้งสองฝ่ายเห็นชอบจึงจะมีการจัดพิธีแต่งงานและเริ่มต้นชีวิตครอบครัวร่วมกัน

ความเชื่อเกี่ยวกับความตาย

เมื่อมีผู้เสียชีวิต ชุมชนจะนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีสวดอภิธรรมตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา จากนั้นจึงนำศพไปประกอบพิธีฌาปนกิจที่ป่าช้าหรือบริเวณทุ่งนาบางพื้นที่อาจใช้วิธีฝังศพตามประเพณีดั้งเดิมของชุมชน

การรักษาโรคและภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ชาวเยอในอดีตพึ่งพาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพเป็นหลัก โดยเฉพาะการใช้สมุนไพรและรากไม้ในการรักษาโรคต่าง ๆ เช่น อาการปวดท้อง โรคบิด ใช้หมากไม้ อาการผดผื่นแดง ท้องอืด แน่นท้อง และอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย นอกจากนี้ ยังมีการรักษาโดย “หมอเป่า” สำหรับอาการที่เกิดจากสัตว์มีพิษกัดต่อย เช่น งูกัด ตะขาบกัด หรือแมลงป่องต่อย รวมถึงอาการปวดข้อ กระดูกเคลื่อน และอาการเจ็บป่วยบางประเภทที่เชื่อว่าต้องใช้วิธีการรักษาทางจิตวิญญาณควบคู่กันไป ในกรณีที่ไม่สามารถระบุสาเหตุของความเจ็บป่วยได้ ชาวบ้านมักเชื่อว่าเกิดจาก “การผีดผี” จึงต้องรักษาด้วยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ โดยอาจขอความช่วยเหลือจากหมอธรรม หรือในบางกรณีอาจประกอบพิธีผีฟ้าเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยดังกล่าว

ประเพณีและพิธีกรรมประจำปี

วิถีชีวิตของชาวเยอผูกพันกับประเพณีบุญตามฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของสังคมอีสาน โดยมีการประกอบพิธีกรรมตลอดทั้งปี ได้แก่

- เดือน 3 บุญข้าวจี
- เดือน 4 บุญบ้าน และการผูกสายสิญจน์รอบหมู่บ้าน
- เดือน 5 บุญพระเวส และการก่อพระเจดีย์ทราย
- เดือน 6 พิธีเลี้ยงปู่ตาและการเสี่ยงทายฟ้าฝน รวมถึงบุญบั้งไฟเพื่อขอฝน
- เดือน 8 เข้าพรรษาและดูแลรักษานาข้าว
- เดือน 9 บุญข้าวประดับดิน
- เดือน 10 พิธีเป่าสะในบูชาพญานาค
- เดือน 11 ออกพรรษา การทำหอปราสาทผึ้ง การลอยแพ และการบูชาพระแม่คงคา
- บุญกฐินภายหลังออกพรรษา

ประเพณีเหล่านี้สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ ความเชื่อ และ พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตชาวเยอ

ความเชื่อและระบบจิตวิญญาณ

ชาวเยอยังคงยึดถือความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ปู่ตา และเจ้าที่เจ้าทาง โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีอำนาจในการคุ้มครองดูแลชุมชน นอกจากนี้ยังมีผู้ทำหน้าที่เป็นร่างทรงหรือนางเทียม เพื่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อของชุมชน

การละเล่นและดนตรีพื้นบ้าน: สะเนกับอัตลักษณ์ชาวเยอ

สะเนเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนชาวเยอ และถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่ยุคบรรพบุรุษ ชาวเยอเชื่อว่าสะเนเป็นเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งขลังในคติความเชื่อของศาสนาฮินดู

ในอดีต สะเนถูกใช้ทั้งเพื่อความบันเทิง การส่งสัญญาณเตือนภัย และการสื่อสารในระยะไกล เนื่องจากสามารถพกพาได้สะดวกและมีเสียงดังไกล นอกจากนี้ยังถูกใช้ในพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ เช่น พิธีบวงสรวงพระยาตะศิลา พิธีแข่งเรือ และพิธีบูชาพระแม่ธรณีและพระแม่คงคา

ชาวเยอเชื่อว่าการเป่าสะเนก่อนออกเดินทางจะช่วยเสริมสิริมงคลและนำพาโชคดีมาสู่ผู้เดินทาง ดังนั้น สะเนจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องดนตรีพื้นบ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์สำคัญของอัตลักษณ์และความศรัทธาของชุมชนชาวเยอในอำเภอราริไซลอีกด้วย (เชิดศักดิ์, ม.ป.ป.)

ชาวเยอในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยอในปัจจุบันยังคงมีถิ่นฐานกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษ โดยมีศูนย์กลางสำคัญอยู่ที่อำเภอราริไซลและอำเภอลาด

ในอำเภอราริไซล ชาวเยออาศัยอยู่หนาแน่นในตำบลเมืองคง ได้แก่ บ้านใหญ่ บ้านบากเรือ บ้านโนน บ้านกลาง บ้านร่องโคก และบ้านหลุมโมก ส่วนในตำบลจิกสังข์ทอง พบชุมชนชาวเยอที่บ้านกลางและบ้านจิก ขณะที่อำเภอลาด โดยเฉพาะตำบลลุง พบชาวเยออาศัยอยู่ที่บ้านทุ่ง บ้านขาม และบ้านโพไฮ

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวเยอในปัจจุบันยังคงสะท้อนรูปแบบดั้งเดิมที่นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ โดยเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำมูลและลำน้ำสาขาต่าง ๆ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการดำรงชีวิต ตัวอย่างเช่น บ้านใหญ่ บ้านโนน บ้านเวียงคำ บ้านร่องอโคก บ้านท่าโพธิ์ และบ้านกลาง ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูล ส่วนบ้านกุง บ้านสงยาง และบ้านขาม ตั้งอยู่ใกล้ลำน้ำเสียว

นอกจากนี้ ชาวเยอยังคงมีนามสกุลที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กตะศิลา กลับสุข พิลาร์ตัน นรราช วรณวงษ์ คุณา อาจศรี และคำจันทร์ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเยอ

ผลการศึกษาพบว่า สังคมและวัฒนธรรมของชาวเยอในอำเภอราชไสลมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามบริบทของสังคมสมัยใหม่และกระแสโลกาภิวัตน์ โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นในหลายด้าน

ด้านอาชีพ พบว่าชาวเยอจำนวนมากเปลี่ยนจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นการรับจ้างทั่วไป การประกอบธุรกิจส่วนตัว และการทำงานในเมืองเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้รูปแบบการดำรงชีวิตแตกต่างจากอดีตที่พึ่งพาการทำนาและทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก

ด้านที่อยู่อาศัย บ้านเรือนมีการพัฒนาให้มีความมั่นคงและทันสมัยมากขึ้น วัสดุธรรมชาติที่เคยใช้ในการก่อสร้างถูกแทนที่ด้วยวัสดุถาวร เช่น คอนกรีต อิฐ และเหล็ก เครื่องมือเครื่องใช้แบบดั้งเดิมหลายชนิดเลิกใช้ และถูกแทนที่ด้วยเครื่องใช้ไฟฟ้าและเทคโนโลยีสมัยใหม่

ด้านการศึกษา โรงเรียนและระบบการศึกษาสมัยใหม่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เด็กและเยาวชนมีโอกาสเข้าถึงการศึกษามากขึ้น อัตราการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้คนรุ่นใหม่มีโอกาสประกอบอาชีพที่หลากหลายมากกว่าเดิม

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบที่เห็นได้ชัดคือการลดลงของการใช้ภาษาเยอในชีวิตประจำวัน เนื่องจากคนรุ่นใหม่หันมาใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ทั้งในระบบการศึกษาและการสื่อสารสาธารณะ ผู้ที่ยังสามารถใช้ภาษาเยอได้อย่างคล่องแคล่วส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ส่งผลให้ภาษาเยออยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญหายในอนาคต

ด้านสาธารณสุข พบว่าการแพทย์แผนปัจจุบันได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย ชาวบ้านนิยมเข้ารับบริการจากโรงพยาบาลและสถานพยาบาลของรัฐมากขึ้น การคลอดบุตรซึ่งในอดีตอาศัยหมอตำแย ปัจจุบันส่วนใหญ่ดำเนินการในสถานพยาบาลที่มีบุคลากรทางการแพทย์ดูแลอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

แม้ว่าวิถีชีวิตหลายด้านจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ในด้านความเชื่อและประเพณี ชาวเขายังคงรักษาความเชื่อเกี่ยวกับปู่ตา เจ้าปู่ เจ้าที่ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชนไว้ควบคู่กับการนับถือพระพุทธศาสนา โดยยังคงมีการประกอบพิธีกรรมสำคัญตามความเชื่อดั้งเดิมอย่างต่อเนื่อง

หนึ่งในประเพณีสำคัญที่ยังคงได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน คือ งานรำลึกพระยาตากะศิลาและบรรพบุรุษชาวเขย ซึ่งจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนสาม ณ ศาลพระยาตากะศิลา อำเภอราริไซล ภายในงานมีการประกอบพิธีบวงสรวง การเป่าสะไน และกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งชุมชน

นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนชาวเขย ทั้งด้านเศรษฐกิจ สาธารณูปโภค และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านการส่งเสริมอาชีพ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม

แนวทางการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมชาวเขย

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและประชาชนชาวเขยในอำเภอราริไซล พบข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมชาวเขย ดังนี้

1. ส่งเสริมการใช้ภาษาเขยในชุมชนและสถานศึกษา โดยจัดกิจกรรมทางภาษา เช่น การประกวดสุนทรพจน์ การเล่านิทาน และการเรียนรู้ภาษาเขยในโรงเรียน เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนเห็นคุณค่าของภาษาท้องถิ่น
2. จัดตั้งพิพิธภัณฑ์หรือแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวเขย เพื่อรวบรวมองค์ความรู้และเผยแพร่สู่สาธารณชน
3. ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การเป่าสะไน การละเล่นพื้นบ้าน และพิธีกรรมสำคัญของชุมชน เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และสืบทอดต่อไป

4. ส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์เยอศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาวิจัย และเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยออย่างเป็นระบบ

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาพลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยอในอำเภอราราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษพบว่า ชาวเยอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขนาดเล็กที่มีบทบาทสำคัญต่อประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ แม้จะมีจำนวนประชากรน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางประการไว้ได้อย่างต่อเนื่อง

ในอดีต ชาวเยอมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มญอหรือกวย และมีตำนานการอพยพจากบริเวณหลวงพระบางเข้าสู่พื้นที่ลุ่มน้ำมูล ก่อนจะกระจายตัวตั้งถิ่นฐานในหลายพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษ โดยเลือกตั้งชุมชนใกล้แม่น้ำและลำน้ำสายสำคัญซึ่งเอื้อต่อการดำรงชีพ

ด้านวิถีชีวิตดั้งเดิม ชาวเยอมีความผูกพันกับธรรมชาติ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาโรค และยึดถือระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ปู่ตา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชนควบคู่กับพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์ วิถีชีวิตของชาวเยอได้ปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก ทั้งด้านอาชีพ การศึกษา ที่อยู่อาศัย และการสาธารณสุข โดยเฉพาะการลดลงของการใช้ภาษาเยอในกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการส่งเสริมและอนุรักษ์อย่างเร่งด่วน

แม้ว่าวัฒนธรรมบางส่วนจะเลือนหายไปตามกาลเวลา แต่ชาวเยอยังคงรักษาประเพณีสำคัญและความเชื่อดั้งเดิมบางประการไว้ได้ โดยเฉพาะการเคารพบูชาพระยาตะศิลา การนับถือปู่ตา และการใช้สวดในพิธีกรรม ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน

ดังนั้น การอนุรักษ์ภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชาวเยอจึงเป็นภารกิจร่วมกันของชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และสังคมโดยรวม เพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเยอสามารถดำรงอยู่และถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไปได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

หนังสือและเอกสาร

- เชิดศักดิ์ ฉายถวิล. (ม.ป.ป.). *สะไน้ง: เครื่องดนตรีพื้นบ้านของชาวเยอ*. ศรีสะเกษการพิมพ์.
- ดุขฎิ กาพ่อนศรี, และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2530). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และ วัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน: ศึกษากรณีหมู่บ้านชาวเยอ*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประดิษฐ์ ศิลาบุตร. (2550). *วัฒนธรรมเยอ: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต*. เอกสารอัดสำเนา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- วิฑิต กตะศิลา. (2555). *ชนเผ่าเยอในอำเภอรำไพใต้*. เอกสารอัดสำเนา.
- สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ. (2549). *ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษการพิมพ์.
- สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2533). *เบิ่งบ่ทัน เบิ่งบ่หมด (พิมพ์ครั้งที่ 1)*. ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ThaiEthnicity.com. (ม.ป.ป.). *ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์*.

จากวังสู่ความทรงจำ: ย้อนรอยประวัติศาสตร์วังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

ชฎาพร จินชานา¹

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงประวัติของวังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หรือเรียกว่า วังเปรมประชากร ตามชื่อคลองหน้าวังซึ่งขุดเชื่อมจากคลองผดุงกรุงเกษมไปทะเลออกแม่น้ำเจ้าพระยาที่บางปะอิน หรือวังสนในความทรงจำของชาวพณิชยการพระนคร พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา พระโอรสพระองค์ใหญ่ทรงเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ ทรงขายให้กับพระคลังข้างที่ สำนักพระราชวัง เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2480 ต่อมา พ.ศ. 2482 พระคลังข้างที่ ได้ขายให้นายอุบล (ไม่ทราบนามสกุล) เข้าที่ดินผืนนี้เป็นที่ทำการโรงเรียนสุวิทย์พิทยาลัย ต่อมาวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ทหารญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ใช้พื้นที่นี้ตั้งกรมยุวชนทหาร หลังจากที่ยุวชนทหารย้ายออกไปแล้ว สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ให้ นายสวน เกาะสุวรรณ เข้าที่ดินเพื่อเป็นที่เก็บรถเมล์แดง จนกระทั่งวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 นายนาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา รักษาการปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ขอเช่าวัง เพื่อขยายการศึกษาวิชาชีพ กรมอาชีวศึกษาได้เริ่มทำพิธีก่อสร้างอาคารเรียน เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491 และได้ขยายเพิ่มขึ้นตลอดมา จนกระทั่งปรากฏให้เห็นในปัจจุบันในนาม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ศูนย์พณิชยการพระนคร

คำสำคัญ: วัง, ประวัติศาสตร์, กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

¹ อาจารย์ชฎาพร จินชานา อาจารย์ประจำกลุ่มวิชามนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

From Palace to Memory: Tracing the History of the Palace of Admiral Prince Abhakara Kiartivongse, Prince of Chumphon

Abstract

This article examines the history of the residence of Prince Abhakara Kiartivongse, Prince of Chumphon, which was also known as Wang Prem Prachakorn. The name was derived from Prem Prachakorn Canal, which was excavated to connect Khlong Phadung Krung Kasem with the Chao Phraya River at Bang Pa-in. The residence was also remembered by former students and members of the Phra Nakhon Commercial College community as “Wang Son.” Prince Arthit Thip-apa, the eldest son of Prince Abhakara Kiartivongse, held ownership of the property and subsequently sold it to the Treasury Department of the Royal Household Bureau on June 18, 1937. In 1939, the Treasury Department sold the property to Mr. Ubon, whose surname is unknown, who leased the land for use as the site of Suwich Wittayalai School. On December 8, 1941, Japanese forces entered Thailand, and Field Marshal Plaek Phibunsongkhram subsequently designated the site as the headquarters of the Department of Youth Cadets. After the department relocated, the Crown Property Bureau leased the land to Mr. Suan Koasuwan for use as a depot for red public buses. On April 8, 1948, Mr. Nak Thephasadin Na Ayudhya, Acting Permanent Secretary of the Ministry of Education, requested to lease the former royal residence to expand vocational education. The Department of Vocational Education subsequently held a groundbreaking ceremony for the construction of educational buildings on November 1, 1948. The site was

gradually expanded and developed over the following decades, eventually becoming what is now known as Rajamangala University of Technology Phra Nakhon.

Keyword : Palace, History, Prince Abhakara Kiartivongse, Prince of Chumphon

บทนำ

พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ ทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอลำดับที่ 28 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระมารดา คือ เจ้าจอมมารดาโหมด ธิดาของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) สมุหพระกลาโหมในรัชกาลที่ 5 ประสูติในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ.2423 ตรงกับวันอาทิตย์ แรม 3 ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะโรง ทรงเป็นต้นราชสกุลอาภากร

การเผยแพร่พระประวัติของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ฉบับแรกสุดเป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งประกอบอยู่ในหนังสือจดหมายเหตุเรื่อง เซอเซมสบรุกเข้ามาขอทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ.2393 จัดพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงพระศพ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2466 ในหนังสือที่ระลึก ดังกล่าว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระนิพนธ์พระประวัติของเสด็จในกรมฯ วันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ.2466 วังกรมหลวงชุมพรฯ ไว้ดังต่อไปนี้

“...เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสด็จกลับคืนพระนคร โปรดฯให้กรมหลวงชุมพรฯ อยู่ทรงศึกษา
วิชาทหารเรือในประเทศอังกฤษต่อมาจนสอบวิชาได้ถึงชั้นนายเรือ
แล้วจึงได้เสด็จกลับคืนมายังประเทศนี้ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.
2442 ทรงพระกรุณาโปรดฯให้สร้างวังใหม่พระราชทานเป็นที่

ประทับที่ริมคลองผดุงกรุงเกษมใกล้สะพานขมิ้มมรุเชษฐ...”

(อัจฉรา ทองรอด, 2557)

ที่ตั้งวังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวังพระราชทาน พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ที่ตำบลนางเลิ้ง (ตำบลดุสิต อำเภอดุสิต) บริเวณริมคลองเปรมประชากร เมื่อการก่อสร้างดำเนินไปแล้วเสร็จ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพิธีขึ้นตำหนักใหม่พระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ ในวันที่ 20 มีนาคม ร.ศ.124 (พ.ศ.2449) โดยทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทั้ง 2 พระองค์ พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าของวัง ทรงแจ่มชัดพิชสำหรับเหลาตินสอ มีอักษรจารึก เป็นของชำร่วยในการนี้ทรงพระกรุณาลงน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวรรต ทรงเจิมและพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ และหม่อมเจ้าหญิงทิพยสัมพันธ์พระชายาด้วย (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 23 หน้า 1315 วันที่ 24 มีนาคม ร.ศ.124)

วังมีเนื้อที่ประมาณ 28 ไร่ ทิศเหนือ จรดถนนพิษณุโลก ทิศใต้จรดถนนลูกหลวง ทิศตะวันออกจรดถนนนครสวรรค์ และทิศตะวันตกจรดถนนพระรามที่ 5 ตำหนักใหญ่ปลูกอยู่ก่อนไปทางมุมของพื้นที่ทางทิศเหนือ ประตูใหญ่อยู่ตรงมุมทางด้านถนนพระรามที่ 5 และถนนพิษณุโลก ตัดกัน

ตำหนักใหญ่ของวังเป็นตึก 2 ชั้น ทรงยุโรป ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบโรมันกลาย ๆ สลับด้วยการใช้เส้นโค้งที่ระเียงทางเดินและที่ประตูทั้งสองชั้น รวมทั้งมีการเปิดหน้าจั่ว (gable) บริเวณมุขหน้าลักษณะสถาปัตยกรรมที่คล้ายกับตำหนักนี้คือ ตำหนักใหญ่ วังบูรพาภิรมย์ สิ่งที่พิเศษสำหรับวังก็คือ การสร้างกำแพงเป็นใบเสมา ซึ่งเป็นธรรมเนียมเฉพาะสมเด็จพระบรมวงศ์ที่ทรงฐานันดรศักดิ์เจ้าฟ้าเท่านั้นแต่สำหรับพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์นี้ แม้จะดำรงฐานันดรศักดิ์เพียงพระองค์เจ้า แต่ทรงได้รับการยกย่องเสมอเจ้าฟ้า ด้วยเหตุว่าพระชนนี คือ เจ้าจอมมารดาโหมด ป.จ. ซึ่งเป็นธิดาของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (เจ้าคุณทหารหรือคุณชาย วร บุนนาค) ซึ่งสืบสกุลมาแต่สายท่านผู้หญิงโดยตลอดนับว่าเป็นราชินีกุลมาโดยตลอดนับแต่ต้นสกุล คือ เจ้าพระยา

มหาเสนา (บุญนา) ได้สมรสกับเจ้าคุณพระราชพันธุ์ นวล พระชนิษฐาในกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี สมเด็จพระอัครมเหสีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก **ความเป็นมาก่อนที่จะเป็นวัง**

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงซื้อที่ดินริมคลองเปรมประชากรพระราชทานแก่พระราชโอรสอันประสูติแต่เจ้าจอมมารดาโหมดทั้งสองพระองค์คือ เสด็จในกรมหลวงชุมพรฯ กับพระองค์เจ้าสุริยประยุรพันธุ์ (ต่อมาได้รับการสถาปนาเป็นกรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส) ที่ดินที่พระราชทานแก่เสด็จในกรมหลวงชุมพรฯ “มีถนนล้อม 4 ด้าน มีเนื้อที่ 10,266 วาจตุรัส” สำคัญในพระราชหัตถเลขาพระราชทานที่ดินที่ 3/52 บางตอน มีดังนี้

“...ที่ตำบลนี้ตอนใต้ข้างปากคลองผดุง คือ ยาวตลอดลำคลองเปรมประชากร ทิศตะวันตก 7 เส้น 5 วา 2 ศอก กว้างทิศใต้ตามคลองผดุง 2 เส้น 9 วา 2 ศอก เลี้ยวเข้ามาตามลำคูเล็ก 2 เส้น 16 วา 2 ศอก แล้วเลี้ยวโอบหลังบ้านญวนออกไป 3 เส้น 5 วา ยาวทิศตะวันออก 5 เส้น 3 วา 2 ศอก กว้างทิศเหนือ 5 เส้น 6 วา ข้าพเจ้ายกให้เป็นสิทธิเป็นทรัพย์สินแก่ลูกชายอาภารเกียรติวงศ์ ส่วนหนึ่งตามเนื้อที่กว้างยาวที่ได้กล่าวมาแล้วนี้”

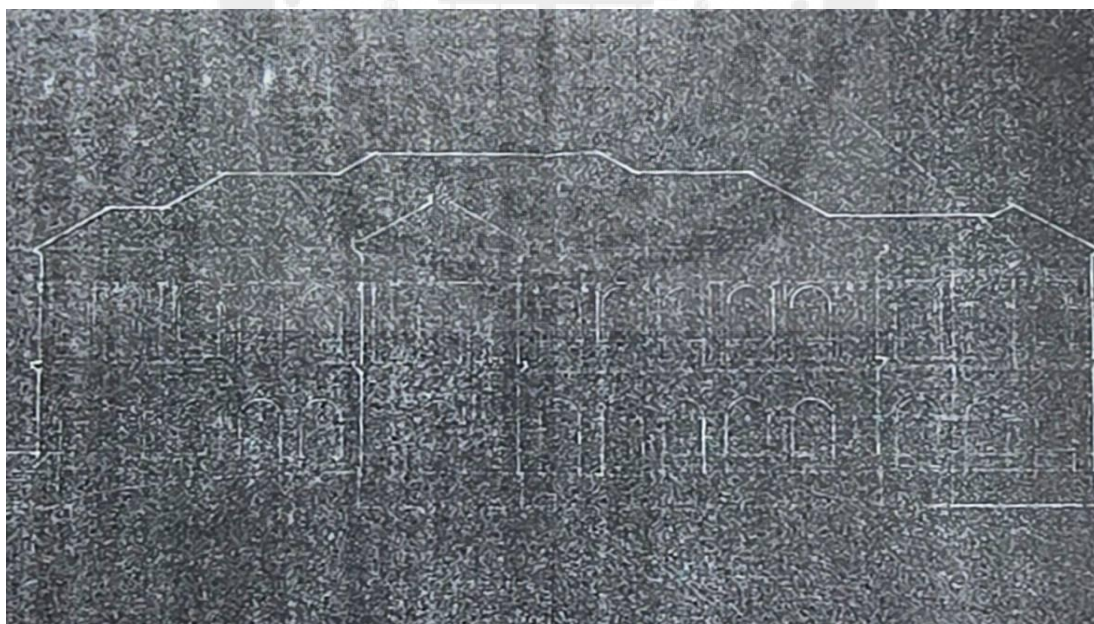
“หนังสือสำคัญมอบที่ดินนี้ทำให้ลูกชายอาภารเกียรติวงศ์ เมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2442 เป็นวันที่ 11124 ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2443 (หลังจากพิธีเสกสมรส) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินให้แก่ลูกชายอาภารเกียรติวงศ์ ค่าทำบ้าน เป็นจำนวนเงิน 700 ชั่ง (56,000 บาท) โดยตัวสำคัญที่ 2595 ลงวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2443

จากหลักฐานที่ได้พบนี้ สันนิษฐานว่าการสร้างวังกรมหลวงชุมพรฯ คงจะเริ่มภายหลังการเสกสมรส (สมรสกับหม่อมเจ้าทิพยสัมพันธ์ ในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2443) หรืออาจสร้างก่อนการเสกสมรสเป็นบางส่วนและสร้างต่อมาจนสำเร็จเรียบร้อยในพ.ศ. 2449 ก็ได้เช่นเดียวกับวังสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งเริ่มสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2444 และเสร็จในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2449 ก่อนวังเสด็จในกรมหลวง

ชุมพรฯ ประมาณ 3 เดือน (พระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
 อาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เทิดพระเกียรติและเผยแพร่พระเกียรติ
 คุณ เนื่องใน “วันอาภากร” และครบรอบ 90 ปี ของการสิ้นพระชนม์ 19 พฤษภาคม
 พ.ศ. 2466- 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2556, 2556.)

วังในช่วงที่เกี่ยวข้องกับพระองค์

เสด็จในกรมหลวงชุมพรฯ ในระหว่างรับราชการจะทรงประทับในที่ต่าง ๆ จน
 วันศุกร์ที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2454 ทรงออกจากราชการ กลับมาใช้ชีวิตที่วังนี้เป็น “หมอ
 พร” ตรวจโรคและรักษาโรคแก่ชาวบ้าน ประมาณ 6 ปี และได้ทรงกลับเข้ารับราชการ
 ใน พ.ศ. 2460 จนถึง พ.ศ. 2466 เสด็จในกรมหลวงชุมพรฯ สิ้นพระชนม์ที่ตำบลหาด
 ทราयी จังหวัดชุมพรวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2466 สิริพระชนมายุได้ 42 พรรษา 5
 เดือน พระอัฐิบรรจุเก็บไว้ที่ ณ วิหารน้อย วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
 กรุงเทพมหานคร และอัฐิส่วนหนึ่งบรรจุไว้ใต้พระแท่นฐานในศาลเสด็จในกรมหลวง
 ชุมพรฯ ยอดเขากระโจมไฟ แหลมปู่เจ้า อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 1 แบบแปลนวังกรมหลวงชุมพร

(ที่มา: พิพิธภัณฑ์เรือนหมอพร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร)

ภาพที่ 2 หมอพรภายในห้องวิทยาศาสตร์ ณ วังกรมหลวงชุมพร

(ที่มา: ทหารเรือ หมอยา คาลา ศิลปิน พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์, 2557)

จากภาพที่ 2 เป็นภาพหมอพรภายในห้องเคมีวิทยาศาสตร์ เป็นห้องทดลอง ส่วนพระองค์ มุมซ้ายด้านบนของภาพ คือ ตู้ใส่แก้ววักสตัฟฟ์ ที่พระองค์ทรงสตัฟฟ์ไว้ด้วยพระองค์เอง

วังหลังการสิ้นพระชนม์

หลังจากที่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์สิ้นพระชนม์ เมื่อ พ.ศ.2466 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ดินของวังได้ถูกแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ในหมู่พระชายา พระโอรส พระธิดา และผู้ใกล้ชิด ที่ดินผืนใหญ่ที่สุด คือ ที่ดินที่ตึกใหญ่ตั้งอยู่มีเนื้อที่ 6 ไร่ 3 งาน 34 ตารางวา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา พระโอรสพระองค์ใหญ่ทรงเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ (คือที่ดินผืนแรกของโรงเรียนพณิชยการพระนคร) ต่อมาทรงขายให้กับพระคลังข้างที่ สำนัก

พระราชวัง (ต่อมาโอนไปสังกัดสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์) เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2480 ในราคา 90,000 บาท (เอกสารเลขที่ 789 กองกลาง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เรื่องการรับซื้อที่ดินวังกรมหลวงชุมพรฯ หนังสือที่ 4928/2485 ลงวันที่ 17 พฤษจิกายน 2485 จากผู้อำนวยการทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ถึงอธิบดีกรมที่ดิน เรื่อง ที่ดินบริเวณวังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์) ภาษาไทยสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม

เมื่อประมาณเดือนมิถุนายน พ.ศ.2482 สำนักงานทรัพย์สินฯได้ให้นายอุบล (ไม่ทราบนามสกุล) เข้าที่ดินผืนนี้เดือนละ 200 บาท เพื่อใช้เป็นที่ทำการของโรงเรียนสุวิทย์พิทยาลัย ต่อมาวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 ทหารญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทย จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกาเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485 ในระหว่างสงคราม วิกฤตภัยทางอากาศ ทำให้ตำหนักใหญ่ถูกเพลิงไหม้เสียหายมาก จนใช้การไม่ได้ เข้าใจว่า กรมยุวชนทหารจะย้ายออกไปในระหว่างนี้ เพราะหลังจากที่เกิดสงครามแล้วไม่นานนัก กรมยุวชนทหารได้ถูกเปลี่ยนเป็นเตรียมการทหาร และถูกยุบไปรวมกับกรมสารวัตรทหารในเวลาต่อมา (พลโทประยูร ภมรมนตรี, 2525)

หลังจากที่กรมยุวชนทหารย้ายออกไปแล้ว สำนักงานทรัพย์สินฯจึงให้ นายสวน เกาะสุวรรณ เข้าที่ดินในราคาเดือนละ 80 บาท เพื่อเป็นที่เก็บรถเมล์แดง โดยทำสัญญาเช่าเป็นรายเดือน (เอกสารเลขที่ 1112 กองกลาง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เรื่อง ขายที่และที่ดินถนนพระราม 5 เชื่อมถนนพิษณุโลก (วังกรมหลวงชุมพรเดิม) ให้กระทรวงศึกษาธิการ

วังกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเมือง

สำหรับที่ดินผืนอื่น ๆ นั้น ผู้ถือกรรมสิทธิ์ พักอาศัยอยู่เองบ้าง แบ่งให้ผู้อื่นเช่าเป็นแปลง ๆ บ้าง ปรากฏรายชื่อผู้ถือกรรมสิทธิ์ รวม 14 ราย ดังนี้

1. นางจรรพัตรา ศุภชลาสัย
2. นางสาวสิริมาบังอร เจริญสุวรรณ
3. หม่อมเจ้าหญิงเรจิดรแจรง อาภากร

4. หม่อมเจ้าครุฑชล อากาศ
5. หม่อมเจ้าจุลยากร อากาศ
6. หม่อมเจ้ารังษิยากร อากาศ
7. นางละมุล ปันตระกูล
8. นายประเสริฐ เนตรสิงห์
9. นายถวิล สังข์เลี้ยง
10. เด็กชายอาวุธ และเด็กหญิงสนอง ผาตินาวิน
11. นางสาวอุบะ คำอุไร
12. หม่อมเจ้าคำแดงฤทธิ์ อากาศ
13. หม่อมเมี้ยน อากาศ ณ อยุธยา
14. หลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (รังสี คำอุไร)

พ.ศ.2485 นายกรัฐมนตรี มีนโยบายจะปรับปรุงพื้นที่วังทั้งหมด ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย เพราะเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่องกับ ทำเนียบสามัคคีชัย พลโทมังกร พรหมโยธี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จึงได้เชิญผู้ถือกรรมสิทธิ์ทั้งหมด มาประชุมเพื่อปรึกษาหารือกัน ในวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2485 โดยให้ผู้ถือกรรมสิทธิ์เลือกปฏิบัติในข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้ (สะกดตามต้นฉบับ)

1. ขายที่ดินนั้นทั้งหมด ให้แก่ทางราชการ
2. แบ่งขายที่ดินตอนริมถนน เฉพาะในแนวเขตสร้างตึกแถว
3. จัดสร้างตึกตามแบบที่จะได้กำหนดให้

4. ถ้าไม่มีทุนก่อสร้าง ก็จะพิจารณารับจำนองที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ทั้งนี้เนื่องจากทางราชการไม่มีความมุ่งหมายที่จะให้เป็นการบังคับ – โดยการออกพระราชบัญญัติเวนคืนฯ ถ้าทำความตกลงกันได้โดยดีแล้ว ก็จะสําหรับผลประโยชน์ได้รวดเร็วขึ้น...(เอกสารเลขที่ 789 กองกลาง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ บันทึกการประชุมผู้ถือสิทธิ์ ที่ดินบริเวณ วังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2485 นะกะขวงมหาดไทย)

1. ขายที่ดินทั้งหมด หรือ เฉพาะส่วนที่ต้องใช้ในการปลูกสร้างให้แก่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ หรือ

2. จัดสร้างอาคารขึ้นเองตามแบบของทางราชการ หรือ
3. จำนองที่ดินกับสิ่งปลูกสร้าง เพื่อนำเงินไปลงทุน หรือ
4. ให้สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เช่าที่ดิน มีกำหนดเวลานานปี

ผลปรากฏว่า ผู้ถือกรรมสิทธิ์ขายขาด 6 ราย ให้เช่า 2 ราย อีก 6 รายยังไม่ตกลงใจ ในระหว่างนี้ นายกรัฐมนตรี ได้มีบัญชาให้ พันตรีล้อม บุกรกรมโกวิท นายช่างใหญ่ กรมโยธาเทศบาล เขียนแบบสำหรับการปรับปรุง โดยจะสร้างตึกแถวสามชั้น สองชั้น และชั้นเดียว รอบบริเวณวัง

ในที่สุดเพื่อขจัดปัญหาประการทั้งปวง พลตรี พระสุริยสัตย์ (สันต์ สุริยสัตย์) ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินฯ จึงได้มีบันทึกถึง นายกรัฐมนตรีความตอนหนึ่งว่า “...ทั้งนี้ สืบเนื่องตามเหตุการณ์โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ข้าวของที่ดินเหล่านี้ ยังไม่สมควรที่จะดำเนินการปรับปรุงบริเวณที่ดินรายนี้ นอกเสียจากจะออกพระราชบัญญัติเวนคืน เพื่อตัดปัญหาต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว...” (สะกดตามต้นฉบับ)

นายกรัฐมนตรี มีบันทึกตอบกลับมาเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ.2486 ว่า “...ให้ตกลงแลกเปลี่ยนกับที่ดินของเรา ฉันคิดว่าจะดีด้วยประการทั้งปวง ถ้าไม่แล้ว ก็เวนคืน...”

แต่ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินฯ ไม่เห็นด้วย ได้มีบันทึกเสนอกลับมาเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2486 ขอให้ใช้พระราชบัญญัติเวนคืนเพื่อให้การปรับปรุงสำเร็จลุล่วงไปได้โดยเร็ว นายกรัฐมนตรีตอบตกลงมาในวันเดียวกัน คณะรัฐมนตรี มีมติรับหลักการพระราชบัญญัติเวนคืนดังกล่าว เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ.2486 และได้ส่งเรื่องให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณา ในระหว่างนี้ ได้มีการดำเนินการชำระค่าเวนคืนแก่ผู้ถือกรรมสิทธิ์บางรายที่ ตกลงขายขาดไปก่อนแล้วด้วย

วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2487 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี เนื่องจากรัฐสภาลงมติไม่ผ่านร่างพระราชบัญญัติ 2 ฉบับ นายควง อภัยวงศ์ มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน วันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ.2487 นายเล็ง ศรีสมวงศ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการ ลงนามแทน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้มีหนังสือถึงนาวาเอก บุง ศุภลาศัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ความว่า

“...บัดนี้ กะชวงการคลังเห็นสมควรระงับการเวนคืนที่ดิน บริเวณวังกรมหลวงชุมพรฯ เสียได้แล้ว จึงขอเรียนมาเพื่อกะชวงมหาดไทย จะได้ดำเนินการถอนคืนเรื่องนี้เสียตามทางการ..”

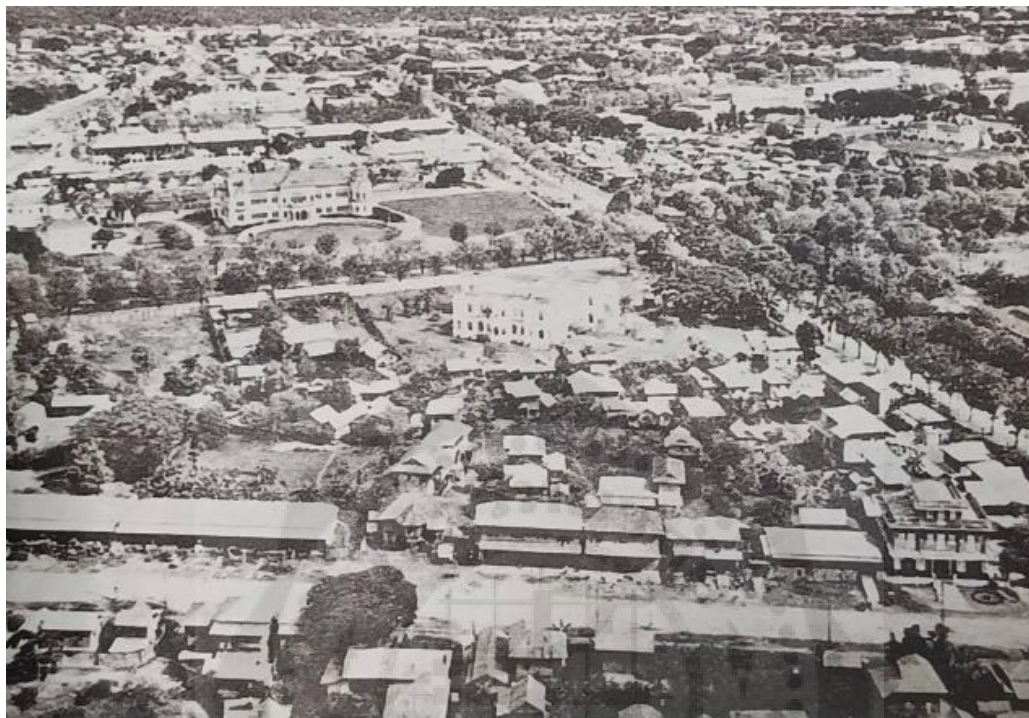
วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ.2487 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ขอให้ถอนพระราชบัญญัติเวนคืนดังกล่าว

วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ.2487 คณะกรรมการสำนักงานทรัพย์สินฯมีมติในคราวประชุมครั้งที่ 5/2487 ว่า

“...ที่ดินบริเวณวังกรมหลวงชุมพร ซึ่งสำนักงานทรัพย์สินฯได้ทำการซื้อมานั้น ให้ขายคืนแก่ผู้มาขอซื้อในราคาทุนได้แต่ทั้งนี้ผู้ซื้อจะต้องเป็น เจ้าของเดิม และผู้ซื้อต้องออกค่าธัมเนียมเองทั้งสิ้น แต่ต้องกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุมัติทุกรายก่อน...” การขายคืนเจ้าของเดิมนั้น กระทรวงการคลังแจ้งเหตุผลว่า

“...ความมุ่งหมายเดิมก็เพื่อจัดการปลูกสร้างอาคาร ตามนโยบายของนายกรัฐมนตรีเก่าแต่บัดนี้ นโยบายได้ระงับแล้ว จึงเป็นที่ถูกทิ้งไว้ ไม่ได้ประโยชน์อย่างใดและการซื้อที่ดินเหล่านี้จากเจ้าของเดิม ก็เป็นทำนองบังคับซื้อ โดยไม่ได้อาศัยพระราชบัญญัติเวนคืนหรือกฎหมายอื่นใด เมื่อเจ้าของเดิมขอซื้อคืนมาจึงควรขายให้ไป...”

ในระหว่างนี้ ผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ขายขาดทุกรายยื่นความจำนงขอซื้อคืน วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2488 นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ อนุมัติในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ตามหลักการดังกล่าว ดังนั้น ที่ดินที่เป็นของสำนักงานทรัพย์สินฯ จึงคงเหลือแต่แปลงที่เดิมเป็นของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา แปลงเดียวเท่านั้น

ภาพที่ 3 วังกรมหลวงชุมพรฯ พ.ศ.2489

(ที่มาของภาพ: นิธิ วัตติพิพงศ์. 2567. ทหารเรือ หมอยา คาถา พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ฉบับ “100 ปี วันอาภากร”. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: มูลนิธิราชสกุลอาภากร ในพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. หน้า 159.

ภาพถ่ายนี้ ซึ่งถ่ายโดย Peter Williams-Hunt เมื่อ พ.ศ.2489 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อาจนับได้ว่าเป็นภาพถ่ายเพียงภาพเดียวเท่าที่มีการค้นพบในปัจจุบัน

วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2490 นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี ได้ขอให้กระทรวงการคลัง สั่งการ สำนักงานทรัพย์สินฯ ซ่อมตึกกรมยุวชนทหารเดิม (ซึ่งก็คือตึกใหญ่วังกรมหลวงฯ) เพื่อให้กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเช่าเป็นที่ทำการ

วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2491 สำนักงานทรัพย์สินฯ ได้แจ้งให้เลขาธิการคณะรัฐมนตรีทราบว่ “...สถานที่นี้ ถูกภัยทางอากาศเมื่อครั้งสงคราม คงเหลือแต่ซาก

ติก จึงจำเป็นต้องซ่อมให้คงสภาพเดิมเสียก่อน ในการซ่อมนี้ จะต้องใช้ทุนประมาณ 460,000 บาท ฉะนั้น ถ้ากรมเลขาธิการ คณะรัฐมนตรีจะจัดการซ่อมเสียเอง แล้วยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสำนักงานทันทีก็จะคิดค่าเช่าแต่เพียงเดือนละ 300 บาท ถ้าหากจะให้สำนักงานเป็นฝ่ายจัดการซ่อมจะขอคิดเช่าในอัตราเดือนละ 4,000 บาท...”

วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2491 กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ได้แจ้งให้สำนักงานทรัพย์สินฯ ทราบว่า “...กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ได้แจ้งให้สำนักงานทรัพย์สินฯ ทราบว่า “...กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ได้นำเสนอนายกรัฐมนตรีพิจารณาแล้ว เห็นว่า เนื่องจาก ยังไม่มีงบประมาณในการนี้จึงให้ระงับไว้...”

วันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2491 นายนาถ เทพหัสดิน ณ อยุธยา รักษาการ ปลัดกระทรวง ลงชื่อแทนปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ขอเช่าวัง เพื่อขยายการศึกษา วิชาชีพตามนโยบายของรัฐบาล โดยจะขอเช่าเป็นเวลา 20 ปี และจะดำเนินการก่อสร้างซ่อมแซมอาคารเรียนด้วยงบประมาณของกรมอาชีวศึกษาเอง

วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2491 สำนักงานทรัพย์สินฯ แจ้งให้ กระทรวงศึกษาธิการทราบว่า “...ไม่ขัดข้องที่จะให้กรมอาชีวศึกษาได้เช่าสร้างสถานที่ ดังกล่าว โดยเมื่อสร้างเสร็จและยกกรรมสิทธิ์ให้สำนักงานทันทีแล้วสำนักงานขอคิดค่าเช่าเดือนละ 300 บาท ส่วนในเรื่องกำหนดอายุสัญญาเช่านั้นจะได้พิจารณาในเมื่อทราบว่า กรมอาชีวศึกษาได้ลงทุนในการสร้างไปเป็นเงินประมาณเท่าใด...”

วันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2492 นายประพัฒน์ วรรณสาระ อาจารย์ใหญ่ โรงเรียนอานวยศิลป์ ได้ติดต่อขอเช่าสถานที่นี้อีกรายหนึ่งเนื่องจากเจ้าของที่ดินเดิม ณ ตำบลปากคลองตลาด แจ้งให้ออกจากที่ดินภายในเดือนสิงหาคม ปีเดียวกัน

วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2491 จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ขอให้ พระยาโทณวณิกมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง “...พิจารณาขอพระราชทานที่ดินรายนี้แก่รัฐบาล เพื่อใช้เป็นสถานที่ราชการต่อไป โดยทางรัฐบาลจะจัดการซ่อมแซมเอง...”

คณะกรรมการทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ พิจารณาแล้ว มีมติว่า “...การที่จะขอพระราชทานให้เปล่านั้น ยังไม่มีเหตุผลอันสมควร แต่ถ้าองค์การรัฐบาล โดย

เฉพาะที่เกี่ยวกับการศึกษา ต้องการจะซื้อแล้ว ก็ขายให้เป็นพิเศษ ในราคารวมทั้งสิ้น 700,000 บาท...”

วันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ.2491 พระยาโทณวณิกมนตรี ประธานกรรมการทรัพย์สินฯ มีหนังสือถึงราชเลขานุการในพระองค์ “...ขอพระราชทานพระบรมราชานุมัติขายที่ดินและตัวตึกวังกรมหลวงชุมพรฯ โฉนดหมายเลข 2104 เนื้อที่ 6 ไร่ 3 งาน 34 ตารางวา ให้แก่กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อประโยชน์เกี่ยวกับการศึกษาของชาติโดยเฉพาะ...”

วันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2491 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระชัยนาทนเรนทร (ต่อมา คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา) ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงอนุมัติ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ให้สำนักงานทรัพย์สินฯ ดำเนินการขายที่ดินและสิ่งก่อสร้างดังกล่าวได้

หลังจากนั้น ได้มีการโอนกรรมสิทธิ์ และบอกเลิกสัญญาขายสวน เกาะสุวรรณ์ โรงเรียนพณิชยการพระนคร จึงได้เข้ามาอยู่ในวังนับแต่นั้น

กรมอาชีวศึกษาได้เริ่มทำพิธีก่อสร้างอาคารเรียน เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491 และได้ขยายเพิ่มขึ้นตลอดมา จนกระทั่งปรากฏให้เห็นในปัจจุบันในนามสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพณิชยการพระนคร ปัจจุบันยกวิทยฐานะเป็นมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร โดยยังมีอนุสรณ์ที่มีมาแต่ครั้งยังเป็นวังให้อนุชนรุ่นหลังได้เห็น คือ

เรือนหมอพร เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น เก่าแก่ เจ้าของเรือนเดิม คือหม่อมเมี้ยน อาภากร ณ อยุธยา ครั้นถึง พ.ศ.2497 กรมอาชีวศึกษา ได้ขอซื้อที่ดินแปลงที่เรือนหลังนี้ตั้งอยู่ จากหม่อมเมี้ยน และ หม่อมเจ้ารุจยากร อาภากร เพื่อขยายอาณาเขตของโรงเรียนพณิชยการพระนคร เรือนหลังนี้จึงตกอยู่ในความดูแลของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครมาจนถึงปัจจุบัน

วังในฐานะพื้นที่แห่งความทรงจำ

เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ.2519 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาเสด็จฯ มาทรงเป็นประธานในพิธีเปิดพระอนุสาวรีย์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ได้รับสั่งถาม ศาสตราจารย์ธรรมนุญ อัครพานิช ผู้อำนวยการในขณะนั้นว่า ยังมีสิ่งใด

ที่ในสมัยเป็นวังหลวงเหลืออยู่บ้าง ศ.ธรรมนุญ ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ยังมีเรือนหลังหนึ่งอยู่มีพระกระเสวว่า “ให้อนุรักษ์ไว้”

วิทยาเขตฯ ได้ดำเนินการเพื่อสนองพระราชกระแสดังกล่าวมาโดยตลอด โดยบูรณะเรือนหลังนี้ ให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้หลายครั้ง เช่น เมื่อพ.ศ.2520 นางสาว อินทิรา ช่วงสุวนิช ผู้อำนวยการในขณะนั้น ได้บูรณะเรือนหลังนี้ เพื่อใช้เป็นเรือนพยาบาลของวิทยาลัยฯ และได้ตั้งชื่อว่า “เรือนหมอพร” เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ กรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะที่ทรงพระปรีชาทางการแพทย์แผนไทยพระองค์หนึ่ง ทรงรักษาผู้ป่วยโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ลำบากพระวรกาย ไม่ทรงถือวรรณะและยศศักดิ์ทั้งพระองค์เองและผู้ป่วย ได้มีพิธีเปิดเรือนหลังนี้เมื่อ พ.ศ.2522 โดยสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดเบญจมบพิตร เป็นประธานในพิธี

เมื่อครั้งที่ บรรจง อภิตติกุล อธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไปและรักษาราชการในตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาเขตฯ ได้มีดำริที่จะบูรณะเรือนหลังนี้ เพราะมีสภาพทรุดโทรมลงมาก จึงได้ย้ายเรือนพยาบาลออกไปไว้ที่หอประชุมอาคาร แล้วบูรณะเรือนหลังนี้ ขึ้นใหม่ การบูรณะแล้วเสร็จประจวบกับมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจริญพระชนมายุ 6 รอบ ประกอบกับ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ได้กำหนดให้ทุกวิทยาเขตมีศูนย์วัฒนธรรม เพื่อเฉลิมพระเกียรติในมหามงคลสมัยดังกล่าว วิทยาเขตพัฒนการพระนคร จึงจัดเรือนหมอพรเป็น “ศูนย์วัฒนธรรม วิทยาเขตพัฒนการพระนคร สถาบันราชมงคลเฉลิมพระเกียรติ” และจัดพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ.2542 โดย ฯพณฯ ศาสตราจารย์ ดร.อำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี เป็นประธานในพิธี

สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่จะจดกล่าวถึงไม่ได้เลย นั่นคือ พระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หรือเสด็จพ่อ ของชาวพพ. (พัฒนการพระนคร) ที่ประดิษฐานเด่นเป็นสง่า ณ บริเวณหน้าวิทยาเขต มุมถนนพิษณุโลกตัดกับถนนพระราม 5 ทุกคนที่ผ่านมาบริเวณนี้จะต้องพนมมือขึ้นไหว้สักการะเสด็จพ่อทุกครั้งไป

พระอนุสาวรีย์นี้เกิดจาก สำนึกของบรรดาชาวพัฒนการพระนครว่าสถานที่ตั้งวิทยาเขตที่ก่อให้เกิดความรักสามัคคี ความผูกพัน ความประทับใจนี้ เคยเป็นวังที่ประทับของพระองค์ท่านมาก่อน เชื่อกันว่าการที่วิทยาเขตฯ เข้ามาตั้งอยู่ในวังและทุกคน

อยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข มีความเจริญก้าวหน้า เป็นเพราะพระบารมีอันศักดิ์สิทธิ์ของ พระองค์ท่านคุ้มครองอยู่จึงเห็นสมควรที่จะต้องมียานุสาวรีย์ของพระองค์ไว้เพื่อ สักการบูชา จึงได้เริ่มดำเนินการโดยมี ร.อ.สุวิทย์ ทัดพิทักษ์กุล เป็นผู้นำสำคัญในการ เตรียมงาน ได้ติดต่อช่างผู้ชำนาญงานหลายท่าน เช่น

1. คุณอัศวิน พิษณุโยธิน เป็นสถาปนิกออกแบบทั่วไป
2. อาจารย์สนั่น ศิลากร แห่งกรมศิลปากร ปั่นหุ่นพระรูป
3. คุณถวิล ศรีอินทร์คำ เป็นช่างหล่อพระรูป
4. อาจารย์โต ขำเดช สร้างพระพุทธรูปหน้าตัก 29 นิ้ว (นำไปถวายวัดเสด็จ ป้อมกรมหลวงชุมพร อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง) 1 องค์

สถานที่หล่อ ใช้สนามหญ้าด้านหลังหน้ามูขอคาร 1 ในการนี้ได้จัดสร้างพระ รูปย่อ เจริญขึ้นจำนวนหนึ่ง ทำพิธีพุทธาภิเษกโดยใช้ห้องพักครูของวิทยาลัยเป็นที่ ประกอบพิธี มีพระพุทธรูปมณฑลราชารักษ์ วัดสุทัศน์เป็นประธาน

พิธีหล่อพระรูป เริ่มวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2515 เชิญหุ่นพระพุทธรูปและ พระรูปมาสู่ประติมากรรมพิธี จากนั้นวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2515 ประกอบพิธีพุทธาภิเษกโดยสมเด็จพระสังฆราช วัดพระเชตุพนฯเป็นประธานจุดเทียนชัย เริ่มพิธีเวลา 19.00 น. เสร็จพิธี 24.00 น. ระหว่างพิธีมีพระเกจิอาจารย์ซึ่งนิมนต์มาจากวัดต่าง ๆ 19 รูป นั่งปรกมีพระสวดพุทธาภิเษก 2 ชุด รวม 8 รูป และ จอมพลถนอม กิตติขจร อดีตนายกรัฐมนตรี กรุณามาเป็นประธานในพิธีเททองในวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2515

เมื่อช่างได้ตกแต่งพระรูปเรียบร้อยแล้วได้นำมาประดิษฐานชั่วคราว ที่หน้ามุข ตึก 1 เปิดโอกาสให้เคารพสักการะได้ ขณะเดียวกันวิทยาลัยก็ทำการปรับปรุงสถานที่ ด้านหน้าวิทยาลัย พร้อมกับสร้างแท่นและตกแต่งอื่น ๆ มีกำหนดวันประดิษฐาน วันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ.2516 โดยวิทยาลัยก็ทำการปรับปรุงสถานที่ด้านหน้าวิทยาลัย พร้อมกับสร้างแท่นและตกแต่งอื่น ๆ มีกำหนดวันประดิษฐาน วันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ.2516 โดยวิทยาลัยร่วมกับสมาคมนักเรียนเก่าจัดงานขึ้นอย่างใหญ่โตสมพระเกียรติ เคลื่อนย้ายพระรูปเสด็จพ่อฯ ซึ่งตั้งอยู่ชั่วคราวที่หน้ามุข ตึก 1 ไปประดิษฐานยังแท่นที่ สร้างไว้ที่หน้าวิทยาลัย ในวันนั้นได้จัดให้มีทั้งพิธีพราหมณ์และพิธีสงฆ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานในพิธีเปิดพระอนุสาวรีย์ ในวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ.2519 ซึ่งเป็นวันมหามงคลคล้ายวันประสูติของเสด็จพ่อ

ภาพที่ 4 ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยที่หน้าพระรูป
(ที่มา: จดหมายเหตุ พระอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ณ
วิทยาลัยพณิชยการพระนคร, 2549 หน้า 50)

ในโอกาสนี้ได้ประกอบพิธีพุทธาภิเษกพระรูปย่อ และเหรียญขึ้นอีกจำนวนหนึ่ง เนื่องจากพระรูปย่อและเหรียญที่ทำพุทธาภิเษกไปเมื่อครั้งก่อนนั้นเป็นที่ต้องการกันมาก จึงต้องจัดสร้างเพิ่มเติมขึ้นอีก พิธีพุทธาภิเษกกระทำในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ.2516 โดยนิมนต์พระเกจิอาจารย์นั่งปลุกเสกและสวดพุทธาภิเษกอย่างเคย

“พณิขการพระนคร แต่ก่อนแต่ไร เหมือนพวงมาลัยลอยไร่แรมรังเดียวหลงเข้าวัด เดียวพลัดเข้าวัง แต่ยังอยู่ยั้งด้วยพลังฝังใจ ชื่นชมด้วยวังเสด็จบรม กรมหลวงชุมพรา แห่หลังรังนอนอนุสรณ์สุดท้าย”

ข้อความนี้เป็นเนื้อร้องท่อนหนึ่งของเพลงอนุสรณ์สุดท้าย คงจะเป็นการเตือนใจแก่ชาวพณิขการพระนครทุกคนให้ตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณของผู้เป็นเจ้าของวัง อันเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาที่รักยิ่งของพวกเราทุกคน การที่พวกเราได้เข้ามาอยู่ในวังกรมหลวงชุมพรา ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข เจริญก้าวหน้า ไม่ต้องเร่รอนเหมือนแต่กาลก่อน เป็นเพราะพระบารมีของผู้เป็นเจ้าของที่ดินผืนนี้ พระองค์ทรงเป็นปราชญ์บุคคลเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในสมัยที่ยังดำรงพระชนม์อยู่ หรือแม้สิ้นพระชนม์ไปแล้วเป็นเวลานานก็ยังเป็นที่กล่าวขวัญ ยกย่องกันอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะชาวพณิขการพระนครทุกคน ต่างก็เทิดทูนสักการะเสด็จพ่อกรมหลวงชุมพรา ไว้ในดวงใจเพราะพระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอย่างมหาศาลต่อชาวพณิขการพระนคร (กะนิงพร สรรพา,2543)

วิเคราะห์

หลักฐานคำบอกเล่าเกี่ยวกับวังกรมหลวงชุมพร ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่แล้วคือภาพความทรงจำจากยุคทศวรรษ 2460 เป็นต้นไป เช่น หม่อมเจ้าหญิงเรจิดาแรงอาภากร พระธิดา ทรงเล่าว่า

“...เนื้อที่วังนั้นมีประมาณ 20 ไร่เศษ ทรงขุดคลองเอาดินขึ้นถม มีคลองลัดเลี้ยว ทำสะพานเชื่อมเดินถึงกันจากเกาะนี้ไปเกาะโน้น ๆ ทุกเกาะมีหม่อมคนหนึ่งเป็นเจ้าของรับมอบดูแลความสะอาดปลูกไม้ดอกไม้ต้นกลางวันเดินเที่ยวและพายเรือเล่นสนุกดี แต่ตกกลางคืนเงียบและมีผี เสียงนกร้องน่ากลัว มีศาลาทุกแห่ง ศาลาใกล้ตำหนักใหญ่พอควร

ทาสีดำ มีคนตายที่ในวังจะตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่นั่น มีศาลาใหญ่กลางสวน
ปลูกไว้รับรองหลวงปู่ (ท่านอาจารย์สุขวิชฌามะขามเฒ่า) ท่านจะลงมาพัก
นาน ๆ ระหว่างวันประสูติเสด็จพ่อ เดือนธันวาคมทุกปี รวมทั้งหมดมี 4
ศาลา...”

ขณะที่พันเอก ขุนแผน กระทบมทอง (2457-2551) ซึ่งเกิดที่บ้านพักข้าราชการ
บริพาในวังของกรมหลวงชุมพรฯ เมื่อปี 2457 และหลวงปู่สุขวิชฌามะขามเฒ่า
3 ขวบ บันทึกลงภาพวังที่เคยเห็นไว้ว่า

“...วังของเสด็จในกรมในสมัยข้าฯ ยังเด็กดูใหญ่โตมโหฬาร แต่โต
ขึ้นรู้สึกว้าเล็ก...เสด็จในกรมชอบต้นไม้และป่ามาก ท่านจะไม่อยู่บนตึก
ใหญ่แต่จะมาอยู่เป็นเรือนแพฝาไม้ไผ่หลังคาแฝกข้างหลังตึก บริเวณนั้นจะ
มีคูน้ำต่าง ๆ ท่านปลูกต้นไม้ทุกชนิด มีผลไม้แปลกจากทั้งภายในและ
ภายนอกประเทศ ข้าฯ ชอบฝรั่งและชมพู ชมพูมีหลายชนิดแปลกๆ
บางอย่างเดียวกันไม่ได้หรือไม่ค่อยเห็น เช่น ชมพูเล็บมือนาง ซึ่งโตกว่าหัวแม่
มือเล็กน้อย ยาวประมาณสองนิ้วครึ่ง หวานฉ่ำชื่นใจ ทุเรียนแขกโตเท่า ๆ
ขนุน สับปะรดหนังคล้ายขนุน แต่เนื้อในเหมือนน้อยหน่า เม็ดเหมือน
น้อยหน่า รสหวานฉ่ำอมเปรี้ยวเล็กน้อย เวลาท่านเสด็จต่างประเทศท่าน
มักมีผลไม้แปลก ๆ ติดมือมาด้วย ท่านมีโรงเฟิร์นใหญ่อยู่หลักตำหนัก มี
เฟิร์นและหน้าวัว...”

ส่วนอาจารย์นิธย์ คำอุไร บุตรสาวของหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (รังสี คำอุไร)
เล่าถึงสภาพแวดล้อมเดียวกันนี้ว่า

“...ตามที่เล่ากันมา กรมหลวงชุมพรฯ โปรดที่จะประทับที่ศาลาแดง เป็น
ตำหนักไม้สองชั้น
อยู่กลางน้ำ เพราะอากาศเย็นสบาย เวลาเดินไปตำหนักต้องเดินข้ามสะพานไม้ที่
ทอดข้ามคู
น้ำเล็ก ๆ...”

แม้แต่ในความทรงจำของเด็กซึ่งเกิดและเติบโตภายในวังแห่งนี้ ยังมีมิติเรื่องถึ
ลับเหนือธรรมชาติ ดังที่พันเอก ขุนแผน กระทบมทอง เล่าว่า (สะกดตามต้นฉบับ)

“...เสด็จในกรมชอบสะสมของแปลก ๆ บนตึกมุมทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่เก็บเครื่องดนตรี พิณพาทย์ ราดตะโพน และมีหัวครูพระพิลาภอยู่ ในตอนเย็นโพล่โพล่ ถ้าข้าฯ เดินผ่านจะได้ยินเสียงปี่ดังวังเวงมากจนข้าฯ ชื่น หลังตึกใหญ่จะมีห้องพระโรงเป็นโรงเตี้ยชั้นเดียว ไม่ได้ยกพื้นแต่ปูกระเบื้องซีเมนต์ ใช้เป็นที่รับแขกกันเอง และเป็นที่พักขณะที่จะไปทำงานหรือกลับจากทำงาน ที่นี้มีจ้าวใหญ่อยู่เล่มหนึ่ง แต่ข้าฯ ไม่ทราบประวัติ แยกเผ่ายามกลัวหนักหนา บอกว่าวันดีคืนดีจะเห็นประกายไฟเป็นแสงพวยพุ่ง พุดถึงแขกเผ่ายามซื้อ สารระมาน เตี้ยลำสั้น แข็งแรง เวลาเสด็จในกรมไม่อยู่ ไปทะเล วังก็ไม่ค่อยมีคน คินหนึ่งขโมยขึ้นไปบนตึกปรากฏเดินไขกุญแจทุกห้องไขไม่ได้ บอกว่ารู้นหมด จนรุ่งเช้าแขกขึ้นมาจับได้พร้อมพวงกุญแจพวงใหญ่...”

น่าเสียดายที่ตำหนักใหญ่ถูกระเบิดเพลิงจากเครื่องบินสัมพันธมิตรในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 จนไฟไหม้หมดและต้องรื้อทิ้ง มีเพียงปากคำของอาจารย์นิธย์ คำอุไรที่บอกว่า “ตำหนักใหญ่ทาสีไข่ไก่ หน้าต่างทาสีเขียว ๆ ข้างบนหน้าต่างมีวงโค้ง ๆ” แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงหลงเหลือมาจากยุคของเสด็จในกรมฯ คือกำแพงวังซึ่งมีใบเสมา ดังที่ยังปรากฏเป็นกำแพงด้านถนนพิษณุโลกของพณิชยการพระนคร กำแพงที่มีใบเสมานี้เป็นฐานานุศักดิ์ทางสถาปัตยกรรมที่สงวนไว้ก่อนลอมเฉพาะที่ประทับของสมเด็จพระบรมวงศ์ที่ทรงมีฐานันดรเป็นเจ้าฟ้าเท่านั้น ดังเห็นได้จากกำแพงวังท่าพระของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระในปัจจุบัน) ทว่ากรมหลวงชุมพรฯ ทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอที่เมื่อประสูติเป็นเพียงพระองค์เจ้า แต่กลับมีใบเสมาบนกำแพงวัง จึงมีผู้สันนิษฐานว่าอาจทรงได้รับการยกย่องเสมอด้วยเจ้าฟ้า ด้วยเหตุว่าพระชนนีคือเจ้าจอมมารดาโหมด ผู้สืบราชินิกุลขุนนาคน ปัจจุบันกำแพงใบเสมาไม่ได้สูงมากนัก สืบเนื่องจากการถมที่และสร้างถนนพิษณุโลก 3 รอบ แต่ความข้อนี้นี้ยังไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารใด ๆ ยืนยัน (ศรัณย์ ทองปาน, 2563)

ภาพที่ 5 รั้ววัง พ.ศ.2550 (ที่มา: ชฎาพร จินชานา)

ปัจจุบันเราไม่สามารถเห็นภาพวังกรมหลวงชุมพรฯ ได้ชัดเจนว่าเป็นแบบใดแต่มีการกล่าวถึงว่าเจ้าจอมมารดาโหมดได้นำแบบแปลนวังกรมหลวงชุมพรฯ ไปเป็นแบบบ้านของพระยาสุริยานุวัตร ซึ่งมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องในตระกูลขุนนา

ภาพที่ 6 พระยาสุริยานุวัตร “นักเศรษฐศาสตร์คนแรกของไทย” พ.ศ.2569
(ที่มา: <https://www.bangkokbiznews.com/business/961014> กรุงเทพธุรกิจ)

“บ้านสุริยานุวัตร” ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์ ตั้งอยู่ที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) หรือสภาพัฒน์ ที่ตั้งอยู่ย่านสะพานขาว ด้านหนึ่งติดถนนหลานหลวง อีกด้านหนึ่งติดถนนกรุงเกษม ซึ่งใกล้กับวังกรมหลวงชุมพรฯ (พระยาสุริยานุวัตรเป็นลุงของกรมหลวงชุมพรฯ)

บทสรุป

ที่ดินวังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามประวัติศาสตร์ชาติ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนสุวิทย์พิทยาลัย ที่ตั้งกรมยุวชนทหาร ที่เก็บรถเมล์แดง และสถาบันการศึกษา ประวัติวังกรมหลวงชุมพรฯ เป็นประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) เป็นความทรงจำของบุคคลร่วมสมัย จึงอาจมีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนในรายละเอียดหลายประการ แต่คุณค่าของวังแห่งนี้มีผลต่อจิตใจของชาวพณิชยการพระนครในปัจจุบัน

จากการศึกษาวังกรมหลวงชุมพรฯ วิเคราะห์คุณค่าของวังออกเป็น 5 ด้าน

1. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานที่เชื่อมโยงกับบุคคลและเหตุการณ์สำคัญ
2. คุณค่าทางสถาปัตยกรรม สะท้อนรูปแบบและพัฒนาการของอาคารในช่วงเวลาหนึ่ง
3. คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่ผู้คนมีความสัมพันธ์และสร้างความหมายร่วมกัน
4. คุณค่าทางจิตใจและความทรงจำ เป็นพื้นที่แห่งการระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯ
5. คุณค่าทางการศึกษา สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์นอกห้องเรียน

บรรณานุกรม

- คะนิงพร สรรพา. (2543). *กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. พณิขการพระนคร. หน้า60
จดหมายเหตุพระอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
อากาทรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. 2549. กรุงเทพฯ: พณิข
การพระนคร.
- จดหมายเหตุเรือเชอชมสบรุก เข้ามาขอทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393.
พิมพ์ในจารพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดม
ศักดิ์ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2466. โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร
- นิธิ วัตูณิพงศ์. (2567). *ทหารเรือ หมอยา คางา พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรม
วงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ฉบับ “100 ปี วันอากาทร”*. พิมพ์ครั้งที่
2 กรุงเทพฯ: มูลนิธิราชสกุลอากาทร ในพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
หลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์.
- ประยูร ภมรมนตรี. (2525). *ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า*. จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พลโทประยูร ภมรมนตรีณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ
วรมหาวิหาร วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2525.หน้า 210-211.
- พระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาทรเกียรติวงศ์ กรมหลวง
ชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เทิดพระเกียรติและเผยแพร่พระเกียรติคุณ เนื่องใน “วัน
อากาทร” และครบรอบ 90 ปี ของการสิ้นพระชนม์ (19 พฤษภาคม พ.ศ.
2466- 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2556),2556. หน้า 81-82.*
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 23 หน้า 1315 วันที่ 24 มีนาคม ร.ศ.124.
- ศรัณย์ ทองปาน. (2563). *ให้โลกทั้งหลายเขาลือ: “เสด็จเตี้ย”กรมหลวงชุมพรฯ*. สาร
คดี.อภิเดช อากาทร, ม.ร.ว. “เสด็จในกรมหลวงชุมพรฯกับการเกษตร”.
วารสารศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 37,ฉบับที่ 10 สิงหาคม 2559. หน้า 146-159.

อัจฉรา ทองรอด. (2557). *ทหารเรือ หมอยา คาถา ศิลปิน พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. มุลินีราชสกุลอาภากร ในพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์.*

เอกสารเลขที่ 1112 กองกลาง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เรื่อง ขายที่และ ตีกริมนนพระราม 5 เชื่อมถนนพิษณุโลก (วังกรมหลวงชุมพรเดิม) ให้ กระทรวงศึกษาธิการ

เอกสารเลขที่ 789 กองกลาง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ บันทึกการ ประชุมผู้ถือสิทธิ์ ที่ดินบริเวณ วังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดม สักดิ์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2485 นะกะชวงมหาดไทย)

<https://www.bangkokbiznews.com/business/961014> กรุงเทพธุรกิจ. สืบค้นเมื่อ วันที่ 24 สิงหาคม 2569. บ้านสุริยานุวัตร.

บทสังเคราะห์ : ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมบนจิตรกรรมฝาผนัง วัดในลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง

มนัสสวาส กุลวงศ์¹แผน เอกจิตร²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสังเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่บนจิตรกรรมฝาผนังของวัดในลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาส จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ปฐมมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และจิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่า อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา โดยอ้างอิงจากงานศึกษาของ มนัสสวาส กุลวงศ์ (2539, 2561) มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร (2562) จากนั้นวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามประเด็นต่าง ๆ เช่น ภูมิโนเวศ การตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ อาชีพ การคมนาคม บ้านเรือน การแต่งกาย ศาสนา ประเพณี ศิลปะการแสดง และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ผลการสังเคราะห์พบว่า จิตรกรรมฝาผนังทั้งสามแห่งมิได้เป็นเพียงภาพประกอบพุทธประวัติ ชาดก หรือวรรณกรรมทางศาสนา แต่เป็นแหล่งเก็บรักษาความทรงจำของชุมชนที่บันทึกเรื่องราวของผู้คนในสังคมไทยหลายระดับ ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ขุนนาง ไพร่ ทาส พระสงฆ์ ไปจนถึงชาวจีน มลายู มุสลิม และชาวตะวันตก วัดมณีมาวาสให้ภาพเมืองท่าและสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) วัดโพธิ์ปฐมมาวาส เน้นความเชื่อของคนต่างศาสนาโดยเฉพาะภาพพิธีอาชูรอ ส่วนวัดคูเต่าสะท้อนภูมิโนเวศในลุ่มทะเลสาบสงขลา วิถีเกษตร ประมง ป่า และรูปแบบศิลปะที่สัมพันธ์กับหนังตะลุง การอ่านจิตรกรรมฝาผนังร่วมกับเอกสารและคำบอกเล่า จึงทำให้เห็นลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่างในฐานะพื้นที่พหุวัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ และศาสนา ดำรงอยู่คู่กับการพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสสวาส กุลวงศ์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

² อาจารย์แผน เอกจิตร ภาควิชาศิลปไทย วิทยาลัยช่างศิลปสุพรรณบุรี

คำสำคัญ : จิตรกรรมฝาผนัง สังคมวัฒนธรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลา วัดมัชฌิมาวาส วัดโพธิ์
ปฐมาวาส วัดคูเต่า

Abstract

This article aims to synthesize the reflections of society and culture depicted in the temple mural paintings of three sites in the lower Songkhla Lake basin: the murals of Wat Matchimawas, Wat Phopathamawas (Mueang District, Songkhla Province), and Wat Khu Tao (Bang Klam District, Songkhla Province). The study draws on the research of Manassawas Kullawong (1996,2018), Manassawas Kullwong Phaen Ekachit (2019) analyzing the murals according to the themes of ecology, settlement patterns, social structure, ethnic groups, occupations, transportation, housing, dress, religion, traditions, performing arts, and social change.

The synthesis reveals that the murals at all three temples are not merely illustrations of the Buddha's biography, Jataka tales, or religious literature, but rather serve as repositories of community memory that document the lives of people across multiple levels of Thai society—from kings, nobles, commoners, and slaves to monks, as well as Chinese, Malay, Muslim, and Western communities. The Wat Matchimawas murals extensively depict the port city and society during the reign of King Mongkut (Rama IV). Wat Phopathamawas emphasizes religious diversity, including depictions of the Ashura ceremony. Wat Khu Tao, meanwhile, reflects the ecology of the Songkhla Lake basin, agricultural and fishing ways of life, forest landscapes, and artistic forms connected to Nang Talung (southern Thai shadow puppetry). Reading these murals alongside documentary sources and oral accounts reveals the lower Songkhla Lake basin as a multicultural space, in which ethnic and religious diversity has coexisted alongside continuous mutual dependence and cultural exchange.

Keywords: Mural Paintings Socio-cultural aspects of the Songkhla Lake Basin, Wat Matchimawas, Wat Phopathamawas, Wat Khu Tao

1. บทนำ

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถและวิหารเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ร่วมกันของผู้สร้าง ผู้อุปถัมภ์ จิตรกร พระสงฆ์ และชุมชน เนื้อหาหลักมักอิงพุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิ หรือวรรณกรรมทางศาสนา รายละเอียดในฉาก นาฏลักษณะ(มนุษย์ พระ นาง เทวดา ยักษ์) ภาพกาก(คนธรรมดาทั่วไป) เครื่องแต่งกาย บ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอย และกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้เปิดพื้นที่ประสบการณ์ของผู้ชมแทรกอยู่ในโลกของเรื่องเล่าร่วมสมัยภาพเหล่านี้แม้มิได้เลียนแบบความจริงอย่างตรงไปตรงมา หากเป็นการคัดเลือกและประกอบสร้างภาพตัวแทนของสังคมตามโลกทัศน์ของผู้เกี่ยวข้อง (กาญจนา แก้วเทพ. 2549 ; มนัสสวาส กุลวงศ์. 2561)

พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง มีระบบนิเวศเชื่อมทะเลสาบกับอ่าวไทยและมิดลองอยู่ตะเภาเป็นลำน้ำสำคัญ พื้นที่ตั้งอยู่บนเส้นทางเดินเรือระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับแปซิฟิก จึงมีพ่อค้า นักบวช นักเดินทาง และคนหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐาน เมืองสงขลาเติบโตเป็นเมืองท่ามานานหลายศตวรรษ ส่วนชุมชนริมคลองทำหน้าที่ผลิตอาหารและเชื่อมการเดินทางจากพื้นที่ภายในสู่เมืองท่า ความหลากหลายของไทย จีน มลายู มุสลิม และชาวตะวันตกจึงเป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมบริเวณนี้ (สงบ ส่งเมือง. 2523 ; มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

บทความนี้ได้สังเคราะห์ข้อมูลจากงานศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัด 3 แห่ง ของ มนัสสวาส กุลวงศ์และแผน เอกจิตร มาพิจารณาร่วมกัน กล่าวคือ วัดมัสยิมาวาสตั้งอยู่ในเมืองสงขลา มีจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2406 เป็นหลักฐานสำคัญของสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539) วัดโพธิ์ปฐมวาสาอยู่ในเขตกำแพงเมืองใกล้ชุมชนไทย จีน และมุสลิม จิตรกรรมฝาผนังที่เขียนในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่นกัน โดยจิตรกรเมื่อครั้งที่มาเขียนฝาผนังวัดมัสยิมาวาสร่วมกับช่างท้องถิ่น ภาพที่โดดเด่นคือภาพอาชुरอหรือพิธีแห่เจ้าเซนของมุสลิมชีอะห์คลองบางหลวง ทำให้เห็นการรับรู้

ความแตกต่างทางศาสนาในพื้นที่พุทธศาสนสถาน (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561) ส่วนวัดคูเต่า ตั้งอยู่ริมคลองอู่ตะเภา ภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกได้รับการถ่ายทอดด้วยรูปแบบที่สัมพันธ์กับผนังตะลุงและประสบการณ์ของช่างท้องถิ่น (มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

การสังเคราะห์บทความฉบับนี้ มิได้ถือว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังทุกภาพเป็นกระจกสะท้อนความจริงอย่างปราศจากเงื่อนไข แต่พิจารณาจิตรกรรมฝาผนังในฐานะหลักฐานที่ได้ตรวจสอบร่วมกับพงศาวดาร เอกสารราชการ งานวิจัย คำบอกเล่า และบริบททางศิลปกรรม วิธีดังกล่าวช่วยแยกแยะระหว่างเนื้อหาตามขนบของงานจิตรกรรมไทยประเพณีและรายละเอียดที่มาจากประสบการณ์ตรงของจิตรกร พร้อมทั้งทำให้เห็นว่าภาพที่ดูเป็นเพียงฉากประกอบซึ่งมีคุณค่าต่อประวัติศาสตร์สังคมอย่างยิ่ง (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539, น. 722-725; มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561, น. 113-142)

2. วัตถุประสงค์และแนวทางการสังเคราะห์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่บนจิตรกรรมฝาผนังของวัดในกลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง แนวทางการสังเคราะห์โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลเป็น 10 ประเด็น ได้แก่ 1) ภูมินิเวศและการตั้งถิ่นฐาน 2) โครงสร้างสังคมและอำนาจ 3) สังคมพหุวัฒนธรรม 4) เศรษฐกิจอาชีพการค้าและการคมนาคม 5) บ้านเรือนเครื่องใช้ไม้สอย และการแต่งกาย 6) ครอบครัว วิถีชีวิต อาหาร และนันทนาการ 7) ศาสนา ความเชื่อประเพณีและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ 8) ภาษาภาพท้องถิ่นและการถ่ายทอดวัฒนธรรม 9) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม 10) คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์

3. พื้นที่ศึกษาและลักษณะของจิตรกรรมฝาผนัง

3.1 วัดมณีมาวาส: ภาพเมืองท่าสมัยรัชกาลที่ 4

จิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาสเป็นงานสกุลช่างหลวงกรุงเทพฯ ที่สร้างขึ้นในบริบทเมืองสงขลาซึ่งกำลังขยายตัว ภาพมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์และครอบคลุมทั้งชุมชน การปกครอง เศรษฐกิจ ครอบครัว การศึกษา ศาสนา วิถีชีวิต อาหาร เครื่องใช้ไม้

สอย การแต่งกาย ดนตรี อาวุธ พระราชพิธี ธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และปัญหาสังคม จึงเป็นฐานข้อมูลกว้างที่สุดในสามกรณีศึกษา (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539)

ลักษณะเด่นคือการแสดงผู้คนหลายสถานะและเชื้อชาติ ทั้งพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ไพร่ ทาส พระสงฆ์ พราหมณ์ ชาวบ้าน จีน แขก และชาวตะวันตก ตำแหน่ง ขนาด อิริยาบถ เครื่องแต่งกาย และผู้ติดตาม ที่แสดงให้เห็นถึงฐานะทางสังคมของคนในสังคมต้นรัตนโกสินทร์ ขณะเดียวกัน ภาพเรือ อาคารจีน ประตูเมือง พืชพันธุ์ และกิจกรรมการค้า ทำให้เรื่องราวที่อิงกรุงเทพฯ เชื่อมเข้ากับสภาพเมืองสงขลาได้อย่างกลมกลืน (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539, น. 722-724)

ภาพที่ 1-2 จิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาส สงขลา

3.2 วัดโพธิ์ปฐมมาวาส: พื้นที่ศาสนากับภาพตัวแทนอาชुरอ

วัดโพธิ์ปฐมมาวาสเป็นวัดเก่าในเขตบ่อหยาง ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนไทย จีน และมุสลิม งานศิลปกรรมผสมผสานแบบรัตนโกสินทร์กับสกุลช่างท้องถิ่นสงขลา เนื้อหาหลักเกี่ยวกับพระมาลัยคำหลวงและความคิดเรื่องกรรม ความตาย นรก สวรรค์ และไตรลักษณ์

แต่ภาพกากกลับนำเสนอชีวิตสามัญชนและพิธีศพบของศาสนิกหลายกลุ่ม ทั้งพุทธ จีน และมุสลิม (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561, น. 119–125)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังพิธีอาชูรอหรือพิธีแห่เจ้าเซ็นที่ซ่อนตัวอยู่หลังประตูบานแฝด มีรายละเอียดของขบวนแห่ คน และเครื่องประกอบพิธีที่มีรายละเอียดครบถ้วน ผู้ศึกษาเสนอว่าจิตรกรอาจเคยมีประสบการณ์ตรงซึ่งอาจเป็นช่างมุสลิมเชื้อสาย อย่งไรก็ตาม ข้อเสนอแนะนี้เป็นการตีความบนฐานข้อมูลจากคำบอกเล่าและหลักฐานพิธีกรรม ความสำคัญของภาพอยู่ที่การนำพิธีกรรมของมุสลิมเข้าสู่พื้นที่พุทธศาสนสถานและทำให้ผู้ชมในเมืองสงขลารับรู้ความหลากหลายของสังคมไทย (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561, น. 121–142)

ภาพที่ 3-4 จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ปฐมาวาสพิธีอาชูรอหรือพิธีแห่เจ้าเซ็น
เปรียบเทียบเครื่องแห่(ได้ระบัต)ในปัจจุบัน

3.3 วัดคูเต่า: ภูมิโนเศคลองอยู่ตะเภาและสุนทรียะแบบหนังตะลุง

วัดคูเต่าตั้งอยู่ริมคลองอยู่ตะเภาเชื่อมต่อกับทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ชุมชนรอบวัดประกอบด้วยไทยพุทธ ไทยเชื้อสายจีน และมุสลิม ภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนเรื่องเวสสันดรชาดก บันทึกเรื่องราวทางสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพได้บันทึกเรื่องราวของสัตว์ป่า พันธุ์ไม้ บ้านเรือน การล่าสัตว์ การหาของป่า การแต่งกาย และความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยตัวละครจำนวนหนึ่งมีเส้น ท่าทาง และรูปลักษณ์คล้ายตัวหนังตะลุง ผู้ให้ข้อมูลท้องถิ่น(รัชกาลที่ 5) จึงเห็นว่าช่างอาจเป็นช่างหนังตะลุงหรือพระผู้ชำนาญงานช่าง (มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

จิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่าทำให้เห็นภาพพื้นที่ตอนในมากกว่าสองวัดในเมืองสงขลา ได้แก่ ควน(เนินเขา) ป่า นา สวน คลอง และสัตว์ป่านานาชนิด ภาพจึงช่วยเชื่อมโยงเมืองท่ากับโลกชนบทที่ผลิตอาหาร ใช้ทรัพยากรป่า และเดินทางทางน้ำเข้าสู่ตลาดและชุมชนอื่นในกลุ่มทะเลสาบสงขลา

ภาพที่ 5-6 จิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่าเรื่องเวสสันดรชาดก จิตรกรพื้นถิ่น เขียนภาพแบบรูปหนังตะลุง

4. ภูมิโนแควและการตั้งถิ่นฐาน

ภูมิโนแควเป็นโครงสร้างพื้นฐานของชีวิตในกลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง มีทั้งชายฝั่งอ่าวไทย ชายฝั่งทะเลสาบ พื้นที่ราบลุ่ม คลองอู่ตะเภา ที่นา สวน และควน (มนัสสวาส กุลวงศ์และเอกจิตร 2562) ใช้คำท้องถิ่นจำแนกผู้คนตามพื้นที่และอาชีพ ได้แก่ “โหมวเล” ผู้ทำประมงชายฝั่ง “โหมวเมือง” ผู้ค้าขายหรือรับราชการ “โหมวนา” ผู้ทำเกษตรในที่ราบ และ “โหมวควน” ผู้ทำไร่สวน ล่าสัตว์ และหาของป่า การจำแนกนี้แสดงว่าภูมิประเทศมิใช่เพียงฉาก แต่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์และเครือข่ายเศรษฐกิจวิถีทำกินของผู้คน

จิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาสบันทึกชุมชนเมืองที่มีบ้านเรือนและอาคารริมน้ำเรือสำเภาและเรือหลายชนิดแสดงถึงการค้าและการสัญจรทางน้ำ ส่วนจิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่าบันทึกลักษณะเรือนพื้นถิ่นและเส้นทางบกที่ชาวบ้านใช้สัญจร การเชื่อมโยงนี้ทำให้เมืองสงขลาไม่อาจดำรงอยู่โดยแยกจากชุมชนเกษตรและประมงตอนใน ภาพสัตว์ป่าที่วัดคูเต่า เช่น เสือ กวาง ลิง งู นก กระรอก กระแต ค้างคาว หมาใน ช้างป่า และรังผึ้ง บันทึกความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ก่อนการเปลี่ยนแปลงเป็นเกษตรกรรมและชุมชนกึ่งเมือง ภาพยังสัมพันธ์กับอาชีพล่าสัตว์ หาน้ำผึ้ง และเก็บของป่า เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันที่สัตว์หลายชนิดสูญหาย จิตรกรรมฝาผนังจึงเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อมและช่วยให้มองเห็นทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ (มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

ภาพที่ 7 จิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่ามีสัตว์ป่ามากมาย

ภาพที่ 8 จิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาสการสัจจและการตั้งบ้านเรือนริมน้ำ

5. โครงสร้างสังคมและอำนาจ : ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน

ภาพจากวัดมณีมาวาสแสดงถึงโครงสร้างสังคมมีการแบ่งศักดินาเป็นชนชั้นต่าง ๆ แยกเป็น 2 ชั้น คือชนชั้นผู้ปกครองประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนาง ชนชั้นใต้การปกครองประกอบด้วยไพร่ ทาส ส่วนพระสงฆ์ พราหมณ์ และชาวต่างชาติต่างศาสนา อยู่นอกเหนือลำดับชั้นศักดินา หากมีสังกัดเช่นเดียวกับคนทั่วไปในสังคมรัตนโกสินทร์ โดยแสดงผ่านภาพเครื่องยศ รั้ว อาวุธ และจำนวนผู้ติดตามทำให้ผู้ชมอ่านสถานภาพของบุคคลได้อย่างชัดเจน (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539, น. 722–723)

การสร้างและบูรณะวัดในสงขลาโดยเจ้าเมืองและกรมการเมืองมีนัยความสัมพันธ์เชิงทางอำนาจ การใช้ต้นแบบงานจิตรกรรมไทยสกุลช่างหลวงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าเมืองสงขลา กับราชธานีและความชอบธรรมของตระกูล ณ สงขลาในฐานะผู้ปกครองท้องถิ่น จิตรกรรมฝาผนังจึงเป็นทั้งพื้นที่สั่งสอนศีลธรรม พื้นที่สื่อโลกทัศน์ของชนชั้นนำ และเวทีประกาศเกียรติยศของผู้อุปถัมภ์ (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561, น. 117–118, 141–142)

อย่างไรก็ตาม ภาพภาพทำให้คนธรรมดาปรากฏตัวในพื้นที่เดียวกับตัวเอกตามชนบคนกลุ่มต่าง ๆ กำลังทำงาน พักผ่อน ทะเลาะ เกี้ยวพาราสี กินอาหาร ดื่มหรสพ หรือเดินทาง ภาพเหล่านี้สะท้อนความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคม และเปิดโอกาสให้ศึกษาความสัมพันธ์ทั้งแบบร่วมมือและขัดแย้งในสังคม (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539, น. 723–724)

ภาพที่ 9-10 จิตรกรรมฝาผนังวัดมัชฌิมาวาส คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมรัตนโกสินทร์

6. สังคมพหุวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกัน

ภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งสามวัด ได้สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง เป็นพื้นที่ที่พบปะของผู้คนหลายเชื้อชาติ วัดมัชฌิมาวาสสะท้อนภาพคนจีน แหก และชาวตะวันตกผ่านรูปลักษณ์ เครื่องแต่งกาย บ้านเรือน เรือ และอาชีพ วัดโพธิ์ปฐมาวาส แสดงผ่านภาพพิธีกรรมความตายของไทยพุทธ จีน และมุสลิม ส่วนวัดคูเต่าตั้งอยู่ในชุมชนที่มีทั้งไทยพุทธ จีน และมุสลิม ต่างพึ่งพาอาศัยกันทั้งด้านการประมง เกษตร(ทำนา ทำสวน) หาของป่า ล่าสัตว์และการค้า (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539; มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561; มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

ชุมชนจีนมีบทบาทสำคัญต่อเมืองท่าและพื้นที่ริมคลอง ในเมืองสงขลาพบอาคารแบบจีนและกิจการการค้า ส่วนบริเวณคูเต่าตามคำบอกเล่าว่าชาวจีนชุดคูเชื่อมคลองอยู่ตะเภาเพื่อทำสวนส้มจุกและค้าขายทางเรือ ส่วนจีนมีจำนวนมากและสินค้าเดินทางระหว่างตลาดคูเต่ากับหาดใหญ่ ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้วัฒนธรรมจีนไม่ใช่องค์ประกอบภายนอก แต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างเศรษฐกิจของท้องถิ่น

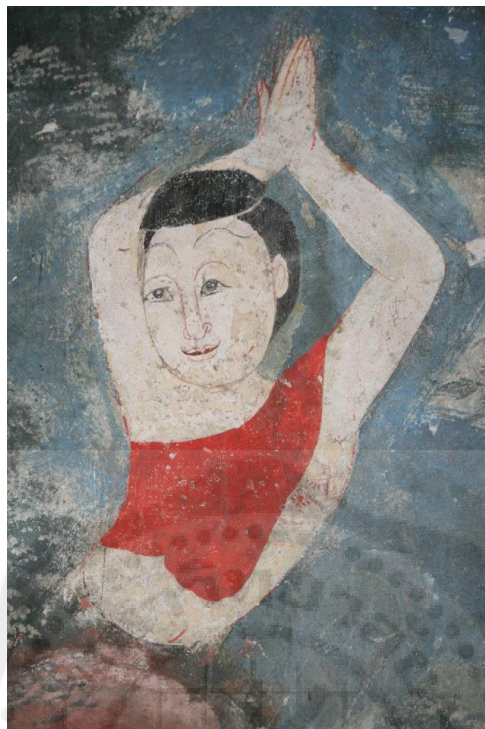
ชุมชนมุสลิมปรากฏทั้งในเมืองและริมคลอง ชุมชนบ้านบนใกล้วัดโพธิ์ปฐมาวาสเป็นชุมชนมุสลิมภายในกำแพงเมือง ขณะที่ชุมชนมุสลิมบริเวณคลองทอนสำโรง บ้านควน และบ้านใต้มีความเชี่ยวชาญด้านประมง ภาพพิธีอาชูรอแบบมุสลิมชีอะห์(เจ้าเซ็น) ช่วย

ขยายความเข้าใจให้กับมุสลิมสุนหนี่ในพื้นที่ไปสู่ความหลากหลายภายในอิสลามของสังคมไทย (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561; มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

อย่างไรก็ตามสังคมพหุวัฒนธรรมจากจิตรกรรมฝาผนัง ยังถูกอธิบายถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในขณะเดียวกันยังสะท้อนภาพความขัดแย้ง อันเป็นปกติวิสัยของมนุษย์ ภาพได้บันทึกเรื่องราวทะเลาะวิวาท ปัญหาผีผ่น อั้งยี่ ความยากจน และความขัดแย้งในครอบครัว แต่ความแตกต่างเหล่านี้ดำรงอยู่ภายในโครงข่ายการค้าขาย การใช้ทรัพยากรร่วมกัน และการเข้าร่วมประเพณีของชุมชน จึงเป็นพหุวัฒนธรรมที่เกิดจากการต่อรอง ฟังพาและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 11 จิตรกรรมฝาผนังวัดมัสยิดมิมาวาส แสดงการแต่งกายของ ชาวจีน เด็กไ้วผ่มจุ มุสลิมชายหญิง โปกผ้าแบบมลายู รวมถึงชายไทยนุ่งโจงกระเบน

ภาพที่ 12 จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ปฐมาวาส : หญิงไทยนิยมไว้ผมเปียัดจอน (ที่นิยมอย่างในรัชกาลที่ 3) ออก เป็นผมทรงดอกกระพุ่ม ซึ่งนิยมในสมัยรัชกาลที่ 4

7. ด้านเศรษฐกิจ: อาชีพและการคมนาคม

ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้สะท้อนภาพด้านเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงท่ากับชุมชนผู้ผลิต วัดมัทธิมาวาสแสดงการค้าขาย การรับจ้าง การประมง การทำสวน และการเดินเรือของชาวต่างชาติ ส่วนวัดคูเต่าแสดงการทำสวนผลไม้ ลำสัตว์ หาดของป่า และหาน้ำผึ้ง ชุมชนมีลักษณะพึ่งพาตนเองได้ ผลผลิตส่วนเกินถูกนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนที่ตลาดนัด (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539, น. 723; มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562) ซึ่งวิธีการทำมาหากินจากช่วงต้นของรัตนโกสินทร์ในพื้นที่ชุมชนเมืองสงขลา ยังคงทำการค้าการประมง ย่านชุมชนคลองอู่ตะเภาตอนล่างยังคงสืบทอดวิธีการทำมาหากินแบบดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน อาจมีการปรับเปลี่ยนเครื่องมือ เช่น ภูมิปัญญาประมงอาศัยเรือและเครื่องมือ เช่น “บาม” ซึ่งเป็นตาข่ายขนาดใหญ่ซึ่งขำมคลองและใช้เรือเข้าไปเก็บปลา ความรู้เรื่องฤดูกาล กระแสน้ำ พันธุ์ปลา และการประดิษฐ์เครื่องมือ สะท้อนการปรับตัวต่อระบบนิเวศเฉพาะ

ของคลองอยู่ตะเภา ชาวมุสลิมซึ่งชำนาญการเดินเรือและประมงมีบทบาทสำคัญในการนำผลผลิตสู่ตลาด ภูมิปัญญาการทำนา ทำสวน หาปลา หาน้ำผึ้งยังคงสืบทอดกันจนปัจจุบัน

การคมนาคมก่อนการตัดถนน เรือเป็นพาหนะหลักสำหรับไปวัด ตลาด และชุมชนต่าง ๆ มีเรือแม่ลัว้งในทะเลสาบและเรือสินค้าล่องจากหาดใหญ่สู่ชุมชนย่านคูเต่า การสร้างถนนและการแพร่หลายของรถยนต์ทำให้การเดินทางทางน้ำลดบทบาทลง วิถีชีวิตจึงเปลี่ยนจากชุมชนที่หันหน้าเข้าหาคลองไปสู่ชุมชนที่หันเข้าหาถนน การเปลี่ยนแปลงนี้ยังส่งผลต่อการศึกษา การทำงาน และการย้ายออกของคนรุ่นใหม่ (มนัสสาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

ภาพที่ 13-14 จิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่า ภาพสะท้อนพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนล่างอุดมไปด้วยสัตว์ป่า ผึ้ง พืชพันธุ์ในท้องถิ่น สะตอ มังคุด มะม่วง

8. บ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอยและการแต่งกาย

บ้านเรือนในจิตรกรรมฝาผนังแสดงความแตกต่างทั้งตามฐานะและภูมิประเทศ วัดมัชฌิมาวาสมีวัง เรือนขุนนาง เรือนไทย บ้านมุงจาก อาคารจีน และตึกแบบตะวันตก ส่วนวัดคูเต่าปรากฏบ้านยกพื้น หลังคากระเบื้องดินเผา ฝาฉลุฟัก และจั่วพระอาทิตย์แบบเรือนไทยปักซี่ใต้ จิตรกรใช้เรื่องเวสสันดรชาดกชาดก ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แสดงถึงการให้ความสำคัญของการบำเพ็ญทานบารมีสูงสุด จิตรกรและผู้สร้างผู้อุปถัมภ์) แฝงเจตนาถ่ายทอดวรรณกรรมพุทธศาสนาให้ผู้ชมหรือผู้มาทำบุญได้อย่างลึกซึ้ง

เครื่องใช้ไม้สอยในภาพครอบคลุมภาชนะอาหาร เสื้อ เครื่องจักสาน อุปกรณ์ทำงาน อวุธ รม เครื่องดนตรี เรือ และเครื่องประกอบพิธี รวมทั้งการรับสินค้าหรือรูปแบบจากจีนและตะวันตก เครื่องใช้ไม้สอยเหล่านี้จึงเป็นภาพสะท้อนถึงฐานะของคนในสังคมทั้งฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539, น. 476-652)

การแต่งกายบ่งบอกถึงเพศ ชนชั้น และชาติพันธุ์ ขุนนางใช้ผ้าลายและเครื่องประกอบยศ ชายชาวบ้านภาคใต้แต่งโจงกระเบนหรือผ้าขาวม้าลายตาหมากรุก บางคนไม่สวมเสื้อและพาดผ้าขาวม้าบนบ่า หญิงสาวห่มสไบ ไว้ผมประบ่า ผมหงดอกกระพุ่ม หรือผมปักเดิม(กรรจรรอก) และสวมเครื่องประดับ ชาวจีนสวมเสื้อแขนยาว กางเกงขายาว และรองเท้าวาง หึงชายมุสลิมสวมหมวกแขก(กาปิเยาะห์) หรือคลุมผ้าคล้ายคลุมฮิญาบ ส่วนทหารไทยแต่งกายเสื้อราชปะแตนงูโจง นุ่งกางเกง ทหารชาติตะวันตกสวมเสื้อทูนิคแต่งกายตามอย่างตะวันตก หมวก เข็มขัด กุ้งเท้า และรองเท้าแบบยุโรป ภาพจึงบันทึกทั้งความต่อเนื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่นและการปรับตัวสู่ความทันสมัย (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539, น. 544-629; มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

9. ครอบครัว วิถีชีวิต อาหาร และนันทนาการ

ภาพครอบครัวมีทั้งไทย จีน และตะวันตก แสดงการดูแลบุตร การแบ่งงาน และความสัมพันธ์สามภรรยา ภาพนางมัทรีหาผลไม้กลับอาศรมทำให้เห็นบทบาทผู้หญิงในการจัดหาอาหารและดูแลครอบครัว ส่วนภาพชุกกับนางอมิตตาเปิดพื้นที่ให้ตีความนิยามความหมายภายใต้ขนบคิดของหญิงไทยแบบแม่ศรีเรือน ความต่างวัย และความไม่

สมดุลในครอบครัว (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539, น. 361–374; มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562) นอกจากนี้อาหารเชื่อมโยงทรัพยากรกับความสัมพันธ์ทางสังคม ภาพการรับประทานอาหารด้วยมือ การจัดสำรับ และภาชนะต่าง ๆ สะท้อนวัฒนธรรมการกิน

กิจกรรมพักผ่อนในจิตรกรรมวัดมณีมาวาสมีหลากหลาย ตีโก้ ว่าว ดนตรี ฟันหลวง กระป๋องบอง มวยไทย จั้ว ญวนหก ฯลฯ ส่วนพื้นที่จิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่ามีหนังตะลุงโนรา กิจกรรมเหล่านี้มีทั้งมิติความบันเทิง การแข่งขัน พิธีกรรม และการสื่อค่านิยม ภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดในกลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่างจึงมีทั้งวัฒนธรรมราชสำนักและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ผสมปนเปกันทั้งไทย จีน แขก ซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของภาคใต้ มาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์เป็นอย่างน้อย

ภาพที่ 15 ภาพชุก วัดคูเต่าเขียนแบบรูปหนังตะลุง

ภาพที่16 ภาพชูชกวัดมัมชฌิมาวาสเขียนแบบช่างหลวง
ชูชกมีเครื่องแต่งกายแบบพราหมณ์

ภาพที่ 17 การแสดงจิ้งจอก จากจิตรกรรมฝาผนังวัดมัมชฌิมาวาส

ภาพที่ 18 กิณรีรายำโนราท่าผาลาเพียงไหล

10. ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

จิตรกรรมฝาผนังทั้งสามวัด เขียนเรื่องพุทธประวัติ พระมาลัยและเวสสันดรชาดก ภาพเหล่านี้ทำหน้าที่ถ่ายทอดคำสอนเรื่องพุทธศาสนา กฎแห่งกรรม ทานบารมี ความไม่เที่ยง และการละเว้นความชั่ว ซึ่งจิตรกร นำคำสอนมาถ่ายทอดเพื่อให้คนทุกชนชั้นได้เรียนรู้ ทำให้วัดเป็นทั้งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โรงเรียนของชุมชน และสื่อสารธรรมะ ผู้สูงอายุใช้ภาพเล่าเรื่องธรรมะแก่เด็ก ขณะที่คนต่างชนชั้นสามารถเข้าถึงภาพและพิธีกรรมของวัดได้ (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561; มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

วัดโพธิ์ปฐมาวาสเสนอความตายเป็นสังขารร่วมของพุทธ จีน และมุสลิม ภาพเพ่งอสุภะ ฮวงซุ้ย และประเพณีการแห่อาชुरออยู่ภายในชุดความคิดเดียวกันว่ามนุษย์ทุกศาสนาต้องเผชิญความตาย การวางภาพเช่นนี้ทำให้จิตรกรรมฝาผนังเป็นพื้นที่เรียนรู้ความแตกต่างและความเป็นมนุษย์ร่วมกัน (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561, น. 123-142)

ประเพณีของชุมชนคู่เต่าผูกพันกับสายน้ำ ได้แก่ ชักพระทางน้ำ แข่งเรือ เพลงเรือ ทำบุญเดือนสิบหรือชิงเปรต พิธีต้อนรับเด็กเกิดใหม่ และพิธีเข้าสู่หnutí ประเพณีเหล่านี้

เชื่อมพุทธ อิสลาม ความเชื่อบรรพบุรุษ และความเชื่อพื้นถิ่นเข้ากับวงจรชีวิตและปฏิทินชุมชน (มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

11. ภาษาภาพท้องถิ่นและการถ่ายทอดวัฒนธรรม

จิตรกรรมฝาผนังทั้งสามแห่ง แสดงการต่อระหว่างจิตรกรรมไทยแบบประเพณีตามแบบแผนของสกุลช่างหลวงกับประสบการณ์ของช่างท้องถิ่น วัดมณีมาวาสใช้ทักษะช่างหลวงกรุงเทพฯ หากแต่กรบบริบทแวดล้อมของเมืองสงขลา วัดโพธิ์ปฐมมาวาสผสมรูปแบบรัตนโกสินทร์กับภาพภาคตามจินตนาการของช่างท้องถิ่น ส่วนวัดคูเต่าใช้เส้นทำทาง และตัวละครที่สัมพันธ์กับหนังตะลุงอย่างชัดเจน ความแตกต่างนี้ชี้ว่าอิทธิพลจากศูนย์กลางมิได้ลบเลือนความเป็นท้องถิ่น แต่ถูกเลือก ดัดแปลง และประกอบสร้างใหม่อย่างมีความหมาย

หนังตะลุงและโนราห์มีบทบาทเกินกว่ามหรสพ เพราะเป็นระบบการเล่าเรื่องที่บรรจุความรู้ทางศาสนา จริยธรรม อารมณ์ขัน และข้อวิจารณ์สังคม เมื่อรูปแบบตัวหนังเข้าสู่จิตรกรรมฝาผนัง ผู้ชมท้องถิ่นจึงอ่านเรื่องชาดกผ่านภาษาภาพที่คุ้นเคย จิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่าจึงเปรียบเสมือนเวทีหนังตะลุงที่หยุดนิ่ง แต่ยังคงเล่าเรื่องและกระตุ้นความทรงจำของชุมชนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง (มนัสสวาส กุลวงศ์ แผน เอกจิตร 2562)

12. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาสังคม

จิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาสบันทึกช่วงที่สยามเปิดรับวัฒนธรรมของชาติตะวันตกมากขึ้น การแต่งกายทหาร อาวุธ อาคร เริอ และชาวต่างชาติ แสดงความทันสมัยควบคู่กับธรรมเนียมเดิม วัดโพธิ์ปฐมมาวาสแสดงการส่งผ่านโลกทัศน์จากกรุงเทพฯ สู่หัวเมือง ส่วนวัดคูเต่าทำให้เห็นสังคมชนบทก่อนถนนและเมืองขยายตัว จึงสามารถอ่านภาพทั้งสามเป็นลำดับความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลาง เมืองท่า และชุมชนตอนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง นอกจากนี้ปัญหาสังคมที่ปรากฏ เช่น ความยากจน โรคภัย การขายตัวเป็นทาส ผีน อังยี การทะเลาะวิวาท และความขัดแย้งครอบครัว แสดงว่าจิตรกรรมฝาผนังมิได้มีแต่ภาพอุดมคติ การบันทึกเรื่องเหล่านี้ช่วยเติมช่องว่างของเอกสารประวัติศาสตร์ที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับราชการของอาณาจักรและบทบาทของชนชั้นนำ (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539, น. 709-725)

13. คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์

อย่างไรก็ตาม การใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นหลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์มีข้อควรคำนึงอย่างน้อย 3 ประการ ประการแรก ต้องแยกเนื้อหาหลักของภาพจิตรกรรมที่ผู้สร้างต้องการเล่าเรื่อง ทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหรือวรรณกรรมต่าง ๆ ออกจากรายละเอียดของภาพ โดยให้ผู้ศึกษาให้ความสำคัญกับตัวภาพรวมถึงบริบทแวดล้อมของฉาก ประการที่สอง ผู้ศึกษาต้องตระหนักว่าผู้อุปถัมภ์และจิตรกร เลือกเล่าตามประสบการณ์และสิ่งที่ต้องการจะนำเสนอ จึงมิใช่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดในสังคม ประการที่สาม ในการศึกษาต้องตรวจสอบกับหลักฐานประเภทอื่น ๆ การตีความเช่นนี้ทำให้จิตรกรรมฝาผนังมีสถานะเป็นหลักฐานที่มีเงื่อนไข และยังคงมีคุณค่าสูงต่อการศึกษาประวัติศาสตร์สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และมานุษยวิทยา (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2539, น. 724–725; มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561, น. 113–142)

14. อภิปรายผลเชิงสังเคราะห์

เมื่อพิจารณาจากการศึกษาวิจัยเรื่องจิตรกรรมฝาผนังทั้งสามวัด ให้ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมกลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่างในสามระดับ วัดมณีมาวาสคือภาพระดับเมืองและรัฐ วัดโพธิ์ปฐมมาวาสคือภาพระดับความสัมพันธ์ทางศาสนาและชาติพันธุ์ ส่วนวัดคูเต่าคือภาพระดับภูมิโนเวศและชีวิตชุมชนริมคลอง ทั้งสามระดับเชื่อมกันด้วยการเดินทาง การค้า การอุปถัมภ์วัด และการเปิดโลกทัศน์ระหว่างกันของช่างหลวงและช่างท้องถิ่นผ่านรูปแบบงานจิตรกรรมฝาผนัง

ข้อค้นพบสำคัญคือ “ความเป็นท้องถิ่น” ไม่ใช่สิ่งปิดตาย ช่างท้องถิ่นรับแบบศิลปะจากราชธานีกรุงเทพฯ รับการแต่งกายและวัฒนธรรมจากโลกตะวันตก รับบทบาทเศรษฐกิจและวัฒนธรรมจีน และรับรู้โลกอิสลาม แล้วดัดแปลงองค์ประกอบของเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านั้นผ่านภาพและประสบการณ์ของตน ภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงเป็นผลของการแลกเปลี่ยนมากกว่าผลผลิตของวัฒนธรรมกลุ่มเดียว

อีกประการหนึ่งคือสายน้ำทำหน้าที่ทั้งทางกายภาพและวัฒนธรรม คลองและทะเลสาบเชื่อมคน เมือง ตลาด วัด และพิธีกรรม การลดบทบาทของการเดินทางทางน้ำจึงมิใช่เพียงการเปลี่ยนพาหนะ แต่เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน ภาพ

สังคมพหุวัฒนธรรมที่ปรากฏไม่ถูกทำให้เป็นภาพโรแมนติก การอยู่ร่วมกันมีทั้งความร่วมมือ การพึ่งพา การแบ่งลำดับชั้น และความขัดแย้ง แต่ความสามารถของชุมชนในการสร้างพื้นที่ร่วม เช่น ตลาด งานบุญ และศิลปกรรมในวัด ลำคลอง ทะเลสาบรวมถึงทะเลอ่าวไทยที่เชื่อมโลกทัศน์ของราชธานีกับท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ซึ่งมีเมืองสงขลาเป็นหัวเมืองสำคัญต่อความมั่นคงของราชธานีกรุงเทพฯ ทำให้ความแตกต่างสามารถเจรจาต่อรองและสืบทอดอยู่ในโครงสร้างเดียวกันได้อย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบัน

15. สรุป

จิตรกรรมฝาผนังวัดมัทธมิมาวาส วัดโพธิ์ปฐมาวาส และวัดคูเต่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ช่วยให้มองเห็นสังคมวัฒนธรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาตอนล่างอย่างรอบด้าน ตั้งแต่โครงสร้างอำนาจของรัฐกับเมืองในขอบเขตลุ่มน้ำกรุงเทพฯ ไปจนถึงบ้านเรือน อาชีพ เครื่องใช้ไม้สอย การแต่งกาย ความสัมพันธ์ครอบครัว ศาสนา ประเพณี และภูมินิเวศของชุมชนริมคลอง ภาพเหล่านี้บันทึกทั้งคนไทย จีน มลายู มุสลิม และชาวตะวันตก แสดงให้เห็นว่าสังคมสงขลาก่อตัวจากการเคลื่อนย้ายและแลกเปลี่ยนของผู้คนหลายกลุ่ม

วัดมัทธมิมาวาสให้ฐานข้อมูลกว้างเกี่ยวกับสังคมสมัยรัชกาลที่ 4 วัดโพธิ์ปฐมาวาสทำให้เห็นการใช้พื้นที่พุทธศาสนสถานรับรู้พิธีกรรมและความตายของต่างศาสนิก ส่วนวัดคูเต่าบันทึกป่า สัตว์ น้ำ เกษตร ประมง และภาษาภาพแบบหนังตะลุง เมื่อรวมกันจึงได้ภาพที่เชื่อมโยงกับชนบท ศูนย์กลางกับท้องถิ่น และศาสนากับชีวิตประจำวัน

คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังมิได้อยู่เฉพาะความงาม แต่รวมถึงความสามารถในการเก็บรักษาความทรงจำ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เอกสารราชการไม่ได้บันทึกไว้ การอนุรักษ์จึงควรดำเนินการทั้งการดูแลสภาพกายภาพ การบันทึกภาพและคำบอกเล่า การสื่อความหมาย และการสร้างบทบาทให้คนรุ่นหลังเป็นผู้ร่วมตีความและส่งต่อมรดกของตนเองอย่างภาคภูมิใจ

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2527). ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 3. โรงพิมพ์การศาสนา.
- กณิกนันท์ อำไพ. (2548). จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดโพธิ์ปฐมาวาส จังหวัดสงขลา: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนสงขลาสมัยต้นรัตนโกสินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). สตรีนิยมและวัฒนธรรมศึกษา. ใน อยู่ชายขอบมองลอดความรู้. ศิลปวัฒนธรรม.
- มนัสสวาส กลวงศ์. (2539). ภาพสะท้อนสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- มนัสสวาส กลวงศ์ (2553). ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่า สงขลา ในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาดุสิตาวิชาการ ครั้งที่ 5. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- มนัสสวาส กลวงศ์ (2561). อาชुरอ: บนจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ปฐมาวาส สงขลา. ใน สุรศักดิ์ จำนงสาร, พรพรรณ โปร่งจิตร์, และวรพจน์ วิเศษศิริ (บ.ก.) ภิรมย์รัตน์ 72 ปี ครูพลับพลึง คงชนะ (น. 113-145). ม.ป.ท.
- มนัสสวาส กลวงศ์ แผน เอกจิตร (2562). การศึกษาภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมในกลุ่มทะเลสาบสงขลากับการพัฒนาคู่มือการชมจิตรกรรมฝาผนังเพื่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่า อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2546). พัฒนาการของพุทธศาสนาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2442-2542. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ธีรนนท์ ช่วงพิชิต. (2551). พิธีเจ้าเซ็น (อาชुरอ): อัตลักษณ์และการอ้างชาติพันธุ์ของมุสลิม
นิกายชีอะห์ในสังคมไทย วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.

มนัสสวาส กุลวงศ์, นุชนตร กาฬสมุทร, ธิตาพร เรืองเรืองกุลฤทธิ, สาลินี ทิพย์เพ็ง,
และชญาดา เฉลียวพรหม. (2566). การศึกษาภูมิปัญญางานหัตถกรรมเตย
ปาหนันสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ตำบล
แม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์,
12(1), R138–R151.

วิเชียรศิริ (ชม), พระยา. (2482). พงศาวดารเมืองสงขลา. กรมศิลปากร.

สงบ ส่งเมือง. (2523). การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์
พ.ศ. 2310–2444. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2523). รายงานการวิจัยพุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่ง
ตะวันออกสมัยกรุงศรีอยุธยา. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ สงขลา.

อมรา ศรีสุชาติ. (2540). สงขลา. ใน ที่ระลึกในพิธีเปิดหอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก
สงขลา. หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษกสงขลา.

เอกสารชั้นต้นกับการศึกษากรุงธนบุรี

วรพจน์ วิเศษศิริ¹

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง บรรณนิทัศน์ธนบุรีศึกษา โดยมุ่งสำรวจ จำแนกและวิเคราะห์คุณค่าของเอกสารชั้นต้นที่เกี่ยวข้องกับกรุงธนบุรี พ.ศ. 2310–2325 ใช้การวิจัยเอกสาร การจัดทำบรรณนิทัศน์ และการวิเคราะห์หลักฐานตามวิธีการทาง ประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาพบเอกสารชั้นต้น 73 รายการ จำแนกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ จดหมายเหตุ หมายรับสั่ง และพงศาวดารรวมถึงเอกสารชั้นต้นของไทยที่ตีพิมพ์แล้ว เอกสารต่างชาติ ตลอดจนแผนที่และสมุดภาพเอกสารดังกล่าวสะท้อนการฟื้นฟูบ้านเมือง การจัดระเบียบการปกครอง การสงคราม และการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง นอกจากนี้ ยังแสดงความสัมพันธ์ด้านการทูต การค้า และศาสนาระหว่างกรุงธนบุรีกับจีน และอาณาจักรใกล้เคียงเอกสารด้านวรรณกรรมและศิลปกรรมแสดงความต่อเนื่องของ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจากสมัยอยุธยาการศึกษาเอกสารหลายประเภทร่วมกันจึง ช่วยให้เข้าใจประวัติศาสตร์กรุงธนบุรีได้อย่างรอบด้านและมีความน่าเชื่อถือ

คำสำคัญ: เอกสารชั้นต้น, กรุงธนบุรี, สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, วิธีการทาง ประวัติศาสตร์, บรรณนิทัศน์

¹ อาจารย์ ดร.วรพจน์ วิเศษศิริ สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย หาดใหญ่

บทนำ

กรุงธนบุรีเป็นราชธานีของไทยระหว่าง พ.ศ. 2310 - 2325 แม้จะดำรงสถานะเป็นราชธานีเพียง 15 ปี แต่ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญของการฟื้นฟูบ้านเมืองภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรวบรวมดินแดนและผู้คนที่แตกแยกให้กลับมาเป็นปึกแผ่น ตลอดจนฟื้นฟูการปกครอง เศรษฐกิจ พระพุทธศาสนา และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ กรุงธนบุรีจึงมิได้เป็นเพียงราชธานีในช่วงเปลี่ยนผ่าน หากแต่เป็นศูนย์กลางของการสร้างความมั่นคงและการวางรากฐานให้แก่รัฐไทยก่อนเข้าสู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์กรุงธนบุรีจำเป็นต้องอาศัยเอกสารชั้นต้น ซึ่งเป็นหลักฐานที่จัดทำขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกับเหตุการณ์ เอกสารดังกล่าวจึงมีคุณค่าต่อการศึกษาข้อเท็จจริง ความคิด การตัดสินใจ และบริบททางสังคมในอดีต เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรุงธนบุรีมีหลายประเภท เช่น จดหมายเหตุ หมายรับสั่ง พระราชสาส์น สมณสาส์น พงศาวดาร วรรณกรรม เอกสารต่างชาติ แผนที่ และสมุดภาพ หลักฐานเหล่านี้สะท้อนเรื่องราวทั้งด้านการเมือง การสงคราม การบริหารกำลังคน เศรษฐกิจ การค้า การทูต ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเอกสารแต่ละประเภทจัดทำขึ้นภายใต้วัตถุประสงค์และมุมมองที่แตกต่างกัน การนำมาใช้จึงต้องผ่านการตรวจสอบที่มา วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือ และเปรียบเทียบกับหลักฐานประเภทอื่นตามวิธีการทางประวัติศาสตร์

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงนำเสนอบทความเรื่อง “เอกสารชั้นต้นกับการศึกษากรุงธนบุรี” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “บรรณนิทัศน์ธนบุรีศึกษา” โดยผู้เขียนมุ่งสำรวจจำแนก และวิเคราะห์สาระสำคัญของเอกสารชั้นต้นที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ จดหมายเหตุ หมายรับสั่ง พงศาวดาร เอกสารชั้นต้นของไทยที่ตีพิมพ์แล้ว เอกสารชั้นต้นต่างชาติและแผนที่กับสมุดภาพ เพื่อแสดงให้เห็นคุณค่าและบทบาทของหลักฐานแต่ละกลุ่มในการอธิบายประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี ทั้งด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจกรุงธนบุรีในฐานะยุคแห่งการฟื้นฟูและสร้างความมั่นคงของรัฐไทยได้อย่างรอบด้านยิ่งขึ้น

เอกสารชั้นต้นกับการศึกษากรุงธนบุรี

จากการสำรวจเอกสารชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรี ผู้เขียนได้จำแนกเอกสารชั้นต้นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมสมัยกรุงธนบุรี โดยกำหนดช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2310 – 2325 รวมไปถึงช่วงเวลาใกล้เคียงกับสมัยธนบุรีคาบเกี่ยวกับรัตนโกสินทร์ตอนต้น อันสะท้อนโครงสร้างอำนาจ แนวคิด ความเชื่อ และบริบททางสังคมในช่วงการฟื้นฟูรัฐหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เอกสารเหล่านี้จึงเป็นหลักฐานบันทึกเหตุการณ์ ของกระบวนการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองการจัดระเบียบอำนาจรวมไปถึงการสถาปนากรุงธนบุรี ซึ่งเอกสารชั้นต้นสามารถแบ่งเป็นกลุ่มตามที่หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้กำหนด (สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร : 2548. เว็บไซต์) ซึ่งเอกสารชั้นต้นจำแนกได้ที่ศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 73 รายการ ตาราง

ตาราง 1 ปริมาณงานศึกษาเอกสารชั้นต้น

กลุ่ม/ประเภท	จำนวน/รายการ
1. กลุ่มจดหมายเหตุ	22
2. หมายรับสั่ง	3
3. กลุ่มพงศาวดาร	20
4. กลุ่มเอกสารชั้นต้นของไทยซึ่งเป็นเอกสารเก่าที่ตีพิมพ์แล้ว	23
5. กลุ่มเอกสารชั้นต้นต่างชาติ	2
6. กลุ่มแผนที่และสมุดภาพ	3
รวมทั้งสิ้น	73

จากตารางจะเห็นได้ว่าเอกสารชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรี ส่วนใหญ่เป็นเอกสารร่วมสมัยธนบุรีซึ่งเป็นเอกสารชั้นต้นที่อยู่ในจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร นอกจากนี้ยังมีเอกสารชั้นต้นที่มีการตีพิมพ์แล้ว 23 รายการ กลุ่มจดหมายเหตุ 22 รายการ กลุ่มพงศาวดาร 15 รายการ เอกสารต่างชาติที่แปลเป็นภาษาไทย 2 รายการ หมายรับสั่ง 3

รายการ และแผนที่โบราณ 3 รายการ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาเกี่ยวกับยุคสมัยของธนบุรีและมีการศึกษามาโดยตลอด

1. กลุ่มจดหมายเหตุ

ผลการสำรวจปริมาณงานเอกสารชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรี กลุ่มจดหมายเหตุ มีจำนวน 22 รายการ ซึ่งเป็นกลุ่มหลักฐานที่หลากหลายที่สุดกลุ่มหนึ่ง ครอบคลุมพระราชสาส์นและศุภอักษรกับกรุงศรีสัตนาคนหุต พระราชสาส์นไปปักกิ่ง สมณสาส์น ร่างตราเกี่ยวกับการทหาร การเกณฑ์แรงงาน การสืบข่าวพม่า การกำกับหัวเมือง และจดหมายเหตุการแต่งตั้งเจ้าเมืองสงขลา เอกสารเหล่านี้เผยให้เห็นรัฐธนบุรีในฐานะเครือข่ายคำสั่งการสื่อสาร และการต่อรอง มิใช่เพียงพระราชประวัติของผู้ว่า ซึ่งมีตัวอย่างต่อไปนี้

ตาราง 2 ตัวอย่างเอกสารชั้นต้น กลุ่มจดหมายเหตุ

ลำดับ	เอกสารตัวอย่าง	สาระสำคัญในเอกสาร
1.	พระราชสาส์นและศุภอักษร พ.ศ. 2313-2318	แสดงการรับรองไมตรี การสื่อสารระหว่างราชสำนัก และสถานะของรัฐหลังการกู้เอกราช
2.	สำเนาพระราชสาส์นไปปักกิ่ง พ.ศ. 2324	ชี้ความสัมพันธ์ระหว่างบรรณาการการค้า ฝาง งาช้าง ดีบุก และความชำนาญการเดินเรือ
3.	สมณสาส์นตอบสมเด็จพระสังฆราชกรุงศรีสัตนาคนหุต พ.ศ. 2318	เผยบทบาทคณะสงฆ์และพระธรรมวินัยในความสัมพันธ์ระหว่างบ้านเมือง
4.	ร่างตราสังกัดกองสอดแนมพม่า; ร่างตราสืบข่าวพระเจ้าอังวะ	แสดงการป้องกันชายแดน เครือข่ายสืบข่าว และการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์
5.	ร่างตราเกณฑ์คนชุดคูเลนกรุงธนบุรี พ.ศ. 2316	ทำให้เห็นระบบไพร่ การระดมแรงงาน และการปรับภูมิทัศน์เมือง
6.	ร่างตราถึงเจ้าพระยาสุวรรคโลก; ทำเนียบผู้ว่าราชการเมืองอยุธยา	สะท้อนวินัยราชการ การฟื้นฟูการผลิต และการรวมศูนย์อำนาจ

2. กลุ่มหมายรับสั่ง

ผลการสำรวจปริมาณเอกสารชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรี กลุ่มหมายรับสั่ง มีจำนวน 3 รายการ ซึ่งเอกสารเป็นสมุดไทยดำลงวันที่ จ.ศ. 1138 และ 1142 หรือตรงกับ พ.ศ. 2319 และ 2323 รูปแบบวัสดุ เส้นดินสอขาวหรือเส้นรง และอักษรไทยเป็นข้อมูลทางกายภาพที่ต้องพิจารณาควบคู่กับเนื้อหา เพราะช่วยตรวจสอบอายุ การใช้และบริบทการเก็บรักษา ซึ่งสามารถสรุปเรื่องราวดังตารางที่แสดงต่อไปนี้

ตาราง 3 ตัวอย่างเอกสารชั้นต้น กลุ่มหมายรับสั่ง

ลำดับ	เอกสารตัวอย่าง	สาระสำคัญในเอกสาร
1.	สมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว อักษรไทย จ.ศ. 1138	เอกสารโบราณประเภท สมุดไทยดำ ที่บันทึกด้วย เส้นดินสอขาวในปี จุลศักราช (จ.ศ.) 1138 เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญใน สมัยธนบุรี (ตรงกับ พ.ศ. 2319 ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ซึ่งมักใช้บันทึกตำราวิชาการ กฎหมาย หรือจดหมายเหตุสำคัญในยุคนั้น
2.	สมุดไทยดำ เส้นรง อักษรไทย จ.ศ. 1138	เอกสารที่ระบุปี จ.ศ. 1138 นี้ จัดอยู่ใน สมัยกรุงธนบุรี (รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) โดยมีเอกสารสำคัญที่บันทึกในปีนี้ เช่นหมายรับสั่งเกี่ยวกับราชการหรืองานพระราชพิธีต่างๆลักษณะบุญ จ.ศ. 1138: เอกสารที่เกี่ยวกับการทำบุญหรือกุศลทางศาสนาในยุคนั้น
3.	สมุดไทยดำ เส้นรง อักษรไทย จ.ศ. 1142	เอกสารโบราณประเภท สมุดไทยดำ ที่เขียนด้วย เส้นรง และระบุปี จ.ศ. 1142 คือเอกสารล้ำค่าที่บันทึกขึ้นใน พ.ศ. 2323 ซึ่งตรงกับช่วงปลายรัชสมัย พระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ก่อนการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เพียง 2 ปี บันทึกเรื่องบันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญ เช่น การย้ายข้าราชการไปรับราชการในหัวเมืองสำคัญ

3. กลุ่มพงศาวดาร

ผลการสำรวจปริมาณเอกสารชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรี กลุ่มพงศาวดาร สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

3.1 พงศาวดารสมุดช้อย

ปริมาณเอกสารชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรี กลุ่มพงศาวดารสมุดช้อย มีจำนวน 5 รายการ ซึ่งครอบคลุมช่วงเวลาก่อนเสียกรุงจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ เนื้อหาซ้ำกันบางส่วนแต่ต่างกันจุดเริ่ม จุดจบ รายละเอียด และท่าทีต่อเหตุการณ์ปลายรัชกาล ความแตกต่างระหว่างฉบับมีคุณค่ามากกว่าการพยายามเลือกฉบับใดฉบับหนึ่งเป็นความจริงสูงสุด เพราะทำให้ติดตามกระบวนการสร้างความทรงจำทางการเมืองสามารถสรุปได้ดังตารางที่แสดงต่อไปนี้

ตาราง 4 ตัวอย่างเอกสารชั้นต้น พงศาวดารสมุดช้อย

ลำดับที่	เอกสารตัวอย่าง	สาระสำคัญในเอกสาร
1.	พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี จ.ศ. 1128 - 1144 (พ.ศ.2309 - 2325)	สงครามกับพม่า การตั้งค่ายกรุงธนบุรี และการเปลี่ยนรัชกาล
2.	พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี จ.ศ. 1130 - 1133 (พ.ศ.2311 - 2314)	การยกทัพจากจันทบุรี การตีธนบุรี และสงครามกัมพูชา
3.	พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี จ.ศ. 1136 (พ.ศ. 2317)	ศึกเชียงใหม่ แม่ละเมา บางแก้ว และการลงพระราชอาญา
4.	พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี จ.ศ. 1131 - 1154 (พ.ศ.2312 - 2335)	กัมพูชา การตั้งธนบุรี เหตุปลายรัชกาล และการสร้างกรุงเทพฯ
5.	พงศาวดารกรุงธนบุรี จ.ศ. 1138 - 1146 (พ.ศ.2319 - 2327)	เหตุชีวิตประจำวัน การอัญเชิญพระแก้วมรกต กบฏ และการเปลี่ยนแผ่นดิน

3.2 ประชุมพงศาวดาร

ปริมาณเอกสารชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรี ประชุมพงศาวดาร มีจำนวน 14 รายการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการขยายพื้นที่จากราชธานีไปสู่นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา กัมพูชา จีน และเครือข่ายบาทหลวงฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังรวมฉบับพงศาวดารสำคัญและตำราพระราชพิธี จึงเป็นชุดหลักฐานที่ทำให้ธนบุรีปรากฏในหลายระดับ ตั้งแต่คำสั่งแต่งตั้งเจ้าประเทศราชจนถึงการสร้างความทรงจำในสมัยหลังสามารถสรุปเรื่องราวดังตารางที่แสดงต่อไปนี้

ตาราง 5 ตัวอย่างเอกสารชั้นต้น ประชุมพงศาวดาร

ลำดับที่	เอกสารตัวอย่าง	สาระสำคัญในเอกสาร
1.	ประชุมพงศาวดารภาคที่ 2	ตั้งพระยานครศรีธรรมราชเป็นเจ้าประเทศราช พ.ศ.2319
2.	ประชุมพงศาวดารภาคที่ 6	การเสียกรุง การกู้เอกราช และสงครามกับพม่า 10 ครั้ง
3.	ประชุมพงศาวดารภาคที่ 15	พงศาวดารเมืองพัทลุงและการเมืองภาคใต้
4.	ประชุมพงศาวดารภาคที่ 39	จดหมายเหตุคณะบาทหลวงฝรั่งเศสจากอยุธยาถึง ริงตัน โกสินทร์
5.	ประชุมพงศาวดารภาคที่ 53	พงศาวดารเมืองสงขลาและนครศรีธรรมราช
6.	ประชุมพงศาวดารภาคที่ 65	พงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)
7.	ประชุมพงศาวดารภาคที่ 66	จดหมายเหตุรายวันทัพปราบพม่าไธมาศและเขมร พ.ศ.2314

3.3 พงศาวดาชุดกระดาศฝรั่ง

ปริมาณเอกสารชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรี กลุ่มพงศาวดาชุดกระดาศฝรั่ง มีจำนวน 1 รายการ คือ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ซึ่งเขียนและชำระขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 บางส่วนก่อน พ.ศ. 2320 อาจมีรากจากสมัยธนบุรี เอกสารฉบับนี้เป็น

ต้นทางสำคัญของพงศาวดารฉบับอื่นและเป็นหลักฐานหลักในการตรวจสอบพระราชประวัติ ซึ่งสามารถสรุปเนื้อหาดังตารางที่แสดงต่อไปนี้

ตาราง 6 ตัวอย่างเอกสารชั้นต้น พงศาวดารชุดกระดาศฝรั่ง

ลำดับที่	เอกสารตัวอย่าง	สาระสำคัญในเอกสาร
1	พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม).	สาระสำคัญครอบคลุมตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยา การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง พ.ศ. 2310 ไปจนถึงสิ้นสุดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

4. กลุ่มเอกสารชั้นต้นของไทยซึ่งเป็นเอกสารเก่าที่ตีพิมพ์แล้ว

ผลการสำรวจปริมาณเอกสารชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรี กลุ่มเอกสารชั้นต้นของไทยซึ่งเป็นเอกสารเก่าที่ตีพิมพ์แล้ว มีจำนวน 23 รายการ ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่ครอบคลุมวรรณกรรม พงศาวดาร จดหมายเหตุโหร หมายรับสั่ง พระราชสาส์น นิราศ และเอกสารศาสนา การตีพิมพ์ช่วยเพิ่มการเข้าถึง แต่ทุกฉบับต้องตรวจหลักเกณฑ์การชำระ ซึ่งมีตัวอย่างดังนี้

ตาราง 7 ตัวอย่างเอกสารชั้นต้นของไทยซึ่งเป็นเอกสารเก่าที่ตีพิมพ์แล้ว

ลำดับที่	เอกสารตัวอย่าง	สาระสำคัญในเอกสาร
1.	โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี นายสวนมหาดเล็ก	แต่งขึ้นใน พ.ศ. 2314 เนื้อหากล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินเสด็จกรีธาทัพจากจันทบุรีมาธนบุรี ทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
2.	นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน	กล่าวถึงพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงแต่งราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีต่อพระเจ้ากรุงจีน โดยพระยามหานุภาพหนึ่งในคณะทูต เรียกอีกชื่อนิราศเมืองกวางตุ้ง
3.	พระราชพงษาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1.	เนื้อหาในสมัยรัชกาลที่ 1 โดยละเอียด และมีเนื้อหาบางส่วนที่เชื่อมโยงกับธนบุรีด้วย

ลำดับที่	เอกสารตัวอย่าง	สาระสำคัญในเอกสาร
4.	พระราชวิจารณ์ จดหมายความทรงจำ ของ พระเจ้าไยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ)	เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้เป็นพระราชวิจารณ์ของรัชกาลที่ 5 ต่อจดหมายความทรงจำของกรมหลวง นรินทรเทวี พระราชนิพนธ์และมีพระบรมราชาธิบายในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับพระเจ้ากรุงธนบุรีรวมอยู่ด้วย
5.	วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 1.	รวบรวมนวนคดีสมัยกรุงธนบุรีทั้งสิ้น 6 เรื่อง คือ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ลิลิตเพชรมงกุฎ อีเหนาคำฉันท์ โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ และนิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน โดยกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ได้ทำการตรวจสอบชำระวรรณกรรมเหล่านี้เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่
6.	วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2.	รวบรวมนิทานเรื่องปาลิตกุมาร และนิทานสุภาสิตเรื่องพระโพธิสัตว์โกสามภิน ที่เป็นวรรณกรรมสมัยธนบุรีมาตีพิมพ์
7.	ประชุมจดหมายเหตุโหรรวม 3 ฉบับ.	ประชุมจดหมายเหตุโหรรวม 3 ฉบับนี้ ได้บันทึกฤกษ์ยามและเหตุการณ์ในสมัยธนบุรีด้วย

5. กลุ่มเอกสารชั้นต้นต่างชาติ

ผลการสำรวจปริมาณงานบรรณนิทัศน์ธนบุรีศึกษา กลุ่มเอกสารชั้นต้นต่างชาติ มีจำนวน 2 รายการ ได้แก่ เอกสารจีนบันทึกสยามภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของราชสำนักจีน จึงให้ข้อมูลทั้งการรับรองผู้ปกครอง บรรณาการ การค้า และโลกทัศน์ที่จีนมีต่อสยาม ซึ่งมีเอกสารดังนี้

ตาราง 8 ตัวอย่างเอกสารชั้นต้นต่างชาติ

ลำดับที่	เอกสารตัวอย่าง	สาระสำคัญในเอกสาร
1.	หมิงสื่อลู่ - ชิงสื่อลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง ตอนว่าด้วยสยามและหนังสือระยะทางราชทูตไปกรุงปักกิ่ง ประเทศจีน ตั้งแต่ ณ เดือน 8 ปีกุญตรีศกและปีชวดจัตวาศก ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอินทรมนตรีแย้มได้เรียบเรียงไว้ในรัชกาลที่ 5.	เป็นเอกสารชั้นต้นของจีนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีนตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผ่านการวิเคราะห์ วิพากษ์ตีความ แปลความหมายเนื้อความซึ่งเนื้อหาดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสะท้อนโลกทัศน์ของจีนที่มีต่อสยามในสมัยกรุงธนบุรี
2.	ความสัมพันธ์ไทย - จีน จากเอกสารสมัยราชวงศ์หยวน หมิง ชิง.	หนังสือนี้รวมบันทึกเหตุการณ์หรือจดหมายเหตุรายวันที่ กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีนจากเอกสารหยวนสื่อ หมิงสื่อลู่ และชิงสื่อลู่ เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับไทย ในส่วนของชิงสื่อลู่ บันทึกเหตุการณ์ช่วง พ.ศ. 2310-2325 ซึ่งตรงกับสมัยธนบุรี โดยเรียกพระนามของสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า “กัณเอินชื่อ”

6. กลุ่มแผนที่และสมุดภาพ

ผลการสำรวจปริมาณเอกสารชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรี กลุ่มแผนที่และสมุดภาพ มีจำนวน 3 รายการ ดังนี้

ตาราง 9 ตัวอย่างเอกสารชั้นต้นกลุ่มแผนที่และสมุดภาพ

ลำดับที่	เอกสารตัวอย่าง	สาระสำคัญในเอกสาร
1.	คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.(2525).สมุดภาพไตรภูมิบูรณ ฉบับกรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.	สมุดภาพไตรภูมิที่มีความสำคัญอย่างยิ่งทางศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ โดยต้นฉบับดั้งเดิมสร้างขึ้นในสมัย พระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. 2319) ซึ่งถือเป็นสมุดไทยที่มีขนาดใหญ่และมีความประณีตงดงาม
2.	ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (2558). แผนที่ธนบุรี จ.ศ.1249. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.	เป็นการรวบรวม แผนที่โบราณ ของเมืองธนบุรีในช่วงปี พ.ศ. 2430 (ตรงกับ จ.ศ. 1249) ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ผังเมือง เส้นทางคมนาคมทางน้ำ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีตอย่างละเอียด
3.	กรมศิลปากร. (2542). สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา - ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 2. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.	หนังสือเล่มนี้รวบรวมภาพจิตรกรรมจากเอกสารโบราณประเภท หนังสือสมุดไทย ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับ ไตรภูมิ (จักรวาลวิทยาทางพระพุทธศาสนา) โดยเน้นต้นฉบับจากสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงฝีมือช่างและคติความเชื่อในยุคนั้นอย่างละเอียด

บทวิเคราะห์“เอกสารชั้นต้นกับการศึกษากรุงธนบุรี”

จากการสำรวจเอกสารจำนวน 73 รายการ ซึ่งจำแนกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ จดหมาย เหตุ หมายรับสั่ง พงศาวดาร เอกสารชั้นต้นของไทยที่ตีพิมพ์แล้ว เอกสารชั้นต้นต่างชาติ และแผนที่กับสมุดภาพ พบว่าเอกสารเหล่านี้ช่วยขยายความเข้าใจประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี ให้ครอบคลุมมากกว่าประวัติศาสตร์ด้านสงครามและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยสะท้อนทั้งกระบวนการรวบรวมอำนาจ การฟื้นฟูบ้านเมือง การจัดระเบียบกำลังคน การรักษาความมั่นคง การทูต การค้า พระพุทธศาสนา และ ศิลปวัฒนธรรม อันแสดงให้เห็นว่ากรุงธนบุรีมิได้เป็นเพียงราชธานีในช่วงเปลี่ยนผ่าน แต่เป็นรัฐที่มีการปรับตัวและสร้างกลไกเพื่อฟื้นฟูความมั่นคงอย่างเป็นระบบ

จดหมายเหตุและหมายรับสั่งมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการศึกษาการบริหารราชการ เนื่องจากบันทึกคำสั่ง การติดต่อ และการตัดสินใจของรัฐในสถานการณ์เฉพาะ เช่น การเกณฑ์ไพร่ชุดคุคลอง การระดมกำลังทหาร การควบคุมหัวเมือง และการป้องกันการรุกรานของพม่า หลักฐานเหล่านี้สะท้อนว่ารัฐธนบุรีต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านกำลังคน ทรัพยากร และความมั่นคง ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นความพยายามของส่วนกลางในการเชื่อมโยงหัวเมืองเข้าสู่โครงสร้างอำนาจใหม่ อย่างไรก็ตาม เอกสารราชการมักนำเสนอจากมุมมองของผู้มีอำนาจ จึงไม่อาจสะท้อนประสบการณ์ของไพร่ ทหาร ชาวนา และกลุ่มคนระดับล่างได้อย่างครบถ้วน

พงศาวดารและเอกสารที่จัดพิมพ์จากต้นฉบับเดิมช่วยอธิบายลำดับเหตุการณ์ บุคคล และความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง แต่เอกสารแต่ละฉบับอาจเรียบเรียงขึ้นต่างช่วงเวลาและอยู่ภายใต้บริบททางการเมืองที่แตกต่างกัน การกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงอาจมีทั้งการยกย่องพระราชกรณียกิจและการอธิบายเหตุการณ์ปลายรัชกาลตามกรอบความคิดของผู้เรียบเรียง การใช้พงศาวดารจึงต้องเปรียบเทียบระหว่างฉบับพร้อมตรวจสอบร่วมกับจดหมายเหตุ หมายรับสั่ง และเอกสารต่างชาติ เพื่อแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากการตีความและการสร้างความชอบธรรมของอำนาจในสมัยต่อมา

เอกสารต่างชาติ โดยเฉพาะบันทึกของราชวงศ์ชิง ช่วยเปิดมุมมองจากภายนอกต่อสถานะของกรุงธนบุรี ทั้งในด้านการยอมรับทางการเมือง การส่งบรรณาการ การค้า และผลประโยชน์ระหว่างรัฐ หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการสร้างความมั่นคงของกรุง

ธนบุรีมิได้เกิดขึ้นเฉพาะภายในราชอาณาจักร แต่สัมพันธ์กับเครือข่ายการค้าและการทูตในภูมิภาคด้วย อย่างไรก็ตาม เอกสารจีนย่อมถูกบันทึกผ่านกรอบความคิดและระบบความสัมพันธ์แบบบรรณาการของราชสำนักจีน จึงควรพิจารณาคำเรียกบุคคล บ้านเมือง และสถานะทางการเมืองตามบริบทของผู้จัดทำเอกสาร ไม่ควรตีความตามความหมายของฝ่ายไทยเพียงด้านเดียว

ในด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรม สมณสาสน์ วรรณกรรมร่วมสมัย และสมุดภาพไตรภูมิแสดงให้เห็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและคติจักรวาลวิทยาที่สืบทอดจากกรุงศรีอยุธยา การสร้างหรือคัดลอกเอกสารทางศาสนาจึงมิได้มีความหมายเฉพาะด้านความศรัทธา แต่ยังสัมพันธ์กับการฟื้นฟูระเบียบสังคมและการรับรองพระราชอำนาจตามแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม ส่วนแผนที่และสมุดภาพช่วยให้ศึกษาภูมิทัศน์เมืองเส้นทางคมนาคม การตั้งถิ่นฐาน ฝีมือช่าง และโลกทัศน์ของผู้คนได้ชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ตาม แผนที่บางรายการจัดทำภายหลังสมัยกรุงธนบุรี จึงควรใช้เป็นหลักฐานประกอบเพื่อศึกษาความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ มากกว่าจะถือเป็นภาพแทนของกรุงธนบุรีในช่วง พ.ศ. 2310–2325 โดยตรง

เมื่อพิจารณาโดยรวม เอกสารทั้ง 6 กลุ่มมิได้มีสถานะและความน่าเชื่อถือเท่าเทียมกัน เอกสารร่วมสมัย ต้นฉบับคัดลอก เอกสารที่เรียบเรียงภายหลัง และฉบับตีพิมพ์สมัยใหม่ควรได้รับการจำแนกให้ชัดเจน การศึกษาจึงต้องอาศัยการวิพากษ์หลักฐานภายนอกเพื่อตรวจสอบผู้สร้าง อายุ ลักษณะต้นฉบับ และประวัติการถ่ายทอด ควบคู่กับการวิพากษ์ภายในเพื่อพิจารณาจุดมุ่งหมาย ภาษา มุมมอง และอคติของผู้บันทึก การเปรียบเทียบหลักฐานหลายประเภทร่วมกันจะช่วยลดข้อจำกัดของเอกสารแต่ละกลุ่ม และทำให้การอธิบายประวัติศาสตร์กรุงธนบุรีมีความรอบด้านและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

สรุป

เอกสารชั้นต้นกับการศึกษากรุงธนบุรี เป็นหลักฐานสำคัญที่ช่วยอธิบายการฟื้นฟูรัฐไทยภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 โดยเอกสารจำนวน 73 รายการใน 6 กลุ่มสะท้อนให้เห็นทั้งการรวบรวมอำนาจ การจัดระเบียบการปกครอง การสงคราม การบริหารกำลังคน การทูต การค้า ตลอดจนการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม หลักฐานเหล่านี้ยืนยันว่ากรุงธนบุรีเป็นช่วงเวลาของการสร้างความมั่นคงและวางรากฐาน

ให้แก่วัฒนไทยในสมัยต่อมา มิใช่เพียงช่วงคั่นระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงรัตนโกสินทร์ เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การใช้เอกสารชั้นต้นจำเป็นต้องพิจารณาที่มา ช่วงเวลาจัดทำ จุดมุ่งหมาย และมุมมองของผู้บันทึกอย่างรอบคอบ เนื่องจากเอกสารบางรายการเป็นฉบับคัดลอก เรียบเรียง หรือตีพิมพ์ภายหลังเหตุการณ์ การศึกษาประวัติศาสตร์กรุงธนบุรีจึงควรเปรียบเทียบจดหมายเหตุ หมายรับสั่ง พงศาวดาร เอกสารต่างชาติ วรรณกรรม แผนที่ และสมุดภาพร่วมกัน เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลและตรวจสอบข้อจำกัดของหลักฐานแต่ละประเภท แนวทางดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับกรุงธนบุรีที่สมดุล รอบด้าน และเปิดพื้นที่ให้ศึกษาบทบาทของผู้คน เครือข่ายชุมชน และความสัมพันธ์ระดับภูมิภาคได้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, นวลฉวี สุธรรมวงศ์ และ สุภาภรณ์ ขาวสำอาง (2542).

บรรณานุกรมว่าด้วยเรื่อง "อยุธยา". กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทวีศักดิ์ เฟื่องสม, ศุภกิตติ หอไชย, ลึกขา สองคำชุม. (2567). สถานภาพองค์ความรู้

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ฉบับครบรอบหนึ่งทศวรรษ. พิษณุโลก : สุวรรณ
การพิมพ์

ธัญพงศ์ สารรัตน์, สิทธิโชค อนุจันทร์, วรพจน์ วิเศษศิริ, ศศิธร คงจันทร์. (2556).

บรรณานุกรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประเทศไทยในรอบครึ่งทศวรรษ (พ.ศ.

2550 – 2555) กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เบญจวรรณ นาราสัจ. (2552). งานศึกษากัมพูชาที่มีในประเทศไทย: สำนวณสถานภาพ

องค์ความรู้. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

พูนทรัพย์ รุ่งคุปตวนิชชัย, ณรงค์ ศรีพงษ์พลับพลึง, คงชนะเกษร เจริญรักษ์ (2539).

กัมพูชา: บรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์และแหล่งสนเทศ. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชีย

แปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สำนักหอสมุดกลาง. (2521). วรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ในห้องขจร:

บรรณานุกรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

คุโรซาวา, มาซามิชิ. (2559). สถานภาพงานวิจัยประวัติศาสตร์ไทยในประเทศญี่ปุ่น

ระหว่าง พ.ศ. 2507–2557. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

แถมสุข นุ่มนนท์และคณะ (2542). ประวัติศาสตร์ไทย: บทสำนวนสถานะความรู้ เล่มที่

2. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

สิทธิโชค อนุจันทร์, วรพจน์ วิเศษศิริ, ศศิธร คงจันทร์. (2560). *สถานภาพความรู้ด้าน "วัฒนธรรม" เกี่ยวกับกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2546 – 2560*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

ออนไลน์

ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์อิเล็กทรอนิกส์ (e-Theses). (มกราคม 2569)

ระบบจัดการบริหารวิทยานิพนธ์ TU E-Thesis >><https://tuethesis.library.tu.ac.th/>
(มกราคม 2569).

ระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์ประเทศไทย <https://www.tci-thaijo.org/>
(มกราคม 2569).

วิทยานิพนธ์. สืบค้นจาก http://library.cmu.ac.th/digital_collection/etheses.
(มกราคม 256).

วิทยานิพนธ์. สืบค้นจาก <http://gsmis.gs.kku.ac.th/thesis> (มกราคม 2564).

วิทยานิพนธ์. สืบค้นจาก <http://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2553/914>. ระบบ
ห้องสมุดอัตโนมัติ. (มกราคม 2569).

วิทยานิพนธ์. สืบค้นจาก <http://cuir.car.chula.ac.th..> (มกราคม 2569).

วิทยานิพนธ์. สืบค้นจาก http://digital_collect.lib.buu.ac.th/thesis.
(มกราคม 2569).

วิทยานิพนธ์. สืบค้นจาก <http://tdc.thailis.or.th/tdc>. คลังข้อมูลงานวิจัยไทย.
(มกราคม 2569).

วิทยานิพนธ์ออนไลน์ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร. (มกราคม 2569).

สารสนเทศบัณฑิตวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ. (มกราคม 2569).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ <https://www.nat.go.th/> (มกราคม 2569).

Thesis. สืบค้นจาก <http://ethesis.grad.nu.ac.th>. Ramlinet. (มกราคม 2569).

Thesis. สืบค้นจาก <http://dcms.lib.ru.ac.th/main.nsp?view=DCMS>.
(มกราคม 2569).

มองประวัติศาสตร์และวิถีชีวิต ชาวเมืองฉะเชิงเทราผ่านรูปปูนปั้นวัดสัมปทวน(นอก)

อิงตะวัน แพลุกอินทร์¹

บทนำ

วัดสัมปทวน(นอก) เดิมชื่อวัดสวนพริก(นอก) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง ตำบลบางแก้ว อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา สร้างขึ้นในราวปลายสมัยกรุงธนบุรี ประมาณปี พ.ศ. 2315 โดยพระภิกษุอิน และชาวบ้านในหมู่บ้านสวนพริก จากตำนาน พระพุทธรูป 3 พี่น้องคือหลวงพ่อโสธร (วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา) หลวงพ่อบ้านแหลม (วัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม) และหลวงพ่อดโต (วัดบางพลีใหญ่ใน จังหวัดสมุทรปราการ) ได้แสดงปาฏิหาริย์ด้วยการลอยทวนน้ำมาตามแม่น้ำบางปะกง และมาผูกขึ้นกลางแม่น้ำบริเวณหน้าวัดสวนพริก(นอก) ชาวบ้านพบเห็นจึงได้นำเชือกพรวน มะนิลาลงมาผูกมัดที่องค์พระพุทธรูปทั้งสามองค์นั้นไว้ โดยมีชาวบ้านประมาณ 500 คน ช่วยกันฉุดลากขึ้นฝั่งแต่ไม่สามารถนำขึ้นฝั่งได้ เนื่องจากเชือกที่ผูกไว้กับองค์พระขาดลง จึงทำให้พระพุทธรูปทั้งสามองค์จมน้ำและหายไป ชาวบ้านจึงถือเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้มา เรียกเป็นชื่อวัดและชุมชนแถบนี้ว่า “สามพระทวน” ต่อมาภายหลังเพี้ยนกลายเป็น “สัมปทวน” ด้วยเหตุนี้ชื่อของหมู่บ้านและวัดจึงถูกเรียกใหม่เป็น “สัมปทวน” ในที่สุด

พระอุโบสถวัดสัมปทวน(นอก) หลังปัจจุบันได้ถูกสร้างขึ้นในสมัยพระพุทธิรังษิมนีวงศ์ (ฮ้อ พรหมโชโต) เป็นเจ้าอาวาส โดยเริ่มสร้างในปี พ.ศ. 2479 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2490 การก่อสร้างแล้วเสร็จเกือบจะสมบูรณ์ (เหลือเพียงแท่นตั้งรูปหล่อกับส่วนผนังหน้าพระอุโบสถที่ยังว่างอยู่) (พระครูปลัดสุวัฒนมงคลวรคุณ (วิชาญ ชุตติปัญโญ) และสุระชัย เลี้ยวเส็ง, 2562) พระอุโบสถหลังนี้มีสิ่งสำคัญที่น่าสนใจคือรูปปูนปั้นรอบๆ เชิงชาย โดยเฉพาะด้านขวามือทางทิศใต้ที่แบ่งเรื่องราวออกเป็น 5 ช่วงเสา ซึ่งแต่ละช่วงเสาปรากฏคำบรรยายไว้ด้วย ดังนี้

¹ อาจารย์ ดร.อิงตะวัน แพลุกอินทร์ ข้าราชการครูชำนาญ กระทรวงศึกษาธิการ

ช่วงเลาที่ 1 “สะภาพเมืองแปดริ้ว สมัยก่อน พ.ศ. 2485 ประมาณ 140 ปีขึ้นไป”

ช่วงเลาที่ 2 “สะภาพเมืองแปดริ้ว สมัยก่อน พ.ศ. 2485 ประมาณ 100 ปีเศษ”

ช่วงเลาที่ 3 “สะภาพเมืองแปดริ้ว ประมาณ พ.ศ. 2400 ถึง 2485”

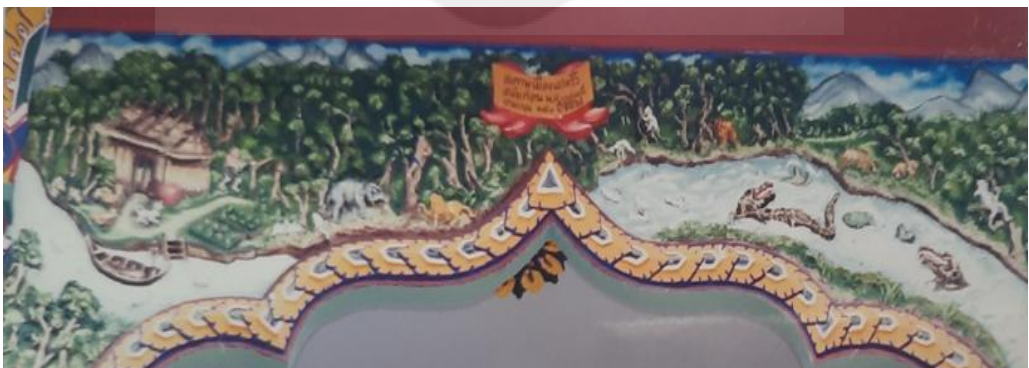
ช่วงเลาที่ 4 “แปดริ้วเริ่มมีสวนหมากมาถึง พ.ศ. 2485 ประมาณ 80-90 ปีเศษ”

ช่วงเลาที่ 5 “บางส่วนของเมืองแปดริ้ว ประมาณระหว่าง พ.ศ. 2440 ถึง พ.ศ. 2485”

รูปปูนปั้นวัดสัมปทวน(นอก)ทั้ง 5 ช่วงเลานี้ เมื่อศีกษาร่วมกับเอกสารชั้นต้นและชั้นรองอื่นๆ พบว่า สามารถบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวเมืองฉะเชิงเทรา ทั้งในแง่ของภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ วิถีชีวิตการทำมาหากินไม่ว่าจะเป็นการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ และการค้าขาย รวมถึงการแต่งกาย การสร้างบ้านเรือน การต่อเรือ เครื่องมือเครื่องใช้ ความเชื่อ ฯลฯ ที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เมื่อนำมาศีกษาวิเคราะห์ร่วมกับเอกสารประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ยิ่งทำให้เห็นว่า ข้อมูลจากรูปปูนปั้นวัดสัมปทวน(นอก) เป็นข้อมูลที่ถูกต้องและสอดคล้องกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองฉะเชิงเทราได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ปรากฏในรูปปูนปั้นวัดสัมปทวน(นอก)

ช่วงเลาที่ 1 ปรากฏตัวหนังสือเขียนว่า “สะภาพเมืองแปดริ้ว สมัยก่อน พ.ศ. 2485 ประมาณ 140 ปีขึ้นไป”

ในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 1 ภาพที่ปรากฏเป็นธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำบางปะกงที่ไหลผ่านเมืองฉะเชิงเทรา ป่าไม้หนาที่บดทิวตามแนวฝั่งน้ำ เต็มไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิดทั้งเสือ ช้างสีขา (ช้างเผือก) ลิง เก้ง หมูป่า กระต่าย กระรอก นกที่กำลังโอบบินอยู่เหนือเรือนยอดไม้ สายน้ำที่เต็มไปด้วยจระเข้ ปลา เต่า และฝูงเป็ดที่ลอยตัวไปตามกระแสน้ำ ภาพของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีผู้ชายคนหนึ่งกำลังใช้ขวานฟันต้นไม้ ขณะที่อีกคนหนึ่งกำลังปีนต้นไม้เพื่อหนีอันตรายจากสัตว์ป่า บ้านเรือนยังเป็นเพียงเรือนชั้นเดียวพื้นติดดิน หลังคามุงจาก ตั้งอยู่ชายป่าใกล้แหล่งน้ำ มีนกเกาะอยู่บนชายคาบ้าน เครื่องมือเครื่องใช้มีเพียงเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต มีตุ่มใส่น้ำตั้งอยู่ข้างบ้านใกล้ประตู บริเวณลานดินหน้าบ้านมีไก่ สุนัข มีแปลงผักอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ มีบันไดพาตริมตลิ่งลงน้ำ มีเรือผูกอยู่หนึ่งลำ มีภูเขาลูกอยู่ด้านหลังสุดของภาพ และมีป่าจากขึ้นอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ

ภาพในช่วงเสาที่หนึ่งจึงสะท้อนสภาพเมืองฉะเชิงเทราในฐานะพื้นที่ชายขอบ เป็นดินแดนแห่งทรัพยากรธรรมชาติที่ยังมิได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่เศรษฐกิจอย่างเต็มรูปแบบ มนุษย์ในภาพยังต้องปรับตัว เรียนรู้กับธรรมชาติรอบตัว เพื่อความอยู่รอดของตนเอง

ช่วงเสาที่ 2 ปรากฏตัวหนังสือเขียนว่า “สภาพเมืองแปดริ้ว สมัยก่อน พ.ศ. 2485 ประมาณ 100 ปีเศษ”

ในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 2 ภูมิทัศน์ของเมืองเริ่มเปลี่ยนไปอย่างชัดเจน เห็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการทำไร่ไถ่และการผลิตน้ำตาล ภาพโรงสีบดอ้อยตั้งตระหง่านอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง และมีตัวหนังสือเขียนว่า “บ่อน้ำอ้อย” ชาวบ้านบางคนก็นั่งอยู่ใกล้

กองฟืน บางคนเดินแบกอ้อยไปกองไว้ที่โรงหีบอ้อย บางคนก็นั่งหีบอ้อยโดยใช้แรงงานจากควายเผือกและควายดำตึงกว้านลูกหีบที่ทำด้วยไม้แข็งสองลูกให้หมุนขบกันเพื่อบดลำอ้อย มีน้ำอ้อยไหลลงบ่อซีเมนต์ บางคนใช้ถังไม้หาบน้ำอ้อยเดินไปยังโรงเคี้ยวน้ำอ้อย บางคนก็กำลังใช้ใบพายกวาน้ำอ้อยในกระทะเหล็กที่ตั้งอยู่บนเตาไฟเพื่อเคี้ยวให้เป็นน้ำตาล ภาพเหล่านี้บ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจเพื่อยังชีพไปสู่เศรษฐกิจการผลิตเพื่อการค้า

บุคคลในภาพช่วงเสาที่สองนี้มีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะการปรากฏตัวของชาวจีนซึ่งแต่งกายในแบบเฉพาะ เห็นได้จากนุ่งกางเกงขาก๊วย สวมเสื้อก๊วยเฮง สวมหมวกก๊วยเล้ย และไว้ผมเปีย มีผู้ชายคนหนึ่งที่ตั้งแต่งกายแปลกแตกต่างไปจากคนอื่นๆ คือนุ่งผ้าโจงกระเบนถักสั้น มีผ้าขาวม้าคาดเอว ไม่สวมหมวกกำลังใช้มีดพร้าตัดอ้อย (ไม่น่าจะเป็นชาวจีน) มีบ้าน 3 หลัง *หลังแรก*เป็นโรงเรือนชั้นเดียวแบบจีน พื้นติดดิน ด้านข้างทำหน้าต่างแบบบานเลื่อน หลังคามุงจาก มีผู้ชายยืนอยู่หน้าประตูซึ่งมีตัวอักษรจีนอยู่ที่กรอบประตูและข้างฝาบ้าน มีนาฬิกาแขวนไว้ที่ข้างฝา มีโต๊ะ เก้าอี้ ชุดน้ำชาวางอยู่บนโต๊ะ มีตุ่มใส่น้ำวางไว้ข้างๆ ตรงระเบียบของโรงเรือน *หลังที่สอง*ใกล้เคียงกับโรงหีบมีผู้ชายสองคนยืนอยู่ใกล้ๆ บ้าน *หลังที่สาม*อยู่ใกล้ไร่อ้อยเป็นบ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยจาก มีบันไดสามชั้นพาดขึ้นด้านหน้า มีผู้ชายนั่งเป่าขลุ่ยอยู่ใต้ต้นไม้ บริเวณไร่อ้อยมีชาวบ้านหลายคน บางคนกำลังตัดอ้อย บางคนกำลังมัดอ้อย บางคนกำลังแบกอ้อย บางคนกำลังหาบอ้อย มีกระทายอยู่ในไร่อ้อย มีนกโผบินอยู่ในท้องฟ้า นอกจากนี้มุมล่างขวาของภาพยังปรากฏออกันจาก ปลาและฝูงเป็ดลอยอยู่ในแม่น้ำด้วย

ภาพที่ปรากฏแสดงให้เห็นบทบาทของแรงงาน และพ่อค้าชาวจีนในระบบเศรษฐกิจของเมืองฉะเชิงเทรา บ้านเรือนแบบจีน โรงเรือนหีบอ้อย และกิจกรรมการเคี้ยวน้ำตาล ล้วนเป็นหลักฐานเชิงภาพที่ยืนยันว่าลุ่มน้ำบางปะกงเมืองฉะเชิงเทรา ได้กลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญ ที่ดึงดูดผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำมาหากิน แม่น้ำในภาพมิได้เป็นเพียงแหล่งน้ำ หากเป็นเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงไร่อ้อย โรงผลิต และตลาดเข้าด้วยกัน ดังนั้น ภาพที่ปรากฏในช่วงเสาที่สองนี้จึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของเรื่องเล่า จากเมืองป่าสู่เมืองแรงงานและการค้า ที่เริ่มมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม

ช่วงเสาที่ 3 ปรากฏตัวหนังสือเขียนว่า “สภาพเมืองแปดริ้ว ประมาณ พ.ศ. 2400 ถึง 2485”

ในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 3 ภาพของเมืองฉะเชิงเทราปรากฏความเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดอีกครั้ง จากพื้นที่ผลิตน้ำตาลและไร่อ้อย เริ่มแปรสภาพเป็น “เมืองนา” อย่างแท้จริง ท้องทุ่งกว้างทอดยาวอยู่เบื้องหน้า ชาวนาทั้งชายและหญิงกำลังทำงานอยู่ในนาอย่างขะมักเขม้น บ้างไถนา บ้างดำนา บ้างเกี่ยวข้าว และบางคนหาบฟ่อนข้าวกลับสู่ลานบ้านเพื่อเตรียมการนวดข้าว ควายซึ่งเป็นแรงงานหลักของเกษตรกรรมทั้งควายเผือกและควายดำยืนกินฟางอยู่ริมทุ่ง ขณะที่นกกระยางลงมาหาอาหารในนาใกล้ๆ ชาวนาที่กำลังไถนาด้วยการใช้ควายลากคันไถ ภาพเหล่านี้สะท้อนความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์ สัตว์ และธรรมชาติ

การแต่งกายของผู้คนในช่วงเวลานี้เรียบง่าย สอดคล้องกับวิถีชีวิตชนบท ผู้ชายนุ่งโจงกระเบนใช้ผ้าขาวม้าคาดเอว ใช้ผ้าโพกศีรษะ บางคนเปลือยท่อนบนจนเห็นรอยสักยันต์บนแผ่นหลัง ผู้หญิงนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อแขนยาว และสวมขอบชะทำงานกลางแดด บ้านเรือนที่ปรากฏเป็นเรือนไทยใต้ถุนสูง สร้างด้วยวัสดุธรรมชาติ มีโอ่งน้ำ บันไดลงสู่แม่น้ำ มีม้าผูกอยู่ใต้ถุนเรือน อีกทั้งยังเห็นไถเดินอยู่ที่ลานดินรอบๆ บ้าน และลานดินหน้าบ้านที่เป็นพื้นที่กิจกรรมของครอบครัว เด็กเล่นอยู่บนชานเรือน ผู้สูงอายุนั่งตำหมาก ภาพเหล่านี้บ่งบอกถึงโครงสร้างครอบครัวแบบขยาย และชีวิตที่ผูกพันกับชุมชนอย่างใกล้ชิด

แม่น้ำบางปะกงยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชีวิตประจำวัน ผู้หญิงกำลังเดินหิ้วถังไปยังสะพานมีบันไดพาดลงไปแม่น้ำเพื่อตักน้ำ มีฝูงเป็ดลอยอยู่ในแม่น้ำ นอกจากนี้

ด้านขวาบนสุดยังมีวัดปรากฏอยู่ในภาพด้วย ภาพในช่วงเสาที่สามจึงเป็นเสมือนภาพแทนของ “สังคมเกษตรกรรม” ที่เมืองฉะเชิงเทราดำรงอยู่มาอย่างยาวนาน และเป็นฐานสำคัญที่หล่อเลี้ยงเศรษฐกิจและผู้คนก่อนการขยายตัวในระยะต่อมา

ช่วงเสาที่ 4 ปรากฏตัวหนังสือเขียนว่า “แปดริ้วเริ่มมีสวนหมากมาถึง พ.ศ. 2485 ประมาณ 80-90 ปีเศษ”

ในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 4 ภาพเล่าเรื่องของเมืองเริ่มแสดงความซับซ้อนมากขึ้น ภาพสวนหมากและแปลงผักร่องปรากฏอย่างชัดเจน แสดงถึงการปรับตัวของผู้คนต่อสภาพพื้นที่ลุ่มน้ำ การขุดร่องสวนและใช้แผ่นไม้พาดข้ามท้องร่องสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำ ชาวจีนยังคงมีบทบาทสำคัญในภาพ โดยกำลังทำสวนผัก ใช้จอบขุดดิน และตักน้ำรดแปลงผัก ขณะเดียวกันภาพของเรือกระแซงที่จอดอยู่ริมฝั่งน้ำ แสดงถึงการขนส่งสินค้าและการเดินทางที่สะดวกขึ้น

สิ่งที่น่าสนใจในช่วงเสานี้คือ การปรากฏของผู้คนที่มีฐานะและบทบาททางสังคมแตกต่างกัน ผู้ชายแต่งกายภูมิฐานในเสื้อราชประแตน สวมหมวกและรองเท้า ยืนอยู่ริมตลิ่ง ขณะที่ชาวบ้านบางส่วนยังคงแต่งกายเรียบง่าย ภาพเรือนไทยลักษณะขนมปังขิง ได้ถนัดสูงที่มีลวดลายฉลุที่หน้าจั่ว ครัวชายคาและที่ช่องลม หลังคามุงด้วยกระเบื้อง มีนาฬิกาแขวนอยู่ที่ข้างฝา มีโต๊ะเครื่องแป้งตั้งอยู่ข้างฝากระเบื้องบ้าน มีโถงน้ำส้วมใช้กาต้มน้ำที่โคนเสาเรือน แสดงถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่และการรับแบบอย่างจากตะวันตก ภาพการ

ไหว้ทักทาย การพูดคุย และการพบปะกันระหว่างผู้คนหลากหลายสถานะ สะท้อน โครงสร้างสังคมที่เริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้น

ในภาพยังมีโรงเรือนแบบชาวจีนพื้นติดดิน หลังคามุงจาก ลานพื้นดินด้านหน้าบ้าน มีคนกำลังยืนโปรยอาหารเลี้ยงไก่ มีหมูเดินอยู่ข้างบ้าน และมีบันไดลงสู่แม่น้ำ มีคนกำลัง อาบน้ำในแม่น้ำ ด้านหลังบ้านเป็นสวนหมาก มีคนกำลังใช้ตะขอสอยหมาก มีสวนมะพร้าว มีปลาซ่อนตัวใดๆ วายอยู่ในแม่น้ำ มีป่าจากขึ้นอยู่สองฝั่งแม่น้ำ และมีเรือเก๋งพั้งจอดอยู่ที่ ทำน้ำ ภาพรวมในช่วงเสาทีี่สี่จึงเป็นภาพของเมืองที่กำลังก้าวจากสังคมเกษตรกรรมแบบ ดั้งเดิม ไปสู่สังคมที่มีความหลากหลายทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม มีทั้งสวนเกษตรเชิง การค้า และชนชั้นทางสังคมที่ชัดเจนขึ้น

ช่วงเสาทีี่ 5 ปรากฏตัวหนังสือเขียนว่า “บางส่วนของเมืองแปดริ้ว ประมาณ ระหว่าง พ.ศ. 2440 ถึง พ.ศ. 2485”

ในรูปปูนปั้นช่วงเสาทีี่ 5 เป็นภาพของเมืองฉะเชิงเทราที่ความคึกคักทางเศรษฐกิจ อย่างเด่นชัด ไร้สับปะรดปรากฏอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ชาวจีนหลายคนกำลังตัดสับปะรด บางคน กำลังใช้เซ่งหาบสับปะรดไปเก็บที่โรงซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ และขนส่งลงเรือสำปั้น ภาพชาย ชาวจีนสวมหมวกก๊วยเลี้ยกำลังพายเรือสำปั้นบรรทุกพืชผลหลากหลายชนิด อีกคนหนึ่ง กำลังแจวเรือสำปั้นบรรทุกสับปะรดแล่นไปตามลำน้ำ แสดงถึงบทบาทของฉะเชิงเทราใน ฐานะศูนย์กลางการค้าและการขนส่งสินค้าเกษตร

บ้านเรือนในช่วงนี้มีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งเรือนไทยใต้ถุนสูง เรือนฝาปะกน และบ้านชั้นเดียว ลานดินหน้าบ้านมีไก่อและหมู ชายฝั่งแม่น้ำมีกอจาก และยังมีเรือสำปั้น อีกลำหนึ่งผูกไว้ที่บันไดทำน้ำ มีเปิดกำลังว่ายน้ำ ภาพผู้หญิงตักบาตรพระ เด็กวัดถือปิ่นโต ผู้สูงอายุนั่งพักผ่อน และครอบครัวช่วยกันตำข้าว สะท้อนชีวิตประจำวันที่เหมาะสม ระหว่างศาสนา ครอบครัว และการทำมาหากิน มีภูเขาอยู่ด้านหลังไกลออกไป มีนกบินอยู่บนท้องฟ้า นอกจากนี้ยังมีวัดปรากฏอยู่กลางภาพด้านบนสุดด้วย ภูมิทัศน์โดยรอบเต็มไปด้วยสวนมะพร้าว สวนผัก และพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งเชื่อมโยงกับระบบการค้าอย่างใกล้ชิด

หากมองพระอุโบสถวัดสัมปทวน (นอก) อย่างผิวเผิน รูปปูนปั้นที่ประดับอยู่รอบเชิงชายอาจดูเป็นเพียงงานศิลปกรรมพื้นถิ่นที่สร้างขึ้นเพื่อความงดงาม แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียด จะพบว่ารูปปูนปั้นเหล่านี้ทำหน้าที่เสมือน “บันทึกภาพของเมือง” ที่ถ่ายทอดเรื่องราวการก่อสร้างตัวของฉะเชิงเทรา ผ่านสายตาและประสบการณ์ของผู้คนในอดีต โดยมีแม่น้ำบางปะกงเป็นแกนกลางของเรื่องเล่าทั้งหมด

อิทธิพลของแม่น้ำบางปะกงต่อเมืองฉะเชิงเทรา

จากการศึกษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองฉะเชิงเทรา พบว่ารูปปูนปั้นวัดสัมปทวน(นอก) สะท้อนได้ตรงกับสภาพจริงของเมืองฉะเชิงเทราที่มีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่ากลางเมือง โดยผ่านเขตท้องที่หลายอำเภอของเมืองนี้ ทำให้ฉะเชิงเทราต้องมีสภาพเป็น “เมืองอกแตก” (เมืองที่มีแม่น้ำหรือลำคลองขนาดใหญ่ไหลผ่ากลาง) (พระกฐินพระราชทาน, 2552) แม่น้ำบางปะกงจึงเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของเมืองนี้ ประกอบกับมีปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งเสริมให้ฉะเชิงเทราพัฒนาการอย่างรวดเร็ว จากเมืองเล็กๆ สู่การเป็นเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจและความมั่นคง คือเป็นเมืองที่มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อยู่ในพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ รับน้ำเหนือที่ไหลลงสู่ทะเล บริเวณพื้นที่ดินเมืองฉะเชิงเทราจึงอุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยแร่ธาตุอินทรีย์วัตถุที่แม่น้ำบางปะกงและลำคลองสาขาพัดพาโคลนตมจากภูเขา จากป่าไม้ (ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 1) ทางตอนบนมาทับถมอยู่ตลอดเวลา ฉะเชิงเทราจึงมีสภาพของเมืองลุ่มน้ำอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ ก่อเกิดเป็นป่าชายเลนซึ่งเต็มไปด้วย โกงกาง แสม และป่าจาก (ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 1, 2 และ 4) ตามแนวชายฝั่งทะเลยาวกว่า 15 กิโลเมตรและสองฟากฝั่ง

ของแม่น้ำบางปะกง อีกทั้งน้ำทะเลยังมีอิทธิพลต่อการขึ้นลงของน้ำในแม่น้ำ สภาพธรรมชาติเช่นนี้ทำให้แม่น้ำบางปะกงมีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อยและน้ำเค็ม ฉะเชิงเทราจึงได้ชื่อว่า “เมืองสามน้ำ” ก่อเกิดความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ ฉะเชิงเทราจึงเป็นเมืองที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐาน การทำมาหากินของผู้คนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีแม่น้ำบางปะกงเป็นสายน้ำหลักที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้คนในการดำรงชีวิตและมีวิถีการทำมาหากินที่ต้องพึ่งพิงแม่น้ำสายนี้มาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน จึงปรากฏอยู่ในคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า

แม่น้ำบางปะกงแหล่งชีวิต

พระยาศรีสุนทรปราชญ์ภาษาไทย

พระศักดิ์สิทธิ์หลวงพ่อโสธร

เขาวังฤๅไนป่าสมบูรณ์

ฉะเชิงเทราเมืองในเส้นทางการค้า

เมืองฉะเชิงเทรามีพื้นที่บางส่วนอยู่ติดอ่าวไทยและมีทางออกทะเล ทำให้สามารถติดต่อกับต่างประเทศได้ โดยมีแม่น้ำบางปะกงและคลองสาขาเชื่อมเส้นทางคมนาคมทางบกกับทางน้ำ ทำให้สามารถควบคุมเส้นทางคมนาคมของเมืองนครนายก ปราจีนบุรี กบินทร์บุรี สระแก้ว วัฒนานคร และอรัญประเทศได้ อีกทั้งยังเป็นเมืองที่พักสินค้าจากดินแดนตอนในคือ หัวเมืองลาว หัวเมืองอีสาน หัวเมืองเขมรและหัวเมืองด้านตะวันออก การมีพื้นที่บางส่วนของเมืองอยู่ลึกเข้ามาในก้นอ่าวไทยซึ่งเป็นจุดกำบังลม จึงเหมาะสำหรับเป็นที่พักรอลมมรสุม ซึ่งเรือจากประเทศจีน เวียดนาม และกัมพูชาที่เดินทางเข้ามาค้าขายก็ต้องเข้ามาจอดพักและขนถ่ายสินค้าอยู่ที่เมืองนี้ (สุดใจ พงศ์กล้า, 2528)

ชาวบ้านแถบชุมชนปากแม่น้ำบางปะกงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงและค้าขาย โดยรวบรวมสินค้าจากพื้นที่ตอนในของกลุ่มน้ำออกมาส่งขายต่างประเทศ เพราะชัยภูมิที่ตั้งเหมาะสมที่จะสร้างท่าเรือสำหรับให้เรือเข้ามาจอดพักและขนถ่ายสินค้า เมืองนี้จึงได้กลายเป็นเมืองในเส้นทางการค้าที่สำคัญ (Trading Network) (วิทวัส กิ่งสุวรรณ, 2553) เมืองท่า และมีสภาพเป็นเมืองจุดเชื่อมโยงเส้นทางการค้าระหว่างดินแดนด้านตะวันออกกับตะวันตกของด้ามขวานไทย ส่งผลให้ฉะเชิงเทราเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า (entrepot) ที่เชื่อมตลาดหลายแหล่งเข้าด้วยกัน ทั้งประเทศจีนทางด้านทิศตะวันออกกับ

ประเทศอินเดียและอาหรับด้านทิศตะวันตก ตลอดจนหมู่เกาะมลายูทางด้านทิศใต้ (ศรัณญา คันธาชิป, 2540) เมืองนี้จึงเปรียบเสมือนพ่อค้าคนกลางที่ใช้ระบบส่งผ่าน (Transit System) สินค้าจากภูมิภาคหนึ่งไปยังอีกภูมิภาคหนึ่ง โดยมีพ่อค้าชาวจีนเป็นกำลังหลักในการกระจายสินค้า เนื่องจากที่ตั้งของเมืองนี้เป็นจุดสนใจของชาวจีนจึงพากันเข้ามาทำการค้าขายเป็นจำนวนมาก การเดินทางเข้ามาของบรรดาพ่อค้าจากดินแดนตอนใน เป็นผลให้มีเรือเข้ามาติดต่อกับค้าขายเป็นจำนวนมาก ฉะเชิงเทราจึงเป็นศูนย์กลางส่งผ่านสินค้าเกษตรออกสู่ตลาดการค้าอื่นๆ จากรูปบนช่วงเสาที่ 5 จะเห็นเรือลำหนึ่งบรรทุกผลิตทางการเกษตรหลากหลายชนิดทั้งผักและผลไม้ เรืออีกลำหนึ่งบรรทุกสับปะรดมาเต็มลำเรือ ที่ปากแม่น้ำบางปะกงจึงเต็มไปด้วยเรือสินค้า ทั้งเรือขนาดใหญ่และขนาดเล็กจอดทอดสมอเพื่อขนถ่ายสินค้า

ด้วยปัจจัยของเมืองที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบฉนวนไทย (Thai Corridor) เขตติดต่อกับเมืองสระแก้วเชื่อมโยงเข้าไปยังดินแดนในหัวเมืองเขมร และอีสานต่อเนื่องไปถึงประเทศลาว ด้วยลักษณะที่เป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างเมืองหลวง(กรุงเทพฯ)กับหัวเมืองเขมรและอีสาน ทำให้เกิดการค้าขายระหว่างลุ่มน้ำบางปะกงกับหัวเมืองเหล่านั้น และฉะเชิงเทราเป็นเมืองในเส้นทางการค้าภายใน โดยเฉพาะการค้าทางหัวเมืองอีสานที่สำคัญ คือ การค้าวัวและควายซึ่งเป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนที่โดดเด่น จนกลายเป็นตำนานเล่าขานถึง “นายฮ้อย” (สุภาพรณ์ จินตามณีโรจน์, 2554) นอกจากวัวควายจากพื้นที่อีสานแล้วยังมีมาจากประเทศลาว (หัวเมืองลาวในอดีต) โดยชาวลาวจะต้อนวัวควายข้ามแม่น้ำโขงผ่านอีสานเข้ามาขายถึงเมืองฉะเชิงเทราด้วย (ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, 2546) อันเนื่องจากหลังการทำสนธิสัญญาบาวริงในปี พ.ศ. 2398 แล้ว ชาวเริ่มเป็นสินค้าออกที่สำคัญ มีการขุดคลองมากมายหลายสาย เกิดการขยายพื้นที่ปลูกข้าวมากขึ้น โดยเฉพาะที่เมืองฉะเชิงเทรา ส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานควายเพิ่มมากขึ้น (ปรากฏในรูปบนช่วงเสาที่ 3 ชาวบ้านกำลังใช้ควายช่วยไถนา)

ต่อมาได้มีการพัฒนาถนนหนทางเข้าสู่พื้นที่ภาคอีสาน ทำให้การค้าวัว ควายของนายฮ้อยเปลี่ยนไปและค่อยๆ เลิกราไปในที่สุด (อิงตะวัน แพลุกอินทร์, 2560) การเดินทางเข้ามาของบรรดาพ่อค้าจากดินแดนตอนใน เช่น นายฮ้อยวัว-ควาย หรือพ่อค้าเรือสำเภาจากต่างประเทศเหล่านี้ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าของเมือง

ฉะเชิงเทราตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน จนสั่งสมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและเป็นเมืองที่มีผลต่อความมั่นคงของราชธานีและอาณาจักรด้วย

ฉะเชิงเทราเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ

ฉะเชิงเทราเป็นเมืองที่มีลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศที่เหมาะสม โดยเฉพาะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของเมืองที่มีความสัมพันธ์และเกื้อกูลซึ่งกันและกันทั้งที่ราบลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความสำคัญมากที่สุดของเมืองนี้ คือส่วนที่ราบสองฟากฝั่งแม่น้ำบางปะกง อันอุดมสมบูรณ์ซึ่งใช้ทำนาปลูกข้าว ทำให้ฉะเชิงเทราเป็นแหล่งผลิตข้าวเพื่อการค้าที่สำคัญของภาคตะวันออกและของประเทศ ทั้งยังใช้ปลูกพืชอื่นๆ ที่ดอนหรือที่ราบลูกฟูก บริเวณนี้เหมาะสำหรับเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชไร่ ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย (ปรากฏใน *รูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 2*) สับปะรด (ปรากฏใน *รูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 5*) ข้าวโพดและปลูกหญ้าสำหรับใช้เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ (จังหวัดฉะเชิงเทรา, 2539) ที่ราบสูงและภูเขา บริเวณเทือกเขาปกคลุมด้วยป่าไม้ซึ่งเต็มไปด้วยไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ และสัตว์ป่าหายากนานาชนิด (เห็นได้จาก *รูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 1*) ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ได้ดึงดูดให้ชาวจีนเข้ามาตั้งโรงเลื่อยไม้ขึ้นในเมืองนี้ ช่วงปี พ.ศ. 2420 - 2430 โดยได้รับสัมปทานเข้าไปตัดไม้และดำเนินกิจการโรงเลื่อย ดังนั้น วิถีชีวิตชาวบ้านรอบๆ พื้นที่ป่านอกจากทำนาแล้วหลังฤดูเก็บเกี่ยวก็จะมีอาชีพรับจ้างเลื่อยไม้ด้วย (นารี สาริกะภูติ, 2531) ส่วนแถบอำเภอบางคล้าเป็นพื้นที่รอยต่อที่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลรุกล้ำเข้ามาผสมกับน้ำจืดในช่วงหน้าแล้ง ทำให้น้ำในแม่น้ำบางปะกงช่วงนี้มีสภาพเป็นน้ำกร่อย ชาวบ้านจะทำสวนยกทรง ส่วนที่ราบชายฝั่งทะเล มีลักษณะเป็นหาดโคลนติดกับอ่าวไทย โดยมีสภาพเป็นป่าชายเลน ชาวบ้านในบริเวณปากแม่น้ำจึงมีอาชีพทำประมงชายฝั่ง (บุษบงก์ ชาวกันหา, 2549)

ข้อมูลที่ได้จากโครงการชลประทานฉะเชิงเทราพบว่า เมืองนั้นนอกจากมีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่านเมืองแล้ว ยังมีคลองทั้งคลองธรรมชาติและคลองขุดอีกถึง 500 กว่าคลอง จึงไม่น่าแปลกใจที่จะเรียกเมืองนี้ว่า “เวนิสของภาคตะวันออก” (อิงตะวัน แพลกอินทร์, 2547) ทำให้มีปลาอาศัยอยู่ตามแหล่งน้ำธรรมชาติเหล่านี้เป็นจำนวนมาก เช่น ปลาชีว ปลาสร้อย ปลาตะเพียน ปลาดุก ปลาหมอ ปลาช่อน เป็นต้น (ปรากฏใน *รูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 1, 2 และ 4*) เมืองนี้จึงมีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านสามารถทำประมงน้ำจืด

ได้ ปลาในแม่น้ำบางปะกงเนื้อจะแน่นและสดหวาน ด้วยเหตุที่ว่าน้ำในแม่น้ำบางปะกงนั้น ขึ้น-ลงวันละสองครั้งทำให้ปลาต้องออกกำลังว่ายทวนน้ำ ปลาจะแข็งแรง เนื้อจึงแน่นเป็นพิเศษ การจับปลาของชาวบ้านจะใช้วิธีแบบดั้งเดิมที่เคยทำกันมาตั้งแต่ใช้สวิงช้อนตามลำคลอง ตามลำประโดง (คลองเล็กๆ) ซอกไม้ฝุๆ ซึ่งชาวบ้านจะใช้เครื่องมือหาปลาที่สร้างขึ้นได้เองในท้องถิ่น การใช้เครื่องมือเหล่านี้จับปลา สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาหาอยู่หากินของชาวบ้านเมืองนี้ ปลาที่จับได้ส่วนใหญ่จะใช้ประกอบอาหารบริโภคกันภายในครอบครัว และชุมชน หากชาวบ้านหาปลาได้จำนวนมากก็จะนำไปเลี้ยงไว้ในบ่อภายในบริเวณบ้าน หรือบ่อที่สร้างขึ้นไว้เพื่อสะดวกในการนำมาบริโภค (พลดิพร จินา, 2552) โดยบางส่วนเก็บถนอมไว้ในรูปของปลาร้า ปลาเค็มหรือปลาสำหรับไว้บริโภคในช่วงฤดูกาลทำนาต่อไป หรือนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าหรือแลกเปลี่ยนอาหารประเภทอื่น หากมีส่วนเกินเหลืออีกก็จะขาย

เมืองฉะเชิงเทราจึงเป็นเขตนิเวศวิทยา (Ecology) ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ก่อเกิดภูมิโนเวศที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่า ไม้ ป่าชายเลน ของป่า แร่ธาตุ สภาพแวดล้อม ทางด้านกายภาพเหล่านี้โดยเฉพาะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วน คุณสมบัติเหมาะกับการเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก เมืองฉะเชิงเทราจึงเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญ ดังนั้นเมืองนี้จึงเป็นแหล่งชุมชนเกษตรกรรมที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวถึงล้วนดึงดูดให้ผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาอยู่อาศัยตั้งหลักปักฐาน มีวิถีชีวิตแบบคนเมืองลุ่มน้ำหาอยู่หากินกับธรรมชาติอย่างสงบสุข และยังคงรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ตามความเชื่อของตนเอาไว้เป็นอย่างดี

วิถีการทำมาหากินของคนเมืองฉะเชิงเทรา

การที่เมืองฉะเชิงเทรามีพื้นฐานและปัจจัยส่งเสริมหลายด้าน โดยเฉพาะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อันมีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่านกลางเมืองไปออกทะเล ทั้งยังมีลักษณะภูมิประเทศและความหลากหลายทางชีวภาพ ก่อเกิดทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้ฉะเชิงเทราเป็นเมือง “ดินดำ น้ำชุ่ม” ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชาวเมืองนี้ ดังที่ สุนทรียะ วังษีเทศ กล่าวถึงไว้ว่า “ราษฎรในจังหวัดนี้ มีทางหาเลี้ยงชีวิตกว้างกว่าใน

จังหวัดอื่น ที่อยู่ตอนบนทำนาเป็นพื้น ตอนกลางทำสวนบ้าง ค้าขายบ้าง ตอนล่างทำจาก
 บ้าง ทำการประมงบ้าง จัดว่าเป็นจังหวัดที่สมบูรณ์” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2551) คนเมืองนี้จึง
 ใช้ภูมิรู้ ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ รวมทั้งที่หาความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติม
 นำมาพัฒนาชีวิตและวิถีการทำมาหากินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับการเป็นเมืองที่
 อยู่ในเส้นทางคมนาคม เส้นทางการค้า และเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า การปกครองของ
 มณฑลปราจีนบุรี ด้วยเหตุนี้ นโยบายของรัฐและผู้นำประเทศในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา
 มาล้วนให้ความสำคัญกับเมืองนี้มาโดยตลอด ทำให้ฉะเชิงเทราเป็นเมืองที่มีศักยภาพในการ
 พัฒนา ซึ่งพื้นฐานที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งน่าจะมาจากการที่เมืองนี้เกิดการผลิตเพื่อการค้า
 ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) กับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 สินค้า
 สำคัญในช่วงเวลานั้นคือน้ำตาลทราย จากรายงานของจอห์น ครอว์ฟอร์ด
 (John Crawford) ระบุว่าชาวจีนแต่จิวเป็นผู้ริเริ่มนำอ้อยมาแปรรูปเป็นน้ำตาลทรายใน
 ประเทศไทยและที่เมืองฉะเชิงเทรา เพราะในปี พ.ศ. 2350 มีการตั้งโรงหีบอ้อยเพื่อทำ
 น้ำตาลทรายขึ้นที่เมืองฉะเชิงเทราแล้ว ซึ่งถือเป็นอุตสาหกรรมขั้นต้น ฉะเชิงเทราจึงเป็น
 เมืองที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตน้ำตาลทรายเพื่อเป็นสินค้าส่งออก (ปรากฏในรูปปูนปั้น
 ช่วงเสาที่ 2)

จากงานวิจัยของ ม.ล. วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ เรื่อง การเพาะปลูกอ้อยและ
 อุตสาหกรรมน้ำตาลไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่า
 “เมืองฉะเชิงเทราเป็นแหล่งผลิตน้ำตาลทรายที่สำคัญ มีโรงหีบตั้งอยู่กว่า 30 โรง” (วัลย์
 วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, 2526) และงานวิจัยของ วรณี แผลูกอินทร์ เรื่อง ความสำคัญของ
 การผลิตเพื่อการค้าของเมืองฉะเชิงเทราในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง
 กล่าวว่า “ในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริงที่เมืองฉะเชิงเทรามีการตั้งโรงหีบ
 อ้อย ประมาณ 28 โรง” (วรณี แผลูกอินทร์, 2538)

หลักฐานต่างๆ เหล่านี้ล้วนยืนยันว่า ฉะเชิงเทราเป็นแหล่งอุตสาหกรรมการผลิต
 น้ำตาลแหล่งใหญ่ และเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของรัฐด้วย แต่หลังเหตุการณ์กบฏอั้งยี่ปี
 พ.ศ. 2391 โรงหีบอ้อยของเมืองนี้ต้องถูกเผาทำลายไปกับเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วย

ข้าวเป็นสินค้าสำคัญอีกชนิดหนึ่งที่ชาวนาเมืองนี้ไม่ได้ผลิตเพื่อบริโภคภายใน
 ครอบครัวเท่านั้น แต่มีส่วนเกินที่นำออกขายให้กับผู้อื่นด้วยโดยเฉพาะผู้ที่ไม่ได้ทำนา

ก่อนที่ไทยจะทำสนธิสัญญาเบาว์ริงข้าวเป็นสินค้าที่รัฐควบคุม ไม่ให้ส่งออกขายต่างประเทศได้อย่างเสรี ทำให้การซื้อขายข้าวของชาวนาและพ่อค้าเมืองฉะเชิงเทราอยู่ในขอบเขตจำกัด และส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยน (ถนอม ตะนา, 2527) รัฐเองก็ส่งเสริมให้ราษฎรปลูกข้าวให้มากที่สุด เพราะข้าวเป็นพืชหลักที่ใช้เลี้ยงผู้คนภายในประเทศ และยังต้องเก็บสำรองไว้ใช้ในราชการด้วย ดังนั้น ข้าวจึงเป็นยุทธปัจจัยและวิธีการทำมาหากินที่สำคัญของชาวเมืองฉะเชิงเทรา เศรษฐกิจของเมืองนี้ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงจึงเป็นเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดดที่เกิดการผลิตเพื่อการค้า (Market Economy) ก่อนพื้นที่อื่นๆ ในขณะที่ภาพรวมของประเทศเกิดขึ้นภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว แต่ยังคงผสมผสานไปกับการผลิตแบบพอยังชีพ (Subsistence economy) หรือเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง (Self - Sufficient Economy) เห็นได้จากการที่ชาวเมืองนี้ส่วนใหญ่ทำมาหากินเพื่อเลี้ยงตัวเอง โดยผลผลิตที่ได้ส่วนมากจะถูกนำไปใช้เพื่อการบริโภคในครอบครัวหรือร่วมพิธีกรรมของชุมชน บางส่วนต้องเก็บไว้ทำพันธุ์ในฤดูกาลผลิตต่อไป หากมีส่วนเกินก็จะนำไปใช้แลกเปลี่ยนกับเครื่องอุปโภคและบริโภคที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และเหลือส่วนหนึ่งไว้สำหรับเสียภาษีให้กับรัฐในรูปทางข้าวเพื่อไว้ในราชการ เช่น ใช้ในยามเกิดศึกสงครามหรือสำรองไว้ในยามข้าวยากหมากแพง เมื่อเกิดภาวะน้ำท่วมหรือฝนแล้ง จึงไม่มีการส่งข้าวออกจำหน่ายต่างประเทศ แต่การซื้อขายข้าวกลับมีขึ้นที่เมืองนี้

เนื่องจากข้าวเป็นหนึ่งในสินค้าต้องห้ามจะส่งไปขายต่างประเทศได้ก็ต่อเมื่อมีปริมาณสำรองอย่างเพียงพอในประเทศ ด้วยเหตุนี้การเก็บภาษีข้าวขาออกจึงสูงมาก แต่กำไรจากการขายข้าวในช่วงระยะเวลานั้นมีมากมาย จึงเป็นเหตุล่อใจให้เกิดตลาดมืดลักลอบค้าขายข้าวขึ้น ดังหนังสือถึงพระยาเพชรบุรีให้หมื่นจำเนียรวาริมาตรวจภาษีข้าวที่เมืองชลบุรี ได้กล่าวถึงการลักลอบขนข้าวใส่เรือมาซื้อขายกันที่ปากแม่น้ำบางปะกง โดยนำออกไปขายกันที่ทะเลอีกทอดหนึ่ง (อิงตะวัน แพลกอินทร์, 2547) สอดคล้องกับบันทึกของ บาทหลวงปาลเลอกัวซ์ ที่ว่า เมืองแปดริ้วอุดมสมบูรณ์ไปด้วยนาข้าว และ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล ที่กล่าวถึงเมืองฉะเชิงเทราว่าเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญที่สุดของไทยในช่วงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ (ศรีัญญา คันธาชิพ, 2540) การเพิ่มขึ้นของพื้นที่ทำนาที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และวิธีการทำมาหากินของชาวเมืองนี้ได้อีกอย่าง

หนึ่ง จึงนับได้ว่าจะเชิงเทราเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ (ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 3)

จนกระทั่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เศรษฐกิจยิ่งขยายตัวมากขึ้นทำให้เกิดการค้าเสรีและผูกพันกับตลาดโลกเพิ่มมากขึ้น จนพัฒนามาเป็นเศรษฐกิจแบบเงินตรา ซึ่งทำให้ชาวบ้านเมืองนี้สนใจผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้น โดยชาวจีนเข้ามามีบทบาทเป็นทั้งพ่อค้าคนกลางและเจ้าของโรงสี ตลอดจนธุรกิจการค้าอื่นๆ เมื่อรัฐสร้างเส้นทางรถไฟสายตะวันออกจากหัวลำโพง (กรุงเทพฯ) มาถึงเมืองฉะเชิงเทราทำให้ศักยภาพในการคมนาคมขนส่งสูงขึ้น มีการขนส่งสินค้าเข้ากรุงเทพฯ ได้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งสะดวกและรวดเร็วขึ้นเป็นผลให้เกิดการเพิ่มผลผลิตสินค้าเกษตรกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าวซึ่งเป็นเศรษฐกิจฐานรากของชาวนาเมืองนี้ที่ทำนาปลูกข้าวกันอย่างเป็นลำเป็นสัน ทั้งการปลูกข้าวนาปีและนาปรังได้ผลผลิตมากขึ้น หรือมีการจ้างแรงงานในชุมชนหรือระหว่างชุมชนแทนการลงแขกถือแรงดังที่เคยปฏิบัติกันมา (ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 3) ทั้งยังพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งตนเองได้สูงมาเป็นการพึ่งพาภายนอกมากขึ้น (ประคอง เอี่ยมศิริ, 2537)

จึงอาจกล่าวได้ว่าฉะเชิงเทราเป็นเมืองมหาอำนาจด้าน “ข้าว” แห่งลุ่มน้ำบางปะกง ทั้งการปลูกและการพัฒนาสายพันธุ์ที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมและชนิดพันธุ์ รวมทั้งเป็นแหล่งการส่งออกผลผลิตข้าวที่สำคัญ เมืองฉะเชิงเทราจึงเปรียบเสมือน “ครัวแห่งลุ่มน้ำบางปะกง” และ “ครัวโลก” มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวบ้านดั้งเดิมใช้วิธีการดำข้าวเพื่อให้ข้าวเปลือกกลายเป็นข้าวสาร ต่อมาได้เปลี่ยนมาใช้โรงสีข้าวซึ่งในระยะแรกๆ เรียกว่า “โรงสีมือ” (ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 5) แต่โรงสีข้าวยังไม่ขยายตัวออกมานอกกรุงเทพฯ ดังนั้น ตลาดซื้อขายข้าวจึงกระทำกันที่กรุงเทพฯ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2419 จึงมีการขยายโรงสีออกมาตั้งนอกกรุงเทพฯ เป็นแห่งแรกที่เมืองฉะเชิงเทรา (พิมพ์อุมา โตสินธพ, 2548) และมีเรือต่างๆ เข้าออกเพื่อซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาเพื่อนำไปส่งโรงสี ส่วนใหญ่จะใช้เรือกระแชงบรรทุกข้าวเปลือก (ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 4) จำนวนโรงสีข้าวที่เพิ่มขึ้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวของการทำนาปลูกข้าวในพื้นที่เมืองฉะเชิงเทราอย่างรวดเร็ว ตลอดจนความสำคัญของเมืองนี้ในด้านอุตสาหกรรมโรงสีข้าวที่เจริญรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบัน

สำหรับชาวบ้านในแถบพื้นที่ที่มีลักษณะพื้นที่ดอน ที่ราบลูกฟูก แม้จะมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ แต่พื้นที่ซึ่งอยู่ไม่ติดกับแม่น้ำบางปะกงไม่มีทางส่งน้ำจำเป็นต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก และดินมีสภาพเป็นดินทรายจึงเหมาะกับการทำมาหากินด้วยการปลูกพืชไร่ อ้อยเป็นพืชไร่ที่ชาวบ้านแถบนี้ปลูกกันมากมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) และในเวลาต่อมาอ้อยได้กลายเป็นสินค้าสำคัญของเมืองฉะเชิงเทรา ชาวจีนจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเพาะปลูกอ้อย แหล่งเพาะปลูกอ้อยในช่วงเวลานั้นคือสองฟากฝั่งแม่น้ำบางปะกง จากข้อความที่ว่า “ชาวจีนเข้ามารับจ้างเป็นแรงงานในไร่ อ้อย และทำงานในโรงหีบอ้อย ซึ่งมีมากมายสองฝั่งแม่น้ำบางปะกง” (แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนวัดเขตนคร, 2550) ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 2 ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวจีนเมืองฉะเชิงเทราที่มีการทำไร่อ้อยและโรงหีบอ้อยทำน้ำตาลทราย

จนกระทั่งเกิดผลกระทบจากเหตุการณ์กบฏอั้งยี่ ประกอบกับน้ำตาลจากชาวจีนมาตีตลาดเพราะมีราคาถูกกว่าน้ำตาลของไทย ทำให้พื้นที่ปลูกอ้อยและวิธีการทำมาหากินในอาชีพนี้ของชาวจีนเมืองฉะเชิงเทราต้องลดลงไป ต่อมาเมื่อชาวเขมามีบทบาทมากขึ้นรัฐจึงได้ส่งเสริมการผลิตข้าวมากกว่าน้ำตาล ทำให้ชาวบ้านหันไปทำนาปลูกข้าวมากกว่าการปลูกอ้อยเนื่องจากข้าวมีราคาดี ด้วยเหตุนี้ พื้นที่ในการเพาะปลูกอ้อยแถบสองฝั่งแม่น้ำบางปะกง จึงเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่ทำนาปลูกข้าวไปในที่สุด (สุดใจ พงศ์กล้า, 2528)

สับปะรดเป็นพืชเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่ง แหล่งปลูกจะอยู่แถบสองฝั่งแม่น้ำบางปะกง แต่ส่วนมากจะปลูกแถบสองฝั่งคลองท่าลาด จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “สับปะรดท่าลาด” ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 5 ที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการทำมาหากินของชาวบ้านที่กำลังทำไร่สับปะรด และมีคนกำลังพายเรือขายสับปะรดในแม่น้ำ หลักฐานต่างๆ เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นวิธีการทำไร่สับปะรดของชาวจีนเมืองนี้ได้เป็นอย่างดี ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงเสด็จประพาสแหลมมลายู ในปี พ.ศ. 2433 พระองค์เสด็จทอดพระเนตรโรงงานทำสับปะรดกระป๋องที่สิงคโปร์ (สุดใจ พงศ์กล้า, 2528) เมื่อพระองค์เสด็จกลับประเทศไทยและได้เสด็จประพาสที่เมืองฉะเชิงเทราพบว่า เมืองนี้มีผลผลิตของสับปะรดเป็นจำนวนมากจึงทรงดำริว่าน่าจะตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องได้ ต่อมาได้มีนายทุนชาวจีนทำเรื่องขออนุญาตตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องขึ้นที่อำเภอบางคล้า เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6)

เสด็จประพาสสมณทลปราจีนบุรี ในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2455 พระองค์ได้เสด็จทอดพระเนตรโรงงานสับปรดกระป๋องด้วย (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ม-ร.6 รล/74 เลขทะเบียน 483) สรุปลัได้ว่า อุตสาหกรรมทำสับปรดกระป๋องเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยแล้วที่เมืองฉะเชิงเทรา โรงงานที่เกิดขึ้นนี้บเป็นกิจการที่เจริญก้าวหน้ามาก เพราะสามารถส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้ ทั้งยังช่วยให้ราษฎรมีงานทำด้วยการหันมารับจ้างทำงานในโรงงาน ปัจจุบันมีการตั้งโรงงานสับปรดกระป๋องในเขตอำเภอแปลงยาว ซึ่งเป็นแหล่งโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรกรรม

ภูมิปัญญาสวนยกร่องที่เมืองฉะเชิงเทรา

ชาวจีนอพยพที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในเมืองฉะเชิงเทรา ใช้ภูมิปัญญาของคนจีนแผ่นดินใหญ่แต่ดั้งเดิมบุกเบิกป่าชายเลนให้เป็นสวนโดยการทำ “สวนยกร่อง” เป็นรูปแบบการจัดการน้ำในระบบนิเวศเมืองสามน้ำของฉะเชิงเทรา คือเป็นการป้องกันน้ำท่วมหลากเข้าพื้นที่ ป้องกันน้ำเค็ม และกักเก็บน้ำจืดไว้ใช้ในหน้าแล้ง ช่วงที่น้ำเค็มหนุนเข้ามาในแม่น้ำบางปะกง (แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนวัดเซนต์ปอล, 2550) ชาวบ้านนิยมปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริเวณรอบบ้านเพื่อนำมาประกอบอาหาร ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 4 ที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของชาวจีนกำลังทำสวนผัก ส่วนบริเวณหลังบ้านจะปลูกพืชหลักได้แก่ มะพร้าวและหมาก (ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 4 และ 5) มะพร้าวเป็นพืชสวนที่นิยมปลูกกันมาก และทำกันเป็นลำเป็นสันทั้งมะพร้าวแก่และมะพร้าวอ่อน จนสามารถส่งเป็นสินค้าออกไปขายยังเมืองอื่นๆ และส่งออกต่างประเทศด้วย ปัจจุบันภาคตะวันออกเป็นแหล่งปลูกมะพร้าวอ่อนแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศ และเมืองที่ปลูกมากที่สุดคือฉะเชิงเทรา นี้เอง

ชาวไทยส่วนใหญ่ทั้งชายและหญิงในสมัยรัตนโกสินทร์จะนิยมกินหมาก (ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 3 มีคนสูงวัยกำลังนั่งตำหมาก) และหมากที่มีชื่อเสียงคือ “หมากแปดริ้ว” ดังคำกล่าวของ ชัย เรื่องศิลป์ ที่ว่า “หมากที่ไหนดกัไม่อร่อยและมีปริมาณมากเหมือนหมากแปดริ้ว” (ชัย เรื่องศิลป์, ม.ป.ป.) หมากที่เก็บได้ส่วนมากจะจัดส่งไปขายที่กรุงเทพฯ เพื่อทำเป็นหมากแห้งแล้วส่งออกขายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ตลาดที่สำคัญคือได้หวัน ทั้งยังมีการใช้พื้นที่ว่างระหว่างแถวหมากปลูกไม้ที่มีทรงพุ่มเตี้ย เช่น มะม่วง

ฉะเชิงเทราเป็นเมืองที่มีการปลูกมะม่วงมากที่สุดเป็นอันดับ 1 ของประเทศทั้งปริมาณและคุณภาพและเป็นแหล่งผลิตมะม่วงชื่อดัง ทั้งมะม่วงแรด น้ำดอกไม้และทองดำ เป็นต้น ถือเป็นการใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่าและชาญฉลาด การทำสวนต้องมีน้ำใช้ได้ตลอดทั้งปี ชาวบ้านจึงใช้ภูมิปัญญาแก้ปัญหาโดยการกักเก็บน้ำไว้ในร่องสวน ประโยชน์ที่ได้อีกอย่างหนึ่งคือร่องสวนมีสัตว์น้ำต่างๆ ได้แก่ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลากระดี่ ปลานิล และกุ้งก้ามกราม เป็นอาหารสำหรับครอบครัวหากมีเหลือก็ขาย ชีวิตชาวสวนจึงไม่ค่อยเดือดร้อนเรื่องการเงิน เพราะมีผลผลิตออกขายทุกวัน และเก็บกินสำหรับเป็นอาหารในชีวิตประจำวันด้วย เมื่อพิจารณาวิถีชีวิตของชาวสวนเมืองฉะเชิงเทรา อาจกล่าวได้ว่าในอีกด้านหนึ่งยังคงสภาพของเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (Self-sufficiency) โดยอาศัยทรัพยากรในชุมชนเพื่อการยังชีพได้ในระดับหนึ่ง ฉะเชิงเทราจึงเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชผักที่สำคัญอีกเมืองหนึ่ง (ประคอง เอี่ยมศิริ, 2537)

จากเป็นพืชเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งของเมืองฉะเชิงเทรา ขึ้นในบริเวณป่าชายเลนริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง

(ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 1, 2, 4 และ 5) ต้นจากมีประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของชาวเมืองนี้หลายอย่าง ทั้งยังทำรายได้ให้กับชาวบ้านด้วย เช่น ใบจากที่ค่อนข้างแก่ชาวบ้านจะนำมาเรียงเย็บเป็นตับถือเป็นงานหัตถกรรมในครัวเรือน เพื่อนำไปมุงหลังคาบ้านโดยทั่วไปเรียกว่า “หลังคามุงจาก” บ้านและโรงเรียนที่ปรากฏในรูปปูนปั้นทั้ง 5 ช่วงเสา ส่วนใหญ่จะใช้จากมุงหลังคาบ้าน และข้างฝาบ้านบางหลังก็ใช้ตับจากด้วย หรือนำใบจากมาห่อขนมที่เรียกกันว่า “ขนมจาก” นอกจากนี้ยังสามารถนำใบจากอ่อนมาผึ่งแดดให้แห้งแล้วนำมาผดยาสูบ และลูกจากนำมาทำขนมหวาน นอกจากคนไทยแล้วชาวจีนก็นิยมปลูกต้นจากเนื่องจากได้ผลผลิตเร็วใช้พื้นที่น้อยและที่สำคัญสามารถสร้างรายได้สูงกว่าการทำนา

การเลี้ยงปลุสตัวในเมืองฉะเชิงเทรา

ในอดีตของชาวเมืองฉะเชิงเทรามีทั้งการเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้งานและบริโภค โดยจะเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปกับการทำไร่ ทำนา ทำสวน สัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้เป็นแรงงานและใช้เป็นพาหนะ ได้แก่ วัว ควาย และม้า (ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 3 มีม้าผูกไว้ที่ใต้ถุนเรือน) แต่การทำนาในเมืองนี้ใช้แรงงานควายมากกว่าวัว ช่วงที่ใช้แรงงานควายมากที่สุดคือ ช่วง

การไถ คราด การเก็บเกี่ยว ขนข้าว และนวดข้าว การเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านเมืองนี้มีมาตั้งแต่อดีต

แต่ในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา การเลี้ยงสัตว์บางประเภทเริ่มเป็นวิธีการทำมาหากินที่สำคัญของชาวบ้านเมืองนี้ โดยเฉพาะชาวจีนที่เลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภคและส่งขาย เช่น เป็ด ไก่ หมู เป็นต้น ดังนั้น การเลี้ยงสัตว์จึงเป็นอาชีพที่ควบคู่ไปกับการเพาะปลูก เพราะเมืองฉะเชิงเทราที่มีปัจจัยที่เอื้อต่อการเลี้ยงสัตว์ เมื่อพิจารณามูลค่าการผลิตด้านปศุสัตว์ในปี พ.ศ. 2525 พบว่า เป็นอันดับ 1 ของภาคตะวันออก (ศิริพรรณ ทองเจิม, 2531) ชาวบ้านเมืองนี้มีการเลี้ยงปศุสัตว์เพื่อการค้าหรือการเลี้ยงแบบอุตสาหกรรม โดยเฉพาะสัตว์เศรษฐกิจซึ่งมีการเลี้ยงอยู่ในระดับมาตรฐานของประเทศ แต่มีในบางพื้นที่ยังเลี้ยงแบบพื้นบ้านเพื่อใช้เป็นอาหารในครอบครัว และจำหน่ายบ้างเป็นครั้งคราว สำหรับสัตว์ที่นิยมเลี้ยงกันมากได้แก่ ไก่ หมู เป็ด วัว ควาย และสัตว์อื่นๆ อีกหลายชนิด

ไก่เป็นสัตว์ที่นิยมเลี้ยงกันมากที่สุดมีทั้งไก่ไข่และไก่เนื้อ (ปรากฏในรูป/ปูนปั้นช่วงเสาที่ 1, 3, 4 และ 5) การเลี้ยงไก่ไข่เพื่อนำผลผลิตมาบริโภคภายในเมืองฉะเชิงเทราไม่นานแล้ว ปัจจุบันมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงไก่ไข่ในเชิงอุตสาหกรรม เพื่อบริโภคในครัวเรือนและส่งไปยังตลาดภายนอกตามเมืองต่างๆ รวมทั้งป้อนตลาดต่างประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองฉะเชิงเทราซึ่งเป็นแหล่งที่มีการเลี้ยงไก่ไข่มากที่สุดในประเทศไทย คือถึงครึ่งหนึ่งของผลผลิตทั้งประเทศ (ไกรสอน ชุนคล้าย, 2546) ดังนั้น การเลี้ยงไก่ไข่ของชาวเมืองฉะเชิงเทราจึงเป็นวิธีการทำมาหากินที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านผู้เลี้ยง และยังเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศปีละหลายล้านบาท นอกจากการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่แล้ว ชาวบ้านบางกลุ่มยังทำฟาร์มเลี้ยงไก่เนื้อและไก่พื้นบ้านด้วย

หมูเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญรองจากไก่ไข่ ฉะเชิงเทราเป็นเมืองที่มีการเลี้ยงหมูมากเป็นอันดับ 2 ของประเทศรองจากเมืองนครปฐม (ปศุสัตว์จังหวัดฉะเชิงเทรา, 2549) ในอดีตชาวบ้านนิยมเลี้ยงหมูไว้ได้ขุนบ้านหรือหลังบ้านเช่นเดียวกับไก่ จะเลี้ยงหมูแบบพื้นบ้านปล่อยให้หากินตามธรรมชาติ (ปรากฏในรูป/ปูนปั้นช่วงเสาที่ 4 และ 5) หรือขังรวมไว้ในคอกบนพื้นดินหรือพื้นไม้ ถ้าเลี้ยงจำนวนมากมักทำเป็นโรงเรือนไว้ใกล้บ้าน มีการลงทุนต่ำ โรงเรือนใช้เศษไม้ที่หาได้ตามบ้าน (ถนอมวงศ์ แต่ไพสิฐพงษ์, 2523) เป็ดเป็นสัตว์เศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมเลี้ยงกัน ในอดีตชาวจีนนิยมเลี้ยงเป็ด ไก่ไว้ได้ขุน

บ้านหรือปล่อยให้หากินตามบริเวณบ้าน (ปรากฏในรูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 1, 2, 3 และ 5) เพื่อเป็นอาหารหรือเพื่อขายเป็นรายได้ และรัฐยังได้ผลประโยชน์จากการเรียกเก็บภาษีเป็นรายได้เข้ารัฐด้วย

ควายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวนาที่มีความผูกพันกันมาเป็นเวลานาน เนื่องจากควายมีประโยชน์ต่อชาวบ้านผู้เลี้ยงหลายด้าน เช่น ควายเป็นแรงงานในการทำนา ขายลูกเป็นรายได้ของผู้เลี้ยง ช่วยกำจัดวัชพืชในไร่นา มูลควายเป็นปุ๋ยคอกปุ๋ยหมักอย่างดี ใช้เป็นแรงงานขนส่งพืชผลทางการเกษตร นอกจากนี้การเลี้ยงควายยังถือเป็นการออมทรัพย์ในครอบครัวอีกด้วย (นิพนธ์ คิ้วดาวเรือง, 2548) ในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ เศรษฐกิจเมืองฉะเชิงเทรา เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดโดยเฉพาะเกิดการขยายตัวในการผลิตข้าว ทำให้ควายเป็นสัตว์ที่มีความจำเป็นและมีปริมาณความต้องการเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะหลังการทำสนธิสัญญาบาวริงแล้ว เกิดการขยายตัวของพื้นที่ทำนาปลูกข้าว และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2419 เป็นต้นมา การซื้อขายควายที่เมืองนี้ยิ่งขยายตัวมากขึ้น ทำให้รัฐต้องตั้งเมืองฉะเชิงเทราเป็นศูนย์กลางตลาดซื้อขายวัว ควาย (สุมาลี พันธุ์ยุรา, 2543) การเลี้ยงควายเป็นสัตว์เศรษฐกิจจึงกลายมาเป็นวิถีการทำมาหากินของชาวบ้านเมืองนี้ แต่ปัจจุบันภาคอุตสาหกรรมได้พัฒนาขึ้นจึงมีการดึงแรงงานจากภาคเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม และได้มีการพัฒนานำรถไถเดินตามรวมทั้งเครื่องจักรทางการเกษตรมาใช้ทดแทนแรงงานคนและควาย ส่งผลให้ความสำคัญของควายลดลงและจำนวนควายก็ลดลงอย่างรวดเร็ว (นิพนธ์ คิ้วดาวเรือง, 2548)

วัว/โคเป็นสัตว์เลี้ยงอีกชนิดหนึ่งที่คู่มากับควาย ในอดีตเมืองฉะเชิงเทราเคยเป็นพื้นที่ “กองเลี้ยงโค” (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ม.ร.5 รล-สต/ 19 เลขทะเบียน 254) การค้าวัว (โค) ของพวกนายฮ้อยจากอีสานที่ตอนเข้ามาขายในพื้นที่เมืองฉะเชิงเทราก็มีมากเช่นเดียวกับการค้าขายควาย การเลี้ยงปศุสัตว์จึงเป็นวิถีการทำมาหากินอีกหนึ่งอาชีพที่โดดเด่นของชาวบ้าน ข้อมูลที่ได้จากสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดฉะเชิงเทรา ในแต่ละปีแสดงให้เห็นตัวเลขทางเศรษฐกิจอันเป็นรายได้ของชาวบ้านผู้เลี้ยงสัตว์แต่ละชนิดซึ่งส่งผลต่อรายได้ของเมืองฉะเชิงเทราและต่อประเทศด้วย

จะเห็นได้ว่าวิถีการทำมาหากินของชาวบ้านเมืองฉะเชิงเทราคือ ทำการเกษตรแบบผสมผสาน ทั้งทำนาปลูกข้าว ทำไร่สับปะรด ไร่อ้อย ทำสวนผัก ผลไม้ มะพร้าว หมาก

พลู ต้นจาก และเลี้ยงสัตว์ทั้งวัว ควาย เป็ด ไก่ หมู กุ้ง ปลา วิธีการทำมาหากินเหล่านี้ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวของชาวเมืองฉะเชิงเทรา เพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองอันมีแม่น้ำบางปะกงเป็นแม่น้ำสายหลัก เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำเลี้ยงชีวิตให้ชาวบ้านเมืองนี้ ให้มีวิธีการทำมาหากินที่ค่อนข้างสงบสุขมาอย่างช้านาน ในวันนี้เมืองฉะเชิงเทรายังคงผลิตอาหารเลี้ยงผู้คนภายในเมืองและ ภูมิภาคตะวันออก ทั้งยังเป็นแหล่งส่งออกผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของไทยอีกด้วย

การพาณิชย์กรรมในเมืองฉะเชิงเทรา

ช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์การค้าสำเภหรือการค้าทางเรือกับต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองมากโดยเฉพาะกับจีน ขณะเดียวกันก็เป็นช่วงที่มีชาวจีนอพยพจากประเทศจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในเมืองฉะเชิงเทราเป็นจำนวนมาก จนทำให้เกิดการก่อตัวของเศรษฐกิจแบบตลาด “เพื่อค้าเพื่อขาย” ขึ้นมา เนื่องจากชาวจีนเหล่านี้ เมื่อเข้ามาแล้วบ้างก็ทำมาหากินด้วยการเป็นแรงงานรับจ้าง บ้างก็ทำสวนทำไร่ บ้างก็เป็นพ่อค้า เห็นได้จาก *รูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 5* เป็นภาพชาวจีนพายเรือขายสับปะรดและพืชผลทางการเกษตรอีกหลายชนิด จากหลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงวิธีการทำมาหากินของชาวจีน ทั้งทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม (การค้า) ผลที่ตามมาคือก่อให้เกิดชุมชนที่เป็นย่านตลาด ย่านการค้า (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545) เช่น ตลาดท้องน้ำปากคลองบางไผ่ ตลาดท้องน้ำแห่งนี้ยังเป็นที่ยี่สิบขายแลกเปลี่ยนระหว่างผลผลิตจากสวนและชายฝั่งทะเล ได้แก่ มะม่วงจากบางคล้า หรือผลผลิตจากสวน เช่น มะพร้าว หนาก ฝักต่างๆ เรือจากจันทบุรีมีทุเรียนกวน ระกำ เรือจากระยองมีกะปิ น้ำปลา เรือจากชลบุรีและปากแม่น้ำบางปะกงนำหอยแมลงภูใส่ปี๊บมาขาย โดยที่ตลาดท้องน้ำเริ่มติดตลาดตั้งแต่เช้ามีผู้คนจนถึงประมาณเก้าโมงเช้าตลาดก็จะเริ่มวาย อย่างไรก็ตามยังมีชาวบ้านพายเรือซื้อของขายของเป็นระยะๆ ตลอดทั้งวัน ตลาดแห่งนี้มีเรือหลากหลายชนิดทั้งเรือมาด เรือหมู (ปรากฏใน *รูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 1*) เรือสำปั้น (ปรากฏใน *รูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 5*) เรือใบ เรือกระแซง (ปรากฏใน *รูปปูนปั้นช่วงเสาที่ 4*) เรือฉลอม เรือบด เรือแจว เรือพายของพ่อค้าแม่ค้าชาวสวนและชาวบ้านจะนำสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันเป็นจำนวนมาก (พิมพ์อุมา โตสินธพ, 2548) ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานการย้ายที่ว่าการมณฑลปราจีนบุรีมาตั้งอยู่ที่เมืองฉะเชิงเทรา ด้วยเหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรง

อธิบายว่า “...แต่เดิมที่ตั้งที่ว่าการมณฑลที่เมืองปราจีนบุรีนั้น ด้วยความจำเป็นตามสถานการณ์ของสงครามตามชายแดนในปี พ.ศ. 2436 (วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112) แต่ที่จะย้ายมาอยู่ที่เมืองฉะเชิงเทรานั้น ด้วยเหตุผลที่จะใช้เป็นศูนย์กลางการค้าขาย...” (สุดใจ พงศ์กล้า, 2528) และรัฐยังได้วางโครงการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ มาถึงเมืองฉะเชิงเทราด้วย

ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนทำให้การเดินทางมีความสะดวกสบายมากขึ้น ประกอบกับการสร้างตลาดบ่อบัว ตลาดเกือกกุล ตลาดทรัพย์สินทยอยเกิดขึ้นมาในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำบางปะกง โดยเฉพาะมีตลาดบ่อบัวรองรับสินค้าทางรถไฟ นอกจากนี้ยังมีตลาดบ้านใหม่ ตลาดโสธร ตลาดนครเนื่องเขต ตลาดบางคล้า ตลาดสนามจันทร์ ตลาดคลองสวน ฯลฯ เมื่อมีตลาดบกถาวรทำให้พ่อค้าแม่ค้าย้ายไปขายของที่ตลาดเหล่านี้ ตลาดท้องถิ่นปากคลองบางไผ่จึงค่อยๆ ชบเซาลงและหายไปที่สุดในที่สุด

เรือพาหนะสำคัญในกลุ่มน้ำเมืองฉะเชิงเทรา

การปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวเมืองฉะเชิงเทราส่วนมากอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงและลำคลองต่างๆ เรือจึงเป็นพาหนะสำคัญสำหรับการเดินทางไปมาติดต่อกันในชุมชนและต่างชุมชน รวมทั้งตัวเมืองกับระหว่างเมือง มีทั้งเรือพายและเรือแจว เมื่อเศรษฐกิจขยายตัวเรือกลไฟจึงถูกนำเข้ามาใช้ เพราะเป็นพาหนะที่สามารถเพิ่มสมรรถภาพการขนส่งตอบสนองความเร็วของการสัญจรในแม่น้ำบางปะกง ส่วนเรือเมล์โดยสารเข้ามามีบทบาทในการเดินทางของชาวบ้านในกลุ่มน้ำบางปะกง มีทั้งเรือเมล์แดง มีท่าเรืออยู่ที่ปากคลองท่าไข่ วังระหว่างฉะเชิงเทรา อำเภอบางคล้า อำเภอนมสารคาม จนถึงเมืองปราจีนบุรีและท่าตูม เรือเมล์เขียว วังระหว่างตัวเมืองฉะเชิงเทรา อำเภอบางคล้า ตลาดท่าเกวียน และปลายทางอยู่ที่ตลาดเกาะขนุน อำเภอนมสารคาม และวิ่งจากท่าไปตามเส้นทางท่าอิฐ โรงสีลำ สนมจันทร์ ท่าสะพาน จนถึงอำเภอบางปะกง และเรือเมล์ขาว วิ่งจากท่าเรือปากคลองท่าไข่ไปตามเส้นทางจุกฉะ บ้านหมู บางคล้า ปากน้ำเจ้าโล้ ตลาดท่าเกวียนและปลายทางตลาดเกาะขนุน อำเภอนมสารคาม ส่วนเรือเมล์ขาวของนายเลิศซึ่งวิ่งรับส่งผู้โดยสารจากประตูน้ำท่าถั่ว (ฉะเชิงเทรา) ผ่านตลาดคลองสวนซึ่งเป็นจุดแวะพัก

และเป็นท่าเรือเมล์ขาว ก่อนจะแล่นเข้าสู่ประตูน้ำ (วังสระปทุม) กรุงเทพฯ (พิมพ์อุมา โตสินธพ, 2548)

แต่เมื่อมีการสร้างสะพานฉะเชิงเทราเชื่อมฝั่งตัวเมืองกับฝั่งท่าข้ามแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2497 และต่อมาได้มีการสร้างสะพานในเขตตัวเมืองเพิ่มขึ้นอีก ส่งผลให้การคมนาคมทางบกสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น ทำให้ความต้องการใช้บริการเรือเมล์ลดน้อยลง และอีกไม่นานนักเรือเมล์และเรือรับจ้างก็ค่อยๆ เลิกกิจการไป

ความเชื่อและค่านิยมของคนเมืองฉะเชิงเทรา

ภาพที่ปรากฏในรูปปูนปั้นวัดสัมปทวน(นอก) ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและค่านิยมในวิถีชีวิตของชาวเมืองฉะเชิงเทรา เช่น ภาพวัด เจดีย์ทำให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนาพุทธ ภาพแม่น้ำบางปะกงกับความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นประเพณีแห่หลวงพ่อโสธรทางน้ำ การตักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ จระเข้เจ้าในลุ่มน้ำบางปะกง ความเชื่อเกี่ยวกับเรือและภูมิปัญญาช่างพื้นบ้าน ความเชื่อเรื่องช้างเผือก ควายเผือก การสร้างบ้าน ตลอดจนการสักยันต์ และค่านิยมในการรับราชการ

เมื่อมองภาพทั้งห้าช่วงเสาร่วมกัน รูปปูนปั้นวัดสัมปทวน(นอก) จึงมิใช่งานศิลปกรรมประดับศาสนสถาน หากเป็น “บันทึกความทรงจำของเมือง” ที่ถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีชีวิต และความเปลี่ยนแปลงของสังคมฉะเชิงเทราอย่างเป็นรูปธรรม เมืองที่เติบโตจากปารกข์สู่ชุมชนเกษตรกรรม และก้าวขึ้นเป็นเมืองการค้าที่เชื่อมโยงผู้คนจากหลากหลายเชื้อชาติและพื้นที่ ภาพเหล่านี้ทำให้ประวัติศาสตร์มิได้อยู่เพียงในเอกสาร หากปรากฏอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนเข้าไปสักการะและใช้ชีวิตร่วมกับอดีตจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- ไกรสร ขุนคล้าย, สิบเอก. (2546). *การวิเคราะห์ประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตของการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ของเกษตรกรในจังหวัดฉะเชิงเทราปีการผลิต 2545* วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ครอว์ฟอร์ด, จอห์น. (2515). *เอกสารของครอว์ฟอร์ด* แปลจาก *Granfurd papers*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จังหวัดฉะเชิงเทรา. (2539). *ฉะเชิงเทราเมืองแห่งอนาคต*. กรุงเทพฯ: ที ซี จี พรินติ้ง.
- ชัย เรื่องศิลป์. (ม.ป.ป.). *ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ.2352-2453 ด้านสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- ถนอม ตนะนา. (2527). *กิจการโรงสีข้าวในที่ราบภาคกลางของประเทศไทย พ.ศ.2401-2481*. สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, ภาควิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ถนอมวงศ์ แต่ไพสิฐพงษ์. (2523). *การศึกษาการจัดการโครงการหมู่บ้านเกษตรกรมหนองหัว อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา*. วิทยานิพนธ์พาณิชยศาสตร์มหาบัณฑิต, ภาควิชาพาณิชยศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิพนธ์ คิ้วดาวเรือง. (2548). *การวิเคราะห์ทางการเงิน และความคุ้มค่าของการลงทุนในธุรกิจการเลี้ยงกระบือกรณีศึกษา : ฟาร์มกระบือ เขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา*. สารนิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นารี สาริกะภูติ. (2529). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวลาวเวียงและลาวพวนในอำเภอนมสารคามและอำเภอ นามชัยเขต ฉะเชิงเทรา, ฉะเชิงเทรา: โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- บุษบงก์ ขาวกัณหา. (2549). *ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรน้ำ ลุ่มน้ำบางปะกง-ปราจีนบุรี*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาผู้นำทางสังคมธุรกิจ และการเมือง, วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม, มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ประคอง เอี่ยมศิริ. (2537). *เงื่อนไขของการผลิตข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจในสังคมเปลี่ยนผ่าน : กรณีศึกษาหมู่ 3ตำบลบางกระเจ็ด อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา*. สาขาวิชา

- มานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปาลเลกัวัช, มงเชญอร์. (2520). *เล่าเรื่องกรุงสยาม*. (สันต์ ท. โกมลบุตร, แปล). กรุงเทพฯ: ก้าวหน้าการพิมพ์.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทย สมัยกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.
- แผนที่สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนวัดเขนต๋ปอล อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา*. (2550). กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- พระกฐินพระราชทาน ณ วัดโสธรวรารามวรวิหาร พระอารามหลวง อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา*. (2552). กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- พระครูปลัดสุวัฒนมงคลวรคุณ (วิชาญ ชุตติปัญญา) และสุระชัย เลี้ยวเส็ง. (2562). *ตำนานสามพระทวน*. กรุงเทพฯ: วัดนางนองวรวิหาร.
- พิมพ์อุมา โตสินธพ. (2548). *คลองเชื่อมกับพัฒนาการของชุมชนในลุ่มแม่น้ำบางปะกงระหว่าง พ.ศ. 2420-2500*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พฤติพร จินา. (2552). *ทรัพยากรในดิน ลินในน้ำกับวิถีการ “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน” กรณีศึกษา : บ้านหนองเรือ ตำบลท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา*. สารนิพนธ์ประกาศนียบัตรบัณฑิต, สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณิ แผลูกอินทร์. (2538). *ความสำคัญของการผลิตเพื่อการค้าของเมืองฉะเชิงเทรา ในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาบาวริง*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, ม.ล. (2526). *การเพาะปลูกอ้อยและอุตสาหกรรมน้ำตาลไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 19*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทวัส กิ่งสุวรรณ. (2553). *การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา*. วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ศรัณญา คันธาศิพ. (2540). พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ.2419-2475. สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, ภาควิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริพรรณ ทองเจิม. (2531). การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยการเลือกที่ตั้งในการทำฟาร์มสุกรเพื่อการค้าระหว่างฉะเชิงเทรากับนครปฐม. วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2545). อารยธรรมฝั่งทะเลตะวันออก. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2551). แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: กองทุนเผยแพร่วัฒนธรรม.
- สุดใจ พงศ์กล้า. (2528). มณฑลปราจีนบุรี สมัยเริ่มแรกถึงสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ (พ.ศ.2436-2458). ปริญญากการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. (2554). ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนลุ่มน้ำท่าจีน. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- สุมาลี พันธุ์ยุรา. (2543). พัฒนาการของอำนาจท้องถิ่นในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออกพ.ศ.2440-2516. ปริญญากอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, ภาควิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ม.ร.5 รล-สต/19 เลขทะเบียน 254. ม.ป.ท.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ม-ร.6 รล/74 เลขทะเบียน 483. ม.ป.ท.
- อิงตะวัน แพลุกอินทร์. (2547). เรือ: ภาพสะท้อนของวิถีชีวิตชาวบ้านในลุ่มน้ำบางปะกง. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงวัฒนธรรม.
- อิงตะวัน แพลุกอินทร์. (2560). ฉะเชิงเทราเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจแห่งลุ่มน้ำบางปะกง (พ.ศ. 2398-2554). ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, คณะมนุษยศาสตรและสังคมศาสตร, มหาวิทยาลัยบูรพา.

Temple stay : การส่งเสริมพุทธศาสนาในเกาหลีร่วมสมัย

ธวัชรธรณ์ หนูแก้ว¹

บทนำ

ประเทศสาธารณรัฐเกาหลีหรือเกาหลีใต้ เป็นหนึ่งในประเทศที่ประสบความสำเร็จในการนำมิติทางศาสนาและวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและประชาชนผ่านโครงการ “Temple stay” ซึ่งเป็นกิจกรรมการพักอาศัยในวัดพุทธศาสนาเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตแบบพุทธเกาหลี(พุทธศาสนมหายาน) ไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การรับประทานอาหารแบบนักรบวช การดื่มชาตามแบบนิกายเซน และการสนทนารธรรมกับพระภิกษุและแม่ชีในวัดที่เข้าร่วมโครงการ กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้สัมผัสคุณค่าของพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเกาหลีดั้งเดิมอย่างใกล้ชิด

ผู้เขียนมีโอกาสเข้าร่วมโครงการ Temple stay ณ วัดพุทธแห่งหนึ่งในประเทศเกาหลีใต้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๘ (ค.ศ. ๒๐๐๕) ซึ่งนับเป็นช่วงเวลาที่ยังคงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในหมู่ชาวเกาหลีและชาวต่างชาติ ภายหลังความสำเร็จของการจัดการแข่งขันฟุตบอลโลก ค.ศ. ๒๐๐๒ ที่ทำให้โครงการ Temple stay เป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ ในช่วงเวลานั้นรัฐบาลเกาหลีใต้ หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว และคณะสงฆ์พุทธศาสนาได้ร่วมกันส่งเสริมโครงการอย่างจริงจัง ส่งผลให้มีผู้เข้าร่วมจากหลากหลายประเทศทั่วโลก

แม้ว่าพุทธศาสนาเกาหลีจะผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน แต่ยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ และได้รับการปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมสมัยใหม่ผ่านกิจกรรม Temple stay ซึ่งปัจจุบันได้รับการยอมรับในฐานะหนึ่งในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณที่สำคัญของเกาหลีใต้ ตลอดจนเป็นกลไกสำคัญในการเผยแพร่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและคุณค่าของพุทธศาสนาเกาหลีสู่สังคมโลก

¹ อาจารย์ธวัชรธรณ์ หนูแก้ว สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการของโครงการ Temple stay ในบริบทของพุทธศาสนาเกาหลี เพื่อทบทวนประสบการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้เขียนเมื่อปี พ.ศ. 2548 และเพื่อวิเคราะห์บทบาท ความสำคัญ และความนิยมของ Temple stay ในสังคมเกาหลีร่วมสมัย เพื่อเห็นถึงศักยภาพของกิจกรรมดังกล่าวในฐานะพื้นที่แห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การพัฒนาจิตใจ และการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรมในโลกยุคปัจจุบัน

1. ประวัติศาสตร์เกาหลีโดยสังเขป

คาบสมุทรเกาหลีและบริเวณโดยรอบ มีหลักฐานว่ามีการตั้งถิ่นฐานของคนยุคหิน เริ่มต้นเมื่อประมาณ 8,000 ปีก่อน โบราณวัตถุจากยุคนั้นสามารถค้นพบได้ทั่วคาบสมุทรเกาหลี โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งและพื้นที่ใกล้แม่น้ำใหญ่

ยุคโลหะสำริดเริ่มต้นเมื่อ 1,500 – 2,000 ปีก่อนคริสตศักราช บนพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งที่ของมองโกเลียและคาบสมุทรในปัจจุบัน นับตั้งแต่อาณาจักรก่อตั้งขึ้น บรรดาเผ่าพันธุ์ต่างๆอาศัยอยู่ในมณฑลเหลียวหนิงของแมนจูเรียและตอนตะวันตกเฉียงเหนือของเกาหลี จนเผ่าเหล่านี้ปกครองโดยผู้นำคือ ดันกุน โอรสเทพเจ้าแห่งสวรรค์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นบรรพบุรุษของคนเกาหลี ต่อมาได้สถาปนาอาณาจักรโกโซซอน (2,333 ปีก่อนคริสตศักราชหรือเมื่อ 1790 ปีก่อนพุทธศักราช) ประวัติศาสตร์เกาหลีช่วงนี้แม้ไม่มีหลักฐานทางวัตถุยืนยัน แต่เป็นความภูมิใจของชาวเกาหลี ที่แสดงถึงชาติกำเนิดที่สูงส่ง และความเก่าแก่ไม่แพ้ชาติเพื่อนบ้าน และยังไม่การสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวกันของชาติเกาหลี จนปัจจุบันมีการเฉลิมฉลองการก่อตั้งวันชาติในวันที่ 3 ตุลาคมของทุกปี (อนุช อานาภิรม. 2558: 30)

เกาหลีสมัยโบราณมีการอาศัยเป็นแบบเผ่า ซึ่งรวมตัวกันในรูปแบบของนครรัฐขนาดเล็ก ต่อมานครรัฐเหล่านี้ค่อยๆ รวมตัวกันในหมู่เผ่าพันธุ์ด้วยโครงสร้างทางการเมืองที่แตกต่างกัน จนในที่สุดก็เจริญขึ้นเป็นอาณาจักร ในสมัยต่อมา ประมาณ 60 ปีก่อนคริสต์ศักราช เป็นสมัย 3 อาณาจักร ได้แก่ หนึ่ง **อาณาจักรโคกูรยอ** (37 ปีก่อนคริสตศักราช – ค.ศ. 668) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณตอนกลางริมเส้นทางของแม่น้ำอัมกิง (แม่น้ำยาลู) มีความเจริญมากที่สุดจนกลายเป็นอาณาจักรแห่งแรก อาณาจักรนี้แผ่อิทธิพลไปถึง

แมนจูเรีย มีการรบพุ่งกับกองทัพจีนหลายครั้งตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง จนทำให้อ่อนกำลังลง และถูกรวมกับอาณาจักรซิลลาในเวลาต่อมา

สอง อาณาจักรแพกเจ (18 ปีก่อนคริสตศักราช – ค.ศ. 660) ได้พัฒนาเป็นนครรัฐ มีที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของแม่น้ำฮันกั๋งซึ่งอยู่ใกล้เคียงบริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งของกรุงโซลในปัจจุบัน

อาณาจักรซิลลา (57 ปีก่อนคริสตศักราช – ค.ศ. 935) ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของคาบสมุทรอิกิด้านหนึ่ง เดิมเป็นอาณาจักรที่อ่อนแอและล้าหลังที่สุดในบรรดาอาณาจักรทั้งสาม แต่เนื่องจากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของซิลลาอยู่ห่างไกลจากอิทธิพลของจีน จึงมีความเจริญด้านการค้า การเดินเรือ มีนโยบายผูกมิตรกับอาณาจักรอื่นๆ โดยเฉพาะจีนที่มองว่าอาณาจักรซิลลาเป็นพื้นที่ป้องกันการรุกรานของญี่ปุ่น ทำให้เป็นเสมือนรัฐกันชนของจีนต่ออิทธิพลภายนอก ซึ่งดำรงมาจนปัจจุบัน (แหล่งเดิม. 2558: 32)

ในกลางคริสต์ศตวรรษที่หก อาณาจักรซิลลาได้ปราบปรามและครอบครองอาณาจักรเพื่อนบ้าน ตั้งแต่ตอนกลางคริสต์ศตวรรษแรกจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่หก ซิลลาเข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางทหารกับจีนในสมัยราชวงศ์ถัง เพื่อรบกับอาณาจักรโกกูริวและอาณาจักรแพกเจ ซิลลาสามารถรวมแพกเจในปี 660 และโกกูริวในปี 668 การรวบรวมดินแดนบนคาบสมุทรเกาหลีทำให้อาณาจักรซิลลาสามารถขับไล่กำลังพลของจีนได้สำเร็จในปี 676 ทำให้อาณาจักรซิลลามีความรุ่งเรืองสูงสุดในช่วงตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่แปด ก่อนที่จะล่มสลายเมื่อปี 935 โดยถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรโครยอ

ในสมัยอาณาจักรโครยอ หรือ เกาหลี (ปี 936 - 1392) สถาปนาโดยนายพลวัง กอน พระองค์ทรงตั้งชื่อราชวงศ์ของพระองค์ว่ากอริโย ซึ่งเป็นที่มาของชื่อประเทศเกาหลีเป็นภาษาอังกฤษในปัจจุบัน ผู้นำโครยอสามารถพิชิตซิลลา เกิดการปรองดองและสมยอมกันโดยการแต่งงาน สมัยนี้ต้องเผชิญกับศึกใหญ่จากพวกมองโกลและยังถูกบังคับให้สร้างกองเรือเพื่อโจมตีญี่ปุ่น สมัยนี้มีการลุกขึ้นสู้ของพวกชาวนารากหญ้า ทำให้มีการปฏิรูปที่ดินและปฏิรูปการปกครอง ลัทธิขงจื้อถูกส่งเสริมนำมาใช้แทนพุทธศาสนามากขึ้น

ราชวงศ์โชซอน (1392-1910) ในปี 1392 นายพลยี่ ซองเกอาชนะกอริโยและสถาปนาราชวงศ์ใหม่คือราชวงศ์โชซอน ผู้ปกครองในระยะแรกของโชซอนสนับสนุนลัทธิขงจื้อเป็นแนวคิดนำทางเพื่อตอบโต้ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลตั้งแต่สมัยกอริ

โย ราชวงศ์นี้เป็นราชวงศ์สุดท้ายก่อนที่ญี่ปุ่นจะเข้ามาปกครองในปี 1910 ระยะเวลา 518 ปี (John K” Fairbank and Group. 1973 :300)

ในรัชสมัยของพระเจ้าเซจงมหาราช (1418-1450) ซึ่งเป็นรัชกาลที่สี่ของราชวงศ์โชซอน เกาหลีมีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมซึ่งไม่เคยมีมาก่อน จากพระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าเซจง นักปราชญ์แห่งราชสำนักได้คิดค้นตัวอักษรเกาหลี เรียกว่า ฮันกิล ต่อมาในภายหลังเรียกว่า ฮุนมินจองอึม หรือ “ระบบการออกเสียงที่ถูกต้องสำหรับสอนประชาชน”

ในปี 1592 ญี่ปุ่นได้รุกรานราชวงศ์โชซอน เพื่อใช้เกาหลีเป็นฐานเพื่อเดินทัพไปโจมตีจีน ในการรบทางทะเล แม่ทัพเรือยี ซุน ซิน (1545-1598) ผู้ได้รับการยกย่องสูงสุดผู้หนึ่งในประวัติศาสตร์เกาหลี ได้นำกองทัพเรือที่เคลื่อนพลได้อย่างมีประสิทธิภาพเข้าต่อสู้กับญี่ปุ่นโดย ใช้เรือ กอบุกซอน (กองเรือเต่า) ซึ่งเชื่อว่าเป็นรบหุ้มเกราะชนิดแรกของโลก (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์.2536:33)

ในศตวรรษที่ 19 เกาหลียังคงเป็น “อาณานิคมแห่งฤดูใบไม้ผลิ” ที่ต่อต้านความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้ากับตะวันตก ช่วงนั้น ประเทศในเอเชียและยุโรปบางประเทศต่างมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่แข่งขัน กันเพื่อที่จะมีอิทธิพลเหนือคาบสมุทรเกาหลี ส่วนญี่ปุ่นภายหลังจากที่ชนะสงครามกับจีนและรัสเซีย ญี่ปุ่นผนวกเกาหลี และปกครองเกาหลีในฐานะอาณานิคมในปี 1910

ภายใต้อิทธิพลของญี่ปุ่น ระหว่างปี ค.ศ.1910-1945 ปีที่ญี่ปุ่นมีการปกครองเข้มงวดและมีการกดขี่ขูดรีดเกาหลีทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นพยายามลดทอดจารีตดั้งเดิมของเกาหลี มีการสนับสนุนให้ชาวเกาหลีอพยพเข้ามาเมืองเพื่อทำกินในที่ดินราคาถูกที่ได้รับแจก และส่งข้าวจำนวนมากไปญี่ปุ่น ทำให้เกาหลีขาดแคลนอาหารและมาตรฐานการครองชีพที่ตกต่ำลงอย่างมาก ทำให้บางส่วนอพยพไปทั้งแมนจูเรียและไปทำงานในโรงงานที่ญี่ปุ่น (ดำรงค์ ฐานดี. 2546:35-36) เป็นเวลา 35 ที่เกาหลีถูกบีบคั้นจากญี่ปุ่น ได้เกิดกลุ่มลัทธิชาตินิยมหลายกลุ่มเพื่อกู้ชาติ ล้างอิทธิพลของญี่ปุ่นให้หมดไปจากคาบสมุทรเกาหลี การต่อสู้ดำเนินมาจนกระทั่งญี่ปุ่นแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สอง ค.ศ.1945 จึงสามารถปลดแอกจากญี่ปุ่นได้ และเมื่อมหาอำนาจเข้ามาช่วยจัดการประเทศในช่วงแรกมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างการเลือกผู้ปกครองและระบบการปกครองที่เหมาะสมกับชนชาติ

เอง โดยมีมหาอำนาจสองฝ่ายเข้าช่วยสร้างชาติขึ้นมาใหม่ ความไม่ลงตัวนำสู่การประกาศแยกประเทศในที่สุด คือ ฝ่ายทางใต้ร่างรัฐธรรมนูญเป็นแบบประชาธิปไตย เป็น ประเทศสาธารณรัฐเกาหลี หรือเกาหลีใต้ ส่วนฝ่ายเหนือได้จัดตั้งเป็นประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลีเหนือ หรือเกาหลีเหนือ ทั้งพี่น้องผ่านสงครามแบ่งเขตแดนอันโหดร้ายอยู่ 3 ปี คือ ระหว่าง ค.ศ. 1950-1953 ก่อนจะเป็นประเทศอิสระ พื้นฟูประเทศของตนเองมาจนปัจจุบัน

สำหรับเกาหลีใต้ หรือประเทศสาธารณรัฐเกาหลีปัจจุบัน ประกอบด้วย 1 นครพิเศษ, 6 มหานคร, 1 เมืองปกครองตนเองพิเศษ, 6 จังหวัด และ 3 จังหวัดปกครองตนเองพิเศษ (ศูนย์วัฒนธรรมเกาหลี. สืบค้นออนไลน์.) เกาหลีใต้มีการพัฒนาที่ก้าวหน้า เป็นฝ่ายโลกเสรีประชาธิปไตย มีอเมริกาให้การสนับสนุนและลงทุนจึงสามารถฟื้นตัวทางเศรษฐกิจและการลงทุนจำนวนมากมาอย่างต่อเนื่อง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สามารถสร้างฐานอุตสาหกรรมการผลิตของตนเองได้ จนนำไปสู่การผลิตเพื่อการส่งออกเทคโนโลยีระดับสูง เช่น สินค้าเครื่องใช้เครื่องไฟฟ้า และอุปกรณ์มือถือ คอมพิวเตอร์ต่างๆ จำนวน จำทำให้ประเทศพัฒนาอย่างก้าวกระโดดมาเป็นประเทศมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

2. พุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

สภาพภูมิประเทศของประเทศเกาหลีที่มีลักษณะเป็นคาบสมุทรที่ยื่นออกไปจากทวีปเอเชีย ส่งผลให้เกิดการพัฒนาการประเทศที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว รวมถึงการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมและศิลปะแบบเกาหลี ที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของประเทศ เป็นเวลากว่าพันปีที่ประเทศเกาหลีได้มีการติดต่อกับวัฒนธรรมพื้นทวีปที่มีอิทธิพลของเอเชีย นอกจากนี้เมื่อเทียบกับประเทศต่างๆในเอเชียที่วัฒนธรรมและศาสนาที่น่าสนใจ ประเทศเกาหลีมีการพัฒนาวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างในหลายแง่มุม จากลักษณะทางภูมิประเทศที่มีทั้งที่อยู่บนภาคพื้นสมุทร และบนภาคพื้นทวีปทำให้คนเกาหลีมีการพัฒนาที่รักสงบ แต่มีพลังที่ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมที่มีความนุ่มลึกแต่มีความยิ่งใหญ่ และเป็นวัฒนธรรมที่มีการเปิดกว้างแต่ก็มีคุณค่าในตัวเอง

ความเชื่อดั้งเดิมของเกาหลี

ความเชื่อของเกาหลีในยุคเก่าแก่ นับถือพระผู้เป็นเจ้าว่าเป็นผู้สร้าง ผู้สอน นามว่า ฮวานอิล พระองค์ลงมาจากสวรรค์ปรากฏกายเป็นมนุษย์นามว่า “ทันกุน” ได้ว่าเป็นทั้งบิดา ครูและกษัตริย์ของประชาชนเกาหลี การปฏิบัติต่อทันกุน คือ การทำพิธีสวดอ่อนวอนและสรรเสริญต่อสวรรค์ นับเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของคนในยุคแรกก่อตั้งอาณาจักร ก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามา ลัทธินี้เป็นลักษณะไสยศาสตร์ ทรงเจ้า ไหว้ภูต ผี วิญญาณธรรมชาติ ไสยศาสตร์ของเกาหลีนับถือวิญญาณ 3 อย่างเป็นพิเศษและสำคัญคือ “ซานชิน หรือวิญญาณภูเขา” “ท็อกซ็อง” หรือวิญญาณของผู้สันโดษ และ “ซิลซ็อง” หรือวิญญาณของดาวเจ็ดดวง (ดาวจระเข้) (สมปราชญ์ อมระพันธ์ .2536 : 44)

ลัทธิการเชื่อวิญญาณ หรือเรียกอีกอย่างว่า “ลัทธิชามานิสม์” (Shamanism) ยังมีการปฏิบัติอยู่เป็นกลุ่มเล็กๆ ในเกาหลีปัจจุบัน และสามารถพบการผสมผสานอยู่ในวัดพุทธศาสนาบ้าง เช่น ศาลที่อุทิศให้กับ “เทพเจ้าแห่งภูเขา” ที่ตั้งอยู่ภายในวัด การสืบทอดลัทธินี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง เรียกว่า “มูดัง” ผู้สื่อสารพิเศษกับวิญญาณ โดยจะได้รับการว่าจ้างให้ประกอบพิธีกรรมเพื่อความโชคดีหรือในยามลำบาก พิธีกรรมนี้เรียกว่า “คุด” เป็นพิธีกรรมอันยาวนาน ประกอบด้วยการแต่งกาย การร้องเพลง การเต้นรำเพื่อสื่อสารกับวิญญาณ หรือแสดงเป็นผู้ที่ถูกวิญญาณเข้าสิงในระหว่างการกระทำพิธีกรรมนี้ (Donald Stone Macdonald. 1990: 99-100)

พุทธศาสนา

ความเป็นมาของพุทธศาสนาในเกาหลีนั้นว่ามีความยาวนานคู่ประวัติศาสตร์เกาหลี ตั้งแต่เริ่มต้น มีหลักฐานว่าพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกกลงดินแดนคาบสมุทรเกาหลีตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 4 เมื่อยุคแรกของดินแดนเกาหลี เป็นสมัยที่เกาหลีถูกแบ่งออกเป็น 3 อาณาจักร คือ รัฐโกกูริโย(Koguryu) ในภาคเหนือ รัฐแพกเจ (Pakche) ในภาคตะวันออกเฉียงใต้ และรัฐซิลลา (silla) ในภาคตะวันตกเฉียงใต้ พร้อมกับการเข้ามาของพุทธศาสนาจากจีนผ่านพระภิกษุนามว่า “ซุนเถา” ที่นำเอาพระพุทธรูปและพระไตรปิฎก เข้ามายังอาณาจักรโคกูรยอ (ไพบูลย์ ปีตะเสน. 2545: 33) พุทธศาสนาที่รับมาเป็นพุทธศาสนาแบบมหายาน ที่มีใช้สายเถรวาทเหมือนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหายานเชื่อในพระโพธิสัตว์ผู้ซึ่งเข้าถึงนิพพานและลงมาโปรดมนุษย์ให้หลุดพ้นจากวัฏสงสาร และเพื่อให้

บรรลุนิพพาน นอกจากนี้อีกพระโพธิสัตว์ยังทรงช่วยปกป้องกษัตริย์ประเทศและโลก ทำให้มีการยอมรับและสนับสนุนพุทธศาสนา และ 2 ปีต่อมา มีพระภิกษุอีกรูปนามว่า “อาเต่า” เข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาเช่นกัน ทำให้กษัตริย์ทรงสร้างวัดพุทธ 2 แห่ง คือ “โซมนุชา” และ “อึบลันชา” เพื่อถวายแด่พระภิกษุทั้งสอง (แหล่งเดิม. 33)

ใน ค.ศ. 384 พุทธศาสนาได้เข้าสู่อาณาจักรแพกแจ โดยภิกษุชาวอินเดีย ชื่อ มาลานั้นทะ ผ่านมาทางประเทศจีน มีผู้เลื่อมใสเพิ่มมากขึ้น ก่อนที่จะส่งต่อไปยังญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 530 (สมปราชญ์, 2536.: 47)

ค.ศ. 688 สมัยอาณาจักรซิลลา เมื่อรวมรวบเป็นอาณาจักรเดียวกัน พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำรัฐ ได้สร้างวัดสำคัญ คือ วัดฟุลกุกซา และวัดถ้ำช็อกกูรัม ในเมืองเคียงจู ในวัดฟุลกุกซา มีการประดิษฐานของเจดีย์ช็อกคาทาบ ซึ่งเป็นเจดีย์ตามประวัติศาสตร์ของศาสนาพุทธ และเจดีย์ดาโบทาบ ที่เป็นเจดีย์แห่งมหาสมบัติ รวมถึงสะพานของอุณโกโย หรือสะพานสีฟ้า สะพานแบกุนโกโยและสะพานซิลโบโกโย หรือสะพานที่เต็มไปด้วยขุมทรัพย์ทั้ง 7 สถานที่ทั้ง 3 นี้ ถูกเรียกว่าเป็นสะพาน เพราะเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อว่าเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อโลกที่เป็นทางโลกจริงๆ กับโลกที่เป็นทางธรรมเกี่ยวข้องกับศาสนา

วัดถ้ำช็อกกูรัมประกอบด้วยห้องขนาดเล็กที่สามารถผ่านไปยังห้องขนาดใหญ่ที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และการจัดห้องแบบวงกลมโดยมีหลังคาทรงกลมอยู่ตรงกลาง ถัดจากหินอ่อนที่ถูกสลักก็จะเป็นพระพุทธรูปหลักที่นั่งสมาธิหลับตาไขว้ขาอยู่บนบัลลังก์ดอกบัว และหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นพระพุทธรูปที่มีความงดงามและมีชื่อเสียงเก่าแก่ที่สุด

ในสมัยซิลลาการเรียนพุทธศาสนามีความตื่นตัว เกิดโรงเรียนสอนศาสนานิกายฉวน หรือที่เกาหลีเรียกว่า “ซ็อน” Son ญี่ปุ่นเรียก “เซ็น” หรือ ฉวนในภาษาบาลี เป็นนิกายมหายานที่แพร่หลายในจีนและญี่ปุ่น การปฏิบัติของเซ็นเป็นการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความรู้แจ้งเห็นจริงอย่างฉับพลันโดยการทำสมาธิและใช้ปัญญาขบคิดปริศนาธรรม ในเกาหลีโรงเรียนของซ็อนจะตั้งอยู่บนภูเขาต่างๆ 9 แห่งจึงถูกเรียกว่า “ซ็อนเก้าภูเขา” (สมปราชญ์ : 47-48)

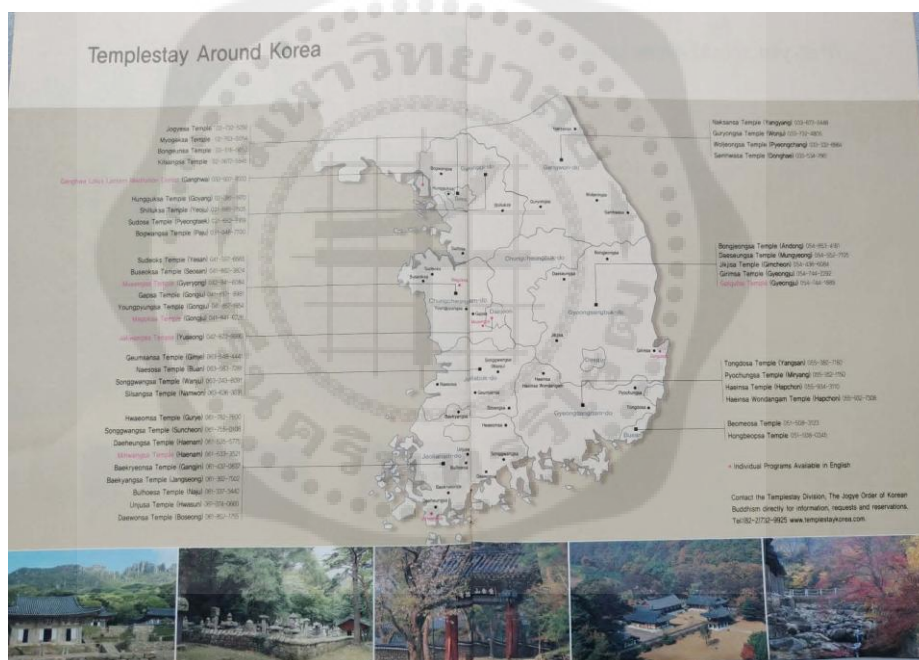
ในสมัยอาณาจักรโคกูเรียว (935-1392) พุทธศาสนายังเป็นศาสนาประจำรัฐ แต่สถานการณ์ของการประพฤติปฏิบัติ มีทั้งความประพฤติที่ไม่เหมาะสมจนทำให้เกิดความ

เสื่อมไปด้วย ขณะที่สงฆ์อีกกลุ่มหนึ่งได้พยายามฟื้นฟูภาพลักษณ์ของพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ และในระหว่างนี้ พระอุยซอน (โอรสของพระเจ้ามนจง) โดยได้เดินทางไปยังจีนเพื่อศึกษา ตอนกลับได้นำวิธีแบบเซ็น และคัมภีร์อวตังสกุสูตร และได้จัดตั้งโรงเรียนช็อนแท ณ วัดเกาะกังฮวา และให้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับเกาหลีด้วยเทคนิควิธีที่ตีเยียม หลังจากนั้น เซ็นก็ได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น เป็นที่แพร่หลายในเกาหลี ในสมัยต่อมา มีการสร้างวัดช็องกวางซาขึ้นที่ภูเขาโชเก วัดนี้กลายเป็นวัดศูนย์กลางของนิกายเซ็น ต่อมาได้รวมกับวัดพุทธศาสนาอื่นๆ ใช้ชื่อว่า โชเก (Chogye) ปัจจุบันนิกายโชเกกลายเป็นนิกายสำคัญในพุทธศาสนาที่ใหญ่ที่สุดและมีประชาชนนับถือมากที่สุดในเกาหลี

ในสมัยอาณาจักรโชซอน (ค.ศ. 1392-1910) สมัยนี้พระเจ้าแทโจ ตั้งราชวงศ์โชซอน และตั้งเมืองใหม่ ชื่อว่า “ฮันยาง” หรือกรุงโซลในปัจจุบัน สมัยนี้มีการสนับสนุนลัทธิขงจื้อใหม่ขึ้นแทนพุทธศาสนา ทำให้ระดับราชวงศ์และชนชั้นสูงถูกลดอำนาจลงและกำจัดขอบเขตของผู้นับถือพุทธศาสนาด้วย ทำให้วัดที่จะสร้างขึ้นในเมืองจะต้องไปสร้างบนภูเขาแทน ฉะนั้น วัดจำนวนมากจึงถูกทำลาย ถูกบริษัทยาสูบและต้องย้ายไปอยู่ยังภูเขาสูงเหมือนที่ปรากฏในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ภิกษุในพุทธศาสนาก็ยังมีอิทธิพลต่อสังคมและสามารถรวมผู้คนในต่อสู้การรุกรานของญี่ปุ่นในศตวรรษที่ 16 ซึ่งการต่อสู้โดยการนำของภิกษุชาเมียงได้รับการยกย่อง จนถูกแต่งตั้งให้เป็นทูตพิเศษไปเจรจาสงบศึกกับญี่ปุ่น ทำให้มีคนมาเลื่อมใสในพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น

ในสมัยต้นศตวรรษที่ 20 ค.ศ. 1910 ญี่ปุ่นเข้ายึดครองเกาหลี พร้อมกับการสิ้นสุดราชวงศ์โชซอน พุทธศาสนาก็ยังได้รับการนับถือและสนับสนุนจากรัฐบาลญี่ปุ่น แต่เริ่มมีการผสมผสานพุทธศาสนาแบบญี่ปุ่นด้วย เช่น การแต่งตั้งเจ้าอาวาสวัดต้องได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลญี่ปุ่น หรือการที่พระแบบญี่ปุ่นมีภรรยาได้ เป็นต้น เหล่านี้ญี่ปุ่นพยายามได้มาเปลี่ยนแปลงพุทธศาสนาแบบเกาหลี แต่ชาวเกาหลีก็ได้พยายามรักษารูปแบบไม่ให้ถูกกลืนไว้ได้ จนกระทั่งได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1945 พุทธศาสนานิกายโชเก ได้กลับมาฟื้นฟูอีกครั้ง โดยไม่อนุญาตให้มีภรรยาได้ ทำให้นิกายโชเกเป็นนิกายใหญ่ที่สำคัญ มีการบูรณะวัดและก่อสร้างวัดขึ้นในเมืองได้อีก เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ศึกษาธรรม วิธีสวดมนต์ การฝึกนั่งสมาธิและการปฏิบัติแบบเซ็น

ในปัจจุบัน พุทธศาสนาในเกาหลีเป็นมหายานทั้งหมด มีมากกว่า 25 นิกาย เช่น โซเก แทโก ช็อนแท โพนม ฮวาอ็อม ว็อนเฮียว ช็องฮวา ชินกัก พูริบ อิลซุง ช็องจิ ชินออน รีพัลิก อ็อฟ คอเรีย โปปฮวา ย็องฮวา มีหริก ป็อบซอง และ ช็องโท เป็นต้น นิกายเหล่านี้มีความลักษณะการปฏิบัติเฉพาะที่ต่างกันไป เช่น นิกายชินกัก นิกายนี้มีภรรยาได้ เพราะได้ปฏิบัติมาในช่วงที่ญี่ปุ่นเข้ามายึดครอง (culture Surprising world of Korean Buddhism. บทความออนไลน์.) บรรดานิกายเหล่านี้ มีนิกายโซเกเป็นนิกายใหญ่มีสาขาทั่วประเทศ และในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา บราซิล สวิตเซอร์แลนด์ อังกฤษ สเปน ฮังการี ไต้หวัน และออสเตรเลีย เป็นต้น

รูป 1. เอกสารประชาสัมพันธ์โครงการ Temple stay ที่มา : Korean national Tourism organization.

3. พัฒนาการโครงการ “Temple stay”

โครงการ Temple stay มีรากฐานมาจากความพยายามของคณะสงฆ์พุทธศาสนาเกาหลีในการปรับบทบาทของวัดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ภายหลังการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของเกาหลีใต้ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 สังคมเกาหลีเผชิญกับความเป็นเมือง (Urbanization) การแข่งขันทางเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตที่เร่งรีบมากขึ้น ส่งผลให้ประชาชนจำนวนหนึ่งเริ่มแสวงหาพื้นที่แห่งความสงบทางจิตใจและการเรียนรู้คุณค่าภายในชีวิต ขณะเดียวกัน คณะสงฆ์เกาหลีก็พยายามหาแนวทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่และชาวต่างชาติได้มากขึ้น

แนวคิดการเปิดวัดให้ประชาชนเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตทางพระพุทธศาสนาเริ่มปรากฏก่อนปี ค.ศ. 2002 ในวัดหลายแห่งของเกาหลีใต้ โดยมีการจัดกิจกรรมค่ายพุทธศาสนา การฝึกสมาธิ และการศึกษาวัฒนธรรมวัดเป็นครั้งคราว อย่างไรก็ตาม โครงการดังกล่าวยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาเป็นระบบและยังจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้สนใจเฉพาะด้าน (Moon & Somers, 2023)

จุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 2002 เมื่อเกาหลีใต้และญี่ปุ่นร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันฟุตบอลโลก รัฐบาลเกาหลีใต้เล็งเห็นโอกาสในการนำเสนอเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศแก่นักท่องเที่ยวจากทั่วโลกที่เดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมาก คณะสงฆ์สนใจเกจจึงร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะองค์กรด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม เปิดวัดพุทธหลายแห่งให้เป็นสถานที่พักและแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเกาหลีสำหรับผู้มาเยือน โครงการดังกล่าวได้รับชื่อว่า “Temple stay” ซึ่งหมายถึงการเข้าพักและใช้ชีวิตภายในวัดเพื่อสัมผัสวิถีแห่งพุทธศาสนาเกาหลีอย่างใกล้ชิด (Cultural Corps of Korean Buddhism, 2022)

ในระยะแรก Temple stay ถูกออกแบบให้เป็นกิจกรรมชั่วคราวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในช่วงการแข่งขันฟุตบอลโลก แต่ผลการดำเนินงานกลับได้รับการตอบรับอย่างดีเกินความคาดหมาย ผู้เข้าร่วมจำนวนมากแสดงความพึงพอใจต่อการได้เรียนรู้วิถีชีวิตภายในวัด ผ่านกิจกรรมการสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การรับประทานอาหารแบบพระสงฆ์ การสันทนาธรรม และการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายท่ามกลางธรรมชาติของพื้นที่วัด

จากความสำเร็จดังกล่าว รัฐบาลเกาหลีใต้และนิยายโจเกจึงร่วมกันพัฒนา Temple stay ให้เป็นโครงการถาวร โดยจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะเพื่อบริหารและพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนสนับสนุนงบประมาณและการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง วัดที่เข้าร่วมโครงการเพิ่มขึ้นจากไม่กี่สิบแห่งในช่วงเริ่มต้นเป็นหลายร้อยแห่งทั่วประเทศ พร้อมทั้งพัฒนารูปแบบกิจกรรมให้หลากหลายมากขึ้น ทั้งหลักสูตรเชิงวัฒนธรรม หลักสูตรฝึกสมาธิ หลักสูตรพักผ่อนเพื่อการเยียวยาจิตใจ และหลักสูตรเฉพาะสำหรับนักเรียน นักศึกษา หรือชาวต่างชาติ (Cultural Corps of Korean Buddhism, 2022.)

จากประสบการณ์ของผู้เขียนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม Temple stay เมื่อปี พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) โครงการอยู่ในช่วงขยายตัวอย่างต่อเนื่องและได้รับความนิยมอย่างมากจากทั้งชาวเกาหลีและชาวต่างชาติ วัดหลายแห่งมีระบบรองรับผู้เข้าร่วมอย่างเป็นรูปธรรม มีเจ้าหน้าที่ประสานงาน โปรแกรมกิจกรรม และสื่อประชาสัมพันธ์หลายภาษา สะท้อนถึงการสนับสนุนอย่างจริงจังจากภาครัฐและองค์กรทางพระพุทธศาสนา เพื่อผลักดันให้ Temple stay เป็นหนึ่งในกิจกรรมเด่นด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศเกาหลีใต้ (Temple stay. เอกสารประชาสัมพันธ์.)

จนถึงปัจจุบัน โครงการ Temple stay ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติในฐานะตัวอย่างความสำเร็จของการบูรณาการศาสนา วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเข้าด้วยกันอย่างสร้างสรรค์ นอกจากจะทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาเกาหลีและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติแล้ว ยังตอบสนองความต้องการของผู้คนในยุคปัจจุบันที่แสวงหาความสงบทางจิตใจ การฝึกสติ และการเรียนรู้วิถีชีวิตที่เรียบง่าย ท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

3.1 ประเภทของ Temple stay

ปัจจุบันโครงการ Temple stay มีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อรองรับความต้องการของผู้เข้าร่วมแต่ละกลุ่ม ในแต่ละวัดมีโปรแกรมเป็นส่วนวัดเอง โดยออกแบบตามธรรมเนียมตนเอง ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ การเข้าพักหนึ่งวัน (one day trip) การเข้าพักแบบเน้นประสบการณ์ (Experience-oriented Temple stay) และการเข้าพักแบบเน้นการพักผ่อน (Relaxation-oriented Temple stay) โดยปกติโครงการจะจัดเป็นสองวันหนึ่งคืน หรือสองวันสองคืนจึงเหมาะสมกับกิจกรรมที่วัดจัดโปรแกรมไว้ โดย

ปกติแล้วมีกิจกรรมหลัก 3 อย่างที่สามารถทำได้คือ การเที่ยวชมวัด การฝึกสมาธิ และพิธีดื่มชา แต่หากเข้าพักได้สองวันจะได้ทำกิจกรรมหลากหลายเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะรูปแบบที่เน้นการพักผ่อนและการพัฒนาจิตใจ ผู้เข้าร่วมสามารถใช้เวลากับตนเองมากขึ้น มีตารางกิจกรรมที่ยืดหยุ่น และเน้นการฝึกสติ การเดินสมาธิ หรือการพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติของวัด เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการหลีกเลี่ยงความวุ่นวายจากชีวิตประจำวัน (Cultural Corps of Korean Buddhism, 2022)

3.2 กิจกรรมสำคัญของ Temple stay

แม้ว่าวัดแต่ละแห่งจะมีรายละเอียดกิจกรรมแตกต่างกัน แต่โดยทั่วไปจะมีกิจกรรมพื้นฐานที่สะท้อนลักษณะเฉพาะของพุทธศาสนาเกาหลี ดังนี้

1. Orientation and Temple Tour และการเรียนรู้วัฒนธรรมวัด

กิจกรรมการเยี่ยมชมวัดช่วยให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาเกาหลี ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูป ศาลา เจดีย์ หอระฆัง หรือภาพจิตรกรรมภายในวัด ซึ่งล้วนสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับวัฒนธรรมเกาหลีตลอดหลายศตวรรษ การต้อนรับที่เรียบง่ายและเป็นกันเองสำหรับคนต่างวัฒนธรรมทำให้เกิดความสนใจของผู้มาเยือนได้ดี

2. charm-soen : การทำสมาธิ

การฝึกสมาธิซัมซอน เป็นวิธีปฏิบัติแบบดั้งเดิมของพุทธศาสนาแบบเกาหลี การฝึกสมาธิจะช่วยให้ผู้คนได้สังเกตธรรมชาติที่แท้จริงหรือ จินของ ของตนเอง การฝึกสมาธิมักทำในท่านั่งแบบดั้งเดิมของเกาหลีที่เรียกว่า กานฮวา การนั่งขัดสมาธิราบนั่งตัวตรงหลังตรง ผ่อนคลายกล้ามเนื้อ (Temple stay. บทความออนไลน์. เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2569)

3. The Four Percussion Instruments การสัมผัสดนตรีสี่ชนิด

ในวัดพุทธเกาหลีมักพบดนตรีสี่ชนิด ที่เรียกว่า Buljon Samul ได้แก่ หนึ่ง กลองหนังวัวสำหรับสิ่งมีชีวิตบนโลก สอง กลองไม้รูปปลาสำหรับสิ่งมีชีวิตในน้ำ สาม ช้องเมฆสำหรับสิ่งมีชีวิตในอากาศ และ สี่ระฆังขนาดใหญ่เพื่อสะท้อนเสียงไปสู่โลกเบื้องล่าง ดนตรีเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ความเคารพทางพุทธศาสนา ต่อสิ่งมีชีวิตทุกรูปแบบ ซึ่งจะถูกตีในพิธีบูชาก่อนรุ่งสางและในยามเย็นเพื่อเตือนถึงเวลาสวดมนต์และเรียกสรรพสัตว์ทั้งหลายให้เข้าสู่โลกแห่งการตรัสรู้ (The Korea Times. บทความออนไลน์ สืบค้น 20 กรกฎาคม 2559)

4. Pre - Dawn Ceremonial Service พิธีบูชาก่อนรุ่งสาง หรือการสวดมนต์ (Yebul)

การก้าวเข้าสู่วันใหม่ของชีวิตในวัดเริ่มต้นด้วยพิธีบูชาก่อนรุ่งสาง เป็นกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์เกาหลีเช่นเดียวกับพระสงฆ์ไทย ผู้เข้าร่วมจะได้เรียนรู้การกราบแบบเกาหลี การสวดมนต์ และการสำรวมกาย วาจา ใจ บรรยายกายในหอบูชา หรือวิหารกลางวัดที่เงียบสงบช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดสมาธิและความตระหนักรู้ในตนเองมากขึ้น ก่อนเข้าสู่พิธีสวดมนต์จะมีกิจกรรมการกราบไหว้ 108 ครั้ง หรือการกราบแบบเกาหลี เป็นการฝึกสมาธิแบบเคลื่อนไหวด้วยจิตใจที่อดทน

5. Barugongyang : การรับประทานอาหารแบบพระสงฆ์

Barugongyang เป็นพิธีการรับประทานอาหารตามแบบพระสงฆ์เกาหลีที่เน้นความเรียบง่าย ความมีสติ และการไม่เหลือเศษอาหาร ผู้เข้าร่วมจะได้เรียนรู้การเคารพอาหาร การตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากร และการฝึกความมีระเบียบวินัยผ่านทุกขั้นตอนของการรับประทานอาหาร การรับประทานอาหารที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเป็น การแสดงถึงความเสมอภาค ความกลมกลืน ประสิทธิภาพ เป็นการเข้าถึงลงลึกในปัจจุบัน ขณะ ไตร่ตรองถึงที่มาของอาหารและคุณค่าของตนเองในการรับประทานอาหารนั้นด้วย

6. Da-Seon: วัฒนธรรมการดื่มชา (Tea Ceremony)

การดื่มชาในวัดมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อการพักผ่อน แต่เป็นกระบวนการฝึกสติและการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผู้เข้าร่วมจะได้เรียนรู้มารยาทการดื่มชาแบบเกาหลี ตลอดจนแนวคิดเรื่องความสงบ ความเรียบง่าย และการอยู่กับปัจจุบัน พิธีนี้จะปลูกเร้าทุกประสาทสัมผัส และทุกอย่างจะดำเนินไปอย่างกลมกลืนกัน ดังคำกล่าวโบราณเกี่ยวประเพณีการชงชาในเกาหลีว่า “เซนและชาเป็นรสชาติเดียวกัน” (Temple stay. เอกสารประชาสัมพันธ์.)

7. Temple Community Work: งานชุมชนในวัด

การอยู่ในวัดย่อมต้องมีการร่วมมือกันของทุกคนเป็นสำคัญ การกวาดลานวัด ล้างบริเวณห้องน้ำในวัดเป็นหนึ่งกิจกรรมที่ทุกคนต้องทำ เป็นรูปแบบหนึ่งของการฝึกฝน และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้สัมผัสกับธรรมชาติและแบ่งปัน เกื้อกูลกับผู้อื่นในการทำงานหนักเบาที่มีในวัด

8. Print Making, Chinese Writing and Stone Rubbings: การพิมพ์ภาพ การฝึกเขียนพู่กันจีน และการลอกลายหิน

วัดบางแห่งเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้ลองพิมพ์ภาพจากแม่พิมพ์ไม้ การวาดภาพคนสำคัญ หรือการเขียนอักษรชื่อตนเอง หรือการลอกลายจากกระเบื้องและแผ่นหินหลุมศพ ผู้เข้าร่วมจะใช้หมึกพิมพ์ลงบนกระดาษเหมือนแบบดั้งเดิมโดยใช้ตราประทับฝ้าย เพื่อทำของที่ระลึกจากการเข้าพักวัดด้วยตนเอง เป็นหนึ่งกิจกรรมที่ฝึกสมาธิและได้ความสนุกแปลกใหม่

กิจกรรมของ Temple stay มีรูปแบบและกิจกรรมที่เฉพาะของแต่ละวัดเพิ่มขึ้น มากน้อยต่างกันตามศักยภาพ แต่ถ้ามองว่ามีจุดเด่นที่ขับเคลื่อนโดยการสนับสนุนจากรัฐ จึงทำให้มีมาตรฐานเดียวกันเช่น การจองเข้าพักวัดผ่านเว็บไซต์ได้ง่าย วัดที่เข้าร่วมมีพระและเจ้าหน้าที่ผ่านการอบรมรอให้การต้อนรับชาวต่างชาติหลากหลายภาษาได้ เช่น อังกฤษ ญี่ปุ่นและจีน แต่กิจกรรมหลักๆในการปฏิบัติแบบวิถีพระดั้งเดิมจะคงเป็นมาตรฐานคือการตีม การกินและการทำสมาธิเป็นจารีตธรรมเนียมให้ได้เรียนรู้

4. ประสบการณ์ Temple stay ในประเทศเกาหลีใต้

ผู้เขียนมีโอกาสเข้าร่วมโครงการ Temple stay ณ วัดพุทธแห่งหนึ่งในประเทศเกาหลีใต้ เมื่อปี พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) ณ วัดคิมซอนซา (Geumsunsa) ตั้งอยู่ในแขวงคูคิง (Gugyeong) เขตจงโน (Jongno) วัดตั้งอยู่บนเชิงเขาที่โอบล้อมด้วยภูเขาน้อยใหญ่ของอุทยานแห่งชาติบูคฮันซาน (Bukhansan National Park) เดินทางจากกรุงโซลประมาณครึ่งชั่วโมงเท่านั้น เป็นหนึ่งในวัดประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของเกาหลี เก่าแก่กว่า 1000 ปี วัดนี้สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอาณาจักรแพ็กเจ ราว พ.ศ. 1142 (ค.ศ.599) ได้รับยกย่องให้เป็นศูนย์กลางแห่งความศรัทธาในพระศรีอริยเมตไตรยของพุทธศาสนาในเกาหลี เป็นวัดใหญ่มีอาคารเก่าแก่ให้ศึกษาประวัติศาสตร์และความงามหลายแห่ง

ความพิเศษของวัดแห่งนี้ เริ่มตั้งแต่ประตูไม้ใหญ่ทางเข้าวัด ที่เป็นสัญลักษณ์ของวัดแบบเกาหลี มีอาคารสำคัญทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คือ แดจ็อกกวางจอน อาคารวอนทงจอน เป็นอุโบสถประดิษฐานพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ เป็นหนึ่งในสถานที่แสวงบุญสำคัญ 33 แห่งของเกาหลี และมีอาคารสำคัญ คือ วิหารมีรีกจอน (Mireukjeon) เป็นอาคารโดดเด่นบริเวณกลางวัด เป็นอาคารไม้สามชั้น แต่ภายในเป็นโถงสูงโปร่งเชื่อมต่อกัน

ทั้ง 3 ชั้น ภายในประดิษฐานพระศรีอริยเมตไตรย สูง 11.82 เมตร มีบริวารเป็นพระโพธิสัตว์อีกสององค์สูง 8.79 เมตร ซึ่งสร้างจากโครงไม้ฉาบด้วยดินเหนียว นับเป็นภูมิปัญญาช่างชำนาญแบบเกาหลี และยังมีอาคารสำคัญอื่นๆ เช่น อาคารแดจางจอง (Daejangjeon) อาคารไม้โบราณที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติแห่งชาติ และอารามมยองบูจอง (Myeongbujoen) ที่ประดิษฐานพระกษิติครรภโพธิสัตว์และพญายมทั้งสิบองค์ มีต้นโพธิ์ โบราณามู ซึ่งเป็นต้นโพธิ์ที่ได้มาจากอินเดียตั้งแต่ในอดีตแล้ว วัดคิมซานซา ยังมีเทศกาลดนตรีโมอ็อก ทำให้วัดหรือพุทธสถานโบราณเกาหลีแห่งนี้มีความพิเศษ ในบางฤดูกาลจะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชม สีสนของดอกไม้ไฮเดรนเยียที่ผลิบานทั่วบริเวณวัด ทำให้วัดนี้มีความสำคัญทั้งแง่พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม ความศรัทธา และวิถีชีวิตกลมกลืนกับสังคมร่วมสมัยได้ (Geumsansa Temple History. เอกสารออนไลน์.)

ใช้เวลาร่วมกับนักศึกษาต่างชาติที่มาเรียนรู้วัฒนธรรมเกาหลีแบบเน้นประสบการณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิม เป็นเวลา 2 วัน 2 คืน ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นเวลาที่โครงการกำลังได้รับความนิยมอย่างมากและมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง Temple stay ได้กลายเป็นหนึ่งในกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมจากทั้งภาครัฐและคณะสงฆ์นิกายโจเก โดยมีผู้เข้าร่วมจากหลากหลายประเทศเดินทางเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตในวัดพุทธเกาหลีอย่างต่อเนื่อง

การเข้าร่วมกิจกรรมในการอยู่วัดนับว่าเกิดความประทับใจและเป็นสิ่งใหม่ในการเรียนรู้วัฒนธรรมเกาหลี แม้การทำวัตรและการนั่งสมาธิร่วมกับพระสงฆ์จะเป็นกิจกรรมที่ผู้เขียนคุ้นเคย แต่ความเป็นวัฒนธรรมพุทธแบบเกาหลีก็นับว่าแปลกใหม่ เช่น การกราบการสวดมนต์ที่เน้นจังหวะให้เข้ากับการเคาะไม้ และบรรยากาศภายในวิหารสร้างทั้งความรู้สึกสงบและเกิดสมาธิได้อย่างน่าสนใจ การสวดมนต์ร่วมกับพระสงฆ์ในวันแรก หลังสวดมนต์พระสงฆ์ที่นำสวดจะมีการเทศน์หรือบรรยายธรรมเป็นภาษาอังกฤษเกี่ยวกับวัดและธรรมของพุทธศาสนาที่มีความสูงสุดและสำคัญต่อมนุษย์ที่ปฏิบัติตามได้

อีกกิจกรรมหนึ่งที่สะท้อนคุณค่าของวิถีพุทธเกาหลีได้อย่างชัดเจนคือการรับประทานอาหารแบบ Barugongyang ซึ่งมีขั้นตอนและระเบียบปฏิบัติที่ละเอียด โดยจะใช้ชามไม้ชุดหนึ่งเรียกว่า บารู (baru) สำหรับใส่อาหาร จึงได้ชื่อว่า บารู มึล หรือบารูกงยาง ชามเหล่านี้นี้จะมาเป็นชุด ๆ ละ สี่ถึงห้าใบ (Korean Temple Food :Barugongyang.

บทความออนไลน์.) โดยผู้เข้าร่วมต้องรับประทานอาหารอย่างสำรวม ไม่พูดคุยระหว่างมื้ออาหาร และพยายามไม่ให้เหลือเศษอาหาร เมื่อทานเสร็จก็จะล้างชดภาชนะที่ตนเองใส่อาหารให้เรียบร้อย สิ่งนี้ทำให้ผู้เขียนต้องตระหนกอย่างมาก เพราะผู้เขียนมักจะกินอาหารเหลือ จึงต้องใช้สติและความรับผิดชอบในการกินแบบ Barugongyang นี้อย่างมาก กิจกรรมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการรับประทานอาหารเท่านั้น แต่ยังเป็นการฝึกสติ ความรับผิดชอบ และการรู้คุณค่าของทรัพยากรที่ได้รับ

ช่วงเวลาสำคัญที่ผู้เขียนยังได้เข้าร่วมกิจกรรมการดื่มชาและการสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ พวกเรานั่งล้อมวงเป็นกลุ่มใหญ่ในตอนบ่ายๆ พระสงฆ์จะสอนวิธีชงชาและการดื่มชา พร้อมกับการล้างถ้วยชาเมื่อดื่มเสร็จซึ่งสอดแทรกคำสอนและวิถีปฏิบัติดั้งเดิม เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้มุมมองเกี่ยวกับชีวิต ความสุข และการปฏิบัติธรรมในบริบทของสังคมเกาหลีร่วมสมัย พวกเราจะสนทนากับพระสงฆ์แบบเป็นกันเอง ก่อนที่จะแบ่งเป็นกลุ่มย่อยดื่มชาและเครื่องดื่มชนิดอื่นที่นำมาเสริมให้หายหิว

กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเกาหลีมิได้เป็นเพียงระบบความเชื่อ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ยังคงมีชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบัน

รูปที่ 2 : วิหารมีริกจอน วัดกึมซันซาที่มา : www.niied.go.kr

5. ทิศทาง Temple stay ในสังคมเกาหลีร่วมสมัย

Temple stay นับเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ ต่างจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบเดิม คือ การเทศนาในวัด ให้การศึกษาในชุมชน และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในพื้นที่วัดในงานเทศกาลและวันสำคัญ แต่เมื่อสังคมร่วมสมัย

มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตมากขึ้น Temple stay จึงถือเป็นตัวอย่างของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านประสบการณ์ตรง (Experiential Buddhism) โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้หลักธรรมผ่านการปฏิบัติจริง นอกจากนี้ วัดยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมเกาหลีสู่สังคมโลก ผู้เข้าร่วมโครงการจะได้สัมผัสองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรมวัด ศิลปกรรมทางพุทธศาสนา พิธีกรรม การดื่มชา การแต่งกาย และมารยาทในการดำเนินชีวิตภายในวัด จึงนับว่า Temple stay เป็นรูปแบบของการเรียนรู้วัฒนธรรมผ่านประสบการณ์จริง ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมเกาหลีมากกว่าการเรียนรู้ผ่านสื่อหรือการท่องเที่ยวทั่วไป

ในช่วงกระแสเกาหลีฟีเวอร์ไปสู่อะไรทั่วโลก การลงทุนทางเศรษฐกิจและทางวัฒนธรรม Soft power ได้ถูกวางแผนและโหมการโฆษณาและการลงทุนเช่นกัน โครงการ Temple stay เป็นหนึ่งในการลงทุนของรัฐบาลเช่นกัน และสามารถปลูกกระแสการเข้าถึงความเป็นเกาหลีดั้งเดิมได้ โครงการนี้จึงนับเป็นการตอบสนองความต้องการการประชาสัมพันธ์ประเทศให้ชาวต่างชาติได้เข้ามาสัมผัสรูปแบบจารีตดั้งเดิมของชาวเกาหลี และยังตอบสนองความต้องการของสังคมร่วมสมัยซึ่งเต็มไปด้วยการแข่งขัน ความเร่งรีบ และความกดดันจากการทำงาน ส่งผลให้ผู้คนจำนวนมากเผชิญความเครียด และความเหนื่อยล้าทางอารมณ์ โครงการ Temple stay สามารถถ่ายทอดและสร้างพื้นที่แห่งความสงบของเกาหลีที่ซ่อนตัวอยู่ในป่าเขาอันสวยงามตามฤดูกาล เลี่ยงการลดการรบกวนจากเทคโนโลยี และการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้ใช้เวลาอยู่กับตนเอง การฝึกสมาธิและการเจริญสติภายในได้อย่างดี ดังนั้น วัดจึงไม่เพียงเป็นกิจกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นกระบวนการดูแลสุขภาพทางจิตใจที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในสังคมยุคใหม่ (Moon & Somers, 2023)

อย่างไรก็ตามเมื่อผ่านกาลเวลามา 20 กว่าปี โครงการ Temple stay ได้มีข้อจำกัดมากขึ้น และเริ่มมีจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการลดลงตามลำดับตั้งแต่การระบาดใหญ่ของโควิด 2020 การเว้นระยะห่างทำให้จำนวนผู้เข้าร่วมลดลงครึ่งหนึ่งและไม่มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้น แม้ว่าการส่งเสริมและการประชาสัมพันธ์ของรัฐยังมีอย่างต่อเนื่องต่อโครงการนี้ (Cultural Corps of Korean Buddhism 2022 , หน้า 20) การที่รัฐยังพยายามอย่างต่อเนื่องในการ

ส่งเสริมโครงการพักอาศัยในวัดซึ่งทางวัดก็พร้อมจัดโปรแกรมรองรับไว้เพราะต้องการการสนับสนุนจากรัฐและเงินทุนจากการสมัครเข้ามาอยู่วัดตามโปรแกรมที่จัดไว้ แต่ในแง่หนึ่งก็มีผู้เป็นห่วงในเรื่องการส่งเสริมให้วัดเป็นสินค้ามากเกินไปซึ่งจะไปบั่นทอนความศักดิ์สิทธิ์ของประเพณีที่มีมานานนับพันปี การขาย โฆษณาตามความปรารถนาของตลาดทุนนิยมมาก จึงถูกวิเคราะห์ว่าอาจขัดกับผลที่ตั้งไว้เดิมของโครงการ ประเด็นนี้ได้ถูกวิพากษ์เช่นกันว่า การสร้างโครงการ Temple stay เป็นความผิดพลาดของพุทธศาสนาแบบเกาหลีที่เน้นสมาธิแบบ ซอน เพราะการให้ความสำคัญกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลังฟุตบอลโลก 2002 เปลี่ยนศาสนาแห่งการเข้าถึงความหลุดพ้นให้เป็นเพียงสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว ในแง่หนึ่งก็เป็นปัญหาสำหรับพุทธศาสนาเกาหลี (Hyunggong Moon and Brain D.Somers Religions 2003, 14,409)

อาจกล่าวได้ว่า Temple stay เป็นโครงการที่ดีต่อพุทธศาสนาในเกาหลี การเติบโตของรูปแบบการพักอาศัยเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมเกาหลีและความผ่อนคลายความตึงเครียดงานชีวิตปัจจุบัน ได้เติบโตอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นปีที่ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าไปร่วมโครงการพักวัน 2 คืน 2 วัน กระทั่งมาถึง พ.ศ. 2553 โครงการ Temple stay จึงค่อยลดลงตามลำดับ สถิติในปี พ.ศ. 2562 จากการเกิดการระบาดใหญ่ของโควิด จำนวนผู้เข้าร่วมอยู่ที่ 294,796 คน จำนวนผู้เข้าร่วมลดลงเหลือ 115,957 คน ในปี พ.ศ. 2563 และก็ไม่ได้มีการฟื้นตัวกลับมาได้รับความนิยมเหมือนในอดีตอีกเลย (แหล่งเดิม. 2003, (14):409.) และเมื่อมีการศึกษาเพิ่มขึ้น จึงถูกวิจารณ์ทั้งจากนักวัฒนธรรมและการวิจัยเกี่ยวกับ Temple stay ที่มีทั้งกระแสบลและด้านบวก

จากการศึกษาข้อมูลเอกสารและการทบทวนประสบการณ์ของผู้เขียน พบว่า Temple stay เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับพุทธศาสนาในเกาหลีที่มีความดั้งเดิมและมีเอกภาพในระดับดี เพราะสามารถสร้างคุณค่าและมูลค่าทั้งในมิติของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การอนุรักษ์วัฒนธรรม การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางจิตใจของผู้เข้าร่วมชาวเกาหลีได้ในระดับหนึ่ง โครงการดังกล่าวจึงนับเป็นรูปแบบการจัดการมรดกทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จ และอาจเป็นแนวทางที่น่าสนใจสำหรับประเทศอื่น ๆ รวมทั้งประเทศไทย ในการประยุกต์ใช้ศักยภาพของวัดและชุมชนทางศาสนาเพื่อสร้างการเรียนรู้และคุณค่าต่อสังคมในอนาคต

สรุป

Temple stay มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมเกาหลีและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเกาหลีแก่ผู้เข้าร่วมจากหลากหลายประเทศทั่วโลก จนได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จของการบูรณาการศาสนา วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเข้าด้วยกันในสังคมร่วมสมัย (Kang, 2024) แม้วัดจะตั้งอยู่ตามป่าเขาห่างไกลจากชุมชนก็ไม่เป็นอุปสรรค

ประสบการณ์การเข้าร่วม Temple stay ทำให้ผู้เขียนมีความประทับใจและสนใจประเด็นการพักอาศัยในวัดแบบเกาหลี เพราะความสำคัญของโครงการมิได้อยู่ที่การนำเสนอพิธีกรรมทางศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ผ่านการใช้ชีวิตจริงภายในวัด ซึ่งมีหัวใจของการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายกับธรรมชาติแบบบรรยากาศแบบเกาหลีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ นำเข้าไปสัมผัส ผู้เขียนได้ให้เห็นถึงศักยภาพของวัดในฐานะพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม (Cultural Space) ที่สามารถเชื่อมโยงผู้คนจากหลากหลายภูมิหลังเข้ากับคุณค่าทางจิตวิญญาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าหากมีการส่งเสริมจากรัฐอย่างจริงจัง นอกจากนี้ Temple stay ยังเป็นตัวอย่างของการปรับตัวของสถาบันศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทสังคมสมัยใหม่ โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์ดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาเกาหลี

ในปัจจุบันแม้ความสนใจเข้าร่วมโครงการจะลดลงตามลำดับจากปัจจัยหลายอย่างแต่โครงการก็ได้สร้างพื้นฐานและหลักฐานการเรียนรู้ปฏิบัติตามจารีตดั้งเดิมแบบเกาหลีไว้เป็นที่ประจักษ์ได้ผลดีทั้งในแง่สืบทอดพระพุทธศาสนาในเกาหลีและส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนผลลบอาจจะมีกระแสวิพากษ์ตามมาบ้างคือการเน้นการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจมากเกินไป อาจจะทำให้ศาสนาแห่งการตรัสรู้ที่เหลือน้อยลดคุณค่าลงอีกเหลือเพียงมูลค่าทางการท่องเที่ยวและรายได้ทางเศรษฐกิจเท่านั้น ความไม่สมดุลนี้ของศาสนาพุทธในเกาหลียังน่าศึกษาอีกต่อไปถึงความมั่นคงในอนาคตหรือจะเป็นไปตามกฎอนิจจังนั่นเอง

บรรณานุกรม

- ไพบูลย์ ปิตะเสน. 2545. *ประวัติศาสตร์เกาหลี สมัยอาณาจักรสามก๊กเกาหลี*. กรุงเทพฯ : แสงเทียนการพิมพ์.
- สมปราชญ์ อมระพันธ์ .2536 : *ที่นี่ เกาหลีใต้*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ศูนย์วัฒนธรรมเกาหลีประจำประเทศไทย.สืบค้นออนไลน์.
- <https://thailand.korean-culture.org/th/8/contents/808>
- อนุช อานาภิรม 2558. *สงครามเย็นในแดนโสม วิกฤตที่ยังไม่สิ้น*. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์มติชน.
- เอกสารประชาสัมพันธ์โครงการ. 2005. *Temple stay*. Korean national Tourism organization. Cultural Corps of Korean Buddhism. (2022). *Temple stays Annual Report*. Culture surprising world of Korean Buddhism.2026. บทความออนไลน์. สืบค้น 1 กรกฎาคม /2569 <http://www.m.dgupost.com>
- Donald Stone Macdonald. 1990. *The Koreans Contemporary Politics and Society*. Westview Press Boulder,san Francisco,&Oxford.
- Geumsansa Temple History. สืบค้นออนไลน์. <https://www.geumsansa.org/64>
- John K” Fairbank and Group. 1973. *EAST ASIAN TRADITION AND TRANSFORMATION*. USA. HARVARD UNIVERSITY.
- Moon, H., & Somers, B. D. (2023). *The Current Status and Challenges of Temple stay Programs in Korean Buddhism*. Religions. Basel Vol. 14, Iss. 3, (2023): 409. DOI:10.3390/rel14030409. สืบค้นออนไลน์. <https://www.proquest.com/docview/2791685984?sourcetype=Scholarly%20Journals>
- The Korea Times. *Four instruments: the Dharma sound for liberation*. บทความออนไลน์. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2559 จาก <https://www.koreatimes.co.kr/lifestyle/others/20100617/four-instruments-the-dharma-sound-for-liberation>.
- Temple stay. บทความออนไลน์. สืบค้น20 มิถุนายน 2569.จาก <http://www.templestay.com>.
- Korean Temple Food: Barugongyang*.สืบค้น19มิถุนายน 2569. จาก <http://www.koreatem;olefood .com>

ถอดบทเรียนคลื่นวัฒนธรรมเกาหลีใต้ (ค.ศ. 1998 -2025)

ความสำเร็จระดับโลก : กรณีศึกษานโยบายและการทำงานของ หน่วยงาน KOCCA(สำนักงานส่งเสริมคอนเทนต์แห่งสาธารณรัฐเกาหลี)

มะดินะ พุทธมาศ¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) วิวัฒนาการนโยบายซอฟต์แวร์ของเกาหลีใต้ (ค.ศ. 1998-2025) ในมิติการดำเนินงานเชิงรุกของสำนักงานส่งเสริมคอนเทนต์แห่งสาธารณรัฐเกาหลี (KOCCA) ระบบการทำงานเบ็ดเสร็จ (One-stop Service) การเปลี่ยนผ่านบทบาทจากภาครัฐสู่การสนับสนุนภาคเอกชน และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงในยุคดิจิทัลเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน (2) ปัจจัยความสำเร็จและอัตราการเติบโตของอุตสาหกรรมบันเทิงที่มีต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ของเกาหลีใต้ในตลาดโลกอย่างเป็นระบบ และ (3) ถอดบทเรียนความสำเร็จเพื่อพัฒนาไปสู่ "เศรษฐกิจวัฒนธรรมร่วม" (Co-Cultural Economy) ระหว่างเกาหลีใต้และไทย โดยยกระดับความสัมพันธ์จากรูปแบบ "ผู้ผลิต-ผู้บริโภค" สู่การเป็น "พันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ที่พึ่งพาอาศัยกัน"

ผลการศึกษาพบว่า อุตสาหกรรมบันเทิงและวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นเครื่องยนต์หลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (Economic Engine) ของเกาหลีใต้เพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืน โดยรัฐบาลประสบความสำเร็จในการแปรเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าส่งออกเชิงยุทธศาสตร์ ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบเชิงสถิติพบว่า ใน ค.ศ. 1997 อุตสาหกรรมบันเทิงสร้างรายได้เพียง 5.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ทว่าใน ค.ศ. 2025 รายได้รวมของอุตสาหกรรมดังกล่าวได้เติบโตอย่างก้าวกระโดดจนสร้างสถิติสูงสุดใหม่ (All-Time High) ที่ระดับ 1.18 - 1.25 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนสูงถึงประมาณร้อยละ 6.6 ของ GDP

¹ คุณมะดินะ พุทธมาศ กรรมการผู้จัดการ บริษัท ทู นอร์ท เอเจนซี จำกัด

ประเทศ (เมื่อกำนวณรวมผลกระทบเชิงวิคุณทางเศรษฐกิจ) ส่งผลให้อุตสาหกรรมบันเทิงเป็นภาคส่วนเศรษฐกิจหลัก (Core Economic Sector) ในการขับเคลื่อนประเทศในเวทีโลกอย่างเต็มรูปแบบ

ผลการศึกษายังพบว่า : การบูรณาการนโยบายซอฟต์แวร์อย่างเป็นระบบ และมีความต่อเนื่องเชิงยุทธศาสตร์ โดยภาครัฐผ่านการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การสนับสนุนทุนและ งานวิจัยและงานพัฒนา การพัฒนากำลังคนแบบครบวงจร รวมถึงการใช้นวัตกรรม เป็นหัวใจสำคัญที่ยกระดับคอนเทนต์วัฒนธรรมเกาหลีใต้สู่ความสำเร็จระดับโลก และยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ปัจจัยเชิงระบบเหล่านี้ถือเป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์อย่างยิ่ง

คำสำคัญ คลื่นวัฒนธรรมเกาหลีใต้,ซอฟต์แวร์,แพลตฟอร์มสตรีมมิง,แฟนด้อม

บทนำ

ในเวทีเศรษฐกิจโลกศตวรรษที่ 21 คำว่า "ซอฟต์แวร์" (Soft Power) ไม่ใช่เพียงเรื่องของศิลปวัฒนธรรมเพื่อความบันเทิงอีกต่อไป แต่เป็นเครื่องยนต์หลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศ โมเดลที่ประสบความสำเร็จสูงสุดและถูกนำมาเป็นกรณีศึกษาทั่วโลกคือ สาธารณรัฐเกาหลี ซึ่งสามารถพลิกโฉมประเทศ จากวิกฤตทางการเงินในภูมิภาคเอเชียปลายทศวรรษ 1990 สู่การเป็นมหาอำนาจทางวัฒนธรรมในยุคปัจจุบันกระแสความนิยมวัฒนธรรมเกาหลี หรือ **คลื่นวัฒนธรรมเกาหลีใต้ (Hallyu) (Korea Wave)** ที่เป็นละครชุด (K-Series), ศิลปิน K-Pop, แฟชั่น, อาหาร,สถานที่ท่องเที่ยว,เกม นั้นมีหน่วยงานที่สำคัญ คือ KOCCA (สำนักงานส่งเสริมคอนเทนต์แห่งสาธารณรัฐเกาหลี) ที่เป็นผู้ผลักดันวัฒนธรรมของประเทศให้เป็นซอฟต์แวร์ระดับโลก จนประสบความสำเร็จอย่างมาก หน่วยงานนี้ได้ทำงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องในช่วง 27 ปี ที่ผ่านมา (ค.ศ. 1998-2025) คลื่นวัฒนธรรมเกาหลีได้นั้นสามารถสร้างรายได้เป็นเม็ดเงินจำนวนมหาศาล

วิกฤตการณ์ทางการเงินในภูมิภาคเอเชีย ค.ศ. 1997 (วิกฤตต้มยำกุ้ง) ส่งผลกระทบเชิงโครงสร้างอย่างรุนแรงต่อระบบเศรษฐกิจของสาธารณรัฐเกาหลี ก่อให้เกิดภาวะค่าเงินวอนอ่อนค่าอย่างวิกฤต ทุนสำรองระหว่างประเทศลดลงในระดับรุนแรง จนนำไปสู่การได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เพื่อพยุง

เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ เหตุการณ์ดังกล่าวกดดันให้เกาหลีใต้ต้องปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ ซึ่งในเวลาต่อมาสามารถพลิกโฉมประเทศสู่การเป็นมหาอำนาจด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมชั้นนำของโลก โดยหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญคือการขับเคลื่อน กลยุทธ์ซอฟต์แวร์ผ่านอุตสาหกรรมบันเทิงเชิงสร้างสรรค์ หากพิจารณาเชิงเปรียบเทียบ ใน ค.ศ. 1997 อุตสาหกรรมบันเทิงของเกาหลีใต้มีลักษณะเป็นเพียงอุตสาหกรรมทางเลือกภายในประเทศ (Domestic Alternative Market) ที่พึ่งพาการบริโภคภายในเป็นหลัก โดยพื้นที่ตลาดกว่าร้อยละ 80 ถูกยึดครองโดยสื่อและภาพยนตร์ลิขสิทธิ์จากฮอลลีวูด ส่งผลให้ ในขณะที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศที่เป็นตัวเงิน (Nominal GDP) อยู่ที่ประมาณ 589.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ แต่อุตสาหกรรมคอนเทนต์กลับสร้างรายได้เพียง 5.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นสัดส่วนเพียงประมาณร้อยละ 1 ของ GDP เท่านั้น

ทว่าใน ค.ศ. 2025 แม้ระบบเศรษฐกิจโลกจะเผชิญกับภาวะเงินเฟ้อและการหยุดชะงักของห่วงโซ่อุปทาน แต่มูลค่ารวมของอุตสาหกรรมคอนเทนต์ของเกาหลีใต้ (K-Content) กลับเติบโตจนสร้างสถิติสูงสุดใหม่เป็นประวัติการณ์ (All-Time High) โดยมีมูลค่าภายในประเทศสูงถึง 1.18 - 1.25 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 6.6 ของ GDP และกลายเป็นเครื่องยนต์หลัก (Core Economic Engine) ในการขับเคลื่อนโครงสร้างเศรษฐกิจมหภาค ข้อมูลเชิงประจักษ์ระบุชัดเจนว่า **อิทธิพลของซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรม**ได้สร้างผลกระทบเชิงทวีคูณ (Spillover Effect) ส่งผลให้ยอดการส่งออกอาหารเกาหลี (K-Food) ทะลุระดับ 1.36 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐ และผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง (K-Beauty)แตะระดับ 1.14 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐ ก้าวขึ้นเป็นกลุ่มสินค้าส่งออกดาวรุ่งที่มีอัตราการขยายตัวสูงสุดของประเทศ โดยมีกลไกขับเคลื่อนหลักจากการส่งผ่านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านสื่อละครชุด (K-Series) และศิลปินดนตรีร่วมสมัย (K-Pop) อย่างเป็นระบบ

จากพลวัตความสำเร็จข้างต้น นำมาสู่การตั้งคำถามเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญว่า ประเทศไทยในฐานะที่เป็นหนึ่งในระบบเศรษฐกิจผู้บริโภควัฒนธรรมเกาหลีใต้ (Hallyu Consumer Market) รายใหญ่ในภูมิภาคเอเชีย จะสามารถ "ถอดรหัสพันธุกรรมความสำเร็จ" (Decoding Success Drivers) เพื่อเปลี่ยนผ่านบทบาทเชิงโครงสร้างจาก "ผู้บริโภค" ไปสู่การเป็น "ผู้สร้างสรรค์"

มูลค่า" (Value Creator) ในลักษณะเดียวกันได้หรือไม่ ? ทั้งนี้ การถอดบทเรียนความสำเร็จของคลื่นวัฒนธรรมเกาหลีใต้ ภายใต้กลไกการบริหารจัดการเชิงสถาบันของ KOCCA จะเป็นองค์ความรู้สำคัญในการกำหนดทิศทางการนโยบายซอฟต์แวร์ของไทย เพื่อยกระดับความร่วมมือสู่การเป็นพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์และสร้างสรรค์ระบบเศรษฐกิจวัฒนธรรมร่วม (Co-Cultural Economy) ที่พึ่งพาอาศัยกันอย่างยั่งยืนต่อไป

แนวคิดเรื่องซอฟต์แวร์ (Soft Power) และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy)

หลังวิกฤตต้มยำกุ้งปี ค.ศ. 1997 ต่อมาในปี ค.ศ.1998 รัฐบาลเกาหลีใต้สมัยประธานาธิบดีคิม แด-จุง เห็นว่าการพึ่งพารายได้จากอุตสาหกรรมหนัก ไม่เพียงพอ จึงลดการพึ่งพาอุตสาหกรรมหนัก มาใช้กลยุทธ์ "ซอฟต์แวร์" (Soft Power) ด้วยวิสัยทัศน์ "สร้างชาติด้วยอุตสาหกรรมวัฒนธรรม" เชื่อว่าวัฒนธรรมบันเทิงสามารถส่งออกและสร้างรายได้มหาศาลไม่แพ้รถยนต์หรือเครื่องใช้ไฟฟ้า โดยมีการประกาศใช้นโยบาย "Korea: Culture Creativity and Content" เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านวัฒนธรรมของประเทศ ด้วยการจัดสรรงบประมาณพัฒนาบุคลากรในวงการภาพยนตร์ ดนตรี การแสดง และอื่นๆ ก่อนรัฐบาลสมัยต่อมาจะก่อตั้ง สำนักงานส่งเสริมคอนเทนต์แห่งสาธารณรัฐเกาหลี (KOCCA) ขึ้นอย่างเป็นทางการ ในปี ค.ศ.2009 ให้เป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว (The Ministry of Culture, Sports and Tourism-MCST) ผ่านการควบรวมหลายองค์กร มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองนาจู จังหวัดชอลลันมโด ตั้งขึ้นเพื่อบริหารจัดการและพัฒนาอุตสาหกรรมบันเทิงเกาหลีได้อย่างจริงจังและครบวงจร โดยส่งเสริมให้เนื้อหาสาระความเป็นเกาหลีสอดแทรกลงไปให้อุตสาหกรรมบันเทิงเหล่านี้ด้วย

บทความนี้ ผู้เขียนขอประยุกต์ใช้แนวคิดซอฟต์แวร์ ที่นิยามไว้ในหนังสือ "Soft Power: The Means to Success in World Politics" (2004) เขียนโดย Joseph S. Nye, Jr. อธิบายถึง "อำนาจละมุน" (Soft Power) คือ ความสามารถในการโน้มน้าว ชักจูง หรือดึงดูดใจให้ผู้อื่นยินยอมและคล้อยตาม โดยไม่ต้องใช้ "อำนาจแข็ง" (Hard Power) ในการบังคับขู่เข็ญ เช่น การใช้กำลังทหารหรือการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ ตามแนวคิดของ

Nye “อำนาจละมุน” ของประเทศใดประเทศหนึ่งจะถูกขับเคลื่อนด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ **วัฒนธรรม, ค่านิยมทางการเมือง และนโยบายต่างประเทศ**

1. วัฒนธรรม (Culture) : วัฒนธรรมที่ดึงดูดใจและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล เช่น ภาพยนตร์ ดนตรี แฟชั่น หรืออาหาร **กรณีเกาหลีใต้** : ได้ประยุกต์ใช้โดยการเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ทั้งแบบดั้งเดิม (อาหาร, ชุดฮันบก, ภาษา) และวัฒนธรรมร่วมสมัย (เค-ป๊อป, เค-ซีรีส์, ภาพยนตร์, เกม) ให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่สากลเข้าถึงง่าย เพื่อสร้างความหลงใหลและค่านิยมร่วมในระดับนานาชาติ

2. ค่านิยมทางการเมือง (Political Values) : อุดมการณ์และค่านิยมที่ประเทศยึดถือ เช่น ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และเสรีภาพ **กรณีเกาหลีใต้** : นำเสนอภาพลักษณ์ของประเทศที่เปลี่ยนผ่านจากความยากจนและระบบเผด็จการ สู่การเป็นประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสะท้อนผ่านเนื้อหาบันเทิงที่กล้าตีแผ่และวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคม (เช่น ภาพยนตร์ Parasite และซีรีส์ Squid Game) ซึ่งสร้างความนับถือและการยอมรับในเชิงอุดมการณ์จากสังคมโลก

3. นโยบายต่างประเทศ (Foreign Policy) : การดำเนินนโยบายที่ชอบธรรมและได้รับการยอมรับจากนานาชาติ **กรณีเกาหลีใต้** : รัฐบาลใช้การทูตเชิงวัฒนธรรม (Cultural Diplomacy) และการมีส่วนร่วมในเวทีโลก เช่น การส่งศิลปิน เค-ป๊อป เป็นทูตสันถวไมตรีในงานประชุมสหประชาชาติ (UN) ร่วมกับการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) แก่ประเทศอื่น สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างภาพลักษณ์ "รัฐผู้สร้างสรรค์และเป็นมิตร" (Creative & Responsible State) ในการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งล่าสุดเราได้เห็น วงดนตรี K-Pop อย่างวง BTS ได้ ขึ้นแสดงเพลง "Dynamite" ในโชว์พักครึ่ง (Halftime Show) นัดชิงชนะเลิศของศึกฟุตบอลโลก 2026 ณ สนาม MetLife Stadium เมืองอีสต์รัทเทอร์ฟอร์ด รัฐนิวเจอร์ซีย์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม ค.ศ. 2026

การที่วง BTS ขึ้นแสดงเป็นหนึ่งในไฮไลต์ร่วมกับศิลปินระดับตำนานฝั่งตะวันตกอย่าง Madonna, Shakira และ Justin Bieber ยังสะท้อนให้เห็นว่าทุนวัฒนธรรมเกาหลีมีสถานะและทรงอิทธิพลเท่าเทียมกับอุตสาหกรรมบันเทิงกระแสหลักของโลก (Western-centric) และจากที่รายได้ส่วนหนึ่งจากการแสดงได้ถูกนำไปสมทบทุนสนับสนุนกองทุนการศึกษา FIFA Global Citizen Education Fund เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา

แก่เด็กด้อยโอกาสทั่วโลก ส่งผลให้ตราสินค้าของประเทศ (Nation Brand) เกาหลีใต้ ได้รับความเลื่อมใส ศรัทธา และการยอมรับจากนานาประเทศอย่างยั่งยืนโดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจแข็ง

ซอฟต์แวร์ของเกาหลีใต้ขับเคลื่อนผ่านทรัพยากร 3 ด้านตามแนวคิดของ Joseph S. Nye, Jr. ได้แก่ วัฒนธรรมร่วมสมัย ค่านิยมประชาธิปไตย และนโยบายต่างประเทศเชิงวัฒนธรรม โดยมีแนวคิด “โลกาภิวัตน์ท้องถิ่น” (Glocalization) และเสรีภาพในการแสดงออกเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าวัฒนธรรมสากลที่มีมูลค่าสูงเชิงพาณิชย์

ตาราง ที่ 1 : เปรียบเทียบภาพรวมสะสม (ปี 2000 – 2025)		
มิติการเปรียบเทียบ	สหรัฐอเมริกา (Hard Power / การทหาร)	เกาหลีใต้ (Soft Power / K-Content)
งบประมาณรายปี (ปี 2000)	ประมาณ 531,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ	ประมาณ 20 - 50 ล้านดอลลาร์สหรัฐ
งบประมาณรายปี (ปี 2025)	ประมาณ 916,100 ถึง 954,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ	ประมาณ 500 - 800 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (งบอุดหนุนจากรัฐ)
รวมงบประมาณสะสม (25 ปี)	ทะลุ 18,000,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ	ประมาณ 8,000 - 10,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ
รายรับทางตรง/ผลตอบแทน	ไม่มีตัวเงินกลับเข้าคลังโดยตรง (เน้นการควบคุมเชิงภูมิรัฐศาสตร์และเสถียรภาพ)	ประมาณ 14,900 -19,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (เฉพาะปี 2025)
โมเดลการลงทุน	รัฐบาลจ่าย 100% เพื่อความมั่นคงและอุตสาหกรรมในประเทศ	รัฐบาลช่วยลงเงินทุนภาคเอกชน เป็นผู้สร้างรายได้และขับเคลื่อน

ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้เขียน จากฐานข้อมูล U.S. Department of Defense และ Korea Creative Content Agency (KOCCA) ปี 2025

เพื่อจำแนกความแตกต่างและผลลัพธ์ระหว่างการดำเนินนโยบายอำนาจแข็งและอำนาจละมุน ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบ กรณีศึกษาเชิงตรงกันข้ามระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐเกาหลี ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 2000–2025 โดยยุทธศาสตร์อำนาจแข็งของสหรัฐอเมริกาไม่ได้มุ่งเน้นผลตอบแทนในรูปของเม็ดเงินโดยตรง หากแต่เป็น “ต้นทุน” เชิงโครงสร้าง เพื่อรักษาเสถียรภาพและความเป็นมหาอำนาจในเวทีโลก ในทางตรงกันข้าม สาธารณรัฐเกาหลีได้ประยุกต์ใช้โมเดล “การลงทุนต่ำ แต่สร้างมูลค่าเพิ่มสูง” อย่างต่อเนื่อง ผ่านนโยบายซอฟต์แวร์ภายใต้กระแสคลื่นวัฒนธรรมเกาหลีใต้ ซึ่งเป็นกลไกธุรกิจสร้างชาติที่ภาครัฐทำหน้าที่เป็นผู้ขับเคลื่อนเชิงกลยุทธ์และจัดสรรทุน เพื่อเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงานอย่างยั่งยืน ดังรายละเอียดเปรียบเทียบในตารางที่ 1 และ 2 ดังต่อไปนี้

บทวิเคราะห์ ตารางที่ 1 : "ต้นทุนความมั่นคง" กับ "นวัตกรรมการลงทุนสร้างชาติ" (ภาพรวมสะสมปี 2000–2025)

ความแตกต่างสุดขั้วของขนาดงบประมาณ (Scale Disparity) : ในขณะที่สหรัฐอเมริกาต้องแบกรับภาระงบประมาณทางทหารสะสมตลอด 25 ปี มูลค่ากว่า 18 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อรักษาเสถียรภาพทางภูมิรัฐศาสตร์ สาธารณรัฐเกาหลีกลับใช้เงินทุนสะสมตลอดสองทศวรรษเพียงประมาณ 8,000–10,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนว่า อำนาจละมุน เป็นกลยุทธ์การสร้างอิทธิพลในเวทีโลกที่ใช้ทรัพยากรทางการคลังในสัดส่วนที่น้อยกว่าอำนาจแข็งอย่างมีนัยสำคัญ

โมเดลการลงทุนที่แตกต่าง (Investment Models) : รูปแบบการลงทุนของสหรัฐอเมริกาเน้นการจัดสรรงบประมาณเพื่อความมั่นคงและการป้องกันประเทศ ซึ่งเป็นการลงทุนเชิงยุทธศาสตร์ที่ไม่สร้างรายได้กลับคืนสู่คลังในรูปแบบตัวเงินโดยตรง ทำหน้าที่ค้ำจุนกลุ่มทุนเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมป้องกันประเทศภายใน (Military-Industrial Complex) ในทางตรงกันข้าม เกาหลีใต้ประยุกต์ใช้โมเดล "รัฐหนุน เอกชนนำ" (Public-Private Partnership: PPP) โดยภาครัฐผ่านหน่วยงาน KOCCA ทำหน้าที่ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและห่วงโซ่อุปทานส่วนต้น เพื่อลดความเสี่ยงให้แก่ภาคธุรกิจ จากนั้นเปิดโอกาสให้กลไกตลาดและเสรีภาพทางความคิดสร้างสรรค์ของภาคเอกชนทำหน้าที่สร้าง

มูลค่าเพิ่ม ส่งผลให้เกิดรายรับ ทางตรงกลับสู่ระบบเศรษฐกิจเฉพาะปี 2025 สูงถึง 14,900–19,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งคิดเป็นผลตอบแทนทวีคูณเมื่อเปรียบเทียบกับงบประมาณตั้งต้นของภาครัฐ

ตารางที่ 2 : สรุปเปรียบเทียบเม็ดเงินปีล่าสุด (2025)		
มิติการเปรียบเทียบ	สหรัฐอเมริกา (นโยบายทหาร/ความมั่นคง)	เกาหลีใต้ (นโยบายคลื่นวัฒนธรรม)
งบประมาณรัฐที่ใช้	ประมาณ 919,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (คิดเป็น 13% ของงบประมาณแผ่นดินรวม)	ประมาณ 500 - 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (งบสนับสนุนจากกระทรวงวัฒนธรรมฯ)
ผลตอบแทน/รายรับ	ไม่มีรายรับเป็นตัวเงินโดยตรง (เน้นความมั่นคงเชิงภูมิรัฐศาสตร์, คุ่มครองเส้นทางค้าโลก, เม็ดเงินหมุนเวียนในบริษัทค้าอาวุธในประเทศ)	ประมาณ 19,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (รายรับจากการส่งออกคอนเทนต์ เกม, เพลง, ซีรีส์ และการท่องเที่ยว)
ผลกระทบต่อเนื่องทางเศรษฐกิจ (Spillover Effect)	เกิดการจ้างงานเฉลี่ย 5 ตำแหน่ง ต่อทุกๆ 1 ล้านดอลลาร์ที่ลงทุน (เน้นอุตสาหกรรมหนักในประเทศ)	ทุกๆ 1 ล้านดอลลาร์ของ K-Content ที่ส่งออก จะกระตุ้นมูลค่าสินค้าเกี่ยวเนื่อง (เครื่องสำอาง, อาหาร, ท่องเที่ยว) สูงถึง 4.12 ล้านดอลลาร์

ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้เขียน จากฐานข้อมูล U.S. Department of Defense และ Korea Creative Content Agency (KOCCA) ปี 2025

วิวัฒนาการรูปแบบการจัดสรรงบประมาณของเกาหลีใต้ : การเติบโตของงบประมาณสนับสนุนจาก 20–50 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี 2000 สู่ระดับ 500–800 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี 2025 แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนเชิงนโยบายอย่างเป็นระบบ โดยภาครัฐได้ยกระดับความสำคัญของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ให้เป็นอุตสาหกรรมเป้าหมายหลักตามการขยายตัวของกระแสวัฒนธรรมเกาหลีในระดับสากล

บทวิเคราะห์ ตามตารางที่ 2 : เจาะลึกเม็ดเงินปีล่าสุด (2025) และผลกระทบต่อเนื่องทางเศรษฐกิจ (Spillover Effect)

ความคุ้มค่าของงบประมาณ (Budget Efficiency) สหรัฐฯ ต้องจัดสรรงบประมาณแผ่นดินสูงถึง 13%(ประมาณ 919,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐ) ไปกับกลาโหมเพื่อแลกกับอิทธิพลเชิงภูมิรัฐศาสตร์และการคุ้มครองเส้นทางการค้า ในทางกลับกัน เกาหลีใต้ใช้เงินจากกระทรวงวัฒนธรรมฯ เพียง 500–1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ แต่สามารถสร้างรายได้จากการส่งออกคอนเทนต์และท่องเที่ยวได้สูงถึง 19,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ตัวคูณทางเศรษฐกิจ (Economic Multiplier) ที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง : อำนาจแข็ง (สหรัฐอเมริกา) : เงิน 1 ล้านดอลลาร์ สร้างการจ้างงานเฉลี่ยเพียง 5 ตำแหน่ง และจำกัดวงอยู่เฉพาะอุตสาหกรรมหนักในประเทศ (เช่น โรงงานประกอบอาวุธ หรืออุตสาหกรรมการบิน) ซึ่งมีข้อจำกัดในการขยายตัวและยากต่อการต่อยอดเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในภาคส่วนอื่น อำนาจละมุน (สาธารณรัฐเกาหลี) : ทุก ๆ 1 ล้านดอลลาร์ของ เค-คอนเทนต์ ที่ส่งออก จะช่วยกระตุ้นมูลค่าสินค้าเกี่ยวเนื่อง เช่น เครื่องสำอาง อาหาร และการท่องเที่ยว ได้สูงถึง 4.12 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งเป็นผลกระทบแบบ Spillover Effect ที่กระจายรายได้สู่ผู้ประกอบการรายย่อยและภาคบริการได้อย่างกว้างขวาง

ตารางเปรียบเทียบทั้งสองตารางข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ในขณะที่สหรัฐอเมริกาจำเป็นต้องดำเนินนโยบายอำนาจแข็ง ซึ่งมีต้นทุนทางการคลังอันมหาศาล เพื่อแลกกับความมั่นคงและอิทธิพลทางภูมิรัฐศาสตร์ รัฐบาลสาธารณรัฐเกาหลีกลับดำเนินกลยุทธ์เชิงรุกด้วยการเลือกใช้อำนาจละมุน เป็นเครื่องมือหลักในการลงทุนสร้างชาติผ่านหน่วยงาน KOCCA ผลลัพธ์เชิงตัวเลขในปี 2025 เป็นเครื่องพิสูจน์แล้วว่า โมเดลการขับเคลื่อนด้วยซอฟต์แวร์สามารถสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจได้จริง โดยผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมและคอนเทนต์บันเทิงมิได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อสร้างความบันเทิงเท่านั้น หากแต่ทำหน้าที่เป็น กลไกหลักในการเจาะตลาดผู้บริโภคระดับสากล และสร้างรายได้ต่อเนื่องให้แก่ภาคอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่อง เช่น อาหาร แฟชั่น และเครื่องสำอาง ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์ที่ใช้ต้นทุนต่ำแต่สามารถสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการยกระดับภาพลักษณ์ในเวทีโลกได้อย่างคุ้มค่าที่สุดในศตวรรษที่ 21

วิวัฒนาการนโยบายและระบบการทำงานของของ KOCCA ในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (ค.ศ. 1998–2025)

เมื่อพิจารณาทฤษฎีการพัฒนาที่รัฐนำตลาด (State-Led Market Development) ความสำเร็จของคลื่นวัฒนธรรมเกาหลีใต้ ไม่ได้เกิดขึ้นจากกลไกตลาดเสรีเพียงลำพัง ทว่า เกิดจากการจัดวางโครงสร้างเชิงสถาบัน และการลดต้นทุนธุรกรรม (Transaction Costs) ผ่านนโยบายของรัฐบาล โดยมี KOCCA (สำนักงานส่งเสริมคอนเทนต์แห่งสาธารณรัฐเกาหลี) เป้าหมายหลักคือ ทำลายข้อจำกัดของระบบราชการที่ขาดความยืดหยุ่น และสร้างกลไกขับเคลื่อน "อุตสาหกรรมคอนเทนต์" ที่มีอำนาจดูแลแบบเบ็ดเสร็จครบวงจร (One-stop Service)

บทบาทและหน้าที่ของ KOCCA (Korea Creative Content Agency)

ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักของภาครัฐ (สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยวเกาหลีใต้) ในการส่งเสริม สนับสนุน และวางรากฐานอุตสาหกรรมคอนเทนต์อย่างครบวงจร มุ่งเน้นการผสมผสานเทคโนโลยีสร้างสรรค์ นวัตกรรม AI และงานวิจัยและพัฒนา (R&D) เพื่อยกระดับและเพิ่มมูลค่าการส่งออกผลงานสู่ระดับสากล พร้อมสนับสนุนกองทุนเชิงนโยบาย และเชื่อมโยงสตาร์ทอัพไทย-เกาหลี และระดับโลกเข้าสู่แหล่งทุนต่างประเทศ

บทบาทและหน้าที่หลัก

1) การสนับสนุนทางการเงินและทุน (Financial Investment & Policy Financing) : ร่วมมือกับธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งเกาหลี (Exim Bank) และสถาบันการเงิน จัดตั้งกองทุนนโยบายเพื่อปล่อยกู้ ค้ำประกัน และให้ทุนสนับสนุนแก่บริษัทคอนเทนต์ขนาดกลาง ขนาดย่อม และสตาร์ทอัพ (SMEs/Startups) ที่ขาดแคลนหลักทรัพย์ค้ำประกัน

2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบุคลากร (Infrastructure & Human Resources) : บริหารจัดการและจัดหาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สตูดิโอถ่ายทำ (Studio Cube), ศูนย์บ่มเพาะธุรกิจและพื้นที่ทำงาน (Content Korea Lab / CKL) ให้เอกชนใช้งานในราคาถูก ควบคู่ไปกับการผลิตบุคลากรรุ่นใหม่ผ่านสถาบันและหลักสูตรเฉพาะทาง

3) การคุ้มครองและจัดการทรัพย์สินทางปัญญา (IP Management) : ส่งเสริมการพัฒนากบูกเบิก และสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพย์สินทางปัญญา (IP Conversion) พร้อมให้

ความช่วยเหลือทางกฎหมายในการจดสิทธิบัตร ขยายลิขสิทธิ์ และปกป้องผลงาน K-Content จากการถูกละเมิดในต่างประเทศ

4) การบุกเบิกและขยายตลาดต่างประเทศ (Global Market Expansion) : ดำเนินงานผ่านเครือข่ายศูนย์ธุรกิจในประเทศ (Overseas Business Centers) **จำนวน 28 แห่ง ใน 25 ประเทศทั่วโลก** (รวมถึง KOCCA Thailand ในกรุงเทพฯ) เพื่อทำหน้าที่วิจัยแนวโน้มตลาดท้องถิ่น, จับคู่ธุรกิจ (Business Matching), และจัดกิจกรรมระดับโลก เช่น งาน K-Content Expo และฟอรัมการลงทุนสากล (เช่น U-KNOCK) เพื่อผลักดันการซื้อขายลิขสิทธิ์สู่เวทีโลก

โครงสร้างการบริหารภายใน (Official Division Setup) แบ่งเป็น 5 กลุ่มงานหลัก

1.กลุ่มคอนเทนต์บันเทิงและสื่อ (Broadcasting & Entertainment) ดูแลอุตสาหกรรมโทรทัศน์ ซีรีส์ รายการวาไรตี้และเพลง K-Pop

2.กลุ่มดิจิทัลเกมและอีสปอร์ต (Game & eSports) สนับสนุนอุตสาหกรรมเกมมือถือ พีซี และอีสปอร์ตซึ่งเป็นรายได้ส่งออกหลัก

3.กลุ่มต้นน้ำและทรัพย์สินทางปัญญา (Story & Comic / IP Licensing) พัฒนาต้นน้ำทางปัญญา เช่น เว็บตูน นิยาย และลิขสิทธิ์คาแรคเตอร์

4.กลุ่มเทคโนโลยีสร้างสรรค์แห่งอนาคต (Future Content & Tech Convergence) วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีล้ำสมัย เช่น VR, AR, XR และ Cultural Technology

5.กลุ่มขับเคลื่อนธุรกิจสากล (Global Business & Startups) ขับเคลื่อนธุรกิจสู่เวทีโลก จับคู่ธุรกิจ และดูแลศูนย์ธุรกิจต่างประเทศแบ่งตามหน่วยงานได้ ดังนี้

1.Broadcasting ซีรีส์ วาไรตี้ รายการโทรทัศน์

2.Game เกมมือถือ พีซี และ eSports (อุตสาหกรรมที่ทำรายได้ส่งออกสูงที่สุดให้เกาหลีใต้)

3.Music อุตสาหกรรม K-Pop และการจัดคอนเสิร์ต

4.Animation การ์ตูนแอนิเมชัน

5.Character การพัฒนามาสคอต สินค้าคาแรคเตอร์ และของเล่น

6.Comics / Webtoon การ์ตูนดิจิทัลที่เป็นต้นน้ำในการนำไปสร้างซีรีส์

7. Fashion แฟชั่นดีไซเนอร์เกาหลีสู่เวทีโลก
8. Immersive Content คอนเทนต์ที่ใช้เทคโนโลยี VR, AR, และ XR และ Cultural Technology การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อศิลปวัฒนธรรม
9. Story คลังบทประพันธ์ บทละคร และวรรณกรรม
10. ฝ่ายวิจัยนโยบาย (Policy Research) และการสนับสนุนคอนเทนต์เชิงสังคม-การศึกษา (Edutainment)
11. ฝ่ายธุรกิจต่างประเทศ (Global Business Division) ซึ่งรับผิดชอบดูแล ศูนย์ธุรกิจทั่วโลก (Overseas Business Centers) ทั้งหมด รวมถึงการจัดงาน จับคู่ธุรกิจสากล

วิวัฒนาการนโยบายและระบบการทำงานของ KOCCA สามารถแบ่งออกเป็น 4 ระยะเชิงยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. ระยะเวลารากเชิงโครงสร้าง (ค.ศ. 1998–2008) : ผลจากวิกฤตการณ์ทางการเงินปี ค.ศ. 1997 บังคับให้รัฐบาลภายใต้ประธานาธิบดี คิม แด-จุง ต้องเปลี่ยนทิศทางการพึ่งพาอุตสาหกรรมหนักแบบดั้งเดิม ที่อาศัยเงินทุนจากกลุ่มนายทุนใหญ่ (Chaebol) สู่เศรษฐกิจฐานความรู้ รัฐบาลประกาศนโยบาย “ Korea: Culture Creativity and Content (ค.ศ. 1998) ” และตรากฎหมายพื้นฐานเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมวัฒนธรรม ในระยะนี้ การทำงานยังมีลักษณะ แยกส่วนตามสาขา โดยมีหน่วยงานย่อยๆ ทำหน้าที่กระจายทุนจัดสรร เช่น สถาบันส่งเสริมอุตสาหกรรมเกม หรือสถาบันส่งเสริมอุตสาหกรรมกระจายเสียง รัฐบาลทำหน้าที่เป็น ผู้จัดการโครงสร้างพื้นฐาน โดยลงทุนในโครงข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงและสถานศึกษาเฉพาะทางเพื่อผลิตแรงงานทักษะสูง ป้อนเข้าสู่อุตสาหกรรมบันเทิง และในช่วงปี ค.ศ. 2000-2005 รัฐบาลอุดหนุนงบประมาณให้มหาวิทยาลัยเปิดคณะสายสื่อ/บันเทิงทะลุ 100 แห่งในช่วงต้นทศวรรษ 2000 สอดรับกับการเติบโตของระบบเด็กฝึก (Trainee System) ที่ค่ายเพลงยักษ์ใหญ่อย่าง SM, YG, JYP พัฒนาขึ้นเป็นมาตรฐานในช่วงเวลาเดียวกันนี้

2. ระยะปฏิรูปและรวบรวมสถาบันเพื่อบริการเบ็ดเสร็จ (ค.ศ. 2009–2012) : ในปี ค.ศ. 2009 รัฐบาลภายใต้ประธานาธิบดี อี มย็อง บัก เล็งเห็นว่าการแยกส่วนอุตสาหกรรมทำให้เกิดความซ้ำซ้อนและมีต้นทุนธุรกรรมที่สูง จึงได้ทำการปฏิรูปโครงสร้างด้วยการควบ

รวม 5 หน่วยงานด้านสื่อและดิจิทัลคอนเทนต์เข้าด้วยกัน และจัดตั้ง KOCCA (สำนักงานส่งเสริมคอนเทนต์แห่งสาธารณรัฐเกาหลี) ขึ้นอย่างเป็นทางการ บริหารงานเบ็ดเสร็จ (One-stop Service) เพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้ภาคเอกชนอย่างครบวงจร ตั้งแต่การวิจัยและพัฒนา การให้คำปรึกษาด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ไปจนถึงการสนับสนุนเงินทุน การควบรวมนีช่วยสร้างการประหยัดจากการลดต้นทุนด้วยการใช้ทรัพยากรร่วมกัน (Economies of Scope) ทำให้คอนเทนต์สายต่างๆ เช่น เกม เพลง และ ซีรีส์ สามารถหลอมรวมเนื้อหา (Content Convergence) และสร้างมูลค่าเพิ่มข้ามแพลตฟอร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.ระยะของการพัฒนา นวัตกรรมการเงิน (ค.ศ. 2013–2019) : รัฐบาลเปลี่ยนผ่านแนวคิดเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) โดยมุ่งลดการพึ่งพางบประมาณแผ่นดินโดยตรง แล้วเปลี่ยนบทบาทภาครัฐให้เป็น "ผู้ค้ำประกันความเสี่ยง" (Risk Mitigation) เพื่อดึงดูดทุนจากภาคเอกชน KOCCA ได้ร่วมมือกับธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งเกาหลี (Exim Bank) จัดตั้งระบบ "ประเมินมูลค่าคอนเทนต์" (Content Value Evaluation System) โดยนวัตกรรมนี้เข้ามาแก้ปัญหาความล้มเหลวของตลาดซึ่งธนาคารพาณิชย์ทั่วไปมักไม่ปล่อยกู้ให้ผู้ผลิตภาพยนตร์หรือเกม เนื่องจากไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันที่เป็นสินทรัพย์ถาวร ทาง KOCCA จึงใช้ความเชี่ยวชาญของตนประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา (IP) เพื่อให้รัฐบาลเข้าค้ำประกันเงินกู้ ส่งผลให้บริษัทธุรกิจขนาดเล็กจำนวนมากเข้าถึงแหล่งเงินทุนและผลิตคอนเทนต์ที่มีคุณภาพแข่งขันในตลาดโลกได้

4.ระยะเศรษฐกิจแพลตฟอร์มดิจิทัลและการร่วมทุนระดับโลก (ค.ศ. 2020–2025) : ช่วงวิกฤตการณ์โควิด-19 (ค.ศ. 2019 – 2023) อุตสาหกรรมบันเทิงเกาหลีใต้ได้ก้าวไปสู่แพลตฟอร์มสตรีมมิงระดับโลก (Global OTT) เช่น Netflix, Disney Plus ทำให้พฤติกรรมผู้บริโภคเปลี่ยนไป ยุทธศาสตร์ของ KOCCA ในช่วงนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การปฏิสัมพันธ์เชิงโครงสร้างกับแพลตฟอร์มทุนข้ามชาติ KOCCA ปรับบทบาทจากการส่งออกคอนเทนต์สำเร็จรูป ไปสู่การเป็น "พันธมิตรผู้ร่วมผลิตและถือครองลิขสิทธิ์ร่วม" (Global Co-production & IP Management) โดยการทำหน้าที่เป็นตัวกลางจับคู่และสนับสนุนทุนให้ผู้ผลิตเกาหลีใต้ร่วมผลิตผลงาน Original Content กับแพลตฟอร์มโลก ส่งผลเกิดกระแสความนิยมระดับปรากฏการณ์ (เช่น ซีรีส์ Squid Game ในปี 2021) ในแง่

เศรษฐศาสตร์มหภาค นโยบายช่วงนี้เน้นการสร้าง ผลกระทบเชื่อมโยงไปข้างหลังและ
ข้างหน้า (Backward and Forward Linkages) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลตลาดเชิงลึก
ผ่านเครือข่ายสำนักงานในต่างประเทศกว่า 25 แห่ง เพื่องใจใช้ K-Content ขับเคลื่อน
ยอดส่งออกสินค้าเกี่ยวเนื่อง เช่น อาหาร (K-Food) และเครื่องสำอาง (K-Beauty) ทำให้
เกิดผลกระทบตัวคูณทางเศรษฐกิจ (Economic Multiplier Effect) แก่ระบบเศรษฐกิจใน
ภาพรวมอย่างมหาศาล

สรุปภาพรวมเศรษฐกิจอุตสาหกรรมบันเทิงเทียบกับ GDP และเหตุการณ์สำคัญของ
คลื่นวัฒนธรรมตามตารางดังนี้

ค.ศ.	GDP เกาหลีใต้ (โดยประมาณ)	มูลค่า อุตสาหกรรม บันเทิง	เทียบเป็นสัดส่วน รายรับตรง ต่อ GDP เกาหลีใต้	อัตราการเติบโต อุตสาหกรรม บันเทิง	จุดเปลี่ยนสำคัญ / ปรากฏการณ์ที่ โดดเด่น
2000	576 พันล้านดอลลาร์	~3.1 พันล้าน ดอลลาร์	0.54%	-	ยุคเริ่มต้น กระแสฮันยู (Korean Wave) ละครซีรีส์เริ่มฉาย ในเอเชีย
2005	845 พันล้านดอลลาร์	~5.5 พันล้าน ดอลลาร์	0.65%	~12.2%	ละครเรื่อง "แด จังกึม"(2003) สร้าง ปรากฏการณ์ ความนิยมระดับ โลก
2010	1.16 ล้านล้านดอลลาร์	~7.5 พันล้าน ดอลลาร์	0.65%	~6.4%	เริ่มใช้กลยุทธ์ Social Media และ YouTube ผลักดัน K-Pop ออกสู่ตลาด ตะวันตก

ค.ศ.	GDP เกาหลีใต้ (โดยประมาณ)	มูลค่า อุตสาหกรรม บันเทิง	เทียบเป็นสัดส่วน รายรับตรง ต่อ GDP เกาหลีใต้	อัตราการเติบโต อุตสาหกรรม บันเทิง	จุดเปลี่ยนสำคัญ / ปรากฏการณ์ที่ โดดเด่น
2015	1.47 ล้านล้านดอลลาร์	~66.29 พันล้าน ดอลลาร์	4.51%	~54.6%	ตลาดเพลงและซี รีส์ขยายตัวสูง กว่าทั่วโลก
2020	1.63 ล้านล้านดอลลาร์	~89.32 พันล้าน ดอลลาร์	5.48%	~6.1%	วง BTS สร้างสถิติ ระดับโลก ภาพยนตร์ Parasite ครี รางวัลออสการ์
2023	1.71 ล้านล้านดอลลาร์	~105.35 พันล้าน ดอลลาร์	6.16%	~5.7%	เนื้อหา (K- content) บูมบน สตรีมมิงระดับ โลก (เช่น Netflix)
2024	1.80 ล้านล้านดอลลาร์	~109.54 พันล้าน ดอลลาร์	6.09%	~4.0%	การเติบโต ต่อเนื่องของ อุตสาหกรรมเว็บ ตูนและสตรีมมิง
2025	1.87 ล้านล้านดอลลาร์	~112.61 พันล้าน ดอลลาร์	6.02%	~2.8%	ยอดส่งออก K- content ทำสถิติ สูงสุดใหม่ที่ 1.49 หมื่นล้านดอลลาร์ สหรัฐ

คิดอัตราการเติบโตเฉลี่ยสะสมต่อปี (CAGR) สำหรับช่วงปี 2005-2023 และ อัตราการเติบโตรอบ
ปี (YoY) ปี 2024-2025ที่มาตาราง : <https://www.statista.com> และ รายงานของ KOCCA (Korea
Creative Content Agency)

โดยสรุปวิวัฒนาการของ KOCCA ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นถึงความสามารถของรัฐในการปรับตัวเชิงสถาบันให้สอดคล้องกับพลวัตทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจโลก จากผู้จัดหาโครงสร้างพื้นฐานในยุคแอนะล็อก สู่การเป็นผู้บริหารจัดการความเสี่ยงด้านเงินทุน และเป็นผู้จัดการทรัพย์สินทางปัญญาร่วมในยุคแพลตฟอร์มดิจิทัล ความต่อเนื่องและยืดหยุ่นเชิงนโยบายนี้เอง คือ “หัวใจทางเศรษฐศาสตร์” ที่เปลี่ยนผ่านอุตสาหกรรมบันเทิงเกาหลีใต้จากสินค้าระดับท้องถิ่น สู่การเป็นเสาหลักเศรษฐกิจมหภาค โดยสะท้อนผ่านรายรับตรงต่อ GDP ที่ทะยานจาก 0.54% ขึ้นมาคงระดับอยู่ที่ประมาณ 6% ในฐานะอุตสาหกรรมยุทธศาสตร์อย่างเต็มตัว ซึ่งจุดเติบโตพุ่งสูงสุดอยู่ในช่วงปี 2010-2015 ที่สูงถึง 54.6% ต่อปีและจากการได้รับผลประโยชน์ของ Network Effects บนโซเชี่ยลมีเดียระดับโลก ก่อนจะกระจายตัวสู่สตรีมมิงและเว็บตูนในปัจจุบัน โดยปี 2024-2025 อัตราเติบโตเริ่มปรับฐานลงมาเฉลี่ย 2.8% - 4.0% ตามกลไกตลาดที่โตเต็มที่แต่ยังคงสร้างมูลค่าส่งออกสุทธิได้สูงเป็นประวัติการณ์

พัฒนาการของคลื่นวัฒนธรรมเกาหลี ภายใต้การส่งเสริมของรัฐบาลและ KOCCA

หลังวิกฤตต้มยำกุ้งปี 1997 เกิดการถดถอยครั้งใหญ่ในอุตสาหกรรมบันเทิงเกาหลีใต้ ขาดเงินทุนชั้นรุนแรง กลุ่มทุนยักษ์ใหญ่ (Chaebol) เช่น Samsung และ Hyundai ถอนตัวออกจากธุรกิจภาพยนตร์และสื่อ เพื่อกลับไปพยุงธุรกิจหลักของตน ส่งผลให้ผู้ผลิตภาพยนตร์และเพลงรายย่อยขาดสภาพคล่อง ไม่มีเงินทุนสร้างผลงาน และตลาดในประเทศซบเซาเนื่องจากผู้บริโภคหดตัว

ในปี ค.ศ.1998 วิกฤติเศรษฐกิจและการกำเนิดยุทธศาสตร์คลื่นวัฒนธรรม (Hallyu) : วิกฤติการณ์ทางการเงินในเอเชียส่งผลให้อุปสงค์ภายในประเทศหดตัวและผู้ประกอบการสื่อบันเทิงล้มละลาย ประธานาธิบดี คิม แด-จุง จึงประกาศแผนยุทธศาสตร์ The Plan for Cultural Policy of the New Government ผลักดันอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเป็นแกนหลักในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ รัฐบาลใช้มาตรการเชิงรุกผ่านการอุดหนุนงบประมาณ (Subsidization) และใช้ ราคาเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Pricing) ในการแปลและส่งออกคอนเทนต์สู่จีนและไต้หวัน การผลักดันวง H.O.T. และซีรียส์ยุคแรก

สามารถสร้างฐานผู้บริโภคในต่างประเทศเพื่อทดแทนตลาดในประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในปี ค.ศ.1999 การปฏิรูปกฎหมาย กองทุน และเสรีภาพทางศิลปะ : รัฐบาลเกาหลีใต้ตรากฎหมาย Framework Act on Cultural Industries Promotion (1999) เพื่อวางรากฐานโครงสร้างพื้นฐานและจัดตั้ง กองทุนส่งเสริมอุตสาหกรรมวัฒนธรรม เป็นกลไกค้ำประกันความเสี่ยงแก่ผู้ผลิตอิสระ ควบคู่กับการดำเนินแผนยุทธศาสตร์ Cultural Vision 2000 เพื่อยกระดับบุคลากรและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่ระดับสากล จุดเปลี่ยนสำคัญคือการ ยกเลิกการเซ็นเซอร์ล่วงหน้าและเปลี่ยนสู่ระบบจัดเรตติ้ง ส่งผลให้ภาพยนตร์เรื่อง Shiri (1999) สามารถวิพากษ์ประเด็นการเมืองและความมั่นคงได้อย่างสมจริง จนทำรายได้ในประเทศขณะภาพยนตร์ฮอลลีวูดเรื่อง Titanic นับเป็นการเปิดตัวศักราชใหม่ของอุตสาหกรรมคอนเทนต์เกาหลีใต้ในเวทีโลก ผู้เขียนแบ่งพัฒนาการออกเป็น 3 ยุคหลักดังนี้

ยุคกำเนิด และบุกเบิก ของคลื่นวัฒนธรรมเกาหลี (ค.ศ. 2000-2009) : ในช่วง ค.ศ.2000-2008 เป็นช่วงลองผิดลองถูกของรัฐบาล เกาหลีใต้ริเริ่มกระทรวงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเข้ามาขับเคลื่อน แต่ประสบปัญหาความซ้ำของระบบราชการ ต่อมาได้ตั้งองค์กรมหาชนขนาดเล็กแยกกันทำงาน (เช่น ด้านเกม ด้านวิทยุกระจายเสียง) ทว่าขาดอำนาจและการบูรณาการในปี ค.ศ. 2000

คอนเทนต์เริ่มขายได้ในต่างประเทศ แต่เกาหลีใต้ยังขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในระบบอุตสาหกรรมบันเทิงยุคใหม่ รัฐบาลประกาศ แผนนโยบาย 5 ปี "Vision 21 for Cultural Industries" มีเป้าหมายหลักเพื่อเร่งรัดและปฏิรูปภาคโครงสร้าง "อุตสาหกรรมวัฒนธรรม" ให้กลายเป็นเครื่องยนต์หลักทางเศรษฐกิจฐานความรู้ ในศตวรรษที่ 21 และเริ่มแผนพัฒนาสื่อโทรทัศน์ระยะยาว รัฐบาลสนับสนุนเงินทุนกว่า 20-30% ผ่านบริษัทร่วมทุนแห่งชาติ (KVIC) และผลักดันให้มหาวิทยาลัยต่างๆ เปิดหลักสูตรบันเทิงโดยเฉพาะทั้งการแสดง ดนตรี เทคนิคการผลิต เป็นจุดเริ่มต้นของ ระบบเด็กฝึก (Trainee) ในค่ายเพลง ส่งผลให้ สื่อต่างชาติเริ่มขนานนามปรากฏการณ์ความนิยมนี้ว่า

"Hallyu" (Korean Wave) อย่างเป็นทางการ แผนนโยบาย 5 ปี "Vision 21 for Cultural Industries" มีแนวทางการขับเคลื่อนสำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

1) เปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัล (Digitalization) รัฐบาลได้กำหนดวิสัยทัศน์เพิ่มเติมเป็น “Vision 21 for Cultural Industries in a Digital Society” เพื่อผลักดันคอนเทนต์ออนไลน์ดั้งเดิมสู่ระบบดิจิทัล เช่น การส่งเสริมอุตสาหกรรมแอนิเมชัน เกมออนไลน์ สื่อมัลติมีเดีย และเนื้อหาความบันเทิงที่ให้ความรู้ (Edutainment) การเชื่อมโยงสินค้าวัฒนธรรมเข้ากับโครงสร้างพื้นฐานอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง (Broadband) เพื่อสร้างห่วงโซ่มูลค่าใหม่และรองรับพฤติกรรมผู้บริโภคในโลกยุคไร้พรมแดน

2) ระดมทุนและการร่วมทุนแบบชาตินิยม จากที่รัฐบาลเกาหลีได้ออกกฎหมาย Framework Act on Cultural Industries Promotion ในปี 1999 ทำให้เกิดการจัดตั้ง "กองทุนส่งเสริมอุตสาหกรรมวัฒนธรรม" (Cultural Industries Promotion Fund) เป็นครั้งแรก เพื่อจذبมีร่วมทุน (Venture Capital) กับภาคเอกชนในการกระจายความเสี่ยงให้กลุ่ม SMEs เพื่อส่งเสริมเสถียรภาพทางการเงินให้แก่ผู้ผลิตคอนเทนต์ขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) มีการผลักดันโมเดลการร่วมทุนระหว่างภาครัฐและกองทุนส่วนบุคคล เพื่อกระจายความเสี่ยงในการลงทุนสร้างภาพยนตร์ เพลง และซีรีส์

3) สร้างและพัฒนาบุคลากรเฉพาะทางแบบก้าวกระโดด รัฐบาลสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาและภาคเอกชน เข้ามาลงทุนในระบบการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมบันเทิงและวัฒนธรรมอย่างจริงจัง ส่งผลให้เกิด คณะและหลักสูตรการผลิตสื่อ ดนตรี ศิลปะ และเทคโนโลยีวัฒนธรรม ในระดับมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลจากราว ๆ 10 แห่ง เป็นมากกว่า 100 แห่งทั่วประเทศ (ช่วงปี ค.ศ. 2000–2005 ถือเป็นยุคทองของการขยายตัวของหลักสูตรมหาวิทยาลัย) เป็นรากฐานสำคัญของการป้อนบุคลากรคุณภาพ ทั้งคนเบื้องหน้า (เช่น ระบบ Trainee หรือระบบเด็กฝึก สำหรับศิลปิน ไอดอล) และคนเบื้องหลัง (เช่น นักเขียนบท, ผู้กำกับ, ทีมตัดต่อ และวิศวกรเสียง) เข้าสู่อุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง จากแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระยะยาวที่รัฐบาลอุดหนุนงบประมาณให้มหาวิทยาลัยเปิดคณะสายสื่อ/บันเทิงทะลุ 100 แห่งในช่วงต้นทศวรรษ 2000 สอดรับกับการเติบโตของระบบเด็กฝึก (Trainee System) ที่ค่ายเพลงยักษ์ใหญ่ อย่าง SM, YG, JYP พัฒนาขึ้นเป็นมาตรฐานในช่วงเวลาเดียวกันนี้

4) การเปิดตลาดเชิงรุกในต่างประเทศ (Global Market Export) แผนนี้มอง "วัฒนธรรมเกาหลี" ในบริบทของความเป็น สินค้าส่งออก รัฐบาลระบุเป้าหมายระยะยาวไว้ว่า "เนื้อหาทางวัฒนธรรม (Culture Content) จะต้องเป็น 1 ใน 7 สาขาที่มี ศักยภาพ สูงสุดในการทำรายได้เข้าประเทศ" เป็นยุคบุกเบิกตลาดเอเชีย นำโดยซีรีส์อย่าง เพลงรัก ในสายลมหนาว (Winter Sonata 2002) และ แดจังกึม จอมนางแห่งวังหลวง (Dae Jang Geum 2003) เริ่มเกิดกระแสความนิยม K-Pop ยุคบุกเบิก (TVXQ, Super Junior, Girls' Generation)

ยุคเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลและการขยายตัวทั่วโลก (Global Expansion) (ค.ศ. 2010-2019) : ทศวรรษ 2010 ถือเป็นจุดเปลี่ยน เชิงโครงสร้างของกระแสวัฒนธรรม เกาหลี (Hallyu) ที่แปรสภาพจากวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม ไปสู่การเป็นอุตสาหกรรม วัฒนธรรมกระแสหลักระดับโลก ปัจจัยเร่งจากสองมิติที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ คือ นวัตกรรมแพลตฟอร์มและการทลายพรมแดนภูมิรัฐศาสตร์ การปฏิวัติทางเทคโนโลยีผ่าน ระบบสตรีมมิ่งข้ามพรมแดน (Over-the-Top: OTT) ได้เข้ามาทลายข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ ในการกระจายสินค้าวัฒนธรรม นวัตกรรมดิจิทัลทำหน้าที่รวมศูนย์โครงข่ายการสื่อสารของ โลกไว้บนแพลตฟอร์มกระแสหลัก เช่น YouTube, Viki, Spotify และ Apple Music ควบคู่ไปกับการสร้างพื้นที่ปฏิสัมพันธ์เสมือนจริงยุคแรกอย่าง VLIVE

ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ของเกาหลีได้ขยายตัวไปทั่ว โลกอย่างก้าวกระโดด ในปี ค.ศ. 2012 เมื่อผลงานเพลง Gangnam Style ของศิลปิน Psy สามารถทำลายสถิติตัวเลขยอดเข้าชมสูงสุดในระดับสากลบนแพลตฟอร์ม YouTube เป็น ประวัติการณ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเปิดประตูสู่ตลาดมวลชนโลก (Mass Market) ก่อนที่วง ไอดอลร่วมสมัยจะเข้ามาขยายฐานทุนทางวัฒนธรรมในระบบนิเวศดิจิทัลอย่างเต็ม รูปแบบ

การปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐและการวางฐานรากเชิงโครงสร้าง รัฐบาลเกาหลีได้ แปรเปลี่ยนบทบาทจาก "ผู้จัดสรรทุนสนับสนุนขั้นปฐมภูมิ" ไปสู่ "ผู้ขับเคลื่อนโครงสร้าง พื้นฐานทางเทคโนโลยีและผู้อำนวยการความสะดวกในการเปิดเสรีตลาดโลก" กระทรวง วัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว (MCST) ร่วมกับสำนักงานส่งเสริมคอนเทนต์แห่งเกาหลี (KOCCA) ได้จัดตั้งกองทุน Smart Content Fund เพื่อสนับสนุนกลุ่มผู้ผลิตขนาดกลาง

และขนาดย่อม (SMEs) ให้ปรับเปลี่ยนระบบปฏิบัติการจากอนาล็อกและคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล (PC) ไปสู่โมบายล์แพลตฟอร์ม (iOS และ Android) ได้มีรูปแบบการบูรณาการทางเทคโนโลยีนี้ไม่เพียงแต่ขับเคลื่อนวงการดนตรี แต่ยังสร้างอุตสาหกรรมอุบัติใหม่อย่าง ดิจิทัลเว็บตูน (Webtoon) และเกมมือถือยุคแรก ให้เติบโตควบคู่ไปกับห่วงโซ่อุปทานของสมาร์ทโฟนแบรนด์เกาหลีในตลาดสากล

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวสะท้อนความสำเร็จสูงสุดในปลายทศวรรษผ่านภาพยนตร์เรื่อง Parasite (ค.ศ. 2019) ที่สร้างประวัติศาสตร์คว้ารางวัลสูงสุดปาล์มทองคำ (Palme d'Or) จากเทศกาลภาพยนตร์คานส์ และกวาด 4 รางวัลใหญ่รวมถึงภาพยนตร์ยอดเยี่ยมบนเวที ออสการ์ ปรากฏการณ์เหล่านี้นับเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองที่ส่งไม้ต่อให้แก่แพลตฟอร์มบริหารจัดการทุนทางสังคมยุคใหม่อย่าง Weverse (ค.ศ. 2019) พัฒนาโดยบริษัท Weverse Company ซึ่งเป็นบริษัทย่อยของ ค่ายเพลง HYBE Corporation เพื่อใช้เป็นแพลตฟอร์มคอมมูนิตี้อัฒนาระหว่างศิลปิน K-Pop และแฟนคลับทั่วโลก และระบบโครงข่ายทุนข้ามชาติของ Netflix เข้ามาสถาปนาและค้ำจุนให้อุตสาหกรรมบันเทิงเกาหลีใต้มีความแข็งแกร่งในฐานะอุตสาหกรรมกระแสหลักของโลกในศตวรรษที่ 21 อย่างเบ็ดเสร็จ

ยุคทองของ คลื่นวัฒนธรรมเกาหลีใต้ (ค.ศ. 2020-2025) : เป็นยุคที่คลื่นวัฒนธรรมเกาหลีใต้ ได้ผลประโยชน์จากโลกดิจิทัลความเร็วสูง และมีหลายแพลตฟอร์ม (Multi-Platform) ทำให้เกิดการกระจายศูนย์ (Decentralized) และการเปลี่ยนแปลงอย่างทวีคูณ โลกเข้าสู่ยุคที่คอนเทนต์ความบันเทิง แบบไม่จำกัดด้านเวลาและสถานที่ แค่นบน "หน้าจอทีวี" หรือ "โรงภาพยนตร์" อีกต่อไป คือเป็นยุคหลายแพลตฟอร์มดิจิทัล มีการแข่งขันกันหลายแพลตฟอร์ม ผู้ชมสามารถเลือกดูซีรีส์เกาหลีเรื่องเดียวกันได้ทั้งจากสมาร์ตทีวี แท็บเล็ต หรือสมาร์ทโฟน ผ่านแอปพลิเคชันสตรีมมิง (เช่น Netflix, Disney Plus, Viu) เวลาไหนก็ได้ที่สะดวก มีการเชื่อมโยงคอนเทนต์แบบข้ามสื่อได้ เช่น ซีรีส์เรื่องหนึ่งจะถูกกระจายไปสร้างกระแสในหลายแพลตฟอร์มเพื่อสร้างแรงกระเพื่อมสูงสุด เช่น ดูซีรีส์ตัวเต็มบน Netflix, ดูคลิปไฮไลต์สั้นบน TikTok / YouTube / Shorts ฟังเพลงประกอบซีรีส์ (OST) บน Spotify และพูดคุยวิจารณ์กันบน X (Twitter) หรือ Reddit เป็นต้น ทำให้เกิด

ภาวะ "กระแสไวรัลระดับโลก" ได้ในชั่วข้ามคืน เพราะคอนเทนต์ล้อมรอบตัวผู้บริโภคอยู่ทุกทิศทางในทุกหน้าจอ

จากการสื่อสารเดิมที่มีผู้ผูกขาดเดิมหรือศูนย์กลางอำนาจเดิม เช่น สถานีโทรทัศน์ยักษ์ใหญ่ ค่ายหนังฮอลลีวูด หรือค่ายเพลงสัญชาติใดสัญชาติหนึ่ง ไปสู่ยุคที่มีการกระจายโอกาสอำนาจในการผลิต และอำนาจในการเลือกซื้อไปสู่ผู้เล่นรายย่อยหรือท้องถิ่นทั่วโลกเป็นยุคที่มีการกระจายตัวใน 3 ด้านด้วยกันคือ ความนิยม เงินทุน ผู้ชม และสัญชาติ ในด้านความนิยม ในยุคนี้ คอนเทนต์ที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ เช่น ภาพยนตร์เกาหลีใต้ (Parasite), ซีรีส์เกาหลี (Squid Game), ก็สามารถก้าวขึ้นมาเป็นอันดับ 1 ของโลกได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาการผลิตจากฝั่งตะวันตก ในด้านการเข้าถึงเงินทุนและผู้ชม ผู้ผลิตคอนเทนต์ในเกาหลีใต้ต้องพึ่งพาเฉพาะสถานีโทรทัศน์ในประเทศ (เช่น KBS, SBS) เพราะสามารถรับเงินทุนโดยตรงจากแพลตฟอร์มระดับโลกเพื่อผลิตผลงาน และส่งตรงถึงผู้ชมทั่วโลกได้ทันทีโดยไม่ผ่านตัวกลาง เช่น Netflix ที่ป้อนเงินทุนสร้าง เค-ซีรีส์ให้เกาหลีใต้อย่างต่อเนื่อง ในด้านทางสัญชาติ วงการ K-Pop ปัจจุบัน ที่ตัวค่ายเพลงตั้งอยู่ในเกาหลี แต่ตัวศิลปินในวงมีหลากหลายสัญชาติ (Localization) หรือแม้กระทั่งการที่ค่ายเกาหลีไปสร้างวงดนตรีที่เป็นคนท้องถิ่นในประเทศอื่น (เช่น อเมริกา หรือญี่ปุ่น) โดยใช้ระบบฝึกแบบเกาหลี อำนาจในการเป็น "ศิลปิน" จึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่คนสัญชาติเกาหลีอีกต่อไป ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ ทุกคนจากทุกมุมโลกสามารถเข้าถึง สร้างสรรค์ และผลักดันคอนเทนต์ท้องถิ่นของตนเองให้กลายเป็นกระแสหลักระดับโลกได้ในทันที ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้กระแส Hallyu ในยุคนี้ทรงพลังและน่ากลัวกว่ายุคอดีตอย่างมาก

จุดเปลี่ยนสำคัญของแพลตฟอร์มสตรีมมิงระดับโลก (Global OTT) คือการทลายข้อจำกัดด้านโครงสร้างลิขสิทธิ์และกำแพงภาษา โดยเปลี่ยนผ่านจากระบบจัดจำหน่ายรายประเทศ (Territorial Licensing) สู่โมเดลการฉายพร้อมกันทั่วโลก (Simulcast) ผ่านโครงข่ายดิจิทัลที่มีฟังก์ชันรองรับระบบพากย์และคำบรรยายหลากหลายภาษา (Multi-language Subtitles) การปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างนี้ทำหน้าที่เป็น 'ทางด่วนดิจิทัล' ที่เร่งอัตราการเข้าถึงคอนเทนต์อย่างไร้พรมแดน ส่งให้อุตสาหกรรมบันเทิงเกาหลี เข้าสู่การชนในระบอบโลก ของซีรีส์ Squid Game บนแพลตฟอร์ม Netflix สามารถครองตำแหน่งซีรีส์ที่มียอดรับชมสูงสุดตลอดกาลเป็นอันดับ 1 ของ Netflix โดยซีซั่น 1 ทำสถิติสูงถึง

265.2 ล้านวิว และทำสถิติยอดผู้เข้าชมเร็วถึง 111 ล้านบัญชีในเดือนแรกของ ชนะซีรีส์ Bridgerton ซีซั่น 1 ที่เคยทำได้ 82 ล้านบัญชี ทางด่วนดิจิทัล นี้ ทำให้คลื่นวัฒนธรรมเกาหลีได้ประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วมากในหลายด้าน เช่น

ภาพยนตร์และซีรีส์เกาหลี ครองแพลตฟอร์มสตรีมมิ่งระดับโลกอย่าง Netflix เช่น ซีรีส์ Squid Game ครองตำแหน่งเป็นลำดับ 1 ของยอดรับชมสูงสุดตลอดกาลและผู้เข้าชมเร็ว และ ภาพยนตร์เรื่อง Parasite ได้รับรางวัลจาก 2 เวทีระดับโลก เปิดตัวครั้งแรกในโลกที่เทศกาลภาพยนตร์นานาชาติเมืองคานส์ และเข้ารับรางวัลปาล์มทองคำ (Palme d'Or) เมื่อ พฤษภาคม ปี ค.ศ. 2019 และได้รับ 4 รางวัลออสการ์ในงานประกาศรางวัลเมื่อ กุมภาพันธ์ ปี ค.ศ. 2020 (รางวัลภาพยนตร์ยอดเยี่ยม, ผู้กำกับยอดเยี่ยม, ภาพยนตร์นานาชาติยอดเยี่ยม และบทภาพยนตร์ดั้งเดิมยอดเยี่ยม)

ศิลปิน K-Pop อุตสาหกรรม K-Pop มีการเปิดรับสมาชิกหลากหลายสัญชาติเพื่อเจาะตลาดเฉพาะภูมิภาค (Localization) ในยุคนี้ ศิลปิน K-Pop ไม่ได้สร้างรายได้แค่จากการขายแผ่นเพลง แต่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่านการทัวร์คอนเสิร์ตระดับโลกและการเป็นพรีเซนเตอร์แบรนด์หรู สร้างเม็ดเงินขับเคลื่อนประเทศ (Nation's Economic Asset) วง BTS (จากข้อมูลของสถาบันวิจัยฮุนได HRI) สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและนำเม็ดเงินเข้าสู่ประเทศเกาหลีใต้เฉลี่ยสูงถึง 4.65 พันล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี (หรือมากกว่า 5 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐในช่วงทศวรรษแรกของการทำกิจกรรมวง) ซึ่งเป็นสัดส่วนต่อ GDP ที่เทียบเท่ากับสายการบินแห่งชาติอย่าง Korean Air ส่วนผลงานวง BLACKPINK วงเกิร์ลกรุ๊ปที่สร้างประวัติศาสตร์ทำรายได้สูงสุดจากการทัวร์คอนเสิร์ต Born Pink World Tour (ค.ศ. 2022–2023) แสดง 66 รอบ ใน 22 ประเทศ สูงสุดในโลกสำหรับศิลปินกลุ่มหญิง ทำรายได้ไป 331.8 ล้านดอลลาร์สหรัฐ พร้อมทั้งส่งให้สมาชิกทุกคนขึ้นแท่นเป็น Global Ambassador ของแบรนด์แฟชั่นระดับโลก (เช่น Chanel, Dior, Celine, Saint Laurent) ดันยอดส่งออกสินค้าแฟชั่นเกาหลีเติบโตอย่างก้าวกระโดด

เกม อุตสาหกรรมเกมเกาหลีได้ขึ้นแท่นแชมป์ส่งออกคอนเทนต์ดิจิทัลด้วยสัดส่วนสูงถึง 60% ของพอร์ตสื่อรวมประเทศ สร้างมูลค่าสูงราว 7,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐ นำโดยแฟรนไชส์ระดับโลกอย่าง เกม PUBG: Battlegrounds “สมรภูมิรบของเกมเมอร์นิรนาม” ของค่าย KRAFTON ครองสถิติโลก Guinness World Records ด้วยยอดผู้เล่น

พร้อมกันสูงสุดตลอดกาลบนสตรีม ที่ 3.25 ล้านคน ซึ่งยังไม่มีเกมใดทำลายได้ ในปี 2025 ทำรายได้ทุบสถิติโลกขององค์กรแตะ ประมาณ 2.50 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ รายได้จากการ เล่น PC เติบโตขึ้น 16% แบบปีต่อปี ผลสำเร็จนี้เกิดจากการปรับโมเดลธุรกิจสัปดาห์จำ เกมยิงปืน สู่ 'แพลตฟอร์มความบันเทิงระดับโลก' ผ่านการคอลแลบขายไอเทมร่วมกับ รถ Lamborghini, แบรินด์แฟชั่น, อนิเมะชื่อดังอย่าง Naruto และค่ายเพลง K-Pop ชั้่นนำ อย่าง วง NewJeans และ วง Aespa

เศรษฐกิจฐานแฟนคลับ (Fan Economy) เปลี่ยนความผูกพันเชิงอารมณ์ให้ กลายเป็นตัวเลขรายได้จริง

พฤติกรรมผู้บริโภค : การวิเคราะห์เศรษฐกิจบันเทิงไม่สามารถแยกออกจาก “วัฒนธรรมแฟนด้อม” (Fandom Culture) ซึ่งเปลี่ยนจาก “ผู้รับชมทั่วไป” เป็น “ผู้สนับสนุนเชิงรุก” (Prosumer) แฟนคลับยินดีจ่ายเงินเพื่อซื้ออัลบั้มซ้ำๆ เพื่อช่วยทำ ยอดขาย ช่วยโหวตจ่ายในกิจกรรมของศิลปิน ซื้อตัวคอนเสิร์ตราคาสูง และซื้อสินค้าที่ ศิลปินเป็นพรีเซนเตอร์ หรือจ่ายเพื่อสิทธิในการเข้าถึงหมวดสินค้าดิจิทัล หรือค่าใช้จ่ายแฝง อื่นๆ เช่น ค่าที่พัก ค่าเดินทางของแฟนด้อมที่อยู่นอกพื้นที่กิจกรรม ซึ่งแพงกว่าค่าตัวเข้า ร่วมกิจกรรม แต่มีความยินดีจ่ายและบริหารจัดการเวลาเพื่อให้เข้าถึงศิลปินที่รัก ทฤษฎีนี้อธิบายถึงความผูกพันทางอารมณ์ (Emotional Attachment) ที่เปลี่ยนเป็นมูลค่า ทางเศรษฐกิจหมุนเวียน

จากการศึกษาข้อมูลเชิงพฤติกรรมของ เว็บไซต์ <https://games.gg> “อุตสาหกรรม K-pop and Gaming” พบว่า Gen Z (อายุประมาณ 17-29 ปี) ประมาณร้อยละ 70 เปรอร์เซ็นต์ของแฟนคลับ K-Pop ทั่วโลกนั้น มีพฤติกรรมเล่นเกมควบคู่ไปด้วย ในกลุ่มนี้ ร้อยละ 60-88 เปรอร์เซ็นต์ มีพฤติกรรมจ่ายเงินซื้อไอเทมในเกม เพื่อความบันเทิง และเล่นเกมเป็นประจำ สอดคล้องกับการรายงานของ forbes.com ว่า เกม PUBG สามารถทำ รายได้เพิ่มขึ้นเกือบสองเท่า จากการแคมเปญร่วมกับวงเกิร์ลกรุ๊ปชื่อดังอย่าง NewJeans เนื่องจากจุดตัดทางประชากรศาสตร์ (Demographic Overlap) ทำให้ฐานลูกค้าของ แฟน คลับ K-Pop และ เกมเมอร์ เป็นกลุ่มที่ทับซ้อนกัน แต่จะมีอารมณ์ในการจ่ายที่ต่างกันไป ยกตัวอย่างกลุ่มลูกค้า เกม PUBG ฝั่งที่เป็นกลุ่มเล่นเกมจะจ่ายเงินเพราะเสริมความแรง หรือ ช่วงที่ เกมมีการร่วมมือกับแบรนด์ระดับโลก (Global IP Collaborations) อย่างรถซูเปอร์

คาร์ Porsche แต่ฝั่งที่เป็นแฟนคลับ K-Pop ไม่ได้ซื้อไอเทมเกมเพราะความแรง (No Pay-to-Win) แต่จ่ายเพื่อแสดงอัตลักษณ์และผลักดันยอดขายให้ศิลปินที่รัก และได้โชว์ไอเทมของศิลปินที่ตนเองรักในเกม การจ่ายจากแฟนคลับตามกำลังทรัพย์

Tier 1: พลัณมวลชน (Mass Engagement): เน้นจำนวนคน เช่น การบ้นยอตสตรีมบน Spotify/Netflix, การดูโฆษณา, การบ้นแฮชแท็ก ซึ่งสร้างรายได้จากค่าโฆษณาและค่าลิขสิทธิ์ในระยะยาว

Tier 2: สินค้ำไลฟ์สไตล์และดิจิทัล (Lifestyle Integration): จุดที่อุตสาหกรรมเกมและแพนเข้ามาทำเงิน เช่น แฟนคลับ Gen Z กว่า 60% พร้อมจ่ายเงินซื้อไอเทมจำลองในเกม เพื่อสวมใส่ชุดแพนเกาหลิหรือใช้ทำเต้นของวงที่ชอบ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมผ่านแพลตฟอร์มคอมมูนิตี (เช่น Weverse หรือ Dear U bubble) ที่แฟนคลับยินดีจ่ายค่าสมาชิกรายเดือนเพื่อรับข้อความสั้นจากศิลปิน ซึ่งเป็นโมเดลธุรกิจที่มีต้นทุนต่ำมากแต่สร้างรายได้สม่ำเสมอ (Subscription Model)

Tier 3: กลุ่มกระเป่าหนัก (Whale / Hardcore Fandom): กลุ่มที่ขับเคลื่อนรายได้หลักในเชิงกำไรขั้นเต้น (High Margin) ยินดีจ่ายเงินหลักหมื่น เพื่อบัตรคอนเสิร์ตแถวหน้าจ่ายหลักแสนบาทเพื่อสิทธิแพนไซน์ หรือสินค้ำหลักล้านบาท

วัฒนธรรมแฟนคลับ (Fandom Culture) : ในมุมมองของผู้บริโภคทั่วไป การซื้ออัลบั้มซ้ำๆ หรือการเติมเงินซื้อชุดในเกมหลักหมื่น อาจดูไม่สมเหตุสมผล แต่ในเชิงเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม แฟนคลับได้รับผลตอบแทนการลงทุน (ROI) เป็น ROI ทางอารมณ์ (Emotional ROI) คุณค่าทางจิตวิทยาและความเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ตามการรูปแบบดังนี้

Community Belonging พลัณแห่งการเป็นส่วนหนึ่งและการขับเคลื่อนสังคมไร้พรมแดน : แฟนคลับจะสร้างพื้นที่และเป้าหมายร่วมกัน มีรวมตัวกันบนแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อสนับสนุนศิลปิน ตั้งแต่การร่วมมือกันภายในประเทศไปจนถึงการทำโปรเจกต์ระดับโลก เช่น การระดมทุนผลักดันยอดขาย หรือการรวมพลังโหวตในเวทีรางวัลต่างๆ เมื่อเป้าหมายสำเร็จ ความสำเร็จของศิลปินจะกลายเป็นความภูมิใจและสร้างตัวตนในโลกออนไลน์ให้แก่ตัวแฟนคลับเอง

กลุ่มแฟนคลับมักจะมีกลไกในการขยายฐานสมาชิกอย่างเหนียวแน่น อย่างกลยุทธ์ “ตกคนเข้าด้อม” โดยการจัดกิจกรรมแจกของรางวัล ทำโปรเจกต์พิเศษ เพื่อดึงดูดให้คนที่เพิ่งเริ่มชื่นชอบผลงานขยับเข้ามาเป็นแฟนคลับอย่างเต็มตัวและจริงจัง และยังมีวัฒนธรรม “กลับด้อม” เป็นเสมือนแรงดึงดูดทางสังคมที่คอยกระตุ้นและผูกสัมพันธ์ให้สมาชิกเก่าที่อาจห่างหายไป ได้กลับมาร่วมทำกิจกรรมและสนับสนุนศิลปินร่วมกันอีกครั้งอย่างต่อเนื่อง

Parasocial Interaction ปฏิสัมพันธ์กึ่งสังคม หรือ ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียวผ่านสื่อ : คือ ปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาที่ผู้รับสาร (เช่น แฟนคลับ) รู้สึกผูกพัน ใกล้ชิด และมีปฏิสัมพันธ์แบบสองทางกับศิลปินจากการติดตามผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ ทั้งที่ในความเป็นจริงเป็นการสื่อสารทางเดียว และศิลปินไม่ได้รู้จักแฟนคลับเป็นรายบุคคล ในมุมมองกิจกรรม ปรากฏการณ์นี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือบำบัดจิตใจ (Emotional Coping Tool) ของคนยุคดิจิทัล ช่วยเติมเต็มความเหงาและสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์ ในทางกลับกัน สำหรับนักการตลาดและแบรนด์ สิ่งนี้คือต้นแบบสูงสุดของระบบความภักดีในแบรนด์ (Brand Loyalty) ที่ทรงพลัง เพราะมันสามารถเปลี่ยนสถานะจาก “ผู้ซื้อ” ให้กลายเป็น “ผู้ร่วมเดินทาง” ที่พร้อมสนับสนุนและปกป้องแบรนด์อย่างเหนียวแน่น

มูลค่าแบรนด์ของศิลปิน K-Pop สัญชาติไทย

เพื่อแสดงถึงความนิยมและการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของผู้สนับสนุนศิลปิน ผู้เขียนขอนำการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์และโครงสร้างการตลาดในอุตสาหกรรมบันเทิงสากล แสดงมูลค่าสินทรัพย์ทางแบรนด์ (Brand Equity) และพลังในการขับเคลื่อนรายได้ (Purchasing Power) ของไอดอลเกาหลีสัญชาติไทยที่มีอิทธิพลสูงสุด 5 อันดับแรก ตามตารางดังนี้

ตารางวิเคราะห์ผู้ติดตาม มูลค่าแบรนด์ และการสร้างรายได้ ไอดอลเกาหลี สัญชาติไทย

ลำดับ	รายชื่อศิลปิน (วง)	จำนวนผู้ติดตาม (Instagram)	การประเมินมูลค่าแบรนด์ (Brand Value Tier)	พลังการสร้างรายได้และยอดขายให้แบรนด์ (Revenue & Sales Impact)
1	ลิซ่า (LISA) ลลิษา มโนบาล (Solo / วง BLACKPINK)	ประมาณ 107 ล้านคน	Global Mega Tier : GlobalBrand Ambassador ของ Louis Vuitton,	มูลค่าสื่อต่อโพสต์: สูงสุดประมาณ 1.6 ล้านดอลลาร์ (ราว 53-56 ล้านบาท) ยอดขาย: คอลเลกชันนาฬิกาโรลัมเต็ด BVLGARI x LISA ขายหมดทั่วโลกใน

ลำดับ	รายชื่อศิลปิน (วง)	จำนวน ผู้ติดตาม (Instagram)	การประเมินมูลค่าแบ รนต์ (Brand Value Tier)	พลักรสร้างรายได้และยอดขายให้ แบรนต์ (Revenue & Sales Impact)
			BVLGARI ผู้ก่อตั้งค่าย LLOUD	ไม่กัซ์วโมง ยอดคัณหากกระเป่า Celine พุงัณฑ์ 66%
2	แบมแบม (BamBam) กันต์พิมุกต์ ภูวกุล (Solo / วง GOT7)	ประมาณ 18 ล้านคน	Regional to Global Tier : Louis Vuitton House Ambassador ฟรีเซนต์เฮอร์หลัก กลุ่มแบรนต์ FMCG ใหญ่ในไทย (เช่น NESCAFÉ, Levi's)	มูลค่าสื่อและอีเอนต์: ดัณส่วนแบ่ง การตลาด (Market Share) ให้สินค้ำ ไทยเติบโต 10% - 25% ในปีทีเปิดตั ยอดขาย : แคมเปญคอลเลกชันเสื้อผ้ำ double B ขายได้กัว่า 13,000 ชิ้นใน 2 สัปดาห์ และเป็นเจ้าพ่ออีเอนต์ "Top Spender" ระดับสิบกัว่าล้านบาท
3	เตนลั (TEN) ชิตพล ลัซัยพรกุล (วง NCT / WayV)	ประมาณ 10.3 ล้านคน	High Luxury & Artistic Tier : Brand Ambassador ระดับสากลของ Saint Laurent (YSL) ตัวแทน ภาพลัษณั สายแพชั้นไฮเอนต์ และศิลปะ	มูลค่าสื่อ: การปรากฎตัในงาน Paris Fashion Week สร้างยอด Engagement ทะลุขาร์ตดิจิตัล ยอดขาย : เครื่องแต่งกายและ กระเป่า YSL ทีสววมใส่เกิดกระแส Sold-out ในกลุ่มแพนคลับทัวลโลก (โดยเฉพาะตลาดจีนและไทย)
4	มินนี่ (MINNIE) ณิชา ยนตรรักรัษั (วง (G)I-DLE)	ประมาณ 8 ล้านคน	Global Fashion & Beauty Tier : House Ambassadorของ แบรนต์ลักซ์วรีอิตาลี Miu Miu มิวส์ฟรี เซนต์เฮอร์แบรนต์ บิวตี้ชั้นนำ	มูลค่าสื่อ: ดัณภาพลัษณัความหรรุหรา เข้าสู่กลุ่มผู้บริโภคเจณใหม่ ยอดขาย: สินค้ำคอลเลกชัน เครื่องสำอางและแพชั้นทีโปรโมตเกิด สภาวะขาดตลาดในห้างสรรพสินค้ำชั้น นำของไทยและเกาหลีใต้ทัณฑ์หลัง เปิดตัว

ลำดับ	รายชื่อศิลปิน (วง)	จำนวนผู้ติดตาม (Instagram)	การประเมินมูลค่าแบรนด์ (Brand Value Tier)	พลังการสร้างรายได้และยอดขายให้แบรนด์ (Revenue & Sales Impact)
5	ณัฐ (NATTY) อานัดชา ชินพันธ์ (วงKISS OF LIFE)	ประมาณ 2-3 ล้านคน เติบโตแบบก้าวกระโดด	Rising Star & Trendsetter Tier : ไอคอนคนใหม่ของวงการ K-Pop เจน 5 ได้รับความสนใจจากแบรนด์สตรีทแวร์ สปอร์ตแวร์ และ Y2K ทั่วโลก	มูลค่าสื่อ: มีค่าอัตราการปฏิสัมพันธ์ (Engagement Rate) สูงอันดับต้นๆ เนื่องจากฐานแฟนคลับกำลังขยายตัวอย่างต้นตัว ยอดขาย : แปรนด์แฟชั่นเสื้อผ้าและรองเท้าที่ร่วมงาน (เช่น แคมเปญในเกาหลี) ทำยอด Conversion ถล่มทลายในกลุ่มวัยรุ่น

ที่มา : Instagram Analytics Auditor (IAA) และอ้างอิงรายงาน Earned Media Value (EMV) จากสถาบันวิเคราะห์ข้อมูลแฟชั่น Lefty, Launchmetrics

โดยสรุป เศรษฐกิจฐานแฟนคลับ (Fandom Economy) ของคลื่นวัฒนธรรมเกาหลี ประสบความสำเร็จจากการก้าวข้ามขีดจำกัดทางกายภาพ ส่งผลให้สามารถแทรกซึมเข้าสู่รสนิยมและพฤติกรรมผู้บริโภคของประชากรโลกได้อย่างไร้ขีดจำกัดด้านเวลาและสถานที่ โมเดลดังกล่าวจึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนมูลค่าบนระบบเศรษฐกิจดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปและอภิปราย

จุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1998 ถึง ค.ศ. 2025 รวมระยะเวลา 27 ปี รัฐบาลสาธารณรัฐเกาหลีได้ดำเนินยุทธศาสตร์ปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจครั้งใหญ่ โดยลดการพึ่งพาอุตสาหกรรมหนักในอดีต และหันมาใช้วิสัยทัศน์ "สร้างชาติด้วยอุตสาหกรรมวัฒนธรรม" เพื่อขับเคลื่อนซอฟต์แวร์ส่งออก ส่งผลให้อุตสาหกรรมบันเทิงและคอนเทนต์กลายเป็นสินค้าส่งออกหลักที่สร้างรายได้มหาศาลมหาศาลในยุคปัจจุบัน

การถอดบทเรียนคลื่นวัฒนธรรมเกาหลีได้ ทำให้ประเทศไทยสามารถใช้ "ทางลัดเชิงกลยุทธ์" ผ่าน 3 แนวทางหลักเพื่อก้าวกระโดดเชิงโครงสร้าง ดังนี้ 1) การถ่ายโอนและพัฒนาองค์ความรู้ : หยิบยกโมเดลระบบฝึกฝนศิลปิน (Training System) ที่เสร็จสมบูรณ์

ของเกาหลีได้มาปรับใช้ ควบคู่กับการลงทุนในเทคโนโลยีการผลิตขั้นสูง เช่น สตูดิโอเสมือนจริง (Virtual Studio) และปัญญาประดิษฐ์ ร่วมกับพันธมิตรต่างประเทศเพื่อย่นระยะเวลาการพัฒนาบุคลากร 2) การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวด้วยบันเทิง (Entertainment-Led Tourism) : ขยายผลการบริโภคจากเศรษฐกิจแพนด้อม โดยเปลี่ยนสถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นเนื้อเดียวกับคอนเทนต์ ผ่านการสร้างหมุดหมายตามรอยภาพยนตร์ ซีรีส์ หรือมิวสิกวิดีโอ ยกกระดับสู่การเป็นศูนย์กลางการจัดคอนเสิร์ตและเทศกาลดนตรีระดับโลก 3) การปรับเปลี่ยนแฟนคลับเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ (Community Co-Creation) : ทลายกรอบความสัมพันธ์แบบกึ่งสังคม (Parasocial) โดยเปิดพื้นที่ให้แฟนคลับร่วมโหวตหรือลงทุนในกระบวนการปั้นศิลปินตั้งแต่ระยะแรกเริ่ม (Early Stage) เพื่อลดความเสี่ยงของผู้ประกอบการและสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกัน กลยุทธ์การยืมเทคโนโลยี การดึงตัวผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนการดึงเครือข่ายของศิลปินระดับโลก (Global Icons) สัญชาติไทย ก็นับเป็นแนวทางที่มีความสมเหตุสมผลทางเศรษฐศาสตร์ในการย่นระยะเวลาเพื่อสร้างผลตอบแทนทางอารมณ์

อย่างไรก็ตาม ทางลัดเชิงยุทธศาสตร์และการก้าวกระโดดเชิงระบบ (Leapfrogging) นี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยความท้าทายที่แท้จริงและเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุด อยู่ที่ “การปฏิรูปเชิงสถาบันของภาครัฐ” (Institutional Reform) โดยถอดบทเรียนจากความสำเร็จในประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของเกาหลีใต้ในช่วงปลายทศวรรษ 1990 ที่ภาครัฐต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและกลไกจาก “ผู้ควบคุมหรือเซนเซอร์” มาเป็น “ผู้สนับสนุนและผู้อำนวยความสะดวกแบบครบวงจร” เพื่อวางโครงสร้างพื้นฐานทางกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการขับเคลื่อนมูลค่าในระบบเศรษฐกิจดิจิทัลของไทยอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

Joseph Nye. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. PublicAffairs.

Korea Creative Content Agency (KOCCA). (2025). Content Industry Trend Report 2024-2025. Seoul: MCST.

Korea Creative Content Agency (KOCCA). (2025). Content Industry Statistics and Trends Report 2025. Ministry of Culture, Sports and Tourism, Republic of Korea.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.). (2024). รายงานสถานการณ์ท่องเที่ยวและผลกระทบจากกระแสอินฟลูเอนเซอร์ระดับโลก. กรุงเทพฯ.

Ministry of Culture, Sports and Tourism of Korea. (2026). Hallyu White Paper 2025/2026. Sejong City.

ข้อมูลทางเว็บไซต์

“ Can South Korea’s Cultural Industries Become Its New Growth Engine?” : จาก <https://thediplomat.com/2026/02/can-south-koreas-cultural-industries-become-its-new-growth-engine>

“Korean Wave (Hallyu) – The Rise of Korea’s Cultural Economy & Pop Culture” :จาก <https://martinroll.com/resources/articles/asia/korean-wave-hallyu-the-rise-of-koreas-cultural-economy-pop-culture>

“ Countries with the highest military spending worldwide in 2025 ” : จาก <https://www.statista.com/statistics/262742/countries-with-the-highest-military-spending>

“ TRENDS IN WORLD MILITARY EXPENDITURE, 2025 ” : จาก <https://www.sipri.org/sites/default/files>

“Global Market Size/Forecast Invest Korea”: จาก https://www.investkorea.org/file/ik-en/Industry_Discover_Cultural

“Spinning South Korean cultural industry for soft power and nation branding” :<https://eastasiaforum.org/2021/12/25/spinning-south-korean-cultural-industry-for-soft-power-and-nation-branding>

“K-pop and Gaming: An Untapped Opportunity”: จาก <https://games.gg/news/k-pop-and-gaming-an-untapped-opportunity>

“Founder Of PUBG Developer Krafton Returns To Billionaire Status On The Back Of Record Sales” : จาก <https://www.forbes.com/sites/zinnialee/2024/08/13/founder-of-pubg-developer-krafton-returns-to-billionaire-status-on-the-back-of-record-sales>

ดอกไม้แห่งวันใหม่ ผศ.ดร.พลับพลึง คงชนะ :
โนรุษ การทูตวัฒนธรรม และความทรงจำไทย-อิหร่าน
ในสมัยอาห์มาดิเนจาต

พรพรรณ โปร่งจิตร์¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญของเทศกาลโนรุษ (Nowruz) ในฐานะมรดกทางอารยธรรมของโลกเปอร์เซียและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงบทบาทของเทศกาลจากประเพณีปีใหม่สู่พื้นที่ของการทูตวัฒนธรรมของสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่าน โดยเน้นช่วงรัฐบาลประธานาธิบดีมาห์มูด อาห์มาดิเนจาต และการเฉลิมฉลองโนรุษระดับนานาชาติใน ค.ศ. 2010 ภายหลัง UNESCO ขึ้นทะเบียนโนรุษในบัญชีตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติใน ค.ศ. 2009 และสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติรับรองวันที่ 21 มีนาคมเป็นวันโนรุษสากลเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2010 บทความให้ความสำคัญกับกรณีเข้ารับเชิญจากประเทศไทย 2 ท่าน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ และ ดร.ศราวุฒิ อารีย์ รวมถึงความทรงจำเกี่ยวกับสถานที่ซึ่งเรียกว่า “ซาลอน-เอ ทะลาอี” (سالن طلایی) หรือ “โถงทอง” ในกรุงเตหะราน โดยเสนอว่านักวิชาการสามารถทำหน้าที่เป็นผู้เป็นตัวกลางทางวัฒนธรรมเชื่อมมรดกสยาม-เปอร์เซียกับความสัมพันธ์ไทย-อิหร่านร่วมสมัย บทความใช้เอกสารของ UNESCO และสหประชาชาติ ข่าวยุบรวมสมัย ตลอดจนข้อมูลความทรงจำของผู้เขียน โดยแยกสถานะของหลักฐานแต่ละประเภทอย่างชัดเจน

คำสำคัญ: โนรุษ; อิหร่าน; เปอร์เซีย; พลับพลึง คงชนะ; มาห์มูด อาห์มาดิเนจาต; การทูตวัฒนธรรม; ความทรงจำ; ไทย-อิหร่าน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ โปร่งจิตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ ผู้อำนวยการศูนย์เอเชียแปซิฟิกศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทนำ

อิหร่านมักถูกอธิบายในพื้นที่สาธารณะผ่านการปฏิบัติอิสลาม ค.ศ. 1979 โครงการนิวเคลียร์ ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา และการเมืองความมั่นคงในตะวันออกกลาง แต่ภาพดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งของอิหร่าน ประเทศนี้ยังเป็นต้นกำเนิดของโลกอารยธรรมที่มีภาษา วรรณกรรม ศิลปะ พิธีกรรม และความทรงจำยาวนานหลายพันปี ทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีได้เป็นเพียงอดีต หากยังถูกนำมาใช้กำหนดอัตลักษณ์และสร้างความสัมพันธ์กับโลกภายนอก โนรูซ (نوروز) เป็นตัวอย่างสำคัญที่สุดตัวอย่างหนึ่ง คำว่า Nowruz หมายถึง “วันใหม่” และสัมพันธ์กับการเริ่มต้นฤดูใบไม้ผลิ ความหวัง การฟื้นคืนของธรรมชาติ ครอบครัว และการเริ่มต้นชีวิตอีกครั้ง UNESCO ระบุว่าโนรูซส่งเสริมคุณค่าของสันติภาพ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันระหว่างคนต่างรุ่น ความสมานฉันท์ ความเป็นเพื่อนบ้าน และมิตรภาพระหว่างประชาชน (UNESCO, 2009)

บทความนี้ศึกษาจุดเปลี่ยน ค.ศ. 2009–2010 เมื่อโนรูซได้รับการรับรองในระดับนานาชาติ และรัฐบาลของประธานาธิบดีมาห์มูด อาห์มาดิเนจาได้นำเทศกาลดังกล่าวมาเป็นพื้นที่การทูต พร้อมกันนั้น ผู้เขียนนำประสบการณ์และความทรงจำเกี่ยวกับแขกรับเชิญจากประเทศไทยสองท่าน ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ และ ดร.ศราวดี อารีย์ มาเป็นกรณีศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นว่าการทูตวัฒนธรรมมิได้เกิดขึ้นเฉพาะระหว่างรัฐ หากยังเกิดผ่านนักวิชาการ เครือข่ายความรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

1. โนรูซ: “วันใหม่” ของโลกเปอร์เซีย

โนรูซสัมพันธ์กับวสันตวิษุวัต (vernal equinox) และการเริ่มต้นฤดูใบไม้ผลิ จึงเชื่อมความหมายของปีใหม่เข้ากับการเกิดใหม่ของธรรมชาติ แม้รากของเทศกาลจะย้อนกลับไปก่อนการเข้ามาของอิสลามในอิหร่าน แต่การดำรงอยู่ของโนรูซผ่านยุคอิสลาม ราชวงศ์ต่าง ๆ ราชชาติสมัยใหม่ และสาธารณรัฐอิสลาม แสดงถึงความยืดหยุ่นของวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด

พิธีกรรมโนรูซประกอบด้วยการทำความสะอาดบ้านครั้งใหญ่หรือ Khāneh Tekāni (خانه‌تکانی) การจัดโต๊ะ Haft-Seen (هفت‌سین) การเย็บมญาดิ การมอบของขวัญแก่เด็ก และการออกไปใช้เวลากับธรรมชาติในวัน Sizdah Bedar (سیزده‌بدر) พิธีกรรม

เหล่านี้ทำให้โนรูชเป็นทั้งเวลาของครอบครัวและเวลาของสังคม เป็นกลไกถ่ายทอดความทรงจำจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง

ในโลกวรรณกรรมเปอร์เซีย โนรูชยังสัมพันธ์กับเรื่องเล่าของกษัตริย์จัมชิด (Jamshid) ซึ่งมีคุณค่าในฐานะความทรงจำทางวัฒนธรรมที่เชื่อมชาวอิหร่านกับจินตนาการเกี่ยวกับอดีตเปอร์เซีย

2. โนรูชระหว่างเปอร์เซียกับอิสลาม

หลังการปฏิวัติอิสลาม ค.ศ. 1979 อิหร่านสร้างระบอบใหม่ที่มีความสำคัญกับอิสลาม ชีอะฮ์และอุดมการณ์การปฏิวัติ แต่การเปลี่ยนระบอบไม่ได้ทำลายหรือลบล้างมรดกเปอร์เซีย ประชาชนชาวอิหร่านสามารถเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมเปอร์เซีย เป็นมุสลิม และเป็นพลเมืองของสาธารณรัฐอิสลามในเวลาเดียวกัน โนรูชจึงเป็นพื้นที่ที่ทำให้เห็นอัตลักษณ์หลายชั้นของอิหร่านอย่างชัดเจน Persian/Iranian identity และ Islamic identity มิได้จำเป็นต้องเป็นคู่ตรงข้าม หากสามารถต่อรอง ผสมผสาน และสร้างความหมายให้แก่กันตามบริบททางประวัติศาสตร์และการเมือง

3. ค.ศ. 2009–2010 : โนรูชก้าวสู่เวทีโลก

ค.ศ. 2009 คณะกรรมการระหว่างรัฐบาลของ UNESCO มีมติ 4.COM 13.03 ขึ้นทะเบียน Novruz/Nowrouz/Nooruz/Navruz/Nauroz/Nevruz ในบัญชีตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ จากการเสนอร่วมของอาเซอร์ไบจาน อินเดีย อิหร่าน คีร์กีซสถาน ปากีสถาน ตุรกี และอุซเบกิสถาน UNESCO เน้นคุณค่าของการสนทนาระหว่างวัฒนธรรม ความเคารพซึ่งกันและกัน สันติภาพ ความमानฉันท์ และมิตรภาพ (UNESCO, 2009)

วันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2010 สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติรับรองมติ A/RES/64/253 โดยไม่มีการลงคะแนนคัดค้าน ให้วันที่ 21 มีนาคมเป็น International Day of Nowruz และเชิญรัฐสมาชิก องค์การสหประชาชาติ UNESCO องค์การระหว่างประเทศ ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมที่ประเทศซึ่งเฉลิมฉลองโนรูชจัดขึ้น (United Nations General Assembly, 2010)

การรับรองดังกล่าวเปลี่ยนสถานะเชิงสัญลักษณ์ของโนรูช จากมรดกของชุมชนและภูมิภาคไปสู่ภาษาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการรับรองในเวทีโลก

4. ประธานาธิบดีมาห์มูด อาห์มาดิเนจาตกับการทูตโนรูช

มาห์มูด อาห์มาดิเนจาตดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีอิหร่านระหว่าง ค.ศ. 2005–2013 ในช่วงที่อิหร่านเผชิญความตึงเครียดกับชาติตะวันตกอย่างสูง โดยเฉพาะประเด็นโครงการนิวเคลียร์และมาตรการคว่ำบาตร การแสวงหาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน เอเชียกลาง โลกมุสลิม และประเทศนอกตะวันตกจึงมีความสำคัญ

โนรูชมีความเหมาะสมกับบริบทนี้ เพราะเป็นมรดกที่ข้ามพรมแดนรัฐชาติและความแตกต่างทางการเมือง อิหร่านสามารถใช้มรดกร่วมเชื่อมโยงอัฟกานิสถาน ทาจิกิสถาน เติร์กเมนิสถาน อาเซอร์ไบจาน ตุรกี และสังคมอื่น ๆ โดยไม่ต้องเริ่มต้นการสนทนาด้วยปัญหานิวเคลียร์หรือความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์

ในความหมายนี้ “Nowruz Diplomacy” คือการทำให้เทศกาลเป็นพื้นที่พบปะและสร้างความหมายทางการเมืองผ่านภาษาแห่งวัฒนธรรม อิหร่านนำเสนอตนเองไม่เพียงในฐานะสาธารณรัฐอิสลาม แต่ในฐานะหนึ่งในศูนย์กลางของอารยธรรมเก่าแก่ที่เชื่อมผู้คนข้ามพรมแดน ในช่วงปี ค.ศ. 2010 อิหร่านกำลังเผชิญกับการถูกโดดเดี่ยวและมาตรการคว่ำบาตรอย่างหนักจากชาติตะวันตกเนื่องจากข้อพิพาทเรื่องโครงการนิวเคลียร์ อาห์มาดิเนจาตจึงใช้เวทีนี้เพื่อส่งสัญญาณว่า “อิหร่านไม่ได้โดดเดี่ยว” และพร้อมเป็นแกนนำในการสร้างพันธมิตรระดับภูมิภาคที่ไม่พึ่งพาอำนาจของชาติตะวันตก

5. เทศหาราน 27 มีนาคม ค.ศ. 2010: วันใหม่บนเวทีการทูต

วันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 2010 กรุงเตหะรานเป็นเจ้าภาพการเฉลิมฉลองโนรูชที่มีผู้นำและผู้แทนระดับสูงจากประเทศในภูมิภาคเข้าร่วม รายงานร่วมสมัยระบุว่าประธานาธิบดีอาห์มาดิเนจาตเป็นเจ้าภาพ และมีผู้นำจากอิรัก อัฟกานิสถาน ทาจิกิสถาน เติร์กเมนิสถาน ตลอดจนผู้แทนจากประเทศอื่น ๆ เข้าร่วม (Al Jazeera, 2010)

แหล่งข่าวภาษาอาหรับระบุว่าการพบปะระดับผู้นำส่วนหนึ่งจัดขึ้นที่พระราชวังชาฮ์อัดอาบัด (قصر سعد آباد) ในกรุงเตหะราน โดยมีประธานาธิบดีหรือผู้แทนของอิรัก ตุรกี

อัลฟากานิสถาน ทาจิกิสถาน เติร์กเมนิสถาน และอาเซอร์ไบจานเข้าร่วมกิจกรรมโนรูซ (Al Jazeera Arabic, 2010)

ฮามิด คาร์ไซ ประธานาธิบดีอัฟกานิสถาน เป็นหนึ่งในผู้นำที่เข้าร่วม ซึ่งสอดคล้องทั้งกับรายงานร่วมสมัยและความทรงจำโดยตรงของผู้เขียนที่ได้พบประธานาธิบดีคาร์ไซ แห่งอัฟกานิสถาน และประธานาธิบดีเชร์ดาร์ กูร์บันกูลือเยวิช เบร์ดีอูซาเมดอฟ แห่งเติร์กเมนิสถาน ในบริเวณกิจกรรม

สุนทรพจน์ของประธานาธิบดีมาห์มูด อาห์มาดิเนจาตและผู้นำบางส่วน มีการเน้นย้ำว่าวัฒนธรรมโนรูซคือตัวแทนของความยุติธรรมและความรัก ซึ่งตรงกันข้ามกับนโยบายของชาติมหาอำนาจจะวันตกที่มักใช้ความรุนแรงและการสงครามในการแก้ปัญหา

6. แกรับเชิญจากประเทศไทยสองท่าน

สำหรับประเทศไทย แกรับเชิญที่เข้าร่วมกิจกรรมโนรูซในอิหร่าน ค.ศ. 2010 มี 2 ท่าน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง คงชนะ และ ดร.ศราวุฒ อารีย์ ในบทความนี้ใช้คำว่า “แกรับเชิญจากประเทศไทย” โดยเจตนา เพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจว่าทั้งสองท่านเป็นผู้แทนอย่างเป็นทางการของรัฐบาลไทย การที่ทั้งสองท่านเป็นนักวิชาการมีนัยสำคัญ ประเทศไทยมีได้อยู่ในพื้นที่วัฒนธรรมโนรูซโดยตรง การเชิญนักวิชาการไทยจึงช่วยให้เห็นว่าการทูตโนรูซมิได้จำกัดอยู่กับการรวบรวมประเทศที่มีประเพณีร่วมกัน หากยังขยายไปสู่การสร้างเครือข่ายผู้รู้และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับสังคมอื่น

7. “ซาลอน-เอ ทะลาอี” หรือโถงทอง: สถานที่ในความทรงจำ

หนึ่งในรายละเอียดที่ยังคงอยู่ในความทรงจำเกี่ยวกับกิจกรรมของแกรับเชิญไทยคือสถานที่ซึ่งเรียกว่า “ซาลอน-เอ ทะลาอี” (سالن طلائی; Sālōn-e Talāyi) แปลได้ว่า “โถงทอง” หรือ “Golden Hall” ในกรุงเตหะราน คำว่า سالن หมายถึงห้องโถงหรือห้องจัดงาน ขณะที่ طلائی หมายถึงสีทอง อย่างไรก็ดี ความทรงจำเกี่ยวกับสถานที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพราะสถานที่มิได้เป็นเพียงพื้นที่สำหรับจัดงาน การพบปะ และความรู้สึก “โถงทอง” จึงกลายเป็นหมุดหมายที่เชื่อมการเดินทางของนักวิชาการไทยเข้ากับช่วงเวลาที่โนรูซกำลังก้าวสู่เวทีโลก

8. พลับพลึง คงชนะ: จากผู้ศึกษาสยาม-เปอร์เซียสู่ผู้ร่วมประสบการณ์อิหร่าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พลับพลึง คงชนะ มีความหมายเป็นพิเศษเมื่อวางไว้บนเส้นทางชีวิตทางวิชาการ ท่านเป็นนักประวัติศาสตร์ไทยที่สนใจโลกเปอร์เซีย อิหร่าน และประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับเปอร์เซีย งานในลักษณะดังกล่าวช่วยเปิดพื้นที่ให้อิหร่านมิใช่เพียงประเทศห่างไกลในตะวันออกกลาง แต่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์การติดต่อของสยามกับโลกภายนอก

ความสัมพันธ์สยาม-เปอร์เซียในสมัยอยุธยาปรากฏผ่านเครือข่ายการค้า ราชสำนัก การบริหาร และโลกมหาสมุทรอินเดีย การศึกษาของนักประวัติศาสตร์ไทยจึงช่วยนำอดีตที่กระจัดกระจายกลับมาสู่การรับรู้ร่วมสมัย

เมื่ออาจารย์พลับพลึงเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมโนรูช ค.ศ. 2010 เส้นแบ่งระหว่าง “ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์” กับ “ผู้มีส่วนในประวัติศาสตร์ร่วมสมัย” จึงบางลง จากผู้ศึกษาความสัมพันธ์สยาม-เปอร์เซีย ท่านได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ไทย-อิหร่านผ่านการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง

9. นักวิชาการในฐานะผู้เป็นตัวกลางทางวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมิได้ถูกสร้างโดยรัฐบาลและนักการทูตเท่านั้น นักวิชาการ นักเขียน ศิลปิน นักศึกษา และสถาบันวัฒนธรรมล้วนสามารถเป็นตัวแสดงที่สร้างความเข้าใจระหว่างสังคมได้ นักวิชาการที่เดินทางไปต่างประเทศรับรู้สังคมผ่านประสบการณ์โดยตรง แลกเปลี่ยนกับผู้คน และนำประสบการณ์กลับมาแปรเป็นการสอน การเขียน และการวิจัย

ในความหมายนี้ นักวิชาการทำหน้าที่เป็น cultural intermediary หรือผู้เป็นตัวกลางทางวัฒนธรรม การเข้าร่วมของอาจารย์พลับพลึงและ ดร.ศราวุฒิ จึงสามารถมองเป็นส่วนหนึ่งของ people-to-people diplomacy ที่ดำเนินคู่ขนานกับการพบปะระดับผู้นำ

ความสัมพันธ์ประเภทนี้อาจไม่ทิ้งร่องรอยเป็นสนธิสัญญาหรือแถลงการณ์ แต่สามารถมีชีวิตยาวนานผ่านห้องเรียน หนังสือ งานวิจัย เครือข่าย และความทรงจำ ซึ่งในหลายกรณีอาจมีอิทธิพลต่อความเข้าใจระหว่างสังคมลึกกว่ากิจกรรมทางการทูตที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว

10. โนรูซในฐานะ Soft Power และอำนาจละมุนจากอารยธรรม

แนวคิด soft power ของ Joseph S. Nye อธิบายความสามารถในการดึงดูดให้ผู้อื่นคล้อยตามโดยไม่ต้องอาศัยการบังคับหรือผลตอบแทนทางวัตถุ (Nye, 2004) โนรูซเป็นทรัพยากรที่มีคุณสมบัติเช่นนั้น เพราะสัมพันธ์กับความหวัง ครอบครัว ธรรมชาติ มิตรภาพ และการเริ่มต้นใหม่

อย่างไรก็ตาม โนรูซมีลักษณะมากกว่าเครื่องมือประชาสัมพันธ์ของรัฐ เพราะรัฐบาลอิหร่านมิได้เป็นผู้สร้างเทศกาลนี้ มันเก่าแก่กว่าสาธารณรัฐอิสลามและรัฐชาติสมัยใหม่ สิ่งที่รัฐนำมาใช้จึงอาจเรียกว่า “อำนาจละมุนจากอารยธรรม” (civilizational soft power) คือการนำทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สะสมยาวนานมาเปิดพื้นที่ความสัมพันธ์ในปัจจุบัน

ความพิเศษของทุนประเภทนี้คือ บุคคลสามารถชื่นชมโนรูซ บทกวีเปอร์เซีย อาหาร ศิลปะ และสถาปัตยกรรมอิหร่านได้โดยไม่ต้องเห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาลอิหร่าน วัฒนธรรมจึงสามารถรักษาช่องทางของความสัมพันธ์ไว้ได้แม้ในช่วงที่การเมืองตึงเครียด การใช้โนรูซในสมัยอาหมาดิเนจาดีมีความอ่อนแอที่น่าสนใจ รัฐบาลของสาธารณรัฐอิสลามใช้มรดกที่มีรากลึกในโลกเปอร์เซียก่อนอิสลามเป็นพื้นที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความอ่อนแอนี้มีได้ลดพลังของเทศกาล แต่กลับเผยให้เห็นความซับซ้อนของอัตลักษณ์อิหร่าน

อิหร่านไม่อาจอธิบายตนเองด้วย Islamic identity เพียงชั้นเดียว เช่นเดียวกับที่ไม่อาจตัดประสบการณ์อิสลามกว่าพันปีออกจาก Persian identity โนรูซจึงเป็นพื้นที่ที่อดีตเปอร์เซีย ศาสนาอิสลาม รัฐชาติ และอุดมการณ์ของสาธารณรัฐอิสลามมาพบกัน

ดังนั้น การทูตโนรูซจึงไม่ใช่เพียงการใช้วัฒนธรรมเพื่อเป้าหมายทางการเมือง แต่ยังเป็นกระบวนการที่รัฐและสังคมอิหร่านเจรจากับความหมายของตนเองต่อหน้าผู้ชมจากต่างประเทศ

11. จากสยาม-เปอร์เซียสู่ไทย-อิหร่าน

การปรากฏตัวของนักวิชาการไทยในกิจกรรม ค.ศ. 2010 บนเส้นทางแห่งเวลาที่ยาวกว่าความสัมพันธ์ทางการทูตสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับชาวเปอร์เซียมีร่องรอยเด่นชัดในสมัยอยุธยา ทั้งด้านการค้า ราชสำนัก การบริหาร และเครือข่าย

มหาสมุทรอินเดีย อดีตนี้เป็นทุนทางความทรงจำที่ช่วยให้ความสัมพันธ์ไทย-อิหร่านร่วมสมัยมีรากทางประวัติศาสตร์

สำหรับอาจารย์พลับพลึง อดีตที่ท่านศึกษาและปัจจุบันที่ท่านได้สัมผัสมาบรรจบกันในเหตุการณ์โนรูซ การเดินทางจึงมิใช่เพียงการเยือนต่างประเทศ แต่เป็นจุดที่งานวิชาการ ชีวิต และการทูตวัฒนธรรมซ้อนทับกัน

ด้วยเหตุนี้ “โงทง” จึงมีความหมายมากกว่าชื่อสถานที่ มันเป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่เส้นทางของนักประวัติศาสตร์ไทยมาพบกับการทูตวัฒนธรรมอิหร่านในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของโนรูซ

12. ดอกไม้แห่งวันใหม่ : ความทรงจำถึงครู

ชื่อ “ดอกไม้แห่งวันใหม่” มีความหมายสองชั้น ชั้นแรกสัมพันธ์กับ Nowruz หรือ “วันใหม่” และภาพของฤดูใบไม้ผลิ การผลิบาน และการเริ่มต้น ชั้นที่สองสัมพันธ์เชิงนัยกับชื่อ “พลับพลึง” ซึ่งเป็นชื่อดอกไม้ ทำให้การเขียนถึงโนรูซเป็นการเขียนถึงครูผู้หนึ่งไปพร้อมกัน

เมื่อมองย้อนกลับ เหตุการณ์ ค.ศ. 2010 มีคุณค่ามิใช่เพราะพิธีการหรือรายชื่อผู้นำเท่านั้น แต่เพราะทำให้เห็นว่าความรู้เกิดจากการเดินทางและการพบปะ จากผู้ศึกษาหลักฐาน อาจารย์พลับพลึงได้เป็นผู้พบเห็นอิหร่าน จากผู้เขียนเรื่องสยาม-เปอร์เซีย ท่านได้เป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ไทย-อิหร่านร่วมสมัย

ความทรงจำของการเดินทางอาจมิได้ถูกบันทึกครบถ้วนในเอกสารราชการแต่เมื่อถูกนำมาวางเคียงกับหลักฐานร่วมสมัยอย่างระมัดระวัง ซึ่งสามารถเติมมิติของมนุษย์ให้แก่ประวัติศาสตร์การทูต และทำให้เราเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศประกอบขึ้นจากประสบการณ์ของบุคคลจำนวนมาก

13. บทสรุป

โนรูซเป็นมากกว่าวันขึ้นปีใหม่ เป็นมรดกทางอารยธรรมที่ดำรงอยู่ผ่านการเปลี่ยนแปลงของศาสนา ราชวงศ์ ระบอบการเมือง และพรมแดนรัฐชาติ การขึ้นทะเบียนของ UNESCO ใน ค.ศ. 2009 และมติของสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติใน ค.ศ. 2010 ทำให้เทศกาลได้รับสถานะระดับโลกอย่างเด่นชัด

รัฐบาลอาห์มาดีเนจาดีใช้จ้งหวะดังกล่าวสร้างพื้นที่ทางการทูต การเฉลิมฉลองในกรุงเตหะรานวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 2010 ทำให้โนรูชเป็นเวทีพบปะของผู้นำ ผู้แทน และแขกต่างประเทศ ขณะที่กรณีแซกรับเชิญไทยสองท่านทำให้เราเห็นอีกระดับหนึ่งของการทูตวัฒนธรรม คือระดับของนักวิชาการและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

สำหรับอาจารย์พลับพลึง คงชนะ การเดินทางครั้งนั้นเชื่อมโยงอย่างงดงามกับเส้นทางการศึกษาสยาม-เปอร์เซียของท่าน จากผู้ศึกษาความสัมพันธ์ในอดีต ท่านได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ร่วมสมัย และจากความทรงจำ ณ “โถงทอง” เรื่องราวส่วนบุคคลได้เชื่อมเข้ากับช่วงเวลาทีโนรูชกำลังก้าวสู่เวทีโลก

ท้ายที่สุด Nowruz หมายถึง “วันใหม่” แต่วันใหม่มิได้เกิดจากการลืมนอดีต มนุษย์ก้าวสู่วันใหม่พร้อมความทรงจำและองค์ความรู้ที่ได้รับจากคนก่อนหน้า ในความหมายนี้ มรดกของอาจารย์พลับพลึงก็เปรียบได้กับดอกไม้ในฤดูใบไม้ผลิ แม้ฤดูกาลหนึ่งผ่านพ้น เมล็ดพันธุ์แห่งความรู้ยังคงผลิบานในงานเขียน ห้องเรียน และนักวิชาการรุ่นต่อมา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง คงชนะ เป็น “ดอกไม้แห่งวันใหม่” ที่เชื่อมไทยกับอิหร่านไว้ในความทรงจำเหนือกาลเวลา

บรรณานุกรม

พรพรรณ โปร่งจิตร. (2569). มหามงคลแห่งเทศกาลทั้งหลาย เสียงหัวเราะและน้ำตา.
ออนไลน์.

พลัปลิง คงชนะ. (2544). อิหร่าน ภูมิลักษณ ประชาชน และวัฒนธรรม. สถาบัน
เอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Al Jazeera. (2010, March 27). Iran hosts leaders for Nowruz.

Al Jazeera Arabic. (2010, March 27). قمة لجوار إيران بعيد النوروز [A summit
for Iran's neighbours on the occasion of Nowruz].

Nye, J. S., Jr. (2004). Soft power: The means to success in world politics.
PublicAffairs.

UNESCO. (2009). Decision of the Intergovernmental Committee: 4.COM 13.03
—Novruz, Nowrouz, Nooruz, Navruz, Nauroz, Nevruz.

United Nations General Assembly. (2010). International Day of Nowruz
(A/RES/64/253). United Nations.

[https://www.csmonitor.com/World/terrorism-security/2010/0804/Did-Iran-s-
Mahmoud-Ahmadinejad-just-survive-an-assassination-attempt](https://www.csmonitor.com/World/terrorism-security/2010/0804/Did-Iran-s-Mahmoud-Ahmadinejad-just-survive-an-assassination-attempt)

การศึกษานอกระบบของพม่าในยุครัฐบาลนายพลเนวิน

ค.ศ. 1962 - 1988

วัฒนพงศ์ วรคุณวิศิษฐ์¹

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่องนโยบายการศึกษาของพม่าในยุคนายพลเนวินค.ศ.1962-1988 ผู้เขียนบทความมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้เห็นสภาพการศึกษาของพม่า โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบ ซึ่งรัฐบาลของนายพลเนวิน เปลี่ยนแปลงพม่าสู่แนวทางสังคมนิยม เพื่อใช้การศึกษาในการวางรากฐานอำนาจในรูปแบบการปกครองในระบอบสังคมนิยม คำถามคือทำอย่างไรจึงจะทำการอบรมและปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐเป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อให้ประชาชนยอมรับและสนับสนุนการดำเนินการของรัฐ ดังนั้นรัฐบาลพม่าเห็นว่า ด้านการศึกษาเป็นปัจจัยทางสังคมหนึ่งที่จะช่วยให้รัฐบาลพม่าขัดเกลาและเผยแพร่อุดมการณ์ของรัฐให้กับประชาชนได้ทั่วประเทศ

ผู้เขียนบทความเห็นว่าการศึกษานอกระบบของพม่าในยุครัฐบาลนายพลเนวิน ซึ่งถือเป็นยุคหนึ่งของทางด้านการศึกษาของพม่าที่สำคัญ โดยรัฐบาลพม่าดำเนินการศึกษานอกระบบขนานไปกับการศึกษาในระบบ โดยการศึกษานอกระบบนี้หมายถึงการดำเนินการจัดการศึกษาที่นอกเหนือจากการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนที่ทำการจัดการศึกษา คือ ส่วนภาครัฐที่จัดตั้งโครงการรณรงค์การรู้หนังสือ และในส่วนของวัดที่ได้จัดการศึกษาให้แก่เด็กที่ขาดโอกาสได้รับการศึกษาในระบบเป็นต้น ในค.ศ. 1973 องค์การยูเนสโกมอบรางวัล “มุฮัมมัด เรซา ปาเลวี” (Mohamed Reza Pahlavi prize) ให้แก่พม่าในเรื่องการจัดการดำเนินการรณรงค์การรู้หนังสือ ในการจัดกิจกรรมมวลชนเพื่อการศึกษา จนกระทั่งใน ช่วงค.ศ.1988 เนื่องจากเกิดมีเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงครั้งใหญ่ของชาวพม่า ทำให้นายพลเนวินประกาศลาออกจากตำแหน่งผู้นำสูงสุด แต่เหตุการณ์ต่อต้านของประชาชนยังดำเนินการต่อไปนายพลชอหม่องจึงทำรัฐประหารยึด

¹ ครูวัฒนพงศ์ วรคุณวิศิษฐ์ ครูวิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ (ค.ศ.3) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

อำนาจ และทำกรรกรักษาสถำนกรณักรบริหารประเทศ ซึ่งกรรกรเข้มามีอำนาจของนายพลขอหม่องเป็นกรรกรยุติบทบาทด้ำนกรการเมือง และกรรกรด้ำนกรนงานด้ำนต้งๆของนายพลเนวิน

บทนำ

ยุครัฐบาลพม่าของนายพลเนวิน ค.ศ.1962 – 1988 ได้พยายามพัฒนากรรศึกษาเพื่อสร้งรัฐและสังคมใหม่ให้เป็นไปตมแนวทางของนายพลเนวิน* เนื่องจากการศึกษามีประโยชน์ทั้งท้งตรงและท้งอ้อมในกรรกรพัฒนาพม่าให้มีความเจริญก้าวหน้า ทั้งในด้ำนกรปกครอง เศรษฐกิจและสังคมเพื่อนำไปสู่ความเป็นสังคมนิยมแบบพม่า

รัฐบาลพม่าของนายพลเนวินจึงได้มีกรรกรด้ำนกรศึกษา ให้มีความสอดคล้องกับสถำนกรณักรและความต้งกรรกรของพม่าในด้ำนกรเมือง เศรษฐกิจและสังคม จึงเป็นยุคหนึ่งของการศึกษาที่สำคัญของพม่า ท้งนี้ผู้วิจัยต้งกรรกรอธิบายถึงนโยบายด้ำนกรศึกษาที่ได้มีการประกาศไว้ในวิถิทางของพม่าสู่ลัทธิสังคมนิยม และกรรกรด้ำนกรศึกษาขั้นพื้นฐานในยุครัฐบาลนายพลเนวิน ที่ได้มีการจัดกรรกรศึกษา

กรรกรที่พม่าในยุครัฐบาลนายพลเนวินเปลี่ยนกรรกรปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมนี้ได้รับอิทธิพลจากท้งประเทศรัสเซียและประเทศจีน ซึ่งมีการผสมผสานความคิดสังคมนิยมโดยรัฐบาลนายพลเนวินมิได้ดำนกรรอยตมสังคมนิยมสำนักใดสำนักหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นการประยุกต์ใช้ให้เหมาะะกับสภาพของพม่า กล่าวคือ พม่าได้รับแรงจูงใจจากรัสเซียที่เป็นแบบอย่างประเทศที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว เนื่องมาจากท้งการปฏิวัติรัสเซีย ค.ศ. 1917 แล้วรัสเซียซึ่งได้ปกครองตมแนวทางสังคมนิยม ได้มีการพัฒนาประเทศจนกลายเป็นประเทศมหาอำนาจโดยมีความก้าวหน้าท้งด้ำนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ดังจะเห็นได้จากกรรกรส่งดาวเทียมสปุตนิก (Sputnik) และมนุษย์อวกาศได้เป็นชาติแรก

* โรเบิร์ต เอช เทย์เลอร์ ได้อธิบายว่าเมื่อนายพลเนวินทำกรรกรรัฐประหาร ค.ศ. 1962 อำนาจท้งนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการท้งหมดตกอยู่ในอำนาจของนายพลเนวิน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายหรือกรรกรด้ำนกรนงานในพม่าเรื่องใด นายพลเนวินจึงต้งมีส่วนเกี่ยวข้องท้งประการ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่านายพลเนวินเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในกรรกรวางแผนนโยบายด้ำนกรศึกษาของพม่าและในกรรกรด้ำนกรนงานต้งๆท้งหมดในช่วง ค.ศ.1962 -1988 โปรดดูในโรเบิร์ต เอช, เทย์เลอร์. (2550). รัฐในพม่า. แปลโดย พรธณงาม เก้าธรรมสาร, สดใส ชันติ วรพงศ์ และ ศศิธร รัชนิ ญ อยู่ธูยา. หน้า 414.

ตลอดจนการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จึงเป็นการสร้างแรงจูงใจที่ทำให้ผู้นำพม่าถือนำเป็นแบบอย่าง สำหรับอิทธิพลที่พม่าได้รับจากจีน คือการประยุกต์แนวคิดสังคมนิยมให้เหมาะสมกับสภาพดั้งเดิมของประเทศเช่นเดียวกับเหมา เจ๋อตง (Mao Zedong) อดีตผู้นำจีนที่ประยุกต์แนวคิดสังคมนิยม โดยให้ความสำคัญกับกลุ่มชนวนามากกว่ากลุ่มผู้ใช้แรงงานในการปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุให้รัฐบาล นายพลเนวินจัดการปรับปรุงแนวคิดสังคมนิยมให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมและหลักการดั้งเดิมของพม่า หรือที่เรียกว่า “สังคมนิยมแบบพม่า” สังคมนิยมแบบพม่าจึงมีความแตกต่างๆ กับแนวคิดหลักของสังคมนิยมหลายประการ คือ ประการที่หนึ่งในด้านมวลชน รัฐบาลพม่าให้ความสำคัญกับกลุ่มชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศ นอกเหนือจากกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ที่มีการจัดตั้งสภาชาวไร่ชาวนา และสภาผู้ใช้แรงงาน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างสภาทั้งสองกับรัฐบาลพม่า และพัฒนาบุคลากรทั้งสองสภาให้ดียิ่งขึ้น หรือจะเห็นได้ชัดจากสัญลักษณ์บนธงชาติพม่าที่มีรูปรวงข้าวและฟันเฟือง ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของชาวไร่ชาวนาและผู้ใช้แรงงานที่เป็นชนชั้นรากหญ้าของสังคมพม่า ประการที่สอง ในด้านศาสนา รัฐบาลพม่ายังคงให้สิทธิเสรีภาพกับประชาชนในการนับถือศาสนาได้ต่อไป ทั้งที่แนวคิดสังคมนิยมต้องการล้มล้างความเชื่อทางศาสนา

ภายหลังจากที่นายพลเนวินได้ครอบครองอำนาจการปกครองทั้งหมด และเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยม รัฐบาลได้ประกาศแนวคิดและแนวทางการบริหารประเทศ เพื่อนำไปสู่ความเป็นสังคมนิยมไว้ในเอกสารวิถิต่างของพม่าสู่ลัทธิสังคมนิยม และรัฐธรรมนูญแห่งพรรคโครงสร้างสังคมนิยม ที่ได้จัดตั้งพรรคโครงการสังคมนิยม เพื่อเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนแนวคิดสังคมนิยมให้เกิดขึ้นในสังคมพม่าอย่างเป็นรูปธรรม

การนำพม่าไปสู่แนวทางสังคมนิยมที่รัฐบาลนายพลเนวินได้ตั้งเป้าหมายไว้ ประกอบกับความไม่ไว้วางใจและไม่พอใจต่ออิทธิพลของชาวต่างชาติในพม่า ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงจำเป็นต้องขจัดอิทธิพลของต่างชาติให้หมดไปจากพม่า โดยเริ่มตั้งแต่การโอนธุรกิจต่างๆ เช่น โรงงานเคมีภัณฑ์ บริษัทน้ำมัน ธนาคาร โรงเรียน ที่ดิน อีกทั้งทำการยกเลิกองค์กรการศึกษาของต่างชาติที่เข้ามาจัดดำเนินการในพม่า ขณะเดียวกันรัฐบาลนายพลเนวินได้ดำเนินนโยบายการต่างประเทศแบบเป็นกลาง ที่มีลักษณะปิดประเทศ คือ

รัฐบาลพม่าไม่ดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นพิเศษ หรือแม้แต่จะขอรับความช่วยเหลือด้านต่างๆที่มีพันธะสัญญา ตลอดจน การจำกัดนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าพม่า ซึ่งเป็นการป้องกันการถูกแทรกแซงจากภายนอกประเทศ อย่างไรก็ตามพม่าในยุครัฐบาลนายพลเนวินยังมีการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศที่มีการปกครองระบอบสังคมนิยม เช่น จีน รัสเซีย และยุโรปตะวันออกบางประเทศเท่านั้น

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของพม่าดังกล่าว จึงเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลนายพลเนวินในการวางรากฐานอำนาจในรูปแบบการปกครองในระบอบสังคมนิยม คำถามคือทำอย่างไรจึงจะทำการอบรมและปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อให้ประชาชนยอมรับและสนับสนุนการดำเนินการของรัฐ รัฐบาลพม่าเห็นว่าการศึกษาศึกษาเป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งที่จะช่วยให้รัฐบาลพม่าขัดเกลาและเผยแพร่อุดมการณ์ของรัฐให้กับประชาชนได้ทั่วประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีอุดมการณ์รัฐของแอนโทนีโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ซึ่งมีส่วนประกอบอยู่ 2 ส่วน ส่วนแรก คือ สังคมทางการเมือง (Political Society) อันได้แก่รัฐที่เป็นตัวแทนของการใช้อำนาจบังคับ เช่น กองทัพ ตำรวจ รวมถึงกฎหมาย ส่วนที่สอง คือสังคมพลเรือน (Civil Society) เป็นตัวแทนของความเห็นชอบร่วมกันหรือประชาติ กรัมสกีเห็นว่าอำนาจทางการเมืองที่พึงพาอำนาจการบังคับแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถก่อให้เกิดอำนาจที่สมบูรณ์ได้ รัฐบาลพม่าจึงให้ความสำคัญต่อการศึกษ เพื่อให้เป็นตัวแทนของรัฐในการสั่งสอน อบรมอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ คือสังคมนิยมสู่ประชาชน เพราะสถาบันการศึกษา เป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นระบบ วิธีคิด โลกทัศน์ ความเชื่อ และค่านิยมที่มีต่อเยาวชนและนักเรียนที่ซึ่งจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า โดยรัฐบาลจะเป็นผู้กำหนดว่า จะสอนวิชาอะไร จะให้มีความรู้เรื่องอะไรหรือไม่ให้รู้เรื่องอะไร และตัดสินใจว่านักเรียนจะได้รับการถ่ายทอดอุปนิสัย ใจคอเช่นใดดังที่รัฐต้องการ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการปกครองของรัฐ และการขจัดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับประชาชน ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนด้วย อุดมการณ์รัฐจึงเป็นสิ่งที่พลเมืองของประเทศต้องยึดถือและยอมรับอุดมการณ์ของรัฐดังกล่าว โดยรัฐจะต้องมีหน้าที่จูงใจประชาชนให้สนับสนุนแนวความคิดและอุดมการณ์ตามที่รัฐพึงประสงค์ ทำให้ประชาชนของประเทศยอมรับและสนับสนุนแนวคิดของรัฐ เพื่อสร้างความมั่นคงและความเป็นเอกภาพภายในประเทศ

การนำทฤษฎีนี้มาอธิบายในกรณีพม่า อาจกล่าวได้ว่าในช่วงที่นายพลเนวินทำการรัฐประหารในค.ศ. 1962 นายพลเนวินได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมของพม่าให้เป็นระบอบสังคมนิยม โดยรัฐบาลใช้อำนาจเข้าทำการเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่การปราบปรามกลุ่มต่อต้านทั้งชาวพม่าและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆด้วยวิธีการรุนแรง การออกกฎหมายบังคับให้มีการโอนกิจการธุรกิจเอกชนมาเป็นของรัฐ นอกจากนี้ยังทำการควบคุมการศึกษาของพม่าไว้ทั้งหมด เพื่อต้องการให้การศึกษาทำหน้าที่ปลูกฝังอุดมการณ์รัฐให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันแก่นักเรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา

เมื่อรัฐบาลนายพลเนวินเข้ามามีอำนาจปกครอง รัฐบาลพม่าไม่เพียงแต่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจให้เป็นไปตามระบอบสังคมนิยมเท่านั้น แต่ยังต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดและพฤติกรรมของชาวพม่าใหม่ เนื่องจากรัฐบาลนายพลเนวินเห็นว่าการศึกษาของพม่าในยุคที่ผ่านมาทั้งในยุคอาณานิคมอังกฤษ และยุครัฐบาลอุณุนั้น การศึกษาพม่าถูกรอบงำด้วยแนวคิดแบบสังคมศักดินาและความคิดแบบจักรวรรดินิยม ดังนั้นเพื่อจัดแนวคิดเหล่านี้ให้หมดไปจากพลเมืองชาวพม่า รัฐบาลพม่าจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงการศึกษา และทำการควบคุมการศึกษาไว้ทั้งหมด โดยทำการกำหนดแนวคิดหรืออุดมการณ์ตามแนวทางที่รัฐกำหนดไว้ โดยอุดมการณ์ที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาใน ยุคนายพลเนวิน คือ ชาตินิยม และสังคมนิยม ดังในวิถีทางของพม่าสู่ลัทธิสังคมนิยม ได้กล่าวถึงการศึกษาของพม่า เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการและเปลี่ยนแปลงการศึกษา ที่กล่าวไว้ ดังนี้

“ สถาปนาไว้ เชื่อว่าระบบการศึกษาเท่าที่เป็นอยู่นี้ ขาดความเสมอภาคจึงจำเป็นต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาทำให้เกิดความเสมอภาคแก่ชีวิต วิชาวิทยาศาสตร์จะได้รับ ความสำคัญเป็นลำดับแรกในการจัดการศึกษา เป้าหมายในการศึกษาของพวกเรา คือ การนำการศึกษาพื้นฐานไปให้ทั่วถึงทุกคน สำหรับการศึกษาระดับสูงจะพิจารณากับบุคคลที่มี ความสามารถและความขยันขันแข็ง ที่มีสิทธิอนุญาตให้เรียนต่อได้...”

* ผู้วิจัยได้แปลการประกาศวิถิทางของพม่าสู่ลัทธิสังคมนิยมในด้านการศึกษาโดยเปรียบเทียบกันระหว่างวิถีทางของพม่าสู่ลัทธิสังคมนิยม ภาษาไทยที่เกียรดิชัย พงษ์พานิชย์ได้แปลไว้ในพม่าพม่าเมือง โปรตุเกสในเกียรดิชัย พงษ์พานิชย์. (2536). *พม่าพม่าเมือง*. หน้า 46 - 55 .

คำประกาศด้านการศึกษากองพม่าที่สถาปนาวิวัฒนาโดยนายพลเนวินได้ประกาศไว้เป็นแนวทางที่ใช้ดำเนินการการศึกษาตลอดในช่วงยุครัฐบาลพม่าของนายพลเนวิน ค.ศ. 1962 – 1988 ซึ่งนายพลเนวิน ต้องการให้มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการศึกษาของพม่าโดยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วประเทศโดยมีอุดมการณ์ เพื่อทำให้เกิดความเสมอภาค และความเท่าเทียมกันทางการศึกษา รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับสายวิชาวิทยาศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ยังได้ทำการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาใหม่ ตั้งแต่โครงสร้าง การจัดการศึกษา ระบบการศึกษา เนื้อหาแบบเรียน งานวิชาการ และกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยมีรายละเอียดจากการดำเนินงานด้านการศึกษาในยุครัฐบาลนายพลเนวิน ดังนี้

การดำเนินงานด้านการศึกษานอกระบบ

การดำเนินการศึกษาของพม่าในยุครัฐบาลนายพลเนวินมีความพยายามขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึงประชาชนทั่วประเทศ โดยการเพิ่มจำนวนโรงเรียน ตลอดจนการจัดโครงการณรงค์ให้ประชาชนรู้หนังสือ ซึ่งถือเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานอีกรูปแบบหนึ่งของพม่าในยุครัฐบาลนายพลเนวิน ทั้งนี้เพื่อเข้าใจภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานของพม่าในยุคดังกล่าวได้อย่างครบถ้วน ผู้วิจัยจึงแบ่งการศึกษาขั้นพื้นฐานของพม่าในยุคนายพลเนวินเป็น 2 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบ อย่างไรก็ตามในบทความนี้จะเน้นเฉพาะการศึกษา นอกระบบ ซึ่งรัฐบาลของนายพลเนวินได้ดำเนินการคู่ขนานกับการศึกษาในระบบ

การจัดการศึกษานอกระบบ ซึ่งดำเนินในลักษณะการศึกษาผู้ใหญ่ ที่รัฐได้เล็งไปยังกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้ใช้แรงงาน จากความต้องการของรัฐที่ต้องการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ประชาชนทั่วประเทศ ทั้งนี้การศึกษานอกระบบในงานวิจัยนี้ จึงหมายถึงการจัดการศึกษาที่นอกเหนือจากการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนที่ทำการจัดการศึกษา คือ ส่วนภาครัฐที่จัดตั้งโครงการรณรงค์การรู้หนังสือ และในส่วนของสถาบันพุทธศาสนาที่ได้จัดการศึกษาให้แก่เด็กที่ขาดโอกาสได้รับการศึกษาในระบบ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

โครงการรณรงค์การรู้หนังสือ

การประกาศในวิถิทางของพม่าสู่ลัทธิสังคมนิยม เมื่อ ค.ศ. 1962 สภาปฏิวัติของนายพลเนวินได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีความต้องการให้ชาวพม่าทุกคนได้รับการศึกษา ทั้งนี้การศึกษาขั้นพื้นฐานจากนโยบายการศึกษาไม่ได้หมายถึงการศึกษาในชั้นประถมศึกษาและชั้นมัธยมศึกษาในระบบโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังให้ความหมายกับการศึกษาขั้นพื้นฐานครอบคลุมไปถึงการศึกษานอกระบบที่ต้องจัดเตรียมให้สำหรับคนกลุ่มหนึ่งที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา รัฐบาลพม่าจึงจัดโครงการรณรงค์การรู้หนังสือเมื่อ ค.ศ. 1964 โดยมีหลายปัจจัย ดังนี้

ปัจจัยทางการเมือง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการจัดตั้งโครงการรณรงค์การรู้หนังสือ โดยดูจากกลุ่มเป้าหมายของรัฐบาลพม่าที่มุ่งไปยังกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้ใช้แรงงาน เมื่อรัฐบาลพม่าของนายพลเนวิน ปกครองพม่าต้องการสร้างความสัมพันธ์โดยตรงกับประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้ใช้แรงงาน และได้มีการจัดตั้งองค์กรทั้งสองอาชีพขึ้น คือ องค์กรชาวนา (Peasants' Organization) กับองค์กรผู้ใช้แรงงาน (Workers' Organization) ในส่วนการรณรงค์การรู้หนังสือรัฐบาลพม่าได้นำองค์กรทั้งสององค์กรชาวนากับองค์กรผู้ใช้แรงงานเข้ามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการรณรงค์การรู้หนังสือ เพราะรัฐบาลพม่ามีเป้าหมายให้สมาชิกทั้งสององค์กรเหล่านี้ได้พัฒนาความรู้เพิ่มขึ้น อีกทั้งสร้างแนวร่วมเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐบาล

รัฐบาลพม่าเห็นว่าถ้าสามารถพัฒนาเกษตรกรและกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ซึ่งไม่รู้หนังสือให้กลับมารู้หนังสือ สามารถอ่าน เขียนหนังสือได้ อันจะทำให้เกิดประโยชน์ด้วยกันทั้งต่อภาครัฐและประชาชน กล่าวคือ เมื่อรัฐมีประชาชนในประเทศที่มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของพม่าตลอดจนเป็นการระดมพลชนให้สนับสนุนฝ่ายรัฐบาล นอกจากนี้โครงการรณรงค์การรู้หนังสือเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่สำคัญในกระบวนการสร้างความเป็นพม่าให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆผ่านการใช้ภาษาพม่าที่ใช้สอน โดยรัฐต้องการพยายามครอบงำความเป็นพม่าให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ ชาวมอญ ไทใหญ่ และกะเหรี่ยงที่เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้ภาษาพม่า

การณรงคการรู้หนังสือยังเป็นโครงการเพื่อการปลูกฝังศีลธรรมอันดีของระบอบสังคมนิยม โดยโครงการณรงคได้ดำเนินไปในลักษณะอาสาสมัครที่ออกไปทำงานช่วยสังคมในพื้นที่ต่างๆของประเทศ ซึ่งนำมาจากนักเรียนชั้นมัธยมนักศึกษาทั้งในระดับอุดมศึกษาครู อาจารย์เข้ามาเป็นครูอาสาสมัคร ส่งไปสอนหนังสือยังพื้นที่ต่างๆในช่วงปิดภาคเรียนเพื่อเป็นการปลูกฝังนักเรียนให้เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ต่อตนเอง โดยเป็นกิจกรรมที่ประเทศสังคมนิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย ครูอาสาสมัครเหล่านี้ดำเนินงานโดยเดินทางไปอาศัยอยู่กับชาวบ้านในชุมชนซึ่งได้ลงพื้นที่อย่างใกล้ชิด คอยช่วยเหลืองานของชาวบ้าน เพื่อสร้างความผูกพันที่ดีในการอำนวยความสะดวกต่อการจัดสอนหนังสือให้แก่ชาวบ้าน อีกทั้งทำการศึกษาดูงานจัดทำเป็นข้อมูลส่งไปยังคณะกรรมการกลางของโครงการฯ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ด้านเศรษฐกิจมีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการณรงคการรู้หนังสือ เนื่องจากภายหลังการทำรัฐประหาร ค.ศ. 1962 รัฐบาลนายพลเนวินได้ดำเนินนโยบายเป็นกลางอย่างโดดเดี่ยว โดยลดการติดต่อและบทบาทความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจจากภายนอกประเทศ ดังจะเห็นได้จากอัตราการค้าระหว่างประเทศของพม่าทั้งการส่งออกและการนำเข้าเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศในทศวรรษที่ 1950 มีอัตราร้อยละ 40 กลับลดลงมาอยู่ที่ร้อยละ 26 ในระหว่างทศวรรษที่ 1960 – 1970 และลดลงมาอยู่ที่อัตราร้อยละ 13 ในระหว่าง ค.ศ. 1970 – 1977 ซึ่งเป็นอัตราที่ต่ำสุดของประเทศที่กำลังพัฒนา² ดังนั้นรัฐบาลพม่าจึงไม่มีทางเลือกนอกจากการหันกลับไปพึ่งเศรษฐกิจของตนเองภายในประเทศ กล่าวคือ รัฐบาลพม่าต้องพึ่งพาการผลิตเครื่องอุปโภคและบริโภคภายในประเทศเป็นหลัก แล้วเพิ่มผลผลิตทั้งด้านเกษตรกรรมและด้านอุตสาหกรรม เพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภคภายในประเทศ ถ้าหากชาวพม่าส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือย่อมเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศพม่าได้ ดังนั้นรัฐบาลพม่าจึงได้มีการจัดโครงการณรงคการรู้หนังสือ เพื่อส่งเสริมให้ชาวพม่ามีความรู้ และกระตุ้นให้เกิดความสนใจในอาชีพของตน แล้วทำให้เกิดความชำนาญในการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยได้ เนื่องจากเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้เป็น

²โรเบิร์ต เอช ,เทย์เลอร์. (2550). เล่มเดิม. หน้า 420.

ปัจจัยในการเพิ่มผลิตผล³ ดังนั้นด้านเศรษฐกิจ จึงเป็นปัจจัยสำคัญ เนื่องจากพม่าได้มีนโยบายด้านเศรษฐกิจในลักษณะพึ่งพิงการอุปโภค บริโภค จากผลผลิตภายในประเทศ มากกว่าการพึ่งพาภายนอกประเทศ ตลอดจนรัฐบาลต้องการลดการนำเข้าสินค้า ต่างประเทศ รัฐบาลจึงพยายามให้ชาวพม่ารู้หนังสือเพิ่มขึ้น เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาตนเอง ในการรู้จักใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ซึ่งเป็นส่วนทำให้เกิดการเพิ่มผลผลิตและส่งผลไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจของพม่าให้ดีขึ้นต่อไป

ส่วนการพัฒนามนุษย์ โครงการรณรงค์การรู้หนังสือมีวัตถุประสงค์ในลักษณะการเพิ่มขึ้นด้านปริมาณ ซึ่งดูจากจำนวนนักเรียน จำนวนโรงเรียน และจำนวนครูที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามรัฐบาลนายพลเนวินได้อ้างถึงปัญหาการจัดการศึกษาก่อนยุคตนว่าไม่เพียงพอ ต่อความต้องการและเป็นเหตุให้ชาวพม่าไม่รู้หนังสือ รัฐบาลพม่าจึงจำเป็นต้องจัดการศึกษาเพื่อให้ชาวพม่ากลุ่มดังกล่าวได้รับโอกาสทางการศึกษา และต้องการให้รู้หนังสือ ดังนั้นรัฐบาลพม่าจึงได้จัดตั้งโครงการรณรงค์การรู้หนังสือขึ้น ผ่านการดำเนินงาน โดยคณะกรรมการกลางโครงการรณรงค์การรู้หนังสือ

จากปัจจัยทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและการพัฒนามนุษย์ดังกล่าว ทำให้มีการผลักดันไปสู่การจัดตั้งโครงการรณรงค์การรู้หนังสือขึ้น อีกทั้งรัฐบาลนายพลเนวินได้พบ ปัญหาการไม่รู้หนังสือของชาวพม่าอยู่ถึงร้อยละ 30 หรือประมาณ 9,000,000 คน จากจำนวนประชากรพม่าทั้งหมดทั้งในเขตเมืองและชนบท ซึ่งส่วนใหญ่มีอายุ 15 – 55 ปี และ ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม และผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม⁴ โดยการรณรงค์ การรู้หนังสือเริ่มต้นขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1962 ที่สภาปฏิวัติของนายพลเนวินได้ทำ การจัดประชุมเกี่ยวกับการรณรงค์การรู้หนังสือแห่งชาติ⁵ ซึ่งรัฐสนับสนุนการรณรงค์การรู้ หนังสืออย่างเป็นทางการ แต่โครงการรณรงค์การรู้หนังสือนี้ได้เริ่มดำเนินงานจริงในค.ศ. 1964 ซึ่งเป็นช่วงการทดลองนำร่อง ดำเนินการในช่วงเวลาปิดภาคเรียนฤดูร้อน รัฐบาลได้ จัดให้ครูอาสาสมัครที่มาจากสถาบันฝึกหัดครูร่างกุ้งได้เดินทางเข้าไปสังเกตการณ์ใน

³U Thaung Tut. (1981). *The national literacy campaign of BURMA : a case study*. p. 2.

⁴U Thaung Tut. (1981). *op. cit.* p. 1.

⁵โรเบิร์ต เอช ,เทย์เลอร์. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 416.

เมืองมิตติลา (Meiktila) เขตภาคกลางของพม่า และดำเนินการศึกษาต่อเนื่องจนถึงใน ค.ศ. 1965 ซึ่งเป็นครูอาสาสมัครที่มาจากสถาบันการศึกษา สถาบันฝึกหัดครู และวิทยาลัยฝึกหัดครู จำนวน 2,304 คน เข้าไปศึกษาภาคสนามอีกครั้ง การเข้าไปของกลุ่มอาสาสมัครใน ค.ศ. 1964 -1965 เพื่อทำการศึกษาสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ความต้องการของชาวชนบท ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานการรณรงค์การรู้หนังสือ⁶ จากแผนดำเนินการดังกล่าวทำให้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลพม่า ในการจัดทำกรรณรงค์การรู้หนังสือให้เป็นระบบ โดยดูจากการวางแผนงาน การทำการศึกษาดูงานก่อนปฏิบัติงานจริง เพื่อให้การดำเนินงานการรณรงค์มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การศึกษา ดูงานและการวางแผนงานการดำเนินงานนี้ ทำให้เกิดการจัดโครงสร้างการทำงานของโครงการรณรงค์การรู้หนังสือ รัฐบาลพม่าได้ตั้งคณะกรรมการกลางการรู้หนังสือ (Central Literacy Committee) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดำเนินงานการรณรงค์รู้หนังสือตามพื้นที่ต่างๆ ของพม่า

คณะกรรมการกลางการรู้หนังสือเป็นศูนย์กลางในการกำหนดนโยบายและแผนงานต่างๆ ผ่านคณะกรรมการ 3 ฝ่าย คือ คณะกรรมการการบริหารองค์กร (Organizing Sub Committee) คณะกรรมการการสร้างลักษณะนิสัยการอ่าน และห้องสมุดเคลื่อนที่ (Reading Habits and Library Movement Sub Committee) และคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรและตำราเรียน (Curriculum Development and Textbook Sub Committee)⁷ โดยคณะกรรมการการบริหารองค์กร และคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรและตำราเรียนจัดส่งคณะกรรมการย่อยเพื่อไปดำเนินงานตามเขตการปกครองต่างๆ ทั้ง รัฐ / เขตการปกครอง จังหวัด ตำบล และหมู่บ้าน

คณะกรรมการกลางการรู้หนังสือเป็นหน่วยงานที่สร้างนโยบายและกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมการรู้หนังสือ โดยการดำเนินงานในลักษณะการจัดอาสาสมัคร ซึ่งคัดเลือกจากครูและนักเรียนต่างให้มีส่วนร่วมเป็นครูอาสาสมัคร ซึ่งได้จัดส่งไปสอนให้กับชาวชนบทในพื้นที่ต่างๆ ในปี ค.ศ. 1966 – 1968 คณะกรรมการกลางการเรียนรู้หนังสือพยายามขยายศูนย์การเรียนให้ทั่วประเทศ ในช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อน อย่างไรก็ตามก็ได้พบปัญหา เนื่องมาจากมีการเปิดศูนย์การเรียนมากเกินไปที่คณะกรรมการกลางจะเข้าไป

⁶U Thaung Tut. (1981). *op. cit.* pp. 5 - 6.

⁷U Thaung Tut. (1981). *op. cit.* p. 35.

ควบคุมหรือดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพได้ ตลอดจนการที่โครงการรณรงค์การรู้หนังสือสามารถจัดได้เพียงในช่วงปิดภาคเรียนของนักเรียนและครูที่เป็นครูอาสาสมัคร ทำให้การเรียนของผู้เข้าร่วมกิจกรรมขาดความต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อกลุ่มที่เพิ่งรู้หนังสือ หรือกลุ่มกำลังจะรู้หนังสือ

ใน ค.ศ. 1969 คณะกรรมการกลางการรู้หนังสือจึงได้มีการแก้ไขการดำเนินงานใหม่จากการที่ต้องขยายให้ทั่วประเทศ ไปเป็นการกำหนดพื้นที่เฉพาะ เพื่อจัดส่งครูอาสาสมัครเข้าไปสอนให้จนกว่าคนที่เข้าร่วมเรียนจะรู้หนังสือทั้งหมด และค่อยทำการขยายโครงการขยายออกไปยังพื้นที่ต่างๆ การพิจารณาถึงการกำหนดพื้นที่ เพื่อดำเนินโครงการรณรงค์นั้นจะต้องเป็นพื้นที่ที่สะดวกในการติดต่อและการเดินทางเข้าไป พื้นที่นั้นต้องมีจำนวนกลุ่มเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานที่ไม่รู้หนังสืออยู่เป็นจำนวนมาก ตลอดจนสิ่งที่สำคัญ คือ พื้นที่นั้นต้องมีความปลอดภัย⁸ เนื่องจากในบางพื้นที่ของรัฐ ยังอยู่ภายใต้การปกครองของกลุ่มกองกำลังชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ทำการต่อต้านรัฐบาลพม่า เช่น กลุ่มกะเหรี่ยงไทใหญ่ และกลุ่มมอญ เป็นต้น

ก่อนการปฏิบัติการสอนของครูอาสาสมัคร ครูอาสาสมัครเหล่านี้ต้องรับการฝึกอบรมก่อนเป็นเวลา 2 สัปดาห์ จากคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรและตำราเรียน เพื่อได้เรียนรู้ในเรื่องจิตวิทยาต่างๆของผู้ใหญ่ที่เป็นผู้เรียน วิธีการสอน การจัดการสอน รวมไปถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของครูอาสาสมัครที่ลงไปทำการสอนยังพื้นที่ต่างๆ⁹ ครูอาสาสมัครต้องดำเนินการสอนอย่างยืดหยุ่นทั้งในด้านเวลา ที่เป็นช่วงเวลาว่างจากการทำงานของกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมและด้านสถานที่ ซึ่งจะไม่ได้กำหนดสถานที่สอนไว้เฉพาะ แต่เป็นการจัดสถานที่สอนตามอัธยาศัย เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น ได้ต้นไม้ใกล้พื้นที่ทำการเกษตรหรือในโรงงานที่ผู้เข้าร่วมทำงานอยู่ การจัดการสอนอาจเป็นการสอนแบบรายบุคคลและแบบกลุ่มขึ้นอยู่กับบทกลางระหว่างกลุ่มครูอาสาสมัครและกลุ่มผู้เข้าเรียน ขณะเดียวกันครูอาสาสมัครเหล่านี้ต้องอาศัยอยู่กับชาวบ้านอย่างใกล้ชิด

⁸National Institute of Multimedia Education. (n.d.). *ASIA and the PACIFIC: A Survey of Distance Education 1992*. p. 54.

⁹*Ibid.* p. 57.

เพื่อคอยช่วยเหลืองานต่างๆ ทั้งงานในบ้าน และงานเก็บเกี่ยวผลผลิตต่างๆ พร้อมไปกับการสอนหนังสือ

การวางแผนและการสอนในโครงการรณรงค์การรู้หนังสือ คณะกรรมการกลางจัดทำแผนการสอนให้ครูอาสาสมัครนำไปใช้สอนให้ผู้เข้าเรียน โดยคณะกรรมการกลางมีจุดประสงค์ให้ผู้เข้าเรียนได้รับความรู้ทั้งภาษาพม่า และความรู้ทางด้านอาชีพต่างๆ ในช่วงแรกครูอาสาสมัครทำการสอนให้ผู้เข้าเรียนรู้หนังสือใช้เวลาประมาณ 100 ชั่วโมง ทั้งโดยสอนการอ่าน (ร้อยละ 48) การเขียน (ร้อยละ 38) และการคิดเลข (ร้อยละ 14) และเมื่อผู้เข้าเรียนเหล่านี้รู้หนังสือ ก็จะได้มีโอกาสในการศึกษาในเรื่องที่ตนเองสนใจ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นเนื้อหา ด้านสังคม ร้อยละ 25 เนื้อหาการผลิตต่างๆ ร้อยละ 20 ด้านสุศึกษา ร้อยละ 16.7 ด้านปฏิบัติธรรม ร้อยละ 16.7 ด้านธรรมชาติศึกษา ร้อยละ 13.3 และด้านศาสนา ร้อยละ 8.3^{10*}

ในค.ศ. 1973 องค์การยูเนสโกมอบรางวัล “มุฮัมหมัด เรซา ปาเลวี” (Mohamed Reza Pahlavi prize) ให้แก่พม่าในเรื่องการจัดดำเนินการรณรงค์การรู้หนังสือ ในการจัดกิจกรรมมวลชนเพื่อการศึกษา จนกระทั่งใน ช่วงค.ศ.1988 ก่อนการประท้วงครั้งใหญ่ในพม่า การรณรงค์การรู้หนังสือของพม่าได้ขยายไปในระดับจังหวัด (Township) 247 แห่งจากทั้งหมด 318 แห่งทั่วประเทศ โดยใช้ครูอาสาสมัครทำงานประมาณ 880,000 คน จนกระทั่งสามารถทำให้ชาวพม่ารู้หนังสือถึง 2,410,979 คน¹¹ ซึ่งถือว่าการดำเนินการรณรงค์สำหรับรัฐบาลพม่าถือว่าประสบความสำเร็จ ที่กระจายการศึกษาให้ชาวพม่าอย่างทั่วถึง เพื่อทำให้ประชาชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาล แก้ไขปัญหาความแตกแยกของกลุ่มชาติพันธุ์

¹⁰U Thaung Tut. (1981). *op. cit.* p. 45.

* เนื้อหาต่างๆเหล่านี้ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจากคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรและตำราเรียน ซึ่งปรับใช้ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวชนบทของพม่า เพื่อกระตุ้นนักเรียนให้มีความสนใจในการเข้าร่วมโครงการรณรงค์การรู้หนังสือ

¹¹เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. (2533?). *เล่มเดิม*. หน้า 65.

การศึกษาในวัด

วัดเคยเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของพม่า จนกระทั่งเมื่ออังกฤษเข้ามาเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาเป็นแบบสมัยใหม่ ทำให้ความนิยมของชาวพม่าในการส่งบุตรหลานของตนเข้าไปเรียนกับพระสงฆ์ในวัดลดลง อีกทั้งพระสงฆ์ไม่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของพม่า โดยไม่อาจสอนวิชาความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สภาพการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนพระสงฆ์ไม่ยอมให้ความร่วมมือกับอังกฤษด้านการศึกษา การศึกษาในวัดของพม่าจึงค่อยลดจำนวนลง

การลดลงของจำนวนวัดและพระสงฆ์ในเรื่องการจัดการศึกษา ซึ่งมีผลจากการที่อังกฤษเร่งให้มีการจัดตั้งโรงเรียนซึ่งเป็นตัวแทนของการศึกษาแบบใหม่แก่ชาวพม่า ทำให้โรงเรียนมีการเพิ่มจำนวนมาแทนที่การศึกษาของวัด จนกระทั่งวัดไม่ได้เป็นสถานที่จัดการศึกษาอย่างเป็นทางการอีกต่อไปภายหลังที่พม่าได้รับเอกราช ใน ค.ศ. 1962 เมื่อสภาปฏิวัติของนายพลเนวินเข้ามาปกครองพม่าในระบอบสังคมนิยม ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับแนวคิดของมาร์กซ์ที่มีการต่อต้านและลบลบบาทสถาบันศาสนา แต่ในกรณีเรื่องศาสนาของพม่า สภาปฏิวัติของนายพลเนวินได้มีการดำเนินนโยบายด้านศาสนาเป็นไปอย่างประนีประนอม โดยดูพื้นฐานทางวัฒนธรรมและศาสนาของพม่าเป็นสำคัญ¹² ซึ่งการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมพม่า เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เรียกว่า สังคมนิยมแบบพม่า

สภาปฏิวัติของนายพลเนวินไม่ได้มีนโยบายต่อต้านศาสนาตามแบบสหภาพโซเวียต และสภาปฏิวัติยังรับรองว่าชาวพม่ามีสิทธิในการนับถือศาสนาและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้¹³ อย่างไรก็ตามในส่วนงานด้านการศึกษา สภาปฏิวัติไม่ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดกลับมาเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษา ถึงแม้ว่าสภาปฏิวัติมีความตั้งใจที่จะทำการขยายการศึกษาในทั่วถึงประชาชนทั่วประเทศ*

¹² นริติ เศรษฐบุตร. (2528). เล่มเดิม. หน้า 25.

¹³ แหล่งเดิม. หน้า 26.

* ในสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เริ่มจัดตั้งโรงเรียนให้กับประชาชน วัดจึงมีส่วนร่วมในการให้การศึกษาโดยรัฐจะเป็นฝ่ายให้การสนับสนุน โปรดดู วุฒิชัย มูลศิลป์. (2546). การปฏิรูปการศึกษาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 77 - 81.

สาเหตุจากการที่สถาปนาปฏิวัติของนายพลเนวินไม่ต้องการให้วัดกลับมาเป็นสถานศึกษาอย่างเป็นทางการนั้นมาจากสาเหตุหลายประการ ประการแรกผู้วิจัยสันนิษฐานว่านายพลเนวินอาจได้รับแนวคิดจากนายพลองซานที่ไม่เห็นด้วยกับพระสงฆ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับทางโลก (การเมือง)¹⁴ ประการที่สอง เนื่องจากการประกาศในวิถีทางของพม่าสู่ลัทธิสังคมนิยม ค.ศ. 1962 ทำให้เห็นว่าการศึกษาที่รัฐกำลังขยายนั้น ได้กำหนดการสอนศีลธรรมโดยผ่านแบบเรียนที่มีการสอนถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา โดยมีต้องอาศัยพระสงฆ์ให้เข้ามามีส่วนในการศึกษา** และประการที่สาม เป็นความต่อเนื่องจากสาเหตุที่สอง โดยสถาปนาปฏิวัติไม่ต้องการให้วัดกลับมามีส่วนร่วม เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนที่อาจทำให้มีเสถียรภาพมั่นคงจนกระทั่งสามารถท้าทายอำนาจรัฐได้

สาเหตุทั้งสามข้อที่กล่าวมานี้ สถาปนาปฏิวัติของนายพลเนวินตระหนักถึงความมีเสถียรภาพของวัดและพระสงฆ์ ซึ่งถ้าวัดและพระสงฆ์กลับมาจะมีบทบาททางการศึกษาเหมือนยุคจารีต อาจส่งผลกระทบต่ออำนาจการปกครองของสถาปนาปฏิวัติ เนื่องจากวัดและพระสงฆ์ในพมามีบทบาทเกี่ยวข้องกับทางด้านการเมืองมาอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 พม่าภายใต้การปกครองของอังกฤษได้มีพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดตั้งยุวพุทธสมาคม และทำการต่อต้านรัฐบาลอังกฤษ เช่น การต่อต้านชาวอังกฤษไม่ให้สวมรองเท้าเข้าวัดใน ค.ศ. 1918 จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงพลังประชาชนที่อาจต่อต้านรัฐได้ โดยแนวคิดนี้ตรงกับโรเบิร์ต เอช เทย์เลอร์ ที่ให้ความเห็นว่าสถาบันพุทธศาสนาในพม่าเป็นสถาบันคู่ขนานของรัฐตลอดสมัยก่อนตกเป็นอาณานิคมมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน คือความเชื่อในพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ ซึ่งถ้าเมื่อใดที่รัฐอ่อนแอสถาบันนี้ก็อยู่ในฐานะที่ท้าทายอำนาจรัฐทันที ทั้งนี้เพราะสถาบันศาสนา หรือวัดนี้มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากกว่ารัฐ¹⁵ เพราะพระสงฆ์อาจชักจูงและเปลี่ยนแปลงทัศนคติชาว

¹⁴ ญาณิ มาลัยเจริญ. (2540). *บทบาทและความคิดทางการเมืองขององซานกับขบวนการเรียกร้องเอกราชของพม่า ค.ศ. 1935-1947*. หน้า 66.

** แนวคิดนี้ผู้วิจัยได้รับจากคุณธนาภา เดชพาวุฒิกุล ระหว่างการสนทนาวิชาการแบบไม่เป็นทางการ ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹⁵ โรเบิร์ต เอช , เทย์เลอร์. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 22.

พม่าได้ง่ายในการทำลายอำนาจรัฐ* ดังนั้นรัฐจะต้องดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อทำการควบคุมสถาบันศาสนาให้ได้

รัฐบาลนายพลเนวินได้ควบคุมพระสงฆ์อย่างเข้มงวด เพื่อให้พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นเพียงเสมือนผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น รัฐได้ออกกฎหมายบังคับให้พระสงฆ์ต้องไปลงทะเบียน รายงานตัวและอยู่ในข้อจำกัดตามที่รัฐกำหนด¹⁶ อีกทั้งไม่ส่งเสริมการศึกษาในวัดแบบทางการอีกต่อไป อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ารัฐบาลไม่ได้มีการสนับสนุนให้วัดกลับมาจัดการศึกษาแบบทางการ แต่รัฐบาลก็ยังอนุญาตให้วัดสามารถจัดการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการหรือการศึกษานอกระบบไว้รองรับชาวพม่าจำนวนหนึ่ง จากข้อมูลถึงแม้ในงานวิจัยนี้ไม่สามารถหาข้อมูลจำนวนวัดกับจำนวนนักเรียนที่เรียนในวัดยุคนายพลเนวินได้ ค.ศ. 1962 – 1988 แต่จากตารางข้อมูลนี้จะแสดงให้เห็นว่าวัดยังคงมีบทบาทให้การศึกษาแก่ชาวพม่าอยู่ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 5 จำนวนวัดที่จัดสอนหนังสือและจำนวนนักเรียนในพม่า

สถานที่	1995 -1996		1997 - 1998	
	โรงเรียน	นักเรียน	โรงเรียน	นักเรียน
วัดที่เป็นโรงเรียน (ประถมศึกษา)	1,507	83,375	1,556	93,001

ที่มา: ดัดแปลงจาก Then Lwin. (2000). *Education in Burma (1945-1999)*. (online).

*ในช่วงเดือนกันยายน ค.ศ. 2007 พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนทำการประท้วงรัฐบาลพม่า เนื่องจากการประกาศขึ้นราคาน้ำมันเชื้อเพลิง

¹⁶เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. (2536). *เล่มเดิม*. หน้า 278.

เด็กที่เข้ารับการศึกษากับพระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน ซึ่งผู้ปกครองไม่สามารถจ่ายค่าเล่าเรียน และจ่ายค่าอุปกรณ์การศึกษาได้ ผู้ปกครองจำเป็นต้องส่งบุตรหลานมาให้อาศัยอยู่กับพระสงฆ์¹⁷ พร้อมกับให้พระสงฆ์ทำการสอนหนังสือให้เด็ก ที่เน้นการอ่าน เขียน (ภาษาพม่า) และการคำนวณ¹⁸

ดังนั้นการจัดการศึกษานอกระบบในพม่าทั้งโครงการรณรงค์การรู้หนังสือกับการศึกษาในวัดที่ทำการสอนโดยพระสงฆ์ จึงมีบทบาทสำคัญต่อการให้การศึกษาแก่ประชาชนของประเทศพม่าโดยเฉพาะกับผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือในโรงเรียน

อย่างไรก็ตามนโยบายการศึกษาไม่ประสบความสำเร็จ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ต่อต้านของประชาชน และกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่ต่อต้านรัฐบาลพม่าอย่างต่อเนื่อง ในยุครัฐบาลนายพลเนวิน ตลอดจนด้านเศรษฐกิจที่เห็นได้ว่าตอนปลายของยุครัฐบาลนายพลเนวิน พม่าอยู่ในสถานภาพเป็นประเทศยากจนที่สุดประเทศหนึ่ง การจัดการศึกษาของพมานอกระบบในยุครัฐบาลนายพลเนวินยังคงดำเนินต่อมาจนกระทั่งค.ศ. 1988 เนื่องจากเกิดมีเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงครั้งใหญ่ของชาวพม่า ทำให้นายพลเนวินประกาศลาออกจากตำแหน่งผู้นำสูงสุด แต่เหตุการณ์ต่อต้านของประชาชนยังดำเนินการต่อไป นายพลชอหม่องจึงทำรัฐประหารยึดอำนาจ และทำการรักษาสถานการณ์บริหารประเทศ ซึ่งการเข้ามามีอำนาจของนายพลชอหม่องเป็นการยุติบทบาทด้านการเมือง และการดำเนินงานด้านต่างๆของนายพลเนวิน

¹⁷สัมภาษณ์ ชู นามสมมติ. (2551, 8 มิถุนายน) ชาวพม่า สัมภาษณ์โดยวัฒนพงศ์ วรคุณ วิศิษฐ์ ที่กรุงเทพมหานคร.

¹⁸Then Lwin. (2000). *op. cit.* (online).

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

เกียรติชัย พงษ์พานิชย์. (2533). *สภาพการศึกษาพื้นฐานของพม่า*. กรุงเทพฯ: พินเณศ
พรินต์.

เกียรติชัย พงษ์พานิชย์. (2536). *พม่าผ่าเมือง*. กรุงเทพฯ: มติชน.

นรนิติ เศรษฐบุตร. (2528). *ทหารกับสังคมนิยมในพม่า*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิพัฒน์ พสุธารชาติ. (2549). *รัฐกับศาสนา: บทความว่าด้วยอาณาจักรและเสรีภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: พิมพ์สยาม.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2546). *การปฏิรูปการศึกษาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ:

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.

หม่องทินอ่อง. (2548). *ประวัติศาสตร์พม่า* (เพ็ชรี สุมิตร, ผู้แปล; พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เทย์เลอร์, โรเบิร์ต เอช. (2550). *รัฐในพม่า* (พรรณงาม เก้าธรรมสาร, สดใส ชันติวงษ์, &
ศศิธร รัชนี้ ณ อยู่ธยา, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์.

วิทยานิพนธ์

ญาณี มัลลย์เจริญ. (2540). *บทบาทและความคิดทางการเมืองขององชานกับขบวนการ
เรียกร้องเอกราชของพม่า ค.ศ. 1935–1947* (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาประวัติศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธนาภช เดชพาวุฒิกุล. (2550). *การศึกษาการพรรณนาเรื่องชาติพันธุ์ในงานประวัติศาสตร์
พม่าที่เขียนโดยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ ค.ศ. 1880–1950* (สารนิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชีย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ.

หนังสือต่างประเทศ

National Institute of Multimedia Education. (n.d.). *Asia and the Pacific: A survey of distance education 1992*. Japan.

U Thaung Tut. (1981). *The national literacy campaign of Burma: A case study*. UNESCO Regional Office for Education in Asia and the Pacific.

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

Lwin, T. (2000). *Education in Burma (1945–1999)* (2nd ed.). Retrieved November 15, 2006, from [http://www.lbiblio.org/obl/Docc/Education%20in%20Burma%20\(1945-1999\).htm](http://www.lbiblio.org/obl/Docc/Education%20in%20Burma%20(1945-1999).htm)

Lwin, T. (2002). Issues surrounding curriculum development in the ethnic nationality areas of Burma. *Burma Studies Conference*, Gothenburg, Sweden, September 21–25, 2002. Retrieved July 21, 2008, from http://www.irrawaddy.org/article.php?art_id=8094

The Burmese Way to Socialism. (2008). Retrieved July 19, 2008, from http://www.burmalibrary.org/docs/The_Burmese_Way_to_Socialism.htm

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ชู (นามสมมติ). (2551, 8 มิถุนายน). สัมภาษณ์. สัมภาษณ์โดย วัฒนพงศ์ วรคุณวิศิษฐ์, กรุงเทพมหานคร.

กาเมลันเซอกาเตน : การแบ่งดินแดนและดนตรีมรดก

ราชสำนักมะตะรัมหลังสนธิสัญญากียันตี ค.ศ. 1755

สุรศักดิ์ จํานงค์สาร¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกาเมลันเซอกาเตน (Gamelan Sekaten) ที่ใช้บรรเลงในงานเมาลิดนบี (Mawlid al-Nabi) หรือประเพณีเซอกาเตน (Sekaten) กับการแบ่งอำนาจทางการเมืองและการจัดสรรมรดกทางวัฒนธรรมของอาณาจักรมะตะรัมภายหลังสนธิสัญญากียันตี ค.ศ. 1755 โดยใช้แนวทางการศึกษาทางประวัติศาสตร์จากเอกสาร งานวิชาการ แผนที่ และข้อมูลของราชสำนักสุระการ์ตาและยอกยาคารตา ว่าด้วยสถานะของกาเมลันเซอกาเตนในฐานะเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ของราชสำนัก ซึ่งใช้บรรเลงในประเพณีเซอกาเตนเพื่อเฉลิมฉลองงานเมาลิดนบี ที่มีผลมาจากความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งนำไปสู่การแบ่งอาณาจักรมะตะรัม ตลอดจนลักษณะการจัดสรรดินแดน ประชากร และผลประโยชน์ระหว่างราชสำนักทั้งสอง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าสนธิสัญญากียันตีมิได้ก่อให้เกิดเพียงการแบ่งดินแดนและราชอำนาจเท่านั้น หากยังนำไปสู่การแบ่งเครื่องดนตรีในวงกาเมลันเซอกาเตนคู่เก่าดั้งเดิมออกเป็น 2 ส่วนด้วย โดยราชสำนักสุระการ์ตา (Surakarta) ได้รับวงกาเมลันเซอกาเตน ชื่อ กุนตูร์ ซารี (Guntur Sari) และราชสำนักยอกยาคารตา (Yogyakarta) ได้รับวงกาเมลันเซอกาเตน ชื่อ กุนตูร์ มาดู (Guntur Madu) ต่อมาแต่ละราชสำนักได้สร้างวงกาเมลันอีกชุดหนึ่งขึ้น เพื่อให้สามารถประกอบพิธีตามรูปแบบประเพณีเดิมได้อย่างสมบูรณ์ กระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากาเมลันเซอกาเตนมิได้มีความหมายเฉพาะในฐานะเครื่องดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นเครื่องหมายแห่งความชอบธรรมของผู้ปกครอง เป็นมรดกร่วมของมะตะรัม และเป็นกลไกที่แต่ละราชสำนักใช้สร้างความชอบธรรมในฐานะผู้ปกครองต่อเนื่องจากอาณาจักรมะตะรัมควบคู่กับการนิยามอัตลักษณ์ของตนภายใต้ระเบียบการเมืองใหม่

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ จํานงค์สาร อาจารย์ประจำภาควิชาดุริยางคศาสตร์ไทยและเอเชีย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำสำคัญ: กาเมลันเซอกาเตน; สนธิสัญญาเกียตันตี; มะตะรัม; สุระการ์ตา; ยอกยาคารตา; ดนตรีราชสำนักชวา

บทนำ

เนื่องในวาระอายุวัฒนมงคล 80 ปีของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พลับพลึง คงชนะ ในพุทธศักราช 2569 ผู้เขียนขอขอบบพทความวิชาการฉบับนี้ ที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์พหุวัฒนธรรมของดนตรีท้องถิ่นเกี่ยวกับ“กาเมลันเซอกาเตน” ของเมืองสุระการ์ตา หรือโซโล และเมืองยอกยาคารตา ในประเทศอินโดนีเซีย เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความเคารพและความกตัญญู โดยอนุสนธิถึงคุณูปการของอาจารย์ผู้เป็นธุระจัดหาทุนการศึกษาจากกระทรวงการต่างประเทศ และสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เขียนได้เดินทางไปศึกษาดนตรีอินโดนีเซีย โดยเฉพาะดนตรีชวา เมื่อพุทธศักราช 2543 ด้วยความเมตตา การสนับสนุนในครั้งนั้นและต่อมา เส้นทางแสวงหาความรู้ด้านดนตรีชวาของผู้เขียน ขณะที่ยังเป็นอาจารย์ใหม่จึงเริ่มต้นขึ้นโดยอาศัยประวัติศาสตร์เป็นเข็มทิศนำไปสู่การศึกษาภาคสนามด้านดนตรีกาเมลันชวาอย่างจริงจังในเวลาต่อมา

“กาเมลันเซอกาเตน” (Gamelan Sekaten) เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงในเทศกาลเมาลิดนบี (Mawlid al-Nabi) หรือเทศกาลเซอกาเตน (Sekaten) ในภาษาชวา ซึ่งเป็นงานฉลองวันคล้ายวันประสูติของศาสดามุฮัมมัด เพื่อรำลึกถึงประวัติ คำสอน และคุณธรรมของท่านศาสดา จัดขึ้นที่เมืองสุระการ์ตา (Surakarta) หรือ เมืองโซโล (Solo) และเมืองยอกยาคารตา (Yogyakarta) ซึ่งทั้งสองเมืองนี้เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรมะตะรัม²

² อาณาจักรมะตะรัม บางครั้งเรียกมะตะรัมอิสลาม (Mataram Sultanate) เป็นรัฐมุสลิมบนเกาะชวา ก่อตั้งขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 และรุ่งเรืองสูงสุดในรัชสมัยสุลต่านอาอุง (Sultan Agung) มีศูนย์กลางการปกครองตามลำดับดังนี้ เมืองโกตาเกอเด (Kotagede) บริเวณเมืองยอกยาคารตาในปัจจุบัน เป็นศูนย์กลางแห่งแรกของอาณาจักร และเป็นที่ประทับของสุลต่านอาอุงในช่วงต้นรัชกาล เมื่อขึ้นครองราชย์ ค.ศ. 1613 เมืองการ์ตา (Karta หรือ Kerta) ช่วงปลายรัชสมัยสุลต่านอาอุงที่สิ้นรัชกาลใน ค.ศ. 1645 เมืองเพลเรด (Plered) สมัยอำมาตย์ที่ 1 พระราชโอรสของสุลต่านอาอุง ราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 เมืองการ์โตสุโร หรือ การ์ตาสุรา (Kartasura) สมัยอำมาตย์ที่ 2 ประมาณ ค.ศ. 1680 สุดท้ายย้ายมาที่เมืองสุระการ์ตา (Surakarta) ใน ค.ศ. 1745–1746 ก่อนอาณาจักรถูกแบ่งตามสนธิสัญญาเกียตันตี ค.ศ. 1755 เป็นราชสำนักสุระการ์ตาและราชสำนักยอกยาคารตา

ซึ่งปกครองดินแดนชาวตอนกลางด้วยระบบที่แบ่งพื้นที่ออกเป็นเขตราชธานี เขตหัวเมืองชั้นใน ที่เรียกว่า เนอการาอาุง (Nagara Agung) และเขตหัวเมืองชั้นนอก ที่เรียกว่า มันจาเนอการา (Mancanegara) ต่อมา เมื่อราชสำนักย้ายจากเมืองการ์โตซูโรหรือการ์ตาซูรา (Kartasura) ไปยังเมืองสุระการ์ตา เมื่อปี ค.ศ. 1745 สุระการ์ตาจึงกลายเป็นศูนย์กลางทางการเมืองแห่งใหม่ของมะตะรัม กระทั่งสนธิสัญญากียันตี (Giyanti) ค.ศ. 1755 ที่เป็นข้อตกลงระหว่างปาคุบูโวโนที่ 3 (Pakubuwana III) ที่เป็นเจ้าผู้ครองนครสุระการ์ตา เจ้าชายมังคุบูมี (Pangeran Mangkubumi) และบริษัทการค้าอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ (VOC)³ เพื่อยุติสงครามแย่งชิงราชบัลลังก์อาณาจักรมะตะรัม มีผลให้เกิดการแบ่งอาณาจักรออกเป็นสุระการ์ตาและยอกยาคารตา ต่อมาภายหลังเมื่ออินโดนีเซียได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1945 เมืองสุระการ์ตาหรือโซโลมีฐานะเป็นเมืองหนึ่งในจังหวัดชวากลาง ส่วนยอกยาคารตามีฐานะเป็นเขตปกครองพิเศษเทียบเท่าจังหวัดหนึ่งของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ที่เรียกว่า ดาเอระห์อิสตีเมวายอกยาคารตา (Daerah Istimewa Yogyakarta) ซึ่งยังคงมีการสืบสานความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นราชสำนักกับการปกครองสมัยใหม่ หลังประเทศอินโดนีเซียได้รับเอกราชและมีสถานะเป็นสาธารณรัฐ สุลต่านแห่งยอกยาคารตาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการตามระบบกฎหมายเขตปกครองพิเศษของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

กาเมลันชวา ซึ่งมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการในภาษาชวาว่า การาวิตัน⁴ (Karawitan) เป็นดนตรีของชาวชวา ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศอินโดนีเซีย และเป็นองค์ประกอบทางสังคมที่สำคัญของชาวชวาผู้ยึดถือและปฏิบัติตาม

³ บริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ หรือ VOC (Vereenigde Oostindische Compagnie) เป็นบริษัทการค้าของเนเธอร์แลนด์ ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1602 โดยได้รับอำนาจจากรัฐบาลให้ทำการค้า ทำสงคราม ทำสนธิสัญญา และปกครองดินแดนในเอเชีย ดังนั้น VOC จึงมีบทบาทสำคัญในการแทรกแซงการเมืองและขยายอำนาจเหนือราชสำนักต่าง ๆ บนเกาะชวา ก่อนที่บริษัทจะยุติกิจการใน ค.ศ. 1799

⁴ คำว่า “การาวิตัน” (Karawitan) มีที่มาจากคำว่า Rawit ที่แปลว่าศาสตร์แห่งเสียง หรือ ศาสตร์แห่งดนตรีที่มีความประณีต ลุ่มลึกและศักดิ์สิทธิ์

ครรลองประเพณีที่เรียกว่า วัฒนธรรมแบบเกอจาเวน⁵ หรือ Kejawen (Javanese/Javanism) ที่มีรากฐานจากวัฒนธรรมพราหมณ์-พุทธ⁶ และผสมผสานกับวัฒนธรรมอิสลามที่เผยแพร่เข้าภายหลัง ชาวชวามีความผูกพันกับกาเมลันในฐานะเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์โดยเฉพาะกาเมลันเชอกาเตน ที่จะบรรเลงเฉพาะในเทศกาลเมาลิดนบี หรือเทศกาลเชอกาเตน ณ ศาลาดนตรีบริเวณด้านหน้ามัสยิดอาคุงหรือมัสยิดหลวงของราชสำนักสุระการ์ตา ได้แก่ มัสยิดอาคุง เกอราตัน สุระการ์ตา (Masjid Agung Keraton Surakarta) และมัสยิดหลวงของราชสำนักยอกยาคาร์ตา ได้แก่ มัสยิดเกอเด กาสุลตานัน ยอกยาคาร์ตา (Masjid Gedhe Kasultanan Yogyakarta) วงดนตรีดังกล่าวบรรเลงเพื่อรำลึกถึงวันคล้ายวันประสูติของศาสดามุฮัมมัดในเดือนรอปียัลเอาวาล (Rabiul Awal) ตามปฏิทินอิสลาม หรือเดือนมุลุด (Mulud) ตามปฏิทินชวา ประเพณีดังกล่าวจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่พระราชวัง มัสยิด และชุมชนมุสลิมเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งแสดงบทบาทของราชสำนักในการอุปถัมภ์ศาสนาและอ้างประเพณีร่วมกับประชาชนของราชสำนักสุระการ์ตาและราชสำนักยอกยาคาร์ตา ประเพณีการบรรเลงกาเมลันเชอกาเตนสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับศาสนาอิสลาม และอำนาจทางการเมืองของชวาในประเทศอินโดนีเซีย ตั้งแต่สมัยอาณานิคมจนถึงสมัยสาธารณรัฐอินโดนีเซีย (Republic of Indonesia หรือสมัย RI) ส่วนเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงมีสถานะเป็นมรดกศักดิ์สิทธิ์ของราชสำนักหรือ ปูซากา (Pusaka) กาเมลันเชอกาเตนยังมีความพิเศษที่แตกต่างไปจากวงกาเมลันชวาทั่วไป คือ มีเครื่องดนตรีที่มีขนาดใหญ่กว่าเครื่องดนตรีชนิดเดียวกันในวงกาเมลันชวาทั่วไป มีการบรรเลงสองวงเป็นคู่สลับกันตามระเบียบประเพณี

⁵ เกอจาเวน (Kejawen) คือ ระบบความเชื่อและวิถีจิตวิญญาณแบบชวาที่ผสมผสานคติพื้นเมืองชวา ศาสนาฮินดู-พุทธ และศาสนาอิสลาม โดยเน้นความสมดุลระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ

⁶ วัฒนธรรมพราหมณ์-พุทธ หรือ Hindu - Buddha เป็นคำที่คนอินโดนีเซียนิยมเรียกวัฒนธรรมที่หลอมรวมระหว่างความเชื่อและพิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธที่เข้ามาสู่ประเทศอินโดนีเซียก่อนศาสนาอิสลาม ที่รวมเข้ากับความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ (Animism) จนเกิดเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ลงตัว (Syncretism) ที่ส่งผลให้เกิดสถานภาพของกลุ่มคนหรือความเชื่อแบบ เกอจาเวน

ของราชสำนักชาวด้วยกาเมลันสองชุด ได้แก่ กาเมลันชื่อ กุนตุร์ มาดู (Guntur Madu) และ กุนตุร์ ซาริ (Guntur Sari)

กาเมลันเซอกาเตนทั้ง 2 ชุด คือ กุนตุร์ มาดูและกุนตุร์ ซาริ ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นและบรรเลงร่วมกันในเทศกาลเมาลิดนบีมาเป็นเวลายาวนาน ได้มาถึงจุดเปลี่ยนทางการเมืองครั้งสำคัญที่เกิดความขัดแย้งทางการเมืองภายในราชสำนักมะตะรัมจนต้องแยกออกจากกันภายหลังการลงนามในสนธิสัญญากียันตี (Giyanti) ระหว่างปากูบูโวโนที่ 3 (Pakubuwana III) ที่ เป็นเจ้าผู้ครองนครสุระการ์ตา เจ้าชายมังกูบูมี (Pangeran Mangkubumi) ซึ่งต่อมาทรงพระนามว่าสุลต่านฮาเม็งกูบูโวโนที่ 1 (Hamengkubuwono I) แห่งราชสำนักยอกยาคารตา และบริษัทการค้าอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ (VOC) ที่มี นิโกลาส ฮาร์ติงห์ (Nicolaas Hartingh) ผู้แทนพิเศษของ VOC ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียทางการเมือง ทำหน้าที่ร่วมไกล่เกลี่ยความขัดแย้งเรื่องราชอำนาจ จนนำไปสู่การแบ่งอำนาจการปกครองของอาณาจักรมะตะรัมออกเป็น 2 ส่วน ระหว่างราชสำนักสุระการ์ตา กับราชสำนักยอกยาคารตา เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1755 ตรงกับรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยา (ครองราชย์ ค.ศ. 1733-1758) ในครั้งนั้น มิใช่เพียงแผ่นดินชวาเท่านั้นที่ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน หากเครื่องดนตรีกาเมลันเซอกาเตนก็ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยเช่นกัน

วงกาเมลันเซอกาเตนของราชสำนักชวา

กาเมลันเซอกาเตน (Gamelan Sekaten) หรือกาเมลันเซอกาตี (Gamelan Sekati) เป็นกาเมลันชวาประเภทพิเศษที่ใช้บรรเลงในประเพณีเซอกาเตนหรือเมาลิดนบี (Mawlid al-Nabi) ของราชสำนักอิสลามในชวา โดยเฉพาะราชสำนักสุระการ์ตาและราชสำนักยอกยาคารตา เพื่อรำลึกถึงวันประสูติของศาสดามุฮัมมัด ซึ่งตรงกับวันที่ 12 เดือนรอบีอุลอาวาล (Rabiul Awal) ตามปฏิทินอิสลาม หรือเดือนมุลูด (Mulud) ตามปฏิทินชวา โดยในปีนี้ตรงกับวันที่ 25 หรือ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2569 เครื่องดนตรีจะได้รับการอัญเชิญจากภายในพระราชวังแห่แหนไปบรรเลงในศาลาดนตรีหรือปากองงัน (Pagongan) 2 หลัง ได้แก่ ปากองงันเหนือ (Pagongan Lor/Pagongan Utara) และปากองงันใต้ (Pagongan Kidul/Pagongan Selatan) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณลานด้านหน้ามัสยิดอาคุงหรือมัสยิดหลวงของแต่ละราชสำนัก ได้แก่ มัสยิดอาคุง เกอราตัน สุระการ์ตา (Masjid Agung Keraton

Surakarta) ของราชสำนักสุระการ์ตา (Surakarta) และมัสยิดเกอเด กาสุลตานัน ยอกยาคาร์ตา (Masjid Gedhe Kasultanan Yogyakarta) ของราชสำนักยอกยาคาร์ตา (Yogyakarta) การบรรเลงมีขึ้นตั้งแต่วันที่ 5 จนถึงเที่ยงคืนของวันที่ 11 เดือนร่อปฎอเอาวัล ก่อนสิ้นสุดเทศกาลด้วยขบวนแห่ Grebeg Maulud ในเช้าวันที่ 12 เดือนร่อปฎอเอาวัล (Putriditya et al., 2024; Vetter, n.d.)

ภาพที่ 1 ศาลา ตราจุมาส หรือ บังซาล ตราจุมาส (Bangsal Trajumas) สถานที่เก็บรักษาเครื่องดนตรีในวงกาเมลันเซอกาเตน ภายในพระราชวังยอกยาคาร์ตา ในอดีตเป็นศาลาตัดสินคดีความจึงให้ชื่อว่า ตราจุมาส ซึ่งแปลว่า ตาซึ่งทองคำ หรือ ความยุติธรรม
ที่มา: สุรศักดิ์ จำนงค์สาร. 2565

เครื่องดนตรีในวงกาเมลันเซอกาเตนมีลักษณะแตกต่างจากเครื่องดนตรีในวงกาเมลันชวาที่ใช้บรรเลงโดยทั่วไป กล่าวคือ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี เช่น ซารอน⁷ (Saron)

⁷ ซารอนเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีในวงกาเมลันชวามีลักษณะคล้ายระนาดทำด้วยโลหะ มีด้วยกัน 3 ขนาด

และบอนัง⁸ (Bonang) มีขนาดใหญ่ ให้เสียงเข้มแข็งและหนักแน่น (Sumarsam, 1995) ข้อมูลของราชสำนักยกยอการที่ทราบว่า กาเมลันเซอกาเตนสองชุดแรก ได้แก่ กุนตูร์ มาดุก (Guntur Madu) และกุนตูร์ ซาริ (Guntur Sari) สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในรัชสมัยสุลต่านอา กุง (Sultan Agung) ซึ่งครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1613–1645 (Karatun Ngayogyakarta Hadiningrat, 2022) ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แห่งกรุงศรีอยุธยา (ครองราชย์ ค.ศ. 1611-1628) วงดนตรีกาเมลันเซอกาเตนนี้ บางครั้งมีการใช้คำว่า กันเจียง กยาอี (Kanjeng Kyai)⁹ นำหน้าชื่อกาเมลันทั้งสองชุด คำดังกล่าวเป็นชั้นยศหรือคำยกย่อง ที่ใช้ในประเพณีชวามาตั้งแต่อดีตเพื่อแสดงความเคารพสักการะ ชื่อเต็มของกาเมลันทั้งสอง ชุดจึงมักปรากฏอย่างเป็นทางการว่า Kanjeng Kyai Guntur Madu และ Kanjeng Kyai Guntur Sari ประวัติศาสตร์บอกเล่าเกี่ยวกับกาเมลันเซอกาเตนยังเชื่อมโยงกับตำนานของกลุ่มผู้เผยแผ่ศาสนาอิสลามในชาวที่เรียกว่า วาลี ซองอ (Wali Sanga)¹⁰ ในสมัยอาณาจักร เดอมัก (Demak)¹¹ โดยเฉพาะสุนัน กาลิโจโก (Sunan Kalijaga) หนึ่งในวาลี ซองอ ซึ่ง

คือ ซารอน เดอมุง (Saron Demung) ที่เป็นระนาดโลหะขนาดใหญ่ ซารอน (Saron) ที่เป็นระนาดโลหะ ขนาดกลาง และ ซารอน เปอกิง หรือ ซารอน เปอเนอรุส (Saron Panerus/ Saron Peking) ที่เป็น ระนาดโลหะขนาดเล็ก

⁸ โบนันังเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีในวงกาเมลันชวามีลักษณะคล้ายฆ้องใบใหญ่ทำด้วย โลหะวางเป็นแผงขนาดใหญ่ มีด้วยกัน 2 ขนาด คือ โบนันัง บารุง (Bonang Barung) และโบนันัง เปอเนอ รุส (Bonang Panerus)

⁹ Kyai เป็นคำยกย่องในวัฒนธรรมชาวกะบันกับนักปราชญ์ ผู้นำศาสนาอิสลาม บุคคลอาวุโส บุคคลผู้ควรแก่การเคารพ ชื่อวัดสุกดัสสิห์หรือมรดกราชสำนัก มีการสะกดคำหลายแบบ เช่น Kyai, Kiai และ Kyahi ความแตกต่างสำคัญอยู่ที่หลักนิยมในการระบอบสะกด ช่วงเวลา และบริบทความ แตกต่างทางภาษาอินโดนีเซีย ภาษาชวา และการถอดเสียงเป็นโรมัน

10 Wali Sanga หรือ Wali Songo หมายถึง “นักบุญผู้เผยแผ่อิสลามเก้าท่าน” ซึ่งตามชนบช าวเชื่อว่าเป็นกลุ่มนักเผยแผ่ศาสนาอิสลามคนสำคัญบนเกาะชวาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15–16 โดย ประยุตต์ศิลาปะ ดนตรี และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสื่อในการเผยแผ่ศาสนา ทั้งนี้ รายชื่อและเรื่องราวของ บุคคลทั้งเก้าอาจแตกต่างกันตามตำนานและแหล่งข้อมูลแต่ละแห่ง

11 อาณาจักรเดอมัก (Demak Sultanate) เป็นรัฐสุลต่านอิสลามบนเกาะชวา ก่อตั้งขึ้นราว ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 บริเวณชายฝั่งตอนเหนือของชวากลาง และมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ ศาสนาอิสลามภายใต้ความสัมพันธ์กับกลุ่ม Wali Sanga ทั้งนี้ เดอมักมิใช่อาณาจักรอิสลามแห่งแรกของ

ได้รับการกล่าวถึงในประวัติศาสตร์บอกเล่าว่า ใช้เสียงกamelanและหนังตะลุงหรือวายัง กุลิต (Wayang Kulit) เพื่อดึงดูดประชาชนให้เข้ามายังบริเวณมัสยิดและพื้นที่สอนศาสนาอิสลาม อย่างไรก็ตาม เรื่องเล่าดังกล่าวได้กลายเป็นองค์ประกอบของประเพณีการบรรเลงกamelanเซอกาเตนที่มีรูปแบบเฉพาะของราชสำนักชวา มีข้อกำหนดทางศาสนาที่การเฉลิมฉลองมาลิดทุกแห่งต้องปฏิบัติตาม

ภาพที่ 2 วงกamelanเซอกาเตน กันเจิง กยาอี กุนตูร์ มาดู (Kanjeng Kyai/ Kyahi Guntur Madu) เก็บรักษาไว้ที่ บังซาล ตราจูมาส (Bangsal Trajumas) ภายในพระราชวังยอกยาการ์ตา ที่มา: สุรศักดิ์ จำนงค์สาร. 2565

อินโดนีเซียทั้งหมด เพราะรัฐสุลต่านสมุทราปาไซบนเกาะสุมาตราเกิดขึ้นก่อนหน้า แต่เดอมักถือเป็นรัฐอิสลามแห่งแรกและสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองของชวา

ความขัดแย้งทางการเมืองของราชสำนักชวา ก่อนสนธิสัญญาเกียนตี ค.ศ. 1755

ความขัดแย้งทางการเมืองที่นำไปสู่สนธิสัญญาเกียนตี เป็นผลสะสมจากปัญหาการสืบราชอำนาจระหว่างเชื้อพระวงศ์แห่งอาณาจักรมะตะรัม และการขยายอิทธิพลของบริษัทการค้าอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ หรือ VOC ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา VOC เข้าไปมีบทบาทสนับสนุนผู้ชิงราชบัลลังก์ เพื่อแลกกับสิทธิทางการค้า การปกครองดินแดน และการยอมรับอำนาจของบริษัท ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้กษัตริย์มะตะรัมต้องพึ่งพากำลังทหารและการรับรองจาก VOC มากขึ้น ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่เชื้อพระวงศ์และผู้นำท้องถิ่น ซึ่งเห็นว่าอิทธิพลของมะตะรัมกำลังถูกลดทอน (Ricklefs, 1974)

ในรัชสมัยของสุลต่านปาคุบูโวโนที่ 2 (Pakubuwana II) ความอ่อนแอทางการเมืองของมะตะรัมปรากฏชัดยิ่งขึ้นจากความขัดแย้งภายในและความสัมพันธ์อันซับซ้อนกับ VOC เหตุการณ์สำคัญเรื่องหนึ่งคือความวุ่นวายที่เกี่ยวข้องกับสงครามระหว่างชาวจีนกับ VOC ในชวช่วงคริสต์ทศวรรษ 1740 ปาคุบูโวโนที่ 2 เคยสนับสนุนฝ่ายต่อต้าน VOC แต่ต่อมาทรงเปลี่ยนท่าทีและกลับไปพึ่งพา VOC ทำให้พระองค์เผชิญการต่อต้านจากหลายกลุ่ม ส่งผลให้ราชสำนักที่การ์ตาซูโร (Kartasura) ได้รับความเสียหายจากการสู้รบ ก่อนจะมีการย้ายศูนย์กลางราชสำนักมายังสุระการ์ตาในเวลาต่อมา การฟื้นฟูอำนาจของปาคุบูโวโนที่ 2 ต้องอาศัยความช่วยเหลือจาก VOC และแลกมาด้วยการยอมให้บริษัทมีสิทธิเหนือดินแดนและผลประโยชน์เพิ่มขึ้น (Ricklefs, 1974) บุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งในความขัดแย้งครั้งนี้คือเจ้าชายมังกุบูมี (Pangeran Mangkubumi) พระอนุชาของปาคุบูโวโนที่ 2 ผู้มีฐานกำลังและได้รับการสนับสนุนจากขุนนางและประชาชนจำนวนหนึ่ง ความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับราชสำนักทวีความรุนแรงขึ้นจากข้อพิพาทเรื่องการมอบดินแดนเป็นรางวัลภายหลังเจ้าชายมังกุบูมีสามารถปราบปรามการต่อต้านในบางพื้นที่ได้ แต่การมอบรางวัลตามที่คาดหมายกลับถูกขัดขวางจากฝ่ายราชสำนักและ VOC เหตุการณ์นี้ทำให้พระองค์แยกตัวออกจากศูนย์กลางและร่วมมือกับระเด่นมาศ ซาอิด (Raden Mas Said) เพื่อต่อต้านปาคุบูโวโนที่ 2 และ VOC (Ricklefs, 1974) เมื่อปาคุบูโวโนที่ 2 ทรงพระประชวรหนักใน ค.ศ. 1749 พระองค์ทรงมอบสิทธิเหนือราชอาณาจักรให้แก่ VOC การกระทำดังกล่าวทำให้บริษัทมีบทบาทโดยตรงในการรับรองการขึ้นครองราชย์ของปาคุบูโวโนที่ 3 (Pakubuwana III) แต่การแต่งตั้งกษัตริย์พระองค์ใหม่ไม่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

ในช่วงเวลาเดียวกันผู้สนับสนุนเจ้าชายมังกุบูมีได้ประกาศให้พระองค์เป็นผู้ปกครองมะตะรัมอีกพระองค์หนึ่ง สถานการณ์จึงกลายเป็นการแข่งขันระหว่างศูนย์อำนาจที่สุระการ์ตา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก VOC กับฝ่ายเจ้าชายมังกุบูมีและระเด่นมาศ ซาอิด ซึ่งมีฐานกำลังอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ของชวาตอนกลาง (Ricklefs, 1974) การสู้รบที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องทำให้ทุกฝ่ายเผชิญความสูญเสีย เช่น ฝ่าย VOC ต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากเพื่อรักษาอำนาจของปาคุบูโวโนที่ 3 ขณะที่ความร่วมมือระหว่างเจ้าชายมังกุบูมีกับระเด่นมาศ ซาอิด เริ่มค้ำึงถึงความแตกต่างในด้านเป้าหมายและผลประโยชน์ ในที่สุด VOC โดยนิโคลาส ฮาร์ติงห์ (Nicolaas Hartingh) ผู้แทนของบริษัทประจำชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของชวา จึงเริ่มเจรจากับเจ้าชายมังกุบูมีใน ค.ศ. 1754 การเจรจาครอบคลุมทั้งการแบ่งดินแดนฐานะและพระอิสริยยศของเจ้าชายมังกุบูมี ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐใหม่กับ VOC (Ricklefs, 1974) กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญากียันตี เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1755 ซึ่งแบ่งอำนาจเหนือมะตะรัมระหว่างปาคุบูโวโนที่ 3 แห่งสุระการ์ตา กับเจ้าชายมังกุบูมี ผู้ทรงรับพระอิสริยยศเป็นสุลต่านฮาเมิงกุบูโวโนที่ 1 (Hamengkubuwono I) แห่งยอกยาการ์ตา การแบ่งดินแดนดังกล่าวมิใช่เพียงการแบ่งพื้นที่ทางภูมิศาสตร์อย่างเรียบง่าย แต่ทว่าเนื่องจากดินแดนและผลประโยชน์ของราชสำนักทั้งสองมีลักษณะสลับซับซ้อน อีกทั้ง VOC ยังคงมีอำนาจกำกับความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจหลายด้าน สนธิสัญญาจึงช่วยยุติความขัดแย้งระหว่าง VOC กับเจ้าชายมังกุบูมี แต่สงครามทั้งหมดไม่ได้สิ้นสุดลงในทันที เนื่องจากระเด่นมาศ ซาอิด ยังคงต่อสู้ต่อไปจนเกิดสนธิสัญญาซาลาติกา¹² (Perjanjian Salatiga/ Treaty of Salatiga) ใน ค.ศ. 1757 (Ricklefs, 1974) ผลของสนธิสัญญากียันตี จึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการเกิดศูนย์อำนาจสองแห่ง แต่ยังทำให้ราชสมบัติ บุคลากร ความรู้ด้านศิลปะ และพิธีกรรมของมะตะรัมต้องได้รับการจัดสรรและสืบทอดภายใต้ราชสำนักใหม่ กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ทั้งเชื่อมโยงกับอดีตร่วมกันและแสดงความแตกต่างระหว่างสุระการ์

¹² สนธิสัญญาซาลาติกา (Perjanjian Salatiga /Treaty of Salatiga) เป็นข้อตกลงระหว่างระเด่นมาศ ซาอิด กับ ปาคุบูโวโนที่ 3 แห่งสุระการ์ตา โดยมี สุลต่านฮาเมิงกุบูโวโนที่ 1 และ VOC เกี่ยวข้องด้วย เพื่อยุติการสู้รบ โดยระเด่นมาศ ซาอิด ได้รับดินแดนส่วนหนึ่งจากสุระการ์ตาและสถาปนาแคว้นมังกุเนอการัน (Mangkunegaran) และดำรงอิสริยยศเป็น มังกุเนอโกโรที่ 1 (Mangkunegara I)

ตากับยอกยาคาร์ตา ดังนั้น กาเมลัน นาฏศิลป์ เครื่องแต่งกาย ภาษา และพิธีกรรม จึงมีบทบาทสำคัญในการแสดงความต่อเนื่องและความชอบธรรมของผู้ปกครองแต่ละราชสำนัก (Karaton Ngayogyakarta Hadiningrat, n.d.; Ricklefs, 1974)

ภาพที่ 3 เกาะชวา (Pulau Jawa)

ที่มา: Schoolatlas der geheele aarde (P. Eibergen, Rev.; 36th rev. and enl. ed.). 1939.

การแบ่งดินแดนหลังสนธิสัญญากียันตี ค.ศ. 1755

การแบ่งอำนาจการปกครองเหนือครัวเรือนแบบเท่ากันที่เรียกกันว่า “ซิการ์ เซอมังกา” (Sigar Semangka) อุปมาได้กับคำว่า “แตงโมผ่าซีก” ครั้งนี้ เป็นรูปแบบการแบ่งมรดกที่เน้นความเท่าเทียมกันในเชิงลึก ซึ่งต่างไปจากแนวทางการแบ่งมรดกตามหลักประเพณีชวาที่มีมาก่อนหน้าที่เน้นความแตกต่างของภาระรับผิดชอบของคู่กรณีที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น การแบ่งมรดกให้ลูกชายได้รับมรดกเป็น 2 เท่าของลูกสาว ตามหลักการแบ่งมรดกตามจารีตประเพณี (Hukum Adat) ที่เรียกว่า เซอปีกุล เซอเกนดองงัน¹³ (Sepikul Segendongan) การแบ่งอำนาจการปกครองแบบ ซิการ์ เซอมังกา นี้ เป็นการแบ่งอำนาจออกเป็นสองส่วนอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งในด้านขนาดพื้นที่ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และ

¹³ เซอปีกุล เซอเกนดองงัน (Sepikul Segendongan) คล้ายกับหลักคิดของไทยที่ว่า “ผู้ชายหาบ ผู้หญิงคอน” บุตรชายจึงได้รับส่วนแบ่งมรดก 2 ส่วน และบุตรสาวได้ 1 ส่วน

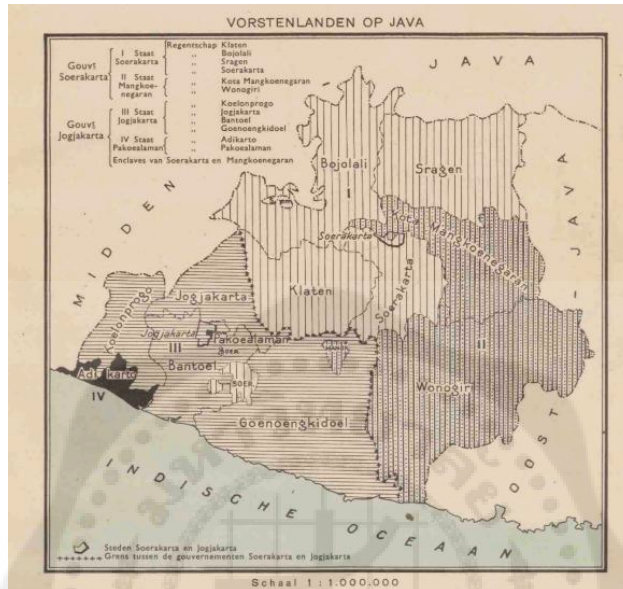
จำนวนประชากร โดยไม่มีการแบ่งเส้นเขตแดนที่ชัดเจนตามภูมิศาสตร์ จึงทำให้พื้นที่ต่างๆ ถูกขอยแบ่งสลับซับซ้อนกระจัดกระจายคล้ายตารางหมากรุกเพื่อให้ได้ผลผลิตจากที่ดินที่อุดมสมบูรณ์และผลผลิตทางเศรษฐกิจในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน จนทำให้บางครั้งมีพื้นที่ของหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านใกล้เคียงกันอาจขึ้นกับราชสำนักต่างกันก็ได้ มีข้อมูลว่าการแบ่งดินแดนครั้งนี้ไม่ได้มีผลในทางปฏิบัติโดยทันที เนื่องจากพบปัญหาเรื่องดินแดนทั้งสองไม่มีอาณาเขตติดต่อกันเป็นผืนเดียวกัน แต่สุดท้ายฮาเมิงกูโบวโนที่ 1 ทรงยืนยันให้ใช้วิธีแบ่งที่ดินอันซับซ้อนนี้เพื่อเป็นการป้องกันมิให้สุระการดาวางแผนโจมตีดินแดนของรัฐสุลต่านยอกยาการ์ตา (Carey, 2012) และยังเป็นไปได้ที่อาจจะได้รับความเห็นชอบจากบริษัทการค้าอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ หรือ VOC ด้วย

สนธิสัญญากียันตีมิได้แบ่งเกาะชาวทั้งหมดให้กับราชสำนักสุระการดาบียอกยาการ์ตา แต่เป็นการแบ่งเฉพาะพื้นที่ในเขตชวากลางและบางส่วนของชาวตะวันออกที่ไม่รวมถึงเกาะมาดुरา (Madura) เพราะพื้นที่ชายฝั่งตอนเหนือของชาวหลายแห่งตกอยู่ภายใต้การปกครองของ VOC ก่อนหน้านั้นแล้ว VOC ยังคงครอบครองพื้นที่ชายฝั่งและมิบทาบทรับรองการจัดตั้งราชสำนักทั้งสองรวมไปถึงมีการแทรกแซงการแต่งตั้งขุนนางและกิจการทางการเมืองของทั้งสองฝ่าย ดังนั้น ผู้เขียนจึงไม่พบแผนที่แสดงเขตแดนของสองราชสำนักในช่วงเวลาการลงนามสนธิสัญญา ใน ปี ค.ศ. 1755 จะมีก็แต่เพียงแผนที่สังเขปที่กำหนดศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองมากกว่า “แผนที่เขตแดนที่แน่นอน” ต่อมาแผนที่กำหนดเขตแดนของราชอาณาจักรทั้งสองยังมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของอำนาจผู้ปกครอง ไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยเนเธอร์แลนด์ โดย บริษัท VOC และรัฐบาลเนเธอร์แลนด์¹⁴ ต่อมาสมัยอังกฤษ ช่วง ค.ศ. 1811-1816¹⁵ หรือแม้แต่นักยุคสมัยญี่ปุ่นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และ

¹⁴ บริษัทการค้าอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ (VOC) ถูกยุบกิจการ ค.ศ. 1799 รัฐบาลเนเธอร์แลนด์เข้ามาบริหารหมู่เกาะอินเดียตะวันออกโดยตรง ค.ศ. 1800 ต่อมาพัฒนาเป็นอาณานิคมดัตช์อีสต์อินดีส (Dutch East Indies) การปกครองของเนเธอร์แลนด์หยุดชะงักชั่วคราวในช่วงสงครามนโปเลียนเมื่ออังกฤษยึดครองชวาระหว่าง ค.ศ. 1811-1816 ก่อนส่งมอบคืนแก่เนเธอร์แลนด์อีกครั้ง

¹⁵ อังกฤษเข้าปกครองเกาะชวาช่วง ค.ศ. 1811-1816 โดยรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษในอินเดีย (British Government in India) โทมัส สแตมฟอร์ด ราฟเฟิลส์ (Thomas Stamford Raffles) เป็นรองผู้ว่าการ

พัฒนาต่อมาจนถึงสมัยสาธารณรัฐอินโดนีเซียหลังการได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1945 ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ครองราชย์ ค.ศ. 1935-1946) สถานภาพของราชอาณาจักรทั้งสองมีพัฒนาการทางการเมืองและอำนาจที่แตกต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง

ภาพที่ 4 การแบ่งเขตราชอาณาจักรสุระการ์ตาและยอกยการ์ตาโดยสังเขปหลังสนธิสัญญากียันตีที่ 17
ที่มา: Schoolatlas der geheele aarde (P. Eibergen, Rev.; 36th rev. and enl. ed.). 1939.

ภาพที่ 5 แผนที่เมืองยอกยการ์ตาในอดีต

ที่มา: Algemeene atlas van Nederlandsch Indië: Uit officieele bronnen en met goedkeuring van het gouvernement zamengesteld. 1853-1862.

<https://www.kratonjogja.id>

การแบ่งเครื่องดนตรีกาเมลันเซอกาเตนหลังสนธิสัญญากียันติ

หลังสนธิสัญญากียันติ (Giyanti) มีผลในปี ค.ศ. 1755 กระบวนการจัดระเบียบมรดกและอำนาจราชสำนักหลังการแบ่งมรดกของราชสำนักมะตะรัมได้รับการจัดสรรแบ่งกันระหว่างสุระการ์ตากับยอกยาคาร์ตา รวมไปถึงมรดกทางวัฒนธรรมดนตรีอย่างกาเมลันเซอกาเตนก็เป็นส่วนหนึ่งของการแบ่งมรดกของสองราชสำนักด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพราะกาเมลันเซอกาเตนซึ่งเกี่ยวข้องกับประเพณีเมาลิดนปีและบทบาทของผู้ปกครองมุสลิมจึงเป็นมรดกที่มีความสำคัญทั้งทางดนตรี ศาสนา และการเมือง การมีชุดกาเมลันเซอกาเตนทำให้แต่ละราชสำนักสามารถดำเนินประเพณีที่แสดงความต่อเนื่องกับอาณาจักรมะตะรัมตลอดจนแสดงบทบาทของผู้ปกครองในฐานะผู้อุปถัมภ์ศาสนาและผู้รักษาระเบียบวัฒนธรรมของราชอาณาจักรได้ คำอธิบายของราชสำนักยอกยาคาร์ตา ระบุว่า กาเมลันเซอกาเตนของมะตะรัมเดิมประกอบด้วยวงกาเมลันสองชุด ได้แก่ กันเจิง กยาอี กุนตูร์ มาดู (Kanjeng Kyai Guntur Madu) และกันเจิง กยาอี กุนตูร์ ซารี (Kanjeng Kyai Guntur Sari) ซึ่งเชื่อกันว่าสร้างขึ้นในรัชสมัยสุลต่านอาอุง (Sultan Agung) ในภายหลังสนธิสัญญากียันติ ราชสำนักยอกยาคาร์ตาได้รับเครื่องดนตรีชุดกุนตูร์ มาดู ส่วนราชสำนักสุระการ์ตาก็ได้รับชุดกุนตูร์ ซารี ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องในภาพรวมงานเขียนของ สุมาร์ซัม (Sumarsam, 1995) ซึ่งอธิบายว่า เมื่อมะตะรัมถูกแบ่งเป็นสองราชสำนักใน ค.ศ. 1755 กาเมลันเซอกาเตนคู่เดิมก็ถูกแบ่ง โดยสุระการ์ตาสืบทอดชุดกุนตูร์ ซารี และยอกยาคาร์ตาได้รับชุดกุนตูร์ มาดู (Karaton Ngayogyakarta Hadiningrat, 2022)

โครงสร้างของมัสยิดหลวงของทั้งสองราชสำนักปรากฏให้เห็นว่ามีการจัดสร้างศาลาดนตรีหรือปากองงัน (pagongan) 2 ศาลา คือ ศาลาปากองงันเหนือ และ ศาลาปากองงันใต้ เช่นเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการบรรเลงกาเมลันเซอกาเตน ในงานเมาลิดนปีที่ต้องมีวงดนตรีกาเมลันสองวง ต่อมาพบว่าแต่ละราชสำนักได้จัดสร้างกาเมลันเซอกาเตนชุดที่สองเพื่อให้สามารถบรรเลงในประเพณีเซอกาเตนหรือเมาลิดนปีในรูปแบบการบรรเลงเป็นคู่ได้ สำหรับยอกยาคาร์ตา สุลต่านฮาเม็งกูโบโนที่ 1 ทรงให้สร้างวงกาเมลันชุดใหม่ให้ชื่อว่า โนโกวิโลโก หรือ นากาวิลากา (Nagawilaga) โดยการจำลองแบบจากวงกาเมลัน กุนตูร์ ซารี ที่เป็นสมบัติของราชสำนักสุระการ์ตา เพื่อใช้บรรเลงคู่กับวงกาเมลันชุดกุนตูร์ มาดู ของตนเอง การจำลองแบบนี้เรียกตามขนบขวาวว่าเป็นการสร้างขึ้นเป็น “บุตร

อาน”¹⁶ (Putran) ลูกแฝด หรือ ลูกที่เกิดจากพ่อแม่เดียวกัน โดยให้วงกาเมลันชุดกุนตุร์ มาดุ ซึ่งถือว่ามีอายุโสกว่าจะตั้งอยู่ในศาลาปากองงันใต้ (Pagongan Kidul) และเริ่มบรรเลงก่อน ส่วนวงกาเมลันชุดโนโกวิโลโก ตั้งอยู่ในศาลาปากองงันเหนือ (Pagongan Lor) (Karaton Ngayogyakarta Hadiningrat, 2022) การกำหนดตำแหน่งดังกล่าวยังได้มีการนำมาใช้เปรียบเทียบเรื่องลำดับอาวุโสของเครื่องดนตรีและลำดับอาวุโสของราชสำนักด้วย

ภาพที่ 6 เครื่องดนตรีกาเมลันเซอกาเตน ชื่อ โนโกวิโลโก หรือ นากาวิลากา (Nagawilaga) ของราชสำนักยอกยาคารตา
ที่มา: สุรศักดิ์ จานงค์สาร. 2565

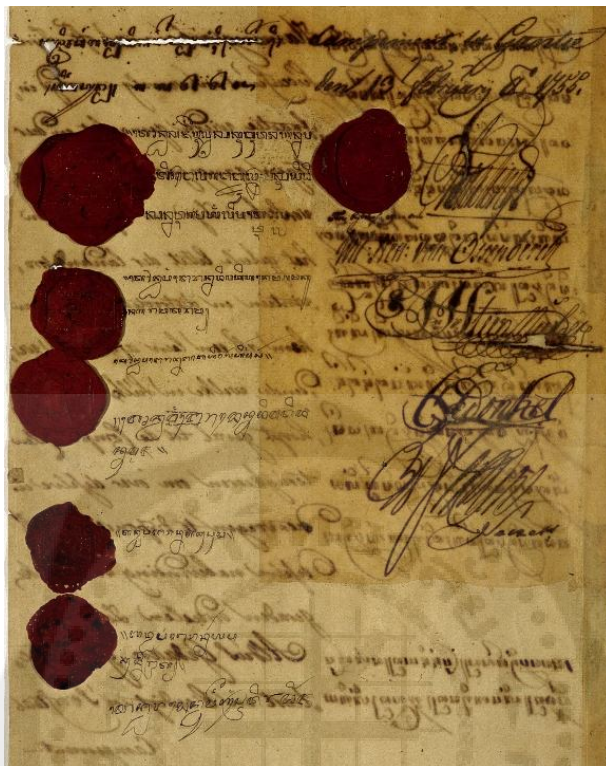
ประเพณีเซอกาเตนหรือเมาลิดนปีของราชสำนักสุระการ์ตามีวงกาเมลันเซอกาเตนสองชุดที่รู้จักกันในชื่อกุนตุร์ มาดุและกุนตุร์ ชารี เช่นเดิมเหมือนสมัยอาณาจักรมะตะรัม แต่สำหรับชุดกุนตุร์ มาดุ เป็นเครื่องดนตรีคนละชุดกับของยอกยาคารตา (Sumarsam, 1995) แต่เป็นการสร้างขึ้นใหม่ของราชสำนักสุระการ์ตาในรัชสมัย ปากูบูโวโนที่ 4 (Paku

¹⁶ ปุตราอาน (Putran) ในที่นี้หมายถึง "การจำลอง" หรือ "การทำสำเนา (Duplicate)" ของสิ่งดั้งเดิมขึ้นมาใหม่ โดยรากศัพท์ในภาษาชวา Putra แปลว่า "ลูก"

Buwana IV, ค.ศ. 1788–1820) เครื่องดนตรีของวงนี้มีขนาดและความหนาแน่นมากกว่า กุนตูร์ซารี (Guntur Sari) ที่มีอยู่เดิม ทำให้บางครั้งเรียกว่า กาเมลันเซอกาเตน เกอเด (Gamelan Sekaten Gedhe) ที่แปลว่า กาเมลันเซอกาเตนชุดใหญ่ (Pradjapangrawit, 1990) บางครั้งเรียกว่าชุด นากา เจ็งกอต (Naga Jenggot) การสร้างเครื่องดนตรีของวงนี้ให้มีขนาดและความหนาแน่นมากกว่า กุนตูร์ซารี หรือ การเรียกชื่อว่า กาเมลันเซอกาเตนชุดใหญ่นั้น มีความสัมพันธ์เชิงชนบทชาวเรือการเปรียบเทียบลำดับอาวุโสของเครื่องดนตรีและลำดับอาวุโสของราชสำนักเช่นเดียวกันกับการสร้างเครื่องดนตรีชุดใหม่ของราชสำนักยกยกการตาเช่นเดียวกัน

การแบ่งกาเมลันเซอกาเตนและการสร้างเครื่องดนตรีกาเมลันชุดใหม่ไม่ใช่เพียงการจัดการแบ่งวัตถุสิ่งของหรือเครื่องดนตรีระหว่างผู้ปกครองของสองฝ่าย แต่ยังพิจารณาได้ถึงความพยายามรักษาสีทิวในการเป็นผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของอาณาจักรมะตะรัม เพราะกาเมลันเซอกาเตนนั่นเชื่อมโยงสถานะผู้ปกครอง บรรพชนัตริย์ ศาสนาอิสลาม และประชาชน การมีและใช้กาเมลันเซอกาเตนในเทศกาลเมาลิดนปีจึงช่วยแสดงถึงการคงอำนาจและความชอบธรรมในการรักษาพิธีกรรมราชสำนักอิสลามชาวของทั้งสองราชสำนัก การสร้างชุดทดแทนหรือชุดคู่ยังแสดงให้เห็นว่า ความชอบธรรมทางวัฒนธรรมไม่ได้เกิดจากการครอบครองวัตถุโบราณเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงความสามารถในการสร้างความต่อเนื่องของพิธีกรรมและทำให้มรดกนั้นยังคงมีชีวิตในสังคม การแบ่งเครื่องดนตรีภายหลัง ค.ศ. 1755 จึงสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างการแบ่งอำนาจทางการเมืองกับการจัดระเบียบมรดกทางวัฒนธรรม แม้สุระการตาและยอกยกการตาจะพัฒนารูปแบบทางดนตรีและระเบียบพิธีกรรมที่แตกต่างกันในเวลาต่อมา แต่การที่ทั้งสองแห่งยังคงบรรเลงกาเมลันเซอกาเตนในวาระเมาลิดนปี แสดงถึงการยึดโยงกับอดีตร่วมของมะตะรัม กาเมลันเซอกาเตนจึงเป็นทั้งมรดกร่วมและสัญลักษณ์ของความแตกต่าง เป็นเครื่องดนตรีประกอบพิธีทางศาสนาและเครื่องหมายแห่งราชอำนาจ ตลอดจนเป็นหลักฐานที่แสดงว่า การแบ่งทางการเมืองมิได้ทำลายความทรงจำร่วม ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้ความทรงจำนั้นได้รับการตีความ สร้างใหม่ และสืบทอดผ่านราชสำนักสองแห่งในรูปแบบที่แตกต่างกัน

บทสรุป

ภาพที่ 7 สนธิสัญญากียันตี หรือ Perjanjian Giyanti (Treaty of Giyanti)

ที่มา: Giyanti Treaty document [Treaty manuscript]. (1755).

บทความนี้แสดงให้เห็นว่ากาเมลันเซอกาเตนมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะวงศ์ดนตรีสำหรับการเฉลิมฉลองเมาลิดนปี หากยังเป็นมรดกศักดิ์สิทธิ์ของราชสำนักที่เชื่อมโยงดนตรีศาสนา และราชอำนาจเข้าด้วยกัน สถานะดังกล่าวทำให้การแบ่งอาณาจักรมะตะรัมตามสนธิสัญญากียันตี ค.ศ. 1755 มิได้สิ้นสุดเพียงการจัดสรรดินแดน ประชากร และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ยังครอบคลุมถึงการจัดสรรสิ่งของ เครื่องดนตรี บุคลากร และแบบแผนพิธีกรรมที่ใช้รับรองความชอบธรรมของผู้ปกครองด้วย การแยกกาเมลันเซอกาเตนคู่เดิมออกจากกันจึงเป็นภาพสะท้อนอย่างป็นรูปธรรมของการแตกตัวของศูนย์อำนาจมะตะรัมไปสู่ราชสำนักสุระการ์ตาและราชสำนักยอกยาคารตา

เมื่อพิจารณาบทบาทของบริษัการค้าอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ สนธิสัญญากียันตียังสะท้อนยุทธศาสตร์การแบ่งแยกแล้วปกครอง (Divide and Rule) ของอำนาจอาณานิคม อย่างไรก็ตาม VOC อาจมิใช่ผู้ก่อความขัดแย้งภายในราชวงศ์มะตะรัมแต่

เพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากความขัดแย้งเรื่องการสืบราชสมบัติและผลประโยชน์ระหว่างเชื้อพระวงศ์มีเงื่อนไขภายในอยู่ก่อนแล้ว ความขัดแย้งนี้เปิดโอกาสให้ VOC นำมาเป็นข้ออ้างในการเข้าแทรกแซง สนับสนุน หรือรับรองผู้ซึ่งอำนาจบางฝ่าย และใช้บทบาทเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเปลี่ยนความแตกแยกดังกล่าวให้กลายเป็นโครงสร้างทางการเมืองที่เอื้อต่อผลประโยชน์ของบริษัท การแบ่งมณฑลออกเป็นสุระการตาและยอกยการตาทำให้ราชอำนาจส่วนกลางที่เข้มแข็งแตกออกเป็นหลายศูนย์อำนาจ ขณะเดียวกันผู้ปกครองแต่ละฝ่ายต้องพึ่งพาการรับรองและการประสานผลประโยชน์กับ VOC มากยิ่งขึ้น บริษัทจึงสามารถรักษาสีทธิทางการค้า ควบคุมดินแดนชายฝั่ง และแทรกแซงการเมืองของราชสำนักได้สะดวกยิ่งขึ้น ดังนั้น สนธิสัญญากียันตีจึงเป็นทั้งผลของความขัดแย้งภายในชาวและเป็นเครื่องมือที่อำนาจอาณานิคมนำมาใช้จัดระเบียบความขัดแย้งดังกล่าว (Ricklefs, 1974)

ภายหลังการแบ่งแยกเมื่อปี ค.ศ. 1755 ยอกยการตาได้รับวงดนตรีกาเมลันเซอกาเตน กุนตุร์ มาดู (Guntur Madu) และสร้างชุดใหม่ คือ โนโกวิโลโก (Nagawilaga) ขึ้นเป็นวงคู่ ขณะที่สุระการตาได้รับชุด กุนตุร์ ซาริ (Guntur Sari) และสร้าง กุนตุร์ มาดู (Guntur Madu) ชุดที่สองขึ้นมาในรัชสมัยปาคุบูโวโนที่ 4 การสร้างวงดนตรีกาเมลันเซอกาเตนคู่ขึ้นใหม่นี้ได้เป็นเพียงการเพิ่มจำนวนเครื่องดนตรีให้ครบถ้วน แต่เป็นกระบวนการฟื้นฟูความสมบูรณ์ของพิธีกรรมและยืนยันว่าราชสำนักแต่ละแห่งมีสิทธิสืบทอดมรดกและพระราชประเพณีของมณฑล การจัดวางวงดนตรีในศาลาปากองเงินเหนือและใต้ ตลอดจนการกำหนดลำดับอาวุโสของเครื่องดนตรี ยังสะท้อนการตีความระเบียบทางสังคมและลำดับศักดิ์ของราชสำนักผ่านวัฒนธรรมดนตรี

ด้วยเหตุนี้กาเมลันเซอกาเตนจึงมีลักษณะสองประการที่ดำรงอยู่ควบคู่กันในฐานะมรดกร่วมซึ่งยึดโยงสุระการตาและยอกยการตาเข้ากับอดีตของอาณาจักรมณฑล และเป็นสัญลักษณ์แห่งความแตกต่างที่แต่ละราชสำนักใช้สร้างอัตลักษณ์และความชอบธรรมของตน แม้สถานภาพทางการเมืองของราชสำนักทั้งสองจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของยุคอาณานิคมและรัฐชาติอินโดนีเซีย แต่การสืบทอดการบรรเลงกาเมลันเซอกาเตนในประเพณีมาลิดินปียังคงทำให้ความทรงจำเกี่ยวกับมณฑลปรากฏอยู่ในพื้นที่ร่วมสมัย กรณีนี้จึงยืนยันว่า การแบ่งอำนาจทางการเมืองมิได้ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมยุติบทบาทลง หากกลับเปิดพื้นที่ให้มรดกดังกล่าวได้รับการสร้างความหมายใหม่และสืบทอดในรูปแบบเฉพาะของราชสำนักแต่ละแห่ง

บรรณานุกรม

- Bos, P. R., & Niermeyer, J. F. (1939). *Schoolatlas der geheelee aarde* (P. Eiberger, Rev.; 36th rev. and enl. ed.). J. B. Wolters' Uitgevers-Maatschappij.
- Carey, P. (2012). *Kuasa ramalan: Pangeran Diponegoro dan akhir tatanan lama di Jawa, 1785– 1855*. Kepustakaan Populer Gramedia.
- Giyanti Treaty document [Treaty manuscript]. (1755). National Library of Indonesia, Jakarta, Indonesia. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Perjanjian_Giyanti.png
- Karaton Ngayogyakarta Hadiningrat. (2021, June 23). Wilayah Yogyakarta dari Giyanti hingga kini. <https://www.kratonjogja.id/tata-rakiting/19-wilayah-yogyakarta-dari-giyanti-hingga-kini/>
- Karaton Ngayogyakarta Hadiningrat. (2022, February 8). Gangsa pakurmatan. <https://www.kratonjogja.id/kagungan-dalem/59-gangsa-pakurmatan/>
- Karaton Ngayogyakarta Hadiningrat. (n.d.). Cikal bakal Karaton Yogyakarta.
- Melvill van Carnbée, P., & Versteeg, W. F. (1853–1862). *Algemeene atlas van Nederlandsch Indië: Uit officieele bronnen en met goedkeuring van het gouvernement zamengesteld*. Van Haren Noman & Kolff.
- Pradjapangrawit. (1990). *Serat sujarah utawi riwayat gamelan: Wedhapradangga (Serat saking gotek)*. STSI Press.
- Putriditya, A. R., Soekarba, S. R., Widodo, W., & Widodo, W. (2024). Commemoration of the Mawlid and the Sekaten tradition at the Yogyakarta Palace. *Abjad Journal of Humanities & Education*, 2(1), 1–8.
- Ricklefs, M. C. (1974). *Jogjakarta under Sultan Mangkubumi, 1749–1792: A history of the division of Java*. Oxford University Press.
- Seta, W. J. (2008). *Atlas lengkap Indonesia dan dunia: Untuk SD, SMP, SMU, dan umum*. Pustaka Widyatama.

- Sumarsam. (1995). Gamelan: Cultural interaction and musical development in Central Java. University of Chicago Press.
- Sutarwinarno, S., Supriyono, A., & Puguh, D. R. (2017). Confirming the existence of the kingdom: The efforts of territorial consolidation and formation of cultural identity during the reign of Hamengku Buwana I, 1755–1792. *Indonesian Historical Studies*, 1(2), 103–116.
- Vetter, R. (n.d.). Sekaten. The Gamelans of the Kraton Yogyakarta. <https://vetter.sites.grinnell.edu/gamelan/sekaten/>

กระจกเงาที่สะท้อนความตั้งใจด้วยหัวใจอันบริสุทธิ์ ของคุณครูพลัปลิง

พงษ์พันธ์ นารีน้อย¹

ในเดือนกันยายน ปี 2569 เป็นการฉลองวาระโอกาสวันเกิดครบรอบ 80 ปี ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลัปลิง คงชนะ ถือเป็นปีกาลมงคลที่แสดงถึงความสิริมงคลและความภาคภูมิใจในชีวิตได้สะท้อนถึงการมีอายุยืนยาวและสุขภาพที่แข็งแรง และยังเป็นการแสดงความกตัญญูตว่ท่ของผู้ช่วยศาสตราจารย์พงษ์พันธ์ นารีน้อย ในฐานะลูกศิษย์ของคุณครูพลัปลิงจากสาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ด้วยการถ่ายทอดการเขียนบทความรูปแบบความเรียงจากการเรียบเรียงเนื้อหาที่เน้นความทรงจำการเรียนการสอน ค้นคว้าวิจัย และสร้างองค์ความรู้ใหม่ เพื่อยกระดับความตั้งใจความเป็นนักวิชาการ ตลอดจนความรู้สึกและรำลึกถึงพระคุณครูเป็นสำคัญ

ถ้าจะให้พูดถึงรากเหง้าของผู้ช่วยศาสตราจารย์พงษ์พันธ์ นารีน้อย หรืออาจารย์โต้ง ในฐานะลูกศิษย์ของคุณครูพลัปลิงจากสาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นผู้ถูกปั้นจากดินนั้น มีการเดินทางชีวิตมาจากลูกพ่อค้าแม่ค้าร้านส้มตำเรียบง่ายที่มีตำนานการก่อตั้งมาตั้งแต่ ปี 2519 ช้างคลองสมเด็จพระยาติดกับมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี หรือในอดีตเรียกว่า วิทยาลัยครูธนบุรี ปากซอยอิสรภาพ 24 ย่านถนนอิสรภาพ ฝั่งธนบุรี ในชีวิตของข้าพเจ้าได้เริ่มเรียนหนังสือตั้งแต่อายุได้เจ็ดขวบก็เรียนอนุบาลชั้นปี 1 - 3 ที่โรงเรียนพัชรินทรพร (ปี 2527-2529) และเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ที่โรงเรียนแสงอรุณ (ปี 2530-2535) ซอยวัดกัลยาณ์ ต่อมาเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 ที่โรงเรียนทวีธาภิเศก (ปี 2536-2538) และเรียน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พงษ์พันธ์ นารีน้อย สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสมเด็จพระเจ้าพระยา กรุงเทพฯ ฯ

โรงเรียนพณิชการราชดำเนินธนบุรี (ปี 2539-2541) แล่วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร และเรียนปริญญาตรีสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (ปี 2542-2545) และปริญญาโทสาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ปี 2546-2551) จากรากเหง้าของผู้ถูกปั้นดินจากมือของคุณพ่อคุณแม่ผู้มือคุณครูแต่ละช่วงวัยขึ้นมาให้เป็นคนที่สมบูรณ์แบบด้วยร่างกาย แรงใจให้เกิดความฝัน ความคาดหวังจากครอบครัว เพื่อให้ก้าวไปสู่เป้าหมายที่ดี

บุคคลผู้ทำหน้าที่ปั้นฝันด้วยการถ่ายทอดความรู้ อบรมสั่งสอน แนะนำแนวทาง และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ข้าพเจ้าให้เป็นอาจารย์และนักวิชาการในปัจจุบันนั้น เป็นปูชนียบุคคลที่เปี่ยมด้วยความเมตตาด้วยหัวใจอันบริสุทธิ์ มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นผู้ให้วิชาการและวัฒนธรรมอันดีงาม คือ **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง คงชนะ หรือ คุณครูพลับพลึง คงชนะ หรือคุณแม่พลับพลึงของลูกศิษย์** ผู้เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันเอเชียและแปซิฟิกศึกษา และเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ข้าพเจ้าได้พบคุณครูพลับพลึงครั้งแรกในปี 2547 ด้วยการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ตะวันออกกลาง (History of the Middle East) ที่ห้องประชุมสถาบันเอเชียและแปซิฟิกศึกษา โดยมีเพื่อนร่วมชั้นอีก 4 คน ประกอบด้วย คุณภูเบศ ศุภพิพัฒน์ คุณศุภตย เพชรสกุลวงศ์ คุณทิพย์สุดา ปยะพันธ์ และคุณวิภาธร พรหมอินทร์ เป็นวิชาเรียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตะวันออกกลาง เป็นการเรียนบรรยายที่เน้นกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาทำเนติดารยธรรมโบราณจุดเริ่มต้นของมนุษยชาติในแถบกลุ่มแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรทีส (เมโสโปเตเมีย) การกำเนิดและขยายตัวของศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรม โดยหลักการของคุณครูพลับพลึง คือ การฟังบรรยายเนื้อหา การวิเคราะห์การฝึกการค้นคว้าข้อมูล ศึกษางานวิจัย และงานบทความวิชาการ การฝึกการเสวนาเพื่อแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่นักศึกษาสนใจ ศึกษาและนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียน โดยให้เพื่อนร่วมชั้นเรียนตั้งประเด็นคำถาม

เพื่อให้เกิดกระบวนการความคิด วิเคราะห์ และมุมมองในมิติต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ นอกจากการเรียนในห้องเรียนแล้วคุณครูพลับพลึง ได้นำข้าพเจ้าและเพื่อนๆ นักศึกษาระดับปริญญาโทรวมทั้ง 5 คน ไปร่วมฟังการเสวนาจริงประเด็นเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ตะวันออกกลางที่มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ เป็นการฝึกให้มีความเข้าใจเชิงลึก ประเมินค่าและวิจารณ์ ตีความและหาความหมาย (Interpret) เสนอแนวคิดใหม่ และแก้ปัญหา จนสามารถมีแนวความเป็นวิชาการในระดับหนึ่ง

ในปี 2548 หลังเรียนคอร์สเวิร์คจบแล้ว ข้าพเจ้าได้กลับมาพบคุณครูพลับพลึง ที่ห้องพักอาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ เพื่อเรียนเชิญเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ภายใต้คำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษารุ่นและคณาจารย์ทางประวัติศาสตร์

คุณครูพลับพลึงถามว่า “คุณพงษ์พันธ์มีความสนใจประเทศใดประเด็นอะไร”

ข้าพเจ้าตอบไปว่า “ประเทศฟิลิปปินส์”

คุณครูพลับพลึงให้คำแนะนำว่า “นอกจากนี้ประเทศฟิลิปปินส์ยังมีความสนใจในภูมิภาคอื่นไหม”

ข้าพเจ้าก็ไม่ตอบอะไร คุณครูพลับพลึงแนะนำว่า “ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีประเด็นน่าสนใจอย่าง เช่น ประเทศตุรกี”

อย่างไรก็ตามคุณครูพลับพลึงก็ได้ให้ข้าพเจ้ากลับไปศึกษาค้นคว้าข้อมูลและงานวิจัยระหว่างสองประเทศนี้ที่ผ่านมาแล้วมาพบครูพลับพลึงใหม่ ข้าพเจ้าก็ได้กลับไปศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ระยะเวลาหนึ่งแล้วกลับมาพบคุณครูพลับพลึงเพื่อนำเสนอ

คุณครูพลับพลึงว่า “คุณพงษ์พันธ์ไปศึกษาอะไรมาบ้างลองพูดให้ครูฟังหน่อย”

ข้าพเจ้าตอบไปว่า “ค้นคว้าข้อมูลจากตำรา หนังสือ งานวิจัย เอกสารทางราชการ เมื่อซังน้ำนักข้อมูลแล้วบอกความสนใจแล้วตลอดจนข้อมูลภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แล้ว ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีจำนวนมากพอที่จะศึกษาก็เลยเลือกประเทศฟิลิปปินส์”

คุณครูพลับพลึงตอบว่า “ครูอนุญาตให้ข้าพเจ้าทำสารนิพนธ์”

คุณครูพลับพลึงก็ได้เริ่มปั่นฝันข้าพเจ้าจาก การให้ข้าพเจ้าไปสืบค้นข้อมูลและงานวิจัยที่ผ่านมาของประเทศฟิลิปปินส์เพิ่มขึ้นอีกครั้งแล้วกลับมาพบคุณครูพลับพลึง เมื่อกลับมาพบครูพลับพลึงก็มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความรู้พูดคุยเกี่ยวกับประเทศฟิลิปปินส์

ข้าพเจ้าตอบไปว่า “มีนักวิชาการหลายคนได้ทำการวิจัยทางการเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมไว้เป็นพอสมควร”

ครูพลับพลึงจึงแนะนำว่า “ให้ทำเกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจแล้วกัน” ให้ข้าพเจ้าไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลที่เป็นองค์กรระหว่างประเทศและกระทรวงพาณิชย์เพื่อเขียนออกมาเป็นเค้าโครงสารนิพนธ์ให้ได้”

กระทั่งปี 2548 ข้าพเจ้าได้หัวข้อและมีเค้าโครงสารนิพนธ์ ชื่อเรื่อง ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับฟิลิปปินส์ ปี 1997 - 2003 เพื่อเข้าสอบเค้าโครงสารนิพนธ์ที่ห้องประชุมชั้น 6 คณะสังคมศาสตร์ โดยมีกรรมการสอบประกอบด้วย รศ.ดร. ชาติกริต ชุ่มวัฒนะ ผศ.ดร.พลับพลึง คงชนะ รศ.สีดา สอนศรี จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผลปรากฏว่า สอบผ่านเค้าโครงสารนิพนธ์ จึงทำให้กระบวนการทำสารนิพนธ์ของข้าพเจ้าได้ดำเนินไปอย่างเข้มข้นและจริงจังขึ้น เป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารเป็นหลักเอกสารที่ใช้ศึกษามีทั้งเอกสารหลักฐานชั้นต้น ได้แก่ การใช้เอกสารจากกระทรวงต่างประเทศ เช่น เอกสารลงนามความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สหประชาชาติในประเทศไทย เป็นเครือข่ายความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การใช้เอกสารจากกระทรวงพาณิชย์ เช่น รายการค้าขายระหว่างประเทศ หน่วยงานส่งเสริมการลงทุน เช่น การลงทุนระหว่างประเทศ และเอกสารหลักฐานชั้นรอง ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความ งานวิจัยที่เขียนเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษตามมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาเขียนนำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์ ข้าพเจ้าพยายามที่จะเขียนแต่บทออกมาให้มีคุณภาพมากที่สุด และ

นำมาส่งครูพลัปลิงเพื่อรับการตรวจและการปรึกษาการทำสารนิพนธ์เป็นระยะ ซึ่งก็ได้มีการแก้ไขข้อมูลลีลาการเขียนให้มีความคมในเนื้อหาอย่างต่อเนื่อง โดยเล่มสารนิพนธ์มีทั้งหมด 5 บท ประกอบด้วย บทที่ 1 ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฟิลิปปินส์ ค.ศ. 1512 – 1767 บทที่ 2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฟิลิปปินส์ระหว่าง ค.ศ. 1945 – 2003 บทที่ 3 ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับฟิลิปปินส์ในช่วง ค.ศ. 1967 – 2003 บทที่ 4 ผลจากการดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในด้านอื่นๆ และ บทที่ 5 สรุป

ขณะเดียวกันคุณครูพลัปลิงยังได้บั่นฝืนให้ข้าพเจ้าเป็นนักวิชาการที่มีคุณภาพมากขึ้น ได้เพิ่มทักษะวิชาการ เป็นการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ การคิดวิเคราะห์ และการต่อยอดองค์ความรู้เพื่อประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ ด้วยการฝึกตั้งคำถามและหาเหตุผลรองรับข้อมูล มีการจัดการเวลา เป็นการวางแผนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเป้าหมาย การใช้ทักษะดิจิทัล เรียนรู้การใช้เทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ในยุคนั้น การเข้าสังคมและฝึกมารยาทในวงวิชาการ การใช้ภาษาต่างประเทศให้ได้มากกว่าหนึ่งภาษา ข้าพเจ้าได้เลือกเป็นภาษาอังกฤษโดยข้าพเจ้าถูกส่งให้ไปอบรมและเรียนภาษาที่สถาบันภาษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อส่งเสริมให้เป็นนักวิชาการที่มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพที่สูงขึ้นและเป็นการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้

นอกจากนี้แล้วให้คุณครูพลัปลิงยังได้ให้ข้าพเจ้าไปฟังบรรยายพิเศษด้านประวัติศาสตร์ทั้งภาษาไทยและอังกฤษในระดับมหาวิทยาลัยหรือโรงแรมชั้นนำ นับเป็นวิธีที่ยอดเยี่ยมในการเปิดโลกทัศน์ถือว่าเปิดโลกทัศน์มุมมองระดับสากลที่ต่างจากการเรียนในระดับปริญญาตรี คือ ข้าพเจ้าได้ฟังการตีความประวัติศาสตร์จากผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติ ซึ่งอาจมีมุมมองที่ต่างจากตำราเรียนทั่วไปสามารถที่จะมองเห็นว่าเหตุการณ์ในอดีตของภูมิภาคหนึ่งส่งผลกระทบต่อภาพรวมของโลกอย่างไร เป็นการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่กระตุ้นให้ผู้ฟังตั้งคำถามและวิเคราะห์เหตุผลเบื้องหลังเหตุการณ์ มากกว่าแค่การท่องจำวันเวลา ที่

สำคัญเป็นการได้พัฒนาทักษะภาษาอังกฤษวิชาการได้เรียนรู้คำศัพท์ด้านประวัติศาสตร์และทักษะการฟังและการจับใจความ สามารถฝึกการฟังสำเนียงที่หลากหลายจากผู้คนที่พบไม่ว่าจะเป็นชาวยุโรป ชาวแอฟริกัน ชาวตะวันออกกลาง และชาวเอเชีย

อย่างไรก็ตาม ระหว่างดำเนินการทำสารนิพนธ์และสอบสารนิพนธ์นั้นข้าพเจ้าผู้ถูกปั่นฝืนนั้นได้เกิดความกดดันและเครียดเริ่มต้นตั้งแต่การคิดหัวข้อเพื่อทำเค้าโครงมาจนถึงการดำเนินการทำสารนิพนธ์ ด้วยข้าพเจ้ามีประสบการณ์การทำวิทยานิพนธ์น้อยมากความไม่แน่ใจว่าทุกอย่างที่เขียนไปจะถูกต้องหรือเปล่าซึ่งการเรียนการสอนในระดับปริญญาโทมักจะเป็นความรู้ในเชิงลึกกว่าระดับปริญญาตรี ขณะเดียวกันรูปแบบการวิจัยจะต้องไปศึกษาค้นคว้าตามแหล่งข้อมูลทั้งภาครัฐและเอกชน การอ่านหนังสือตามที่ได้รับมอบหมายทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อนำความรู้มาถกเถียงและอภิปรายกัน ความกดดันจากผู้รอบข้างก็ยังส่งผลกระทบต่อไม่น้อย ประกอบกับปัญหาส่วนตัวหลายประการทั้งค่าเทอมที่คุณครูพลับพลึงช่วยเซ็นรับรองการผ่อนผันจากบัณฑิตวิทยาลัย จนไม่มีเงินจะเรียน มาวันหนึ่งข้าพเจ้ามาส่งงานให้คุณครูพลับพลึงตรวจ

คุณครูพลับพลึงถามว่า “เป็นอะไร ฟังครูอยู่ไหมคุณพงษ์พันธ์”

จนคุณครูพลับพลึงสะกิดให้ความรู้สึกข้าพเจ้ากลับมา ตอนนั้นข้าพเจ้ามีความรู้สึกหนักใจมากเรื่องของค่าเทอม เลยบอกครูพลับพลึงไป

ข้าพเจ้าบอกไปว่า “ตอนนี้ผมไม่มีเงินจ่ายค่าเทอมครับ”

คุณครูพลับพลึงได้ให้ค่าเทอมจำนวน 4,000 บาทให้ไปจ่ายที่การเงิน แต่ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นอีกและเป็นระยะช่วงที่ใกล้จะจบจบกับการทำสารนิพนธ์ที่เข้มงวดอีก ตอนนั้นข้าพเจ้าก็เฟดตัวเองออกมายอมแพ้และเปลี่ยนใจไม่เรียนต่อและกลับมาอยู่บ้านจนคุณพ่อคุณแม่เริ่มถามว่า “ไม่ไป มศว. หราไต้” เวลาต่อมาคุณครูพลับพลึงได้แวะมาที่ร้านส้มตำซึ่งเป็นกิจการที่คุณพ่อคุณแม่ช่างมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี ถนนอิสรภาพ โดยที่ข้าพเจ้ายังไม่ได้หันตั้งตัว มีโอกาสได้กล่าวสวัสดิ์และทักทายคุณครูพลับพลึงเป็นเวลา

สมควร คุณครูพลับพลึงก็ให้ข้าพเจ้าไปพบครูที่บ้านพักย่านสุขุมวิท เมื่อมาถึงตามที่นัดหมายข้าพเจ้ามีโอกาสดูคุณครูพลับพลึง

คุณครูพลับพลึงได้สอนข้าพเจ้าว่า “คุณพงษ์พันธ์ต้องมาทำสารนิพนธ์ให้เสร็จตามที่ครูบอกไว้ในเอกสารที่เขียนไว้ ต้องมีความอดทนให้มาก อ่านหนังสือให้คิดตาม เขียนและอ่านให้เข้าใจ ถ้าไม่เข้าใจก็เขียนใหม่แล้วอ่านใหม่ให้เกิดความเข้าใจ และให้ติดต่อคุณครูพลับพลึงอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีปัญหาอะไรต่าง ๆ เข้ามาก็ต้องแก้ไขกันไป เมื่อลืมนั่นก็ต้องลุกขึ้นให้ได้ ต้องพยายามฝ่าอุปสรรคให้ได้ ถ้าเงินค่าเทอมไม่พอก็มาเอาที่ครู”

ในช่วงนั้นข้าพเจ้าก็เกิดความรู้สึกซาบซึ้งและเบาใจลงข้าพเจ้าก็ได้กลับไปแก้ไขงานที่ได้วางโครงไว้กับครูพลับพลึงแล้วมาส่งใหม่ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่กำลังจะจบการศึกษา จากนั้นคุณครูพลับพลึงได้ระดมพี่ๆ น้องๆ ในปัจจุบัน ก็คือ ผศ.ดร.กฤษณะ ทองแก้ว ผศ.ดร.พรพรรณ โปรงจิตร ผศ.วิศวमार ปาลสาร และอ.วัฒนพงษ์ วรคุณวิศิษฐ์ มาช่วยข้าพเจ้าแก้ไขสารนิพนธ์และปรับปรุงฟอร์มให้ตรงกับคู่มือบัณฑิตวิทยาลัยอย่างถ้วน โดยครูพลับพลึงได้เช่าห้องพักให้พี่ๆ น้องๆ มีเวลาหมั่นเวียนช่วยข้าพเจ้า

คุณครูพลับพลึงมองว่า “ถ้าคุณพงษ์พันธ์ยังทำสารนิพนธ์อยู่ที่บ้านและช่วยกิจการคุณพ่อคุณแม่อยู่อาจจะไม่เสร็จและถูกต้องทันเวลาที่กำหนด ดังนั้นคุณพงษ์พันธ์ต้องทำสารนิพนธ์ที่ห้องพักพร้อมกับพี่ๆ น้องๆ”

ในช่วงหัวค่ำของวันนั้นข้าพเจ้าระหว่างนั่งแก้ไขวิจัยข้าพเจ้าได้ตัดสินใจหนีออกจากห้องพักย่านสุขุมวิทโดยเงินในกระเป๋าหนังสือเหรียญและแบงค์ยี่สิบที่ติดตัวไปไม่กี่บาท แล้วเดินออกไปปากซอยสุขุมวิท 23 ข้ามฝั่งไปรอรถเมล์สาย 40 ที่วิ่งตลอดคืนกลับบ้านย่านฝั่งธนบุรี ต่อมาไม่นานๆ มาตามที่บ้านให้ข้าพเจ้าไปพบครูพลับพลึงตามกำหนด ข้าพเจ้าก็ตั้งใจไปพบใหม่ เมื่อถึงเวลาได้พบก็มีทั้งรุ่นพี่ๆ น้องๆ นั่งพร้อมกับครูพลับพลึงได้รับอบรมอย่างจริงจัง และผมก็ไม่สามารถตอบได้เมื่อ

คุณครูพลับพลึงถามว่า “ทำไมคุณพงษ์พันธ์ไม่อยู่ห้องพักเพื่อแก้งานที่ครูสั่งไว้”

ข้าพเจ้าเองไม่สามารถตอบได้ แต่ในใจเป็นห่วงคุณพ่อคุณแม่มากด้วยเหตุบางประการที่สามารถบอกได้ คุณครูพลับพลึงถามลึกมากพร้อมสะกิดให้ความรู้สึกว่า “ยังฟังครูอยู่หรือเปล่า” ข้าพเจ้าเองก็ไม่มีคำตอบ มีแค่ น้ำตาที่ไหลออกมาเองและอาการสะอึกที่หมดไปครึ่งค่อนวันแต่สถานการณ์ก็ผ่านไปได้ กระนั้นข้าพเจ้ากลับมาแก้ไขงานสารนิพนธ์อย่างต่อเนื่องโดยมีรุ่นพี่ๆ รุ่นน้องๆ เข้ามาช่วยเรื่องข้อมูลและแบบฟอร์มให้ตรงตามคู่มือต่อไป

จนกระทั่งในเดือนพฤษภาคม 2551 เป็นช่วงเวลาสุดท้ายของการบั้นฝันข้าพเจ้าที่กำลังใกล้สำเร็จการศึกษา ข้าพเจ้าได้เริ่มขอลายเซ็นจากคณาจารย์ที่เป็นกรรมการสอบสารนิพนธ์ ประกอบด้วย ผศ.เชาวลี จงประเสริฐ รัช.ถนอม อานามวัฒน์ จนถึงวันสุดท้ายที่ต้องส่งเล่มสารนิพนธ์ให้คุณครูพลับพลึงซึ่งเป็นบุคคลสุดท้ายที่ลงนามด้วยปลายปากกาเป็นที่เรียบร้อย

คุณครูพลับพลึงได้วยพรข้าพเจ้าว่า “ขอให้คุณพงษ์พันธ์ให้โชคและมีอนาคตที่ดี”

เมื่อสิ้นเสียงคุณครูพลับพลึงข้าพเจ้าพนมมือไหว้ขอบคุณคุณครูพลับพลึง แล้วนำเล่มที่ลงนามเดินออกจากห้องพักอาจารย์เพื่อไปยังบัณฑิตวิทยาลัยส่งเล่มและทำเรื่องจบการศึกษา จากนั้นได้เดินออกจากประตูทางคลองแสนแสบของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อนั่งเรือโดยสารกลับบ้านย่านฝั่งธนบุรีด้วยการมองอนาคตข้าพเจ้าเองที่ถูกบั่นความเป็นครู ความเป็นนักวิชาการ ความเข้าใจในมารยาททางสังคม ด้วยมือครูพลับพลึงว่า จะเป็นอย่างไรต่อไป ข้าพเจ้ากลับมาอีกครั้งที่บัณฑิตวิทยาลัยเพื่อมารับใบปริญญาและยื่นฟอร์มไม่ประสงค์เข้ารับพระราชทานปริญญาที่จะเกิดขึ้นเร็ววันเนื่องจากปัจจัยทางการเงิน ข้าพเจ้าเองก็เสียตายนโอกาสนั้นในใจมาก แต่ก็ต้องกลับมาบ้านฝั่งธนบุรีก็ให้เล่มปริญญาโทให้คุณพ่อคุณแม่ดูทั้งสองท่านเปิดดูและยิ้มให้อย่างมีความสุขข้าพเจ้าเองก็สบายใจ

เมื่อคุณครูพลับพลึงได้ปั่นฝั้นข้าพเจ้าจนสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อ ปี 2551 ข้าพเจ้าได้มาช่วยที่บ้านช่วยค้าขายอยู่ระยะหนึ่ง จนกระทั่งเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกันข้าพเจ้าได้เข้าไปสมัครเป็นครูโรงเรียนทวิธาภิเศกซึ่งเป็นโรงเรียนสมัยเรียนมัธยมศึกษาด้วยการแนะนำจากครูสกวรัตน์ บรรณปัญญา และคุณครูท่านต่างๆ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในชีวิตการทำงานข้าพเจ้าได้เริ่มด้วยอาชีพ ครู คือ คุณครูอัตราจ้างโรงเรียนทวิธาภิเศก ด้วยอัตราเงินประมาณ 7,000 บาท สอนวิชาแรก คือ เศรษฐศาสตร์และประวัติศาสตร์โลก ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สอนประวัติศาสตร์โลก ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พร้อมกับดำเนินการขอรับใบอนุญาตเพื่อปฏิบัติการสอน หรือเรียกว่า ใบประกอบวิชาชีพครู จากครุสภา อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าได้ทำงานสะสมประสบการณ์ครบ 3 ปี และมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ จะมีสิทธิ์สมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการครูภายในในตำแหน่ง ครูผู้ช่วย แต่ข้าพเจ้าไม่เลือกเส้นทางนี้เนื่องจาก มีความตั้งใจเป็นอาจารย์เพื่อสอนหนังสือ เขียนผลงานวิชาการระดับอุดมศึกษาที่ได้รับการถ่ายทอดมาครั้งยังเรียนในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ในปี 2554 มีการเปิดรับสมัครอาจารย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ข้าพเจ้าเลือกมีทางเลือกให้ลงสมัครสอบเป็นอาจารย์กลุ่มวิชาสังคมศึกษาสังกัดโรงเรียนสาธิต และอาจารย์สอนประวัติศาสตร์สังกัดคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ข้าพเจ้าได้เลือกอาจารย์กลุ่มวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนสาธิต เนื่องจากผู้สมัครเข้าสอบน้อยกว่า ผลปรากฏว่าสามารถสอบและสัมภาษณ์ผ่าน จึงมีโอกาเข้ามาเป็นอาจารย์กลุ่มวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนสาธิต สอนวิชาประวัติศาสตร์โลก ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และเหตุการณ์โลกในยุคปัจจุบัน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 อยู่ในโรงเรียนสาธิตเป็นเวลา 2 ปี ในปี 2555 แต่บนเส้นทางกำลังสำเร็จหน้าที่การงานคุณพ่อของข้าพเจ้าได้เสียชีวิตอย่างสงบที่บ้านพักแบบกระทนหัน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของครอบครัวครั้งใหญ่ โดยกิจการการค้าสัมตำได้ปิดกิจการลง คุณ

แม้สุขภาพไม่ค่อยดีเข้าโรงพยาบาลเกือบทุกวัน สามวันดีสี่วันไข้ประมาณนั้นหลังข้าพเจ้าเรียนจบปริญญาโทมาแล้ว

ต่อปี 2556 มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้เปิดรับสมัครอาจารย์อีกครั้ง คือ สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยการแนะนำจาก อ.ดร.ระพีพรรณ ภูผกา พันธุ์พงษ์ ตันฑรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาสมัยปริญญาตรี ให้ข้าพเจ้าไปดูประกาศทางมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาเรื่องการรับสมัครอาจารย์จนกระทั่งผ่านกระบวนการคัดเลือกเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผลปรากฏว่าสามารถสอบและสัมภาษณ์ผ่าน การเป็นอาจารย์สาขาวิชานี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสบั่นอนาคตของข้าพเจ้าโดยใช้ความรู้ความสามารถได้รับการถ่ายทอดวิชาจากผู้บั่นฝัน คือ คุณครูพลับพลึง จนสามารถนำมาปฏิบัติและถ่ายทอดต่อได้อย่างแท้จริง ผ่านความพยายามและการศึกษาที่สูงขึ้นจนสามารถก้าวมาเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โดยสะท้อนจากการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการสร้างพื้นฐานความรู้ทั้งทางทฤษฎี และภาคปฏิบัติ เพื่อให้นักศึกษามีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาเฉพาะด้านและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานจริงได้สอดคล้องกับการเรียนปริญญาโทของข้าพเจ้าที่ได้รับการถ่ายทอดทักษะการสอนและจิตวิญญาณความเป็นครูจากอาจารย์ในช่วงเรียนปริญญาโทนั้นถือเป็นต้นทุนทางปัญญาที่สำคัญมากเนื่องจากในระดับมหาบัณฑิตมักจะเน้นเรื่องการคิดเชิงวิพากษ์ การวิจัย และการถ่ายทอดความรู้ที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่ายเป็นการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ๆ เน้นการคิดวิเคราะห์ การสอนแบบเน้นวิจัย การเรียนรู้ด้วยตนเองที่สำคัญข้าพเจ้าไม่ได้มองว่าจะต้องมีลูกศิษย์เก่งเพียงอย่างเดียวถึงจะดูแล ส่วนใหญ่นักศึกษาที่ข้าพเจ้าได้ดูแลแล้วมาจากต้นทุนชีวิตที่น้อย ความรู้ยังน้อย ปัญหาสุขภาพแต่มีความพยายามเรียนหนังสือ ทำงานไปด้วย ซึ่งในมหาวิทยาลัยราชภัฏมึ้นักศึกษาแบบนี้เป็นจำนวนมาก พวกเขาเป็นนักศึกษาที่น่ารักมาช่วยข้าพเจ้าดูแลคุณแม่ที่เริ่มป่วยหนักขึ้นหาอาหารให้ท่านแะเวียนเข้ามาหาคุณแม่เป็นเนืองๆ รู้สึกซาบซึ้งจนกระทั่งในปี 2559

คุณแม่ข้าพเจ้าได้เข้ารับการผ่าตัดทางสมองและภาวะโรคไตจนเสียชีวิตที่โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยาในเวลาต่อมา ทั้งคุณพ่อและคุณแม่เสียชีวิตลงเวลาไล่เลี่ยกันข้าพเจ้าเองปวดใจมากที่ครอบครัวมีกันครบ จนเหลือผมคนเดียวที่ต้องดูแลตัวเองตัดสินใจด้วยตัวเอง ซึ่งคุณพ่อคุณแม่ก็ไม่ได้ทันดูความสำเร็จต่างๆ ของข้าพเจ้าที่เกิดขึ้น เวลาล่วงเลยมานักศึกษาที่ข้าพเจ้าได้ดูแลมาตั้งแต่บรรจุที่สาขาวิชาฯ ก็เริ่มประสบความสำเร็จในการเรียน การเข้าทำงานในภาครัฐ ภาคเอกชน และเจ้าของธุรกิจส่วนตัว สามารถมีรายได้ไปเลี้ยงครอบครัวและคนที่อยู่ข้างหลังได้ ข้าพเจ้าได้ยินเรื่องราวจากตัวนักศึกษาหรือเพื่อนพวกเขาเล่าให้ข้าพเจ้าฟังถือว่า “เป็นความภาคภูมิใจและเป็นรางวัลทางใจที่ยิ่งใหญ่ในชีวิตความเป็นครูในสาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์”

นอกจากนี้ยังได้นำทักษะต่างๆ มาทำผลงานวิชาการที่นับว่าเป็นผลผลิตของลูกศิษย์จากคุณครูพลับพลึงที่ได้ถูกถ่ายทอดความรู้ เทคนิค และสะสมประสบการณ์การเขียนอย่างต่อเนื่อง ข้าพเจ้าได้ฝึกเขียนผลงานประเภทหนังสือและเอกสารประกอบการสอนเพื่อใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาชุมชน (2557), ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมไทย (2557), เศรษฐกิจกับการพัฒนาสังคม (2568), เอกสารประกอบการสอน ได้แก่ เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (2560), พลวัตเศรษฐกิจ (2566), สังคมผู้สูงอายุและการวางแผนชีวิต (2567), สุขภาพเพื่อการพัฒนาสังคมไทย (2567), ผลงานวิจัยเดี่ยวและวิจัยกลุ่ม ได้แก่ เรื่องรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่แขวงหิรัญรุจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร และฝึกเขียนจนมีผลงานประเภทบทความวิชาการเพื่อตีพิมพ์ในฐานข้อมูล TCI ทั้งฐาน 1 และ 2 ด้วยการเข้าอบรมและสัมมนาทางวิชาการเพื่อเปิดมุมมองและการสร้างเครือข่าย ได้แก่ ร้านอินทรีโอสถ : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนย่านวัดราชคฤห์ ปี 2468 – 2558 ในวารสารมนุษยกับสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, จากโบกอร์สู่ปุตราจาया: การดำเนินงานของเอเปคตามเป้าหมายโบกอร์และวิสัยทัศน์หลังปี 2020 ใน วารสาร มจร.

สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ภาพลักษณ์องค์การและภาพลักษณ์ของข้าราชการตำรวจไทยในบริบทของประชาชนในพื้นที่แขวงหิรัญรุจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ในวารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, แนวทางการยกระดับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนแขวงหิรัญรุจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ในวารสารสถาบันวิจัยญาณ, และภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์เพื่อการพัฒนาถนนอิสรภาพย่านฝั่งธนบุรี ในวารสารที่ทัศนวัฒนธรรม เป็นต้น

ในการเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาของข้าพเจ้าถือเป็นอาชีพที่มีเกียรติและมีเสน่ห์เฉพาะตัว มีอิสระทางวิชาการ มีการอัปเดตความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอผ่านการทำวิจัยและการเตรียมการสอน ความก้าวหน้าทางวิชาชีพ บนเส้นทางการเติบโตที่ชัดเจนผ่านการทำผลงานเพื่อขอตำแหน่งทางวิชาการจากการได้รับตำแหน่งทางวิชาการ ประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (2559), และอยู่ระหว่างกระบวนการทำผลงานวิชาการในระดับรองศาสตราจารย์ นอกจากนี้แล้วงานด้านบริหารการศึกษาครูพลัปลิงมักจะเน้นในเรื่องการเรียนการสอน การผลิตผลงานวิชาที่ได้องค์ความรู้ใหม่เพื่อมาสร้างสรรค์สังคมไทยให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตมากกว่าการไปเป็นผู้บริหารในสถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าได้รับถ่ายทอดการบริหารการศึกษาผ่านการเป็นต้นแบบ (Role Model) ครั้งที่ครูพลัปลิงยังเป็นผู้อำนวยการสถาบันเอเชียและแปซิฟิกมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมาประกอบกับประสบการณ์การทำงานข้าพเจ้าในการทำงานทุกภาคส่วนจนมีโอกาสดำเนินการเป็นผู้บริหารในมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้แก่ คณะกรรมการรายวิชาศึกษาทั่วไปและประธานคณะกรรมการรายวิชาศึกษาทั่วไป (วิชาสังคมไทยและสังคมโลก), ผู้ช่วยคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, รองผู้อำนวยการ สำนักคอมพิวเตอร์, รองกรรมการและเลขานุการ บำรุงรับรองบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ศูนย์ฝึกประสบการณ์วิชาชีพและบริการวิชาการ, และกรรมการสภามหาวิทยาลัย ตามลำดับ การเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัยเหล่านี้เป็นการ

แสดงบทบาทหน้าที่ การสร้างคุณค่าให้สังคม และการพัฒนาศักยภาพของข้าพเจ้าที่มีโอกาสได้พัฒนาภาวะผู้นำ การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ ความภูมิใจและเกียรติประวัติให้กับวงศ์ตระกูล

สุดท้ายนี้ ในการทบทวนความทรงจำของข้าพเจ้าและคุณครูพลัปลิง คือ ผู้สร้างคนอย่างแท้จริง ด้วยการปั้นดิน ปั้นฝัน ปั้นอนาคต ให้กับผู้ช่วยศาสตราจารย์พงษ์พันธ์ นารีน้อย สะท้อนให้เห็นว่าคุณครูพลัปลิงไม่ได้เพียงแค่สอนหนังสือ หรือผู้อบรมสั่งสอนเหมือนคุณพ่อคุณแม่ แต่ยังเป็นผู้เจียรไนตัวตนและวางรากฐานชีวิตดีขึ้นจากเดิมจนทำให้ข้าพเจ้าก้าวไปสู่ความสำเร็จในแวดวงวิชาการและความเป็นครูได้อย่างภาคภูมิใจ ซึ่งผลลัพธ์นั้นจะสะท้อนกลับมาที่คุณครูพลัปลิงในรูปแบบของคุณค่า วิธีคิด ความภูมิใจ และความสำเร็จของลูกศิษย์ โดยข้าพเจ้าก็ยังเป็นภาพในกระจกเงาที่สะท้อนความตั้งใจด้วยหัวใจอันบริสุทธิ์และการเสียสละที่ยั่งยืนของคุณครูพลัปลิง ที่มาจากรากเหง้าครอบครัวค้าขายสัมผัสการเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยสะท้อนให้เห็นว่าทุนทางสังคมอาจไม่ใช่ตัวกำหนดอนาคตแต่เป็นแรงผลักดันผสานความพยายามและโอกาสทางการศึกษาจนทำให้ข้าพเจ้าได้มีวันนี้ ในศุภวาระอันเป็นมงคลที่คุณครูพลัปลิง คงชนะ มีอายุครบ 80 ปี บริบูรณ์ ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย โปรดประทานพรให้คุณครูพลัปลิงมีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง สมบูรณ์ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลาน และลูกศิษย์สืบไป

ปาจารย์ศรี 80 ปี

วาริแห่งปัญญา

พลับพลึง คงชนะ

เนื่องในวาระอายุครบ 80 ปี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง คงชนะ

วันเสาร์ที่ 19 กันยายน 2569

ณ สวนอาหารนาทอง กรุงเทพฯ

ขอเรียนเชิญแขกผู้มีเกียรติและครอบครัว
ร่วมฉลองอายุวัฒนมงคล

กำหนดการ

10.30 – 11.00 น.	ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมงาน รับหนังสือ
11.00 – 11.10 น.	พิธีกรกล่าวต้อนรับ
11.10 – 11.20 น.	ผู้แทน กล่าวเปิดงาน
11.20 – 11.50 น.	ครอบครัว ผู้แทนศิษย์ ผู้ร่วมงาน
กล่าวอวยคำพร
11.50 – 12.00 น.	ผศ.ดร.พลับพลึง คงชนะ กล่าวขอบคุณและให้โอวาท
12.00 – 12.10 น.	ชมวีดิทัศน์ ปาจารย์ศรี 80 ปี วาริแห่งปัญญา
พลับพลึง คงชนะ
12.10 – 14.00 น.	รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน
และพบปะสังสรรค์ตามอัธยาศัย

การแต่งกาย (Dress Code): ธีมสีเขียว

หมายเหตุ : กำหนดการอาจปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม

“ปัญญาคือพลังสำคัญ
ที่ผลักดันชีวิตให้ก้าวไป
อย่างมีคุณค่าและสง่างาม”

พลับพลึง คงชนะ

ປາສະຈາກຮູ້ສູ້

80 ປີ ວາຣ໌ແກ່ງປຸ້ນລູກ ພລຸພລຸລ ຄວໝະ

